

2025 TOP *Izlanuvchi*

XITOIY

XALQARO FORUMI

O'ZBEKISTON

XALQARO FORUMI

ANGLIYA

XALQARO FORUMI

IJODIY TO‘PLAM

**“TOP IZLANUVCHI - 2025” ILMIY VA
IJODIY
ISHLAR TANLOVI**

TOSHKENT-2025

MUNDARIJA				
TALABALARDA DIZAYNERLIK MAXORATINI RIVOJLANTIRISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISHDA PEDAGOGIK YONDASHUVLAR				6
N.M.Sharipova, N.M.Jumabayeva GREEN STEPS LOYIHASI: EKOLOGIK ONGNI OSHIRISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR				13
Maxsudaxon Bannobova THE DIFFERENCES BETWEEN GROUP LEARNING AND INDIVIDUAL LEARNING				19
Kamolaxon Qodirova Shomil qizi Sadikova Dildora Nizomovna ALSGEYMER KASALLIGI-KASALLIK BELGILARI, DIAGNOSTIKA VA DAVOLASH				25
Eshmamatova Umida Salim qizi STRUCTURAL-SEMANTIC FEATURES OF INTERNET MEMES IN ENGLISH AND UZBEK				30
Ma'rufjonova Gulasal Alimardon qizi ERTA BOLALIK DAVRIDAGI TA'LIMNING AHAMIYATI VA UNING KEYINGI O'QUV MUVAFFAQIYATIGA TA'SIRI.				35
Suyarova Gulsevar Bahodirovna BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING MATEMATIK TUSHUNCHALARINI BOYITISHDA MANTIQUIY MASALALARNING AHAMIYATI				37
Iskandarova Jasmina Jonibek qizi SEBARGA (TREFOLIUM) O'SIMLIGINING BOTANIK TA'SNIFI VA DORIVORLIK XUSUSIYATI				40
Shodiyeva Zulayxo Shavkatovna, Dusiyarov Farrux Sherzod o'g'li WALT DISNEY MULTFILMLARINING O'ZBEK TILIGA TARJIMA QILINISHI: MADANIY, TILSHUNOSLIK VA PSIXOLOGIK ASOSLARI				46
Jo'raqo'ziyeva Zumradxon Qaxramonjon qizi, Xolboboyeva Aziza Sherboboyevna ANALYZING PHRASEOLOGICAL UNITS IN UZBEK AND ENGLISH				51
Rustamova Dildoraxon Jamoliddin qizi TA'LIM BERISHNING ZAMONAVIY VA AN'ANAVIY USULLARI				55
Sharifov Dilmurod Dilshod o'g'li, Kabirova. Z. M. EXPLORING THE FLOWER PERFORMANCE OF SUR COLORED KARAKUL SHEEP				60
Latifov Zohir Abduhalim o'g'li FLOWER PERFORMANCE OF SUR COLORED KARAKUL SHEEP				64
Nazarova Mokhira Azamatovna. THE POWER OF POSITIVE THINKING IN ACHIEVING SUCCESS				69
Maqsudova Maqsuda Ma'rufjon qizi, Farida Ismatullayevna BOSHLANG'ICH SINFLARDA CHAPAQAYLARNI YOZISHGA O'RGATISH METODIKASI				72
Muzaffarova Shohsanam Abduhalil qizi CREATIVE WRITING				77
Qodirova Mahliyo BOLALAR IJROCHILIGINI RIVOJLANTIRISHDA XORIJIY TAJRIBALARNING QO'LLANILISHI				82
Umaraliyeva Diyora QIPCHOQ LAHJASI, DIALEKT VA ETNOGRAFIKALARNI UMUMIY O'RGANISH MUAMMOLARI (QASHQADARYO VILOYATI QAMASHI TUMANI MISOLIDA)				87
Ulasheva Dilmura Qodirali qizi				

ZARDO‘ZLIKNING TARIXI VA ZAMONAVIY TALQINI	91
Nurullaeva Ruxshona	
BOSHLANG‘ICH TA‘LIM O‘QUVCHILARINING NUTQ KO‘NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH	95
Nurmatova Mashhura Tuychi qizi	
O‘Z YURTIGA SIG‘MAY KETGAN BOBUR BOBOM	99
Uralova Gulmira Salim qizi	
MOTAM MAROSIMLARI	100
Rajabboyeva Sevinch	
O‘QUVCHILARNING POTENSIALINI KENGAYTIRISHDA INDIVIDUAL YONDASHUVNING O‘RNI VA TA‘LIM TIZIMIDAGI AHAMIYATI	102
Anvarova Saodat Sayfulla qizi	
O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASINI SUV RESURSLARI, VA ULARNI XUDUDIIY TAQSIMLANISHI HAMDA HALQ XO‘JALIGIDAGI AHAMIYATI	107
Atajanova Araztaj	
INKLYUZIV TA‘LIMGA OID XORIJIY TAJRIBALAR	110
Maxmudova Dilnavoz Shavkatjon qizi	
PIRLS XALQARO TADQIQOTLARI. O‘QUVCHILAR SAVODXONLIGINI OSHIRISH ISTIQBOLLARI	114
Jo‘raboyeva Madina	
BOLANING MA‘NAVIYATIGA TA‘SIR ETUVCHI OMILLAR	119
Pulatov Hayotbek Abdugani o‘g‘li	
ZARNIGOR XURRAMOVA SHE‘RLARI	124
Zarnigor Xurramova Akbarjon qizi	
O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA YASHIL IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI	130
Omonova Shahzoda	
BOSHLANG‘ICH SINFI ONATILI DARSIDA SIFAT SO‘Z TURKUMINI O‘GATISH USULLARI	134
Tursunova Marjona Ismatillayevna	
BOSHLANG‘ICH SINFLARDA ONA TILI O‘QITISH SAVODXONLIGI FANINI O‘QITISHNING ZAMONAVIY METODLARI	137
Xolmatova Gulsanam Absattor qizi	
PHRASEOLOGY: PHRASEOLOGICAL UNITS AND THEIR PROBLEMS	141
Rahimjonova Sevinch Dilshodjon qizi	
JADIDLAR MEROSI: ZAMONAVIY JAMIYAT TARAQQIYOTI UCHUN ILHOM MANBAI	144
Xadicha Aslonova Mashrab qizi	
PEDAGOGIK DIAGNOSTIKANING TA‘LIM JARAYONIDAGI RO‘LI	149
Ro‘ziboyeva O‘lmasoy Yo‘ldosh qizi	
TANA A‘ZOLARIMIZDAGI BIZ BILGAN VA BILMAGAN JARAYONLAR YOXUD PSIXOSOMATIKA HAQIDA QISQACHA	153
Ismailova Shohsanam Bahodir qizi	
AXBOROTLAR ASRIDA PEDAGOGIK MAHORATNING O‘RNI	157
Qahhorjonova Qurbonoy Farrux qizi	
XALQARO VA MILLIY HUQUQDA BOLA HUQUQLARINING O‘RNI	160
Sulaymonova Roziyabonu	
IQLIM O‘ZGARISHI HAQIQIY TAHDIDMI?!	164
Qilichova Madina A‘zam qizi	
IMPLEMENTATION OF GAMIFICATION TECHNIQUES FOR ENHANCING LANGUAGE SKILLS	165
Iqbol Isroil qizi Rakhmatova	
MENEJMENT NAZARIYASINI O‘RGANISH VA TAHLIL QILISH	172
Jamoliddinova Mohinur Ilhomjon qizi	
ZAMONAVIY PEDAGOGIK YONDASHUVLAR ORQALI TA‘LIM SIFATINI OSHIRISHNING INNOVATSION USULLAR	177
Sulaymonova Shabona Sirojqizi	

INSON INTELLEKTI VA KREATIV FIKRLASHNING SIRLI QIRRALARI Chalayeve Zilola Qo‘yli qizi	182
INKLYUZIV TA‘LIMNING ZAMONAVIY MENEJMENTI Xayrullayeva Dinora	188
«ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНИ ЯНАДА РИВОЖЛАНТИРИШ УЧУН МЕНИНГ ТАКЛИФИМ»	195
Кадирова Нилуфар Ганиджановнанинг JEYN OSTINNING BADIY USLUBI (“ANDISHA VA G‘URUR” ROMANI TAHLILIDA)	197
Yorbulova Dilso‘z Shokir qizi TA‘LIM SOHASIDA XALQARO HAMKORLIKLAR VA YANGI INTENSIV O‘QITISH METODINI TARG‘IB QILISH.	200
Bahrillayeva Sayqaloy Sunnatullo qizi THE HISTORY AND ROLE OF ENGLISH LANGUAGE IN INTERNATIONAL COMMUNICATION	202
Valiyeva Zarifa Ibrohim qizi ВЛИЯНИЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПЛАТФОРМ И ЦИФРОВИЗАЦИИ В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ УЗБЕКИСТАНА	208
Динеева Зильфира INGLIZ TILINI O‘RGANISHNING ZAMONAVIY USULLARI	212
Soatova Moxidil Safarqul qizi ELEKTRON BIZNES VA ELEKTRON TIJORAT SAMARADORLIGINI BAHOLASH VA ULARNING ASOSIY YO‘NALISHLARI	219
Hasanbayeva Zaynabxon Raxmonberdi qizi THE IMPORTANCE OF GRAMMAR IN SPEAKING ENGLISH CLEARLY	225
Rakhmatullaeva Nozimakhon Nodirbek qizi IFODA MAZMUNIGA KO‘RA MATN TIPLARINING TAHLILI	229
Meliboyeva Marjona G‘ayrat qizi BOSHLANG‘ICH TA‘LIM MUASSASALARDA TARBIYAVIY ISHLARNI ZAMONAVIY YONDASHUVLAR ASOSIDA QO‘LLASH HOLATI	232
Axunova Diyora BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDA QO‘SHIMCHA EHTIYOJLARGA EGA BOLALAR BILAN ISHLASH: INKLYUZIV TA‘LIMNI TA‘MINLASH STRATEGIYALARI	236
Rustamova Mohina Akbarali qizi GAPNING UYUSHIQ BO‘LAKLARI	241
Pardaboyeva Kamola Nishonboy qizi	

**TALABALARDA DIZAYNERLIK MAXORATINI RIVOJLANTIRISH
METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISHDA PEDAGOGIK
YONDASHUVLAR**

N.M.Sharipova

Toshkent davlat pedagogika universiteti

mustaqil izlanuvchisi

N.M.Jumabayeva

Guliston davlat universiteti talabasi

Annotatsiya: Dizayn bo'yicha mutaxassislarning malakasini oshirishning ayrim masalalari N.P.ning tadqiqotlarida aniqlangan. Valkova, N.K. Voronova, I.V. Zargaryan, A.E. Maksimenko. Bo'lajak dizaynerning kasbiy tayyorgarligiga qaratilgan bir qator vazifalarni amalga oshirish, ular orasida asosiy o'rinni egallaydi: ijodiy (talabaning shaxsiy ijodiy qobiliyatlarini shakllantirish, uning tanqidiy va muammoga yo'naltirilgan fikrlash, ko'nikmalarni singdirish o'z yutuqlaringizni ijodiy qayta ko'rib chiqing); professional tarzda yo'naltirilgan (erkin harakat qilish qobiliyatini shakllantirish). Zamonaviy dizaynerlik kasbi va ijodiy tizimda dizayn); ilmiy va ijodiy (o'quvchilarda qiziqishni shakllantirish dizayn ta'limi, dizayn faoliyati, mustaqillikni qo'llab-quvvatlash dizayn ijodkorligi). Muammoni qamrab oluvchi asarlar sonini baholash kasbiy kompetentsiyani shakllantirishdan dalolat berishi mumkin olimlarning ushbu muammoga qiziqishi haqida. Biroq, bu haqiqatga qaramay, kelajakdagi dizaynerlarning dizayn ko'nikmalarini rivojlantirish muammosini o'rganish kasbiy kompetentsiyaning tarkibiy qismi sifatida nazariy va amaliy tadqiqotlar.

Kalit so'zlar: Dizayner, texnologiya, komponentlik, sifatli ta'lim, tadqiqotchilar, yondashuv, individual, g'oya, fan, rivojlanish.

Аннотация: Некоторые вопросы профессионального развития специалистов-дизайнеров были выявлены в исследованиях Н.П. Валькова, Н.К. Воронова, И.В. Заргарян, А.Э. Максименко. Реализация ряда задач, направленных на профессиональную подготовку будущего дизайнера, среди которых главное место занимают: творческие (формирование личных творческих способностей студента, его критического и проблемно-ориентированного мышления, привитие умений творчески оценивать свои достижения). ребро); профессионально ориентированный (формирование способности действовать свободно). Современная дизайнерская профессия и дизайн в творческой системе); научно-творческая (создание интереса учащихся к дизайнерскому образованию, дизайнерской деятельности,

поддержка самостоятельности, дизайнерского творчества). Оценка количества работ, освещающих ту или иную проблему, может свидетельствовать о формировании профессиональной компетентности, об интересе ученых к данной проблеме. Однако, несмотря на это, изучение проблемы развития дизайнерских способностей будущих дизайнеров как составляющей профессиональной компетентности является теоретическим и практическим исследованием.

Ключевые слова: *Конструктор, технология, компонент, качество образования, исследователи, подход, личность, идея, наука, развитие.*

Abstract: *Some issues of professional development of design specialists were identified in the research of N.P. Valkova, N.K. Voronova, I.V. Zargaryan, A.E. Maksimenko. Implementation of a number of tasks aimed at the professional training of the future designer, among which the main place is occupied by: creative ones (formation of the student's personal creative abilities, his critical and problem-oriented thinking, instilling the skills to creatively evaluate his achievements). edge); professionally oriented (building the ability to act freely). Modern design profession and design in the creative system); scientific and creative (creating student interest in design education, design activities, supporting independence, design creativity). An assessment of the number of works covering a particular problem may indicate the formation of professional competence and the interest of scientists in this problem. However, despite this, studying the problem of developing the design abilities of future designers as a component of professional competence is a theoretical and practical study.*

Key words: *Designer, technology, component, quality of education, researchers, approach, personality, idea, science, development.*

Kelajakdagi dizaynerlarni tayyorlashning zamonaviy tizimida biz topdik xorijiy taraqqiyot va yutuqlarning xarakterli xususiyatlarini aks ettirish madaniy an'analar bilan shartlangan oliy ma'lumot, daraja iqtisodiyot, fan va texnologiya. Tizim-qiyosiy tahlil mahalliy va xorijiy kasbiy ta'limga ruxsat berilgan birinchi navbatda aloqani o'z ichiga olgan yangi tendentsiyalarni aniqlash mutaxassislar tayyorlashning nazariy va amaliy yo'nalishlari; ta'limni differentsiallashtirish va individuallashtirish g'oyalarini keng joriy etish kelajak dizaynerlari, yangi ta'lim texnologiyalarini joriy etish, mustaqillik, faollikni shakllantirishga ko'maklashish yangi ma'lumotlarni qabul qilish, qayta ishlash, kognitiv rivojlanish ilmiy va amaliy jihatdan ifodalovchi qobiliyat va qobiliyatlar dizaynni shakllantirish muammolariga yechim topish nuqtai nazaridan qiziqish kelajakdagi dizaynerlarning grafik fanlardan foydalanish ko'nikmalari. Keling,

"kompetentlik" tushunchalarining mohiyati va munosabatlarini ko'rib chiqaylik "kompetentlik". Ushbu tushunchalarni aniqlash doirasida mualliflar L.N. Bolotov, V.S. Lednev amaliylikni ta'kidlaydi.

Kompetentsiyalarni yo'naltirish: "shuning uchun kompetentsiya bir sohadir insonda bilim va harakat o'rtasidagi mavjud munosabatlar amaliyot» va "kompozitsiyaga asoslangan yondashuv muhim ahamiyatga ega ta'limning amaliy yo'nalishini kuchaytirish». Ilmiy izlanishlar tahlili bu boradagi fikrlar xilma-xilligini ko'rsatadi "dizaynerning professional kompetensiyasi" hodisasini talqin qilish sohasi (E.A.Klimov). Adabiyotlar tahlili (E.F.Zeer, I.A.Zimnyaya) kasbiy kompetentsiya haqida xulosa chiqarishga imkon berdi dizayner - kelajakdagi mutaxassisning integral va shaxsiy rivojlanishi; bu erda kelajakdagi dizaynerning asosiy xususiyatlari uning tayyorligidir amalga oshirish bilan bog'liq professional faoliyat ishlab chiqarish va texnologik standartlar, shuningdek, shaxsiy standartlarga mos keladiganlar jamiyatdagi mavqei, madaniy va estetik xulq-atvor qoidalari. Sifatli ta'lim kompetensiyaga asoslangan yondashuvga asoslanadi, kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishga asoslangan talabalar soha bo'yicha o'zlashtirilgan bilim, ko'nikma va malakalar tizimi sifatida dizayn ta'limi.

Ushbu tizim shaxsni rivojlantirishga qaratilgan kelajakdagi mutaxassisning yo'nalishlari (estetik, aqliy, irodali, jamoaviy, raqobatbardosh). Ushbu muammoni o'rganish mahalliy va asarlarida keltirilgan xorijiy olimlar. B.T. Kenjebekov professionalni belgilaydi kompetentsiya "birlashtirilgan asoslar to'plami sifatida shaxsning bilimlari, umumlashtirilgan ko'nikmalari va qobiliyatlari, uning kasbi muhim va shaxsiy fazilatlar, yuqori texnologiya darajasi, madaniyat va mahorat, faoliyatni tashkil etishga ijodiy yondashish, doimiy o'z-o'zini rivojlantirishga tayyorlik».

Kelajakdagi dizaynerning kasbiy kompetensiyasi kompozitsiya sohasidagi nazariy va amaliy bilimlarni o'z ichiga oladi, chiziqli istiqbol, texnik chizma, rangshunoslik, akademik chizish va rasm chizish, dizayn faoliyati, shrift san'ati, asosini tashkil etuvchi kompyuter grafikasi, landshaft dizayni dizayn ko'nikmalarini shakllantirish. Loyiha ko'nikmalarisiz tasavvur qilib bo'lmaydi kasbiy faoliyat sohasidagi ishlab chiqarish ko'nikmalari. Amalga oshirilgan dizayn loyihasi barcha grafik va narsalarni birlashtiradi amaliy ish orqali olingan badiiy vositalar. S.A. Murtazina kompetentsiyalarni sharoitlarda shakllantirish, deb hisoblaydi pedagogika bo'yicha ta'lim, ta'lim va kasbiy ta'lim o'quv va amaliy faoliyat jarayonida tashqi dunyoning aksi sifatida qaraladi. Bu jarayon kelajakdagi bakalavrga imkon beradi. Malakali egallagan bilim, ko'nikma va malakalariga qarab axborot bilan ishlash, rejalar va xatti-harakatlar dasturlarini muvaffaqiyatli tuzish. L.M.ning so'zlariga ko'ra. Tuxbatullina, kasbiy kompetentsiya Dizayner faoliyat komponentlari to'plami (dizayn, ishlab chiqarish

va texnologik, tashkiliy va boshqaruv, ilmiy tadqiqotlar) va yakuniy komponentlar (motivatsion-irodaviy, ijodiy, faol, aks ettiruvchi).

Oliy ta'limning Federal davlat ta'lim standarti talablariga muvofiq, malaka xususiyatlari va kasbiy faoliyat turlari, tadqiqotchi V.V. Shchukin Dizayn kompetentsiyasining tuzilishi quyidagi kompetensiyalarni belgilaydi: badiiy va estetik, ishlab chiqarish va texnologik, dizayn, texnik, tadqiqot, tashkiliy, iqtisodiy va kommunikativ, shuningdek, kasbiy ahamiyatga ega shaxsiy fazilatlar: estetik did, dizayn fikrlash, ijodkorlik, mustaqillik va shuningdek, ta'lim va professional dizayn faoliyatida tajriba. O.P tomonidan olib borilgan tadqiqotda. Andreeva professional hisoblanadi kelajakdagi dizaynning shaxsiy fazilatlarini tavsiflovchi malakasi va kasbiy faoliyat darajasini aniqlash: professionallik, muloqot qilish, motivatsiya, shu bilan birga ishlash qobiliyatini ta'kidlash chizmachilik sohalariga professional egallashda yetakchilik qiladi

Ta'kidlaganidek, grafik dizaynning professional malakasi A.I. Kuleshov, albatta, integratsiyalashgan shaxs kasbiy tayyorgarlik sohalariga qarab o'qitish: umumiy ta'lim, umumiy badiiy, maxsus, individual fazilatlarni oshirish talaba va kasbiy faoliyatdagi muvaffaqiyat. IN grafik dizaynning professional malakasi amalga oshiriladi yoshlarni madaniy, estetik, kasbiy faoliyatning vizual, kommunikativ qatlamlari. Kompleks tadqiqot, loyihalash vazifalari, konstruktiv, texnologik va vizual xarakterga ega, qaror qabul qilinadi vazifalari, ularning tartib tufayli, konstruktiv majoziy va analitik fikrlash. Tadqiqotchining fikricha, professional. Mutaxassisning malakasi muhim shaxsiy ta'limdir. A.I. Kuleshovaning fikricha, kompetentsiya mutaxassisni ajratib turadi boshqalar, umumiy madaniy va umumiy professional mavjudligi tufayli

individual, ijodiy tabiatga xos bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalar.

Qobiliyatga asoslangan yondashuvni joriy etish muammosini tahlil qilish kasbiy ta'lim bizga ta'kidlash imkonini beradi soha bo'yicha bo'lajak mutaxassisning asosiy vakolatlari to'plami dizayn - ijodiy, dizayn, tadqiqot, fikrlash, axborot, atrof-muhit, aloqa, dizayn va texnologiya, shaxsiy o'zini o'zi takomillashtirish. O.P.ning so'zlariga ko'ra. Andreeva, kasbiy shakllanish modeli universitetlarda bo'lajak dizayn mutaxassislari kompetentsiyalarini o'z ichiga olishi kerak Bloklar: tarkibiy va tashkiliy, maqsadli, mazmuni, faoliyatga asoslangan, natija mezonlariga asoslangan.

Dizayn aniqlandi asosiyni o'zlashtirgan talabalar natijalariga qo'yiladigan talablar oliy ta'limning kasbiy ta'lim dasturlari. Maxsus asosiy va o'zgaruvchan fanlar dasturlarini o'zlashtirishda e'tibor umumiy kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirishga qaratilgan:

- chizmachilikni o'zlashtirish qobiliyati, chizmalardan foydalanish qobiliyati kompozitsiyalar yaratish va ularni yo'nalishda qayta ishlash amaliyoti har qanday

ob'ektni loyihalash, chiziqli konstruktiv ko'nikmalarga ega bo'lish qurilish va aniq bajarish uchun texnikani tanlash tamoyillarini tushunish chizma (OPK-1). Umumiy kasbiy kompetentsiyani o'zlashtirish kelajakdagi dizayn mutaxassisining moslashuvchanligi va qobiliyatiga asoslanadi davomida taqdim etilgan turli dizayn yechimlarini taqdim eting grafik vositalar yordamida vazifalarni loyihalash, mosini tanlash texnik texnikalar, shuningdek, asosiy tamoyillarni bilishni o'z ichiga oladi yordamida kompozitsiyalar yaratish va dizayn grafikasi chizmaning konstruktiv qurilishi. Bunday holda, muhim jihat texnologik va konstruktiv sifatga muvofiqligi varaq tekisligida dizayn ob'ektlarini qurish xususiyatlari, mahurat. Ijodiy mualliflik paytida loyihani yaxshi tomondan taqdim eting mafkuraviy tushunchani qo'l yozuvida kuzatish mumkin; Badiiy faoliyatning umumiy kasbiy kompetensiyalari:

- ishlab chiqishda takliflaringizni asoslash qobiliyati kontseptual, ijodiy yondashuvga asoslangan loyiha g'oyasi dizayn muammosini hal qilish (PC-2). Talaba bunga qodir bo'lishi kerak mafkuraviy obrazlarni tanlashda konkretlashtirish va tanlab olish majoziy echimlar, shuningdek loyihani loyihalash vazifalarini amalga oshirish, ijodiy yechimlarni taklif qilish. Muhim jihat markali topilmalarning analoglari va ularning rivojlanish bosqichlarini bilish loyiha faoliyati:

- dizayn loyihasiga qo'yiladigan talablarni tahlil qilish va aniqlash, muammoni hal qilish yoki unga yondashuvlar to'plamini sintez qilish qobiliyati. Dizayn loyihasini amalga oshirish (PC-4). Buni shakllantirish tugagach kompetentsiya, talaba ilgari olingan faoliyatni amalga oshirishi kerak amaliy jihatdan bilim va ko'nikmalar dizayn ob'ektlari ustida ishlash. Dizayn kompetentsiya dizayn sohasidagi bilimlarni nazarda tutadi ko'plab taniqli kompaniyalar, korxonalar, tashkilotlar, brendlar, shuningdek foydalanish uchun tovarlar va xizmatlarni sotish uchun brendlar original grafik dizayn namunalarini yaratish;

- ob'ektlarni, tovarlarni, sanoatni loyihalash qobiliyati namunalar, kolleksiya, komplekslar, tuzilmalar, ob'ektlar, shu jumladan qulay muhit yaratish (PC-5). Dizayn ko'nikmalarini egallash o'zingizning dizayn namunalaringizni yaratish va sinovdan o'tkazishni o'z ichiga oladi, ishlab chiqilgan ob'ektlarni amalga oshirish yo'llarini topishga qaratilgan dizayn, Internet platformalarini batafsil o'rganish, ilmiy va amaliy konferentsiyalar, shahar, mintaqaviy, xalqaro dasturlar tanlovlar va talabalar loyihalari. Qo'shimcha jihat o'z mijozlar bazasini yaratishda ishtirok etish.

Shunday qilib, kelajakdagi dizaynerning ta'lim maydoni dizayner ilmiy-uslubiy, dizayn-pedagogik, uni yanada shakllantirishning tashkiliy va uslubiy shartlari bilan raqobatbardosh, shaxsiyatga yo'naltirilgan shaxs sifatida tovarlar va

xizmatlar bozorida yuqori darajadagi kasbiy tayyorgarlik. Ushbu tayyorgarlik bevosita olingan ta'lim sifatiga bog'liq, muayyan umumiy professional olishda izchillik va keng qamrovli yechimni ta'minlashga qaratilgan professional vakolatlar loyiha vazifalarini belgilash, shuningdek, kelajakni shakllantirish dizayn va badiiylikdan foydalangan holda dizayn qobiliyatlari bo'yicha mutaxassis dizayn faoliyati.

Loyihani shakllantirishning psixologik va pedagogik asoslari kelajakdagi dizaynerlarning mahorati. Mahalliy va xorijiy oliy ta'limda to'plangan narsalarni tahlil qilish bo'lajak dizaynerlarni tayyorlash bo'yicha tajriba institutlari imkoniyat yaratadi loyihani shakllantirishning psixologik va pedagogik asoslarini asoslash ko'nikmalar. Shakllanish usullarini yaratishga katta hissa qo'shgan o'quvchilarning vizual qobiliyatlari, nazariy va mahalliy o'qituvchilar ta'limga amaliy yondashuvlarga hissa qo'shdilar. N.N. Volkov, D.N. Kardovskiy, N.P. Krimov, A.S. Puchkov, N.N. Rostovtsev, P.P. Chistyakov, K.F. Yuon. Pedagogik ta'lim bo'lajak mutaxassislarning mustaqil ishini ko'rib chiqadi ularning faol ijodiy kasbiy faoliyatining kafolati sifatida. Talabalarning mustaqil ishi sohasida olib borilgan izlanishlar xizmat qildi olimlar tomonidan o'rganilayotgan mavzu S.I. Arxangelskiy, V.B. Bondarevskiy, M.G. Gorunova, P.I. Pidkasisti, V.A. Slastenina. IN P. Ritter tadqiqotida mustaqil faoliyat sifatida tavsiflanadi ta'lim sifatini oshirishning asosiy yo'li, bundan kelib chiqadi talabalarning mustaqil ishini tashkil etish ta'sir qiladi ta'lim jarayoni, qo'llaniladiganlari samaraliroq bo'ladi ta'limga yondashuvlar, ijodiy loyihani amalga oshirish usullari mustaqil va sinfdagi faoliyat. Talabaga yangi qidiruv imkoniyatlari ochilmoqda, oqilona bo'sh vaqtni tashkil etish. Boshqacha aytganda, ehtiyoj bor mustaqil qaror qabul qila oladigan yuqori malakali mutaxassis tayinlangan vazifalar, ish sharoitlariga moslashish. Kasbiy tayyorgarlik jarayonida talaba kerak geometrik jismlarni yasash, qayta yaratish malakalarini shakllantirish chizmaga ko'ra ob'ektning shakli, shuningdek uning izometrik tasvirlari va bepul prognozlar; vizual dizayn vositalarini qo'llash grafika; professional grafik ko'nikmalarni egallash modellashtirish; tasviriy san'atda rang munosabatlarini etkazish samolyotlar; muhimlikni aniqlash; kompozitsion uyg'unlik; rangni to'ldirish; tonal va yorug'lik effektlari.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Hibbert, C. Oxford and Cambridge Magazine. The Encyclopaedia of Oxford. Macmillan / C. Hibbert. 1988. – P.
2. Hofmann, A.A. Manuel de création graphique forme, synthèse, application / Armin Hofmann. - Teufen: Verlag Arthur Niggli, 1973. – 198 p.
3. Hofmann, A.A. Methodik der Form- und Bildgestaltung: Aufbau, Synthese, Anwendung / A.A. Hofmann. – Teufen: Arthur Niggli Ltd., 1965. – 200 p.
4. Hofmann, A.A. Retrospective: Herbert Matter / A.A. Hofmann; ed. by Steven Heller and Georgette Ballance. // Graphic Design History. – New York: Allworth Press, 2001. – P. 209-211.
5. Sharipova, N., Sherqulova, N., Isayeva, R., Islamova, R., & Abdukadirova, M. (2024). RESEARCH OF THE PROCESS OF ENRICHMENT OF NATURAL SILK FIBER AND NITROINE FIBERS MATERIALS. *Modern Science and Research*, 3(2).
6. Yangiboyev, I., Kasimov, A., Shodiyev, D., & Panjiyev, O. (2024). IMPACT OF FIBER WASTE ON THE ECOLOGY. *Modern Science and Research*, 3(2).
7. Sharipova, N., Qaldibayev, R., & Jumabayeva, N. (2024). GENERAL INFORMATION ABOUT FIBERS USED IN THE PRODUCTION OF GARMENTS AND THEIR CLASSIFICATION. *Modern Science and Research*, 3(1), 1212-1216.
8. Шеркулова, Н. Р., Давлатов, Р. М., Негматов, С. С., & Негматова, М. Н. (2021). Улучшения характеристических свойств на натуральном шелке в процессе переработки с использованием модификатора. *Universum: технические науки*, (10-4 (91)), 73-78.
9. Yangiboyev, I., & Qaldibayev, R. (2024). 5LP LINTER SAW CYLINDER. *Modern Science and Research*, 3(1), 1217-1221.
10. Кабилова, Д. С., Шеркулова, Н. Р., & Базарбаева, Г. Г. (2020). Реализация продукции-показатель оптимального планирования производства. In *Исследования молодых ученых* (pp. 15-17).
11. Шарипова, Н., Шеркулова, Н., Исаева, Р., Исламова, Р., & Абдукадилова, М. ИССЛЕДОВАНИЕ ПРОЦЕССА ОБОГАЩЕНИЯ МАТЕРИАЛОВ НАТУРАЛЬНОГО ШЕЛКОВОГО ВОЛОКНА И НИТРОННЫХ ВОЛОКОН.

**GREEN STEPS LOYIHASI: EKOLOGIK ONGNI OSHIRISHDA
INNOVATSION YONDASHUVLAR**

Maxsudaxon Bannobova

Farg‘ona Davlat Universiteti Ingliz tili va adabiyoti fakulteti,

Xorijiy til va adabiyoti: ingliz tili yo‘nalishi 3-kurs

22.107 guruh talabasi

Annotatsiya: *“Green Steps” loyihasi ekologik muammolarni hal qilishda va atrof-muhitni muhofaza qilishda innovatsion texnologiyalarni qo‘llashga qaratilgan. Ushbu maqolada loyihaning maqsadi, asosiy funksiyalari, jamiyatga ta’siri va kelajak rejalari haqida batafsil ma’lumotlar keltirilgan. “Green Steps” ilovasidagi tabiat o‘yinlari va interaktiv ta’lim elementlari foydalanuvchilarni ekologik masalalarga ongli yondashishga, real hayotda qo‘llanadigan ekologik ko‘nikmalarni o‘zlashtirishga yordam beradi va atrof-muhitni asrashga nisbatan amaliy qadamlar qo‘yishga rag‘batlantiradi. Loyiha nafaqat ekologik muammolarni hal qilishni, balki aholining ekologik ongini oshirish va yoshlarni tabiatni qadrlashga jalb qilishni maqsad qiladi. Ta’lim materiallari, interaktiv o‘yinlar va mobil ilova orqali loyiha aholining keng qatlamlari uchun qulay va qiziqarli bo‘ladi.*

Kalit so‘zlar: *Ekologiya, Green Steps, innovatsion texnologiyalar, monitoring, interaktiv ta’lim, ekologik ko‘nikma, “Green Steps ARK”, vizual tajriba, “EcoBuddy” ilovasi, “EcoCRED” ilovasi, “Recyclebank” ilovasi, “Giki Zero” ilovasi*

Abstract: *The “Green Steps” project aims to use innovative technologies in solving environmental problems and protecting the environment. This article provides detailed information about the project's purpose, main functions, impact on society and future plans. Nature games and interactive educational elements in the Green Steps application help users to become more aware of environmental issues, acquire real-life environmental skills and encourage them to take practical steps to protect the environment. The project aims not only to solve environmental problems, but also to increase the environmental awareness of the population and attract young people to appreciate nature. Through educational materials, interactive games and a mobile application, the project will be accessible and interesting for a wide range of people.*

Keywords: *Ecology, Green Steps, innovative technologies, monitoring, interactive education, environmental skills, “Green Steps ARK”, visual experience, “EcoBuddy” application, “EcoCRED” application, “Recyclebank” app, “Giki Zero” app.*

Аннотация: Проект «green steps» направлен на использование инновационных технологий в решении экологических проблем и защите окружающей среды. В этой статье представлена подробная информация о цели проекта, основных функциях, влиянии на общество и планах на будущее. Игры о природе и интерактивные образовательные элементы в приложении ``Green Steps`` помогают пользователям лучше осознавать проблемы окружающей среды, приобретать реальные экологические навыки и побуждают их предпринимать практические шаги по защите окружающей среды. Проект направлен не только на решение экологических проблем, но и на повышение экологического сознания населения и привлечение молодежи к ценению природы. Благодаря обучающим материалам, интерактивным играм и мобильному приложению проект будет доступен и интересен широкому кругу людей.

Ключевые слова: Экология, Green Steps, инновационные технологии, мониторинг, интерактивное образование, экологические навыки, ``Green Steps ARK``, визуальный опыт, приложение ``EcoBuddy``, приложение ``EcoCRED``, приложение ``Recyclebank``, ``приложение ``Giki Zero``.

Kirish

Bugungi dunyo global ekologik muammolarga duch kelmoqda: chiqindilar ko‘payishi, suv resurslarining kamayishi va o‘rmonlarning yo‘qolishi. Ushbu muammolarni hal qilish uchun nafaqat davlat tashkilotlari, balki har bir insonning ham faol ishtiroki talab etiladi. “Green Steps” loyihasi ekologik mas’uliyatni oshirish va odamlarni ekologik amallarni bajarishga jalb qilishga qaratilgan innovatsion tashabbusdir. Maqolaning maqsadi loyihaning ahamiyati va uni jamiyatda keng joriy etish yo‘llarini o‘rganishdir. “Green Steps” loyihasi ekologik muammolarni hal qilishda insonlarning rolini oshirishga qaratilgan. Loyihaning asosiy maqsadi ekologik mas’uliyatni targ‘ib qilish, aholining tabiatni asrashga bo‘lgan munosabatini o‘zgartirish va innovatsion texnologiyalar yordamida ekologik ongni oshirishdir. Loyihada yoshlarni jalb qilish muhim o‘rin tutadi, chunki ular kelajak avlodning ekologik madaniyatini shakllantirishda asosiy omil hisoblanadi.

Asosiy Funktsiyalariga kelsak: Ekologik vazifalar - foydalanuvchilar turli ekologik vazifalarni bajarish orqali ball yoki mukofotlar oladi. Bular orasida chiqindilarni saralash, daraxt ekish, suvni tejash va boshqa mas’uliyatli amallar mavjud bo‘ladi.

O‘yin elementlari - loyihada o‘yinlar va interaktiv elementlar mavjud, bu esa foydalanuvchilarning qiziqishini oshiradi. O‘yinlar orqali foydalanuvchilar bilim va ko‘nikmalarini oshirishlari mumkin.

Ta'lim beruvchi materiallar - loyihada ekologiya va atrof-muhit haqida ma'lumot beruvchi materiallar, maqolalar, videolar va infografikalar mavjud. Bu foydalanuvchilarga ekologik masalalar haqida chuqurroq ma'lumot olish imkonini beradi.

Interaktiv o'yinlar va tadbirlarda ishtirok - "Green Steps" loyihasi doirasida turli tadbirlar, uchrashuvlar va ekskursiyalar o'tkaziladi. Ishtirokchilar bu tadbirlarda faol ishtirok etib, yangi bilimlar olishlari va jamiyat bilan birgalikda tabiatni himoya qilishga qaratilgan amallarni bajarishlari mumkin.

Mobil ilova - loyihaning mobil ilovasi foydalanuvchilarga quyidagi imkoniyatlarni taqdim etadi.

Vazifalarni bajaring - foydalanuvchilar ilova orqali ekologik vazifalarni ko'rib, ularni bajarganliklari uchun ball olishadi.

Natijalarni kuzatish - ilova foydalanuvchilarga bajarilgan vazifalar va to'plangan ballar haqida ma'lumot beradi.

Jamoa taqdimotlari - foydalanuvchilar o'zlarining jamoalarini tuzib, birgalikda ishlashlari va raqobatlashishlari mumkin.

"Green Steps" loyihasi keng auditoriyaga mo'ljallangan. U quyidagi guruhlarni o'z ichiga oladi: Yoshlar va talabalar, o'qituvchilar va ta'lim muassasalari, ijtimoiy faol guruhlar. Ushbu auditoriya yordamida bu

ilovani keng miqiyosda ommaga targ'ib qilish mumkin. Bundan tashqari bu loyiha asosida turli ekologik faoliyatlarni yuzaga chiqarish mumkin. "Green Steps" loyihasi doirasida quyidagi ekologik faoliyatlar amalga oshiriladi: Daraxt ekish - foydalanuvchilar tabiiy muhitni yaxshilash maqsadida daraxt ekish tadbirlarida ishtirok etadilar. Chiqindilarni saralash - tashkilotlar va foydalanuvchilar chiqindilarning turlari va nima uchun xizmat qilishiga qarab to'g'ri saralashni o'rganadilar va bu jarayonda o'z faolliklarini ko'rsatadilar. Mahalliy tadbirlarda ishtirok etish - loyihaga qiziqqan odamlar mahalliy ekologik tadbirlarda ishtirok etishlari uchun ko'mak berish. Shu bilan birga, "Green Steps" loyihasi doirasida foydalanuvchilar bajarilgan vazifalar va amallarga qarab mukofotlar olishadi. Bu mukofotlar ichida:

- Sertifikatlar
- Ekologik mahsulotlar
- Foydalanish uchun rag'batlantiruvchi dasturlar.

Har ish hamkorliksiz o'z samarasini ko'rsatmaganidek, ushbu loyiha yuzasidan ham hamkorliklar amalga oshirilishi alohida e'tiborga olingan. Loyihaning muvaffaqiyati uchun turli tashkilotlar, davlat idoralari, mahalliy jamoalar va ekologik tashkilotlar bilan hamkorlik qilinishi ko'zda tutilmoqda. Buning natijasida loyiha yanada samarali va keng qamrovli bo'ladi. Loyihaning samaradorligini baholash uchun turli monitoring va baholash tizimlari ishlab

chiqilgan. Foydalanuvchilarning ishtiroki va amalga oshirilgan faoliyatlar tahlil qilinadi, bu esa loyiha strategiyasini yaxshilashga yordam beradi. "Green Steps" loyihasi kelajakda yanada kengayishi, yangi imkoniyatlar va texnologiyalarni joriy etishi rejalashtirilmoqda. Bu loyihaning davomiyligi va ta'sirini oshirishga xizmat qiladi.

"Green Steps" ilovasidagi tabiat o'yinlari va interaktiv ta'lim elementlari orqali foydalanuvchilar ekologik bilimlarini o'yin orqali qiziqarli va amaliy tarzda o'zlashtiradilar. Bu usullar ularga ekologik muammolarni chuqurroq tushunishga yordam beradi va atrof-muhitga oid ongini oshiradi. Quyida ushbu ikkala element qanday ishlashi batafsil tushuntiriladi:

1. Tabiat o'yinlari:

Tabiat o'yinlari foydalanuvchilarga ekologiya haqida o'yin shaklida bilim beruvchi qiziqarli dasturlarni o'z ichiga oladi. Ushbu o'yinlar foydalanuvchilarni turli ekologik vaziyatlarga duch keltiradi va ularni muhim qarorlar qabul qilishga undaydi. Ba'zi misollar:

-Ekologik muammolarni hal qilish o'yinlari: Foydalanuvchilar chiqindilarni saralash yoki energiyani tejash kabi masalalarni hal qiladigan virtual o'yinlarda ishtirok etadi. Masalan, ularga "Chiqindilarni qayta ishlash zavodiga olib bor" yoki "Qaysi mahsulot ekologik xavfsiz?" kabi vazifalar beriladi. Foydalanuvchilar har bir to'g'ri javob yoki qaror uchun ball to'playdi.

-Tabiatga mos shaharni qurish: Bu o'yinlarda foydalanuvchilar atrof-muhitga kamroq zarar yetkazadigan shahar quradilar. Masalan, ularga "kam uglerodli energiya manbalarini tanlash," "yashil zonalarini ko'paytirish," "oqava suvlarni tozalash tizimlarini o'rnatish" kabi vazifalar beriladi. Bu o'yin orqali foydalanuvchilar tabiat va urbanizatsiya o'rtasidagi muvozanatni saqlash muhimligini o'rganadilar.

-Birinchi yordam va tabiiy ofatlar o'yini: Bu o'yinlar orqali foydalanuvchilar tabiiy ofatlar paytida qanday harakat qilish kerakligini o'rganadilar. Misol uchun, "O'rmondagi yong'inni qanday to'xtatish kerak?" yoki "Suv toshqinida nimalar qilish lozim?" kabi o'yinlar orqali ularga tabiiy ofat paytidagi xavfsizlik choralarini o'rgatish mumkin.

-"Ekologik o'zgarishlar" viktorinalari: Bu o'yinlarda foydalanuvchilar ekologiya, bioxilma-xillik, iqlim o'zgarishi haqidagi savollarga javob berishadi. Ular tabiat bilan bog'liq umumiy bilimlarini oshiradilar va o'zgarayotgan atrof-muhit haqida ko'proq ma'lumotga ega bo'ladilar.

2. Interaktiv ta'lim

Interaktiv ta'lim elementlari esa foydalanuvchilarga ekologik bilimlarni

amaliyotda qo‘llash imkonini beradi. Bu ta’lim ilovada kichik darslar, vazifalar va topshiriqlar yordamida taqdim etiladi. Foydalanuvchilar o‘rgangan bilimlarini real hayotda qanday qo‘llash mumkinligini o‘rganadilar.

-Kichik kurslar va darslar: Foydalanuvchilar ekologik muammolarni hal qilish yoki resurslarni tejash haqida qisqa kurslar o‘tishadi. Kurslar chiqindilarni saralash, suv va energiyani tejash, uglerod izlarini kamaytirish kabi mavzularga bag‘ishlanishi mumkin. Kurs oxirida foydalanuvchilarga viktorina orqali bilimlar sinovi o‘tkaziladi va muvaffaqiyatli bajarilgan topshiriqlar uchun ball beriladi.

-Real amaliyotga yo‘naltirilgan topshiriqlar: Foydalanuvchilarga har kuni amalga oshirishi mumkin bo‘lgan oddiy ekologik topshiriqlar beriladi. Masalan, “Bugun kamroq suv sarf qilishga harakat qil,” “Oila a’zolaringizga qayta ishlashning foydasi haqida gapiring,” “Daraxt ekish tadbirida ishtirok eting” kabi kichik vazifalar ilovada har kuni yangilanib turadi. Bu esa foydalanuvchilarni ekologik mas’uliyatli hayot tarzini shakllantirishga undaydi.

Ilovada foydalanuvchilar uchun yaqin atrofdagi ekologik tadbirlar, qayta ishlash punktlari va yashil zonalarini xaritada ko‘rsatish funksiyasi mavjud. Masalan, yaqin atrofdagi chiqindi yig‘ish punktini topish yoki mahalliy ekologik tadbirlar ro‘yxatini ko‘rish imkoniyati bilan ular faol ishtiroklari uchun rag‘batlantiriladi. Bu ilovada albatta Ekologik maslahatchilar tomonidan video darsliklar va ekologik maslahatchilarning olib borayotgan ishlari joylanadi. Ilova ekologik ta’sirni kamaytirish va tabiiy resurslarni tejash haqida qisqa video darslar taqdim etadi. Masalan, foydalanuvchilar “suvni qanday tejash mumkin,” “plastmassani qayta ishlashning foydasi,” “uglerod izlarini kamaytirishning yo‘llari” kabi mavzularda o‘rganuvchi materiallarni tomosha qilib, amalda qo‘llab ko‘rishlari mumkin.

Butun jahon miqiyosida olib qarasak, dunyoning ayrim hududlarida shunga o‘xshash ekologik ongni oshirishga qaratilgan loyihalar va ilovalar mavjud, ammo ularning shakli va maqsadlari turlicha. Quyida shunga o‘xshash loyihalardan ba’zilari keltirilgan:

1. "EcoBuddy" va "EcoCRED" ilovalari (AQSh): Ushbu ilovalar foydalanuvchilarga ekologik jihatdan mas’uliyatli qadamlar qo‘yish orqali ball to‘plash imkoniyatini beradi. Masalan, chiqindilarni qayta ishlash, kamroq transport vositalaridan foydalanish yoki qayta ishlatiladigan mahsulotlardan foydalanish kabi harakatlar uchun foydalanuvchilar mukofotlar olishadi. Bu usul odamlarni ekologik toza turmush tarziga o‘tishga rag‘batlantiradi.

2. "Olio" va "Too Good To Go" ilovalari (Yevropa): Ushbu ilovalar oziq-ovqat isrofini kamaytirish orqali atrof-muhitga zarar yetkazmaslikka xizmat qiladi. Odamlar qo‘shimcha yoki ortiqcha oziq-ovqat mahsulotlarini boshqalar

bilan bo‘lishishlari yoki chegirmalar bilan xarid qilishlari mumkin. Bu, asosan, oziq-ovqat chiqindisini kamaytirishga yordam beradi va ekologik ta’sirni kamaytiradi.

3. "Recyclebank" (Buyuk Britaniya va AQSh): Recyclebank ilovasi foydalanuvchilarni chiqindilarni saralash va qayta ishlash orqali ball to‘plashga undaydi. Ushbu ballar savdo-sotiq uchun chegirmalar yoki sovg‘a kartalariga almashtirilishi mumkin. Bu esa aholini chiqindilarni qayta ishlashga ko‘proq rag‘batlantiradi.

4. "Giki Zero" (Buyuk Britaniya): Bu ilova odamlarning turmush tarzini tahlil qilishi va ularning uglerod izlarini kamaytirish bo‘yicha tavsiyalar beradi. Giki Zero foydalanuvchilarni atrof-muhitga ijobiy ta’sir ko‘rsatish uchun kichik o‘zgarishlar qilishga o‘rgatadi va rag‘batlantiradi.

Ushbu loyihalar atrof-muhitni asrashga qaratilgan bo‘lsa-da, har birining o‘ziga xos yo‘nalishi va mexanizmi mavjud. Men yaratmoqchi bo‘lgan “Green Steps” loyihasi esa kengroq ko‘lamdagi ekologik faoliyatlarni qamrab oladi va foydalanuvchilarga o‘z ekologik ta’sirlarini ko‘rsatib beradi. Bu loyiha ushbu ilovalar g‘oyasini rivojlantirib, o‘ziga xos tarzda joriy etilishi va kengroq ekologik ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Xulosa: Tabiatni asrash va uni qadrlashga qaratilgan innovatsion loyiha – bu zamon talablariga mos ekologik texnologiyalar va odamlarning atrof-muhitga bo‘lgan munosabatini o‘zgartirishga yordam beruvchi tashabbus bo‘lishi mumkin. Umuman olganda, "Green Steps" loyihasi ekologik muammolarni hal qilishga qaratilgan innovatsion tashabbus bo‘lib, uning asosiy jihatlari atrof-muhitni himoya qilish, ekologik ongni oshirish va jamiyatni faol ishtirok etishga undashdir. Bu loyiha doirasida qiziqarli va interaktiv yondashuvlar orqali ko‘plab odamlarni jalb qilish maqsad qilinadi. Shu bilan bir qatorda Prezidentimiz SH. M. Mirziyoyev 2025-yilni “Atrof -muhitni asrash va “yashil” iqtisodiyot yili” deb e’lon qildi. Shundan ham sezilib turibdiki, biz yoshlar ushbu yilnomaga asoslanib ko‘plab mana shunday loyihalarni ilgari surishimiz kerak. Davlatimiz rahbari ta’kidlaganidek, har bir huquqiy hujjat yashillikka olib borilsa, uning natijasi yaxshi bo‘ladi. Darhaqiqat, yashab turgan joyimizni ozoda saqlab, bizdan keyingi avlod ham munosib tabiiy muhitda yashashlari uchun bugun biz tabiatga mehr va e’tibor bersak, kelajak avlod ham munosib ekologik sharoitda yashaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

greenaral.uz
u-enter.uz

uz.greenfuture.uz

<https://www.ecocred.ai>

<http://ecobuddyapp.com>

<https://olioapp.com/en>

<https://www.toogoodtogo.com>

<https://recyclebank.com>

<https://zero.giki.earth>

<https://www.gazeta.uz/oz/2024/11/20/yil>

THE DIFFERENCES BETWEEN GROUP LEARNING AND INDIVIDUAL LEARNING

Kamolaxon Qodirova Shomil qizi

Student of NSPI

Sadikova Dildora Nizomovna

Supervisor , assistant teacher of NSPI

Annotatsiya: *Ushbu maqolada o'rganishning ikkita uslubini ko'rib chiqamiz: individual va guruhli ta'lim. Biz ikkala yondashuvning afzalliklari va kamchiliklarini, shuningdek, ularning asosiy farqlarini ham muhokama qilamiz. So'nggida esa biz ba'zi tadqiqot natijalariga ko'ra eng yaxshi tanlovni taklif qilishga harakat qilamiz.*

Kalit so'zlar: *individual, guruh, o'rganish, ta'lim, o'quvchilar*

Annotation: *In this article we explore two styles of learning: individual and group education. We discuss the advantages and disadvantages of both approaches, as well as their key differences. In the end, we try to suggest the best choice according to some research results.*

Key words: *individual, group, learning, education, students*

Аннотация: *В этой статье исследуются два стиля обучения: индивидуальное и групповое обучение. Мы обсудим преимущества и недостатки обоих подходов, а также их ключевые различия. В конце мы пытаемся предложить лучший выбор по результатам некоторых исследований.*

Ключевые слова: *индивидуальное обучение, группа, обучение, образование, студенты.*

Introduction: Education is crucial for personal and professional development. There are various ways to learn, such as studying by yourself or with others. Each approach has its own benefits and difficulties. People continue to discuss which method is more effective for learning in our constantly evolving educational landscape.

Both approaches are important in shaping the learning experience. Solo study encourages self-paced learning and personal reflection, while group study enhances teamwork, communication skills, and varied viewpoints. It's important to understand the distinctions between individual and group learning, whether you're a student aiming to enhance your study methods or an educator seeking fresh teaching strategies.

Analyzing group studying

Working together in groups offers many benefits that can improve the learning experience for students. One important advantage is that it helps improve communication skills. By taking part in group talks and projects, students can overcome their fear of speaking up. This environment encourages them to share their thoughts, ask questions, and have important discussions with other students. As a result, students become more confident in their ability to communicate well, which is a useful skill both inside and outside of school.

Working together in groups helps students learn how to cooperate, work well with others, and be part of a team. When students collaborate, they learn to share tasks and use each other's skills to reach shared goals. This helps them feel connected and supportive of each other, which builds strong relationships. The teamwork skills students gain from group learning are important for doing well in school and are also very valuable in both personal and work situations.

Additionally, learning in a group fosters a positive spirit of competition. This competitive environment motivates students to aim for the best and give their all. It pushes them to set higher goals for themselves and builds an active learning atmosphere where everyone is excited to improve.

Working together in a group helps tasks get done faster and makes it easier to share the work. When everyone in the group takes on different parts of the project, the work gets done better and faster. This helps to make each person's job lighter and teaches valuable skills about sharing responsibilities and trusting others in a team.

However, learning in a group has some challenges too. A big problem is that not everyone might do the same amount of work. Some students might not put in as much effort, which can make others feel upset and annoyed. This uneven effort can lower the quality of the work and make it harder for teachers to grade fairly.

Another problem is that bad behavior can affect how the group works together. If some members act in a way that causes trouble or doesn't help the group, it can slow down the group's progress and make the learning environment worse. These behaviors can make other students feel bad and reduce how well the group learns together.

Analyzing individual learning

Learning on your own has many benefits that can help students a lot. The major benefit is getting better feedback. In a setting where you learn alone, teachers can give you feedback that is just for you and very detailed. This helps you understand what you're good at and what you need to work on. This kind of feedback helps you make big steps in your learning.

Furthermore, individual learning ensures that students receive focused attention. When the teacher focuses only on one student, they can use a teaching method that is better suited to that student's needs and works more effectively. This is especially helpful for students who want more attention, students who need specific knowledge for business, or students who have trouble in group situations. Such students can excel in an environment where instruction is tailored to their unique needs and learning styles. As David Johnsons (1992) said “teacher and student can tailor the course to exactly what is appropriate for that one student, rather than having to reach a compromise based on what is suitable for a group as a whole”.

Moreover, individual learning allows for flexibility and customization. Students have the freedom to learn at their own pace and convenience, which is especially beneficial for those with hectic or irregular schedules. Additionally, learning materials and methods can be adjusted to align with the student's individual learning preferences, enhancing the efficiency and enjoyment of the learning process. As D. Johnsons (1992) further states “this has enormous advantages not only for the designing of a program of study where the syllabus and content can be matched to a particular student’s needs and interests, but also in terms of the student’s learning style and what kind of stimulus they respond to best”.

Nonetheless, individual learning has its own drawbacks. One significant disadvantage is the lack of social interaction, which can hinder the development of essential social skills and limit exposure to diverse perspectives. Additionally, individual learning may limit students' exposure to different ideas and approaches, leading to a more narrow perspective. Lastly, self-motivation and discipline are crucial for individual learning, as students may struggle without the structure and accountability provided by group learning.

Differences between alone and together learning

According to S. Meiramova and A. Zhanysbayeva (2015) several distinctions can be observed when comparing individual learning with group learning, particularly in terms of time management, homework allocation, and grading methods.

1. Time Management: In individual learning, students have the autonomy to manage their time independently, allowing for a more flexible and self-paced approach. This enables students to allocate time based on their personal strengths and weaknesses. Such flexibility is advantageous for individuals with varying schedules or those requiring additional time to comprehend certain concepts.

On the other hand, group learning necessitates synchronized time management. Students must coordinate their schedules to collaborate, which can pose challenges. The learning pace is typically determined by the group's collective progress, which may not align with an individual student's preferred speed. This synchronization fosters the development of time management and organizational skills as students learn to balance their time with the needs of others.

2. Homework Allocation: In individual learning, homework tasks are tailored to address the specific needs and progress of each student. Teachers can assign assignments that directly target areas requiring improvement, ensuring a personalized learning experience. This focused approach aids students in concentrating on their weaknesses and developing a deeper understanding of the subject matter.

Conversely, in group learning, homework assignments are designed for collaborative completion. These tasks often necessitate input and effort from all group members, promoting a sense of shared responsibility and teamwork. Group homework may involve projects that benefit from diverse perspectives and collaborative problem-solving, enriching the learning process through collective effort.

3. Grading Methods: In individual learning, grading is a simple process that is solely based on the student's performance. This method allows for a precise evaluation of the student's comprehension and advancement. Teachers are able to offer detailed feedback on each assignment, aiding students in recognizing their strengths and areas that need improvement.

In group learning, grading becomes more intricate. It often requires assessing both individual contributions and the overall performance of the group. This complexity can sometimes result in difficulties in ensuring fairness, especially when not all group members contribute equally. Teachers must strike a balance between evaluating individual efforts and the collective outcome, which may occasionally lead to disagreements or perceptions of unfairness among students.

Conclusion

When it comes to choosing one method, we can get some help from researches that were carried on this topic.

Bloom's 1984 study showed how one-on-one tutoring beats group teaching. Students with personal tutors did way better than kids in normal classes. This proves tailored learning boosts grades through custom help and feedback.

David Johnson's 1992 work backs up personal learning too. He stressed how schools can tweak lessons for each kid's wants and needs. Johnson saw that solo learning fits students' styles making school more effective.

Johnson and Johnson looked at team learning's effects in 2009. They found group work and teamwork help kids do better than learning alone. Kids who worked together got higher grades, made more friends, and felt better about themselves.

Robert Slavin checked out group learning plans in 1980. He saw that learning in groups not upped grades but made kids like school more. Team projects taught kids people skills and how to get along with different folks - stuff they need to grow up well.

In education, both individual and group learning offer different advantages that fit different learning preferences and objectives. Individual learning gives students one-on-one attention, letting them study at their own speed and get tailored feedback to help them understand and develop their skills better. This approach works well for students who have particular educational needs or who enjoy studying alone.

Conversely, group learning helps students improve their ability to communicate, work together, and cooperate. Through group discussions, projects, and activities that require solving problems together, students learn how to work well in teams, share tasks, and use different viewpoints to reach shared goals. This teamwork not only helps students succeed academically but also prepares them for situations in the real world where working with others and having good people skills are important.

Group learning helps students share ideas, compete in a good way, and finish tasks faster by dividing the work. It teaches them to handle different views, get along with others, and work as a team to achieve common goals, which are important skills for jobs today.

Overall, although individual learning provides personal advantages and freedom, group learning offers broader development, like better social skills and teamwork. This makes it a good choice for education today. Teachers should think about using both methods wisely, taking the best parts of each to create

learning settings that meet various students need and prepare them for a society that works together.

REFERENCES

1. Bloom, B. S. (1984). The 2 sigma problem: The search for methods of group instruction as effective as one-to-one tutoring. *Educational Researcher*, 13(6), 4-16. <https://doi.org/10.3102/0013189X013006004>
2. Johnson, D. W. (1992). Reaching out: Interpersonal effectiveness and self-actualization (6th ed.). Prentice Hall.
3. Johnson, D.W., & Johnson, R.T. (1992). Learning together and alone: cooperative, competitive, and individualistic learning: Minneapolis: University of Minnesota.
4. Johnson, D. W., & Johnson, R. T. (2009). An educational psychology success story: Social interdependence theory and cooperative learning. *Educational Researcher*, 38(5), 365-379. <https://doi.org/10.3102/0013189X09339057>
5. Meiramova, S., & Zhanysbayeva, A. (2015). The investigation of effectiveness of individual and group forms of learning a foreign language in Kazakhstan. *Journal of Education Culture and Society*. 382-393
6. Slavin, R. E. (1980). Cooperative learning. *Review of Educational Research*, 50(2), 315-342. <https://doi.org/10.3102/00346543050002315>

**ALSGEYMER KASALLIGI-KASALLIK BELGILARI,
DIAGNOSTIKA VA DAVOLASH**

Eshmamatova Umida Salim qizi

Toshkent tibbiyot akademiyasi 1-kurs talabasi.

Annotatsiya. *Dunyoda aholi o'sishi va umr ko'rish davomiyligining uzayishi bilan Alsgeymer kasalligi tobora ko'proq e'tibor tortmoqda. Ushbu kasallik keksalik bilan bog'liq bo'lib, asosan xotira, fikrlash qobiliyati va kundalik hayotdagi faoliyatlarga ta'sir ko'rsatadi. Ushbu ilmiy maqolada, Alsgeymer kasalligi haqida asosiy ma'lumotlar, uning belgilari, sabablari, tashxislash usullari va davolash imkoniyatlari haqida so'z yuritamiz.*

Kalit so'zlar. *Alsgeymer, kasallik, tashxis qo'yish, xotira pasayishi, ruhiy faoliyat, davolash usullari.*

Xotira – inson umrining tilla sandig'i. Unda baxtga to'la lahzalar, quvonchu shodliklar, hayot davomida qilingan ishlar, kundalik rejalar, eng muhimi, ortga qaramay ketayotgan vaqt va undagi go'zal xotiralar mujassam. Yoddan chiqarish, unutish, eslay olmaslik kabi noxush hodisalar kishi umri uzaygani sayin yosh etagidan mahkam ushlab oladi. Xotiraning sekin-asta yo'qolishi, ayniqsa, keksalik davrida ko'p kuzatiladi. Inson biron xastalikka chalinmagan taqdirda ham, unda qandaydir unutishlar sodir bo'lib turadi. Ammo shunday kasalliklar borki, bunda inson xotirasi butunlay yo'qoladi.

Alsgeymer, bu – oliy ruhiy faoliyatning kuchayib boruvchi buzilishi bilan kechuvchi hamda yillar o'tib demensiya kasalligi bilan tugallanuvchi neyrodegenerativ kasallik. Ushbu xastalik ayrim adabiyotlarda Alsxaymer kasalligi, Presenil demensiya, deb ham yuritiladi. Kasallik ilk marotaba 1906-yil nemis psixiatri Alois Alsgeymer tomonidan aniqlangan va ko'pincha o'lim bilan yakun topishi olimlarning uni yanada chuqur o'rganishiga turtki bo'lgan. Alsgeymer kasalligi yuzasidan butun jahon olimlari hozirgi kungacha izlanishlar olib bormoqda.

Alsgeymer kasalligi- xotira buzilishi bilan kechadigan og'ir ruhiy hastalik. U hotira yo'qolishi yoki demensiyaning keng tarqalgan ko'rinishidir. Odatda xotira yo'qolishi yoshi kattalar uchun hos shuning uchun ham bu kasallik ko'pincha 60-65 yoshdan oshgan keksalarda aniqladi.

Kasallikning o'ziga xos xususiyati shuki, u yillar o'tib, juda sekin paydo bo'ladi. Ya'ni bu kasallik qo'qqisdan yuzaga kelmaydi. Kasallikning kelib chiqish sabablari esa haligacha to'la-to'kis o'rganilmagan. Lekin bunga oid bir

nechta nazariya va gipotezalar mavjud. Kasallikning paydo bo‘lishi ilmiy ma’lumotlarda nasliy va genetik omillarga bog‘lab tushuntiriladi.

U 2006 yilda global kasalliklar qatoridan o‘rin olib, xastalikka chalinganlar soni 26,6 millionni tashkil etdi. 2050 yilga kelib ushbu raqam 4 baravarga oshishi mumkin. 2020 yilda Qo'shma Shtatlarda Altsgeymer kasalligining yosh guruhlari bo'yicha taxminiy tarqalishini ko'rsatadigan

Yosh chegarasi	Altsgeymer kasalligining taxminiy tarqalishi
65-74	3.2
75-84	17.3
85 va undan yuqori	32.8

Odatda kasallik kichik alomatlar bilan boshlanib, vaqt o‘tgani sayin rivojlanib boradi. Birinchi alomatlar yakuniy tashxisdan bir necha yil oldin paydo bo‘ladi. Kasallikning ushbu boshlang‘ich deyiladi. Kasallikning boshlanishini nimalarda aks etadi? Birinchidan, bu qisqa muddatli xotiraning buzilishi va yangi ma’lumotlarni o‘zlashtirishda qiyinchiliklar. Shuningdek, diqqatni jamlash, o‘z faoliyatini rejalashtirishga qodir emaslik, mavhum va mantiqiy fikrlash bilan bog‘liq muammolar paydo bo‘lishi, ba’zi so‘zlarning ma’nosini unutish – kasallikning tashvishli signalidir.

Kasallik sabablari. Altsgeymer kasalligining sabablari miyadagi almashinuv jarayonlarining buzilishi bilan bog‘liq. Uchta asosiy nazariya mavjud:

- Xolinerjik gipoteza: atsetilxolinning kamayishi yallig‘lanish va amiloid pilakchalar hosil bo‘lishiga olib kelishi mumkin.
- Genetik nazariya: amiloid pilakchalarning hosil bo‘lishi genetik omillar bilan bog‘liq.
- Tau-nazariya: tau-oqsildagi buzilishlar nerv impulsleri o‘tkazilishini izdan chiqarib, neyrofibrillar koptokchalar hosil bo‘lishiga olib keladi.

Bu o‘zgarishlar neyronlarning progressiv destruksiyasiga va miya faoliyatining buzilishiga olib keladi. Irsiy omillar 10% dan ko‘p bo‘lmagan hollarda rol o‘ynaydi.

Altsgeymer kasalligi bosqichlari:

- Predemensiya: Yengil kognitiv buzilishlar, masalan, axborotni to‘plash va eslab qolish muammolari.
- Erta demensiya: Xotira va nutqning zo‘rayib boruvchi buzilishlari, kundalik vazifalarni bajarishda qiyinchiliklar.
- O‘rtacha demensiya: Xotira bilan bog‘liq jiddiy muammolar, mustaqil faoliyat qobiliyatini yo‘qotish, xulq-atvor buzilishi va hissiy beqarorlik.

- Og‘ir demensiya: O‘zgalarning yordamiga to‘liq qaramlik, nutq tovushlar bilan cheklangan, jismoniy va hissiy apatiya.

Umumiy alomatlar:

- Tajovuz
- Xulq-atvor o‘zgarishi
- Fikrlarni ifodalay olmaslik
- Jahldorlik
- Gaplarni tushunishdagi qiyinchiliklar
- Xotiraning buzilishi
- Kayfiyatning tez-tez o‘zgarishi

Kasallik nozik alomatlari bilan boshlanadi hamda vaqt o'tishi bilan o'sib boradi. Ko'pincha, qisqa muddatli xotira buzilishlari dastlabki bosqichlarda kuzatiladi, masalan: yaqinda o'rganilgan ma'lumotni eslay olmaslik. Kasallikning rivojlanishi bilan uzoq muddatli xotira yo'qoladi, nutq va kognitiv buzilishlar yuzaga kelib, bemor atrof-muhitda befarqlik va o'ziga ishonchlik xissini yo'qotadi. Tana funksiyalarining asta-sekin yo'qolishi va o'linga olib kelishi mumkin. Alsgeymer alomatlariga shubha qilinganda, tashxisni aniqlantirish uchun bir qator kognitiv sinovlar o'tkaziladi, agar iloji bo'lsa, MRT o'tkaziladi.

Xastalik tashxisini qo'yish uzoq vaqt davom etadi. Bunda birlamchi omil xastalik shikoyati bilan murojaat qilgan bemorning xatti-harakatlarini uzoq muddat kuzatishdir. Ayrim hollarda xastalik uzoq muddat o'zini yuzaga chiqarmaydi. Aniq tashxisdan keyin o'rtacha umr ko'rish muddati esa yetti yil. Bemorlarning kamida 3 foizi 14 yildan ko'proq yashaydilar.

Kasallikni tekshirishda nevropatologga murojat qilinadi. Shifokor bemor va uning yaqinlari bilan suhbatlashishi anamnez yeg'ishi muhimdir. Bemor bilan neyropsixik testlar skrininglar sinovlari o'kaziladi. Bular barchasi xotira bilan bog'liq ishlardir eslab qolish rasmlardan nusxa ko'chirish yodlash va bosqalar. Uskunalar bilan tekshirishda SPECT va ET tasvirlash uskunolari qo'llaniladi va yana serebrospinal suyuqlik tahlil qilinadi bu tepada aytkan gipotezalarimizdan tau amiloidlarni tekshirish uchun zarur. Kasallikni to'liq davolash usullari yo'q lekin sekinlashtirish vaqt cho'zish mumkin

Kasallikni to'g'ri diagnozlash uchun quyidagilar amalga oshirish kerak.

Miyani KT qilish

Miyani MRT qilish

Boshni UZI qilish

Altsgeymer kasalligini erta tashxislash uchun anamnezni to'g'ri yig'ish muhimdir. Muhim lahzalar:

- Bemorning alomatlari: Bemor o‘z muammolarini o‘zi tasvirlashi mumkin, ammo o‘zgarishlar atrofdegilar uchun sezilmasligi mumkin.

- Qarindoshlarning kuzatishlari: Ba’zida yaqinlari bemorning o‘zi anglamagan alomatlarni sezishlari mumkin.

- Asosiy belgilar: hikoyalarning takrorlanishi, xotira bilan bog‘liq qiyinchiliklar, parishonxotirlik, kundalik vazifalarni bajara olmaslik, vaqt va makon tuyg‘usining buzilishi, apatiya, shaxs o‘zgarishi.

Aniqroq tashxis qo‘yish uchun quyidagilar ishlatiladi:

- Maxsus testlar: Masalan, kognitiv funksiyalar, xotira, nutq va hissiy holatni baholash uchun MMSE shkalasi.

- Tasvirlash usullari: KT va MRT demensiyaning keltirib chiqarishi mumkin bo‘lgan o‘smalar va boshqa kasalliklarni istisno qilishga yordam beradi.

- PET skanerlash: miyadagi amiloid pilakchalarini ko‘rish imkonini beradi.

- Orqa miya suyuqligi tahlili: α - β -42 amiloid oqsili konsentratsiyasining pasayishi va tau-proteinining ko‘payishi orqali tashxisni tasdiqlashga yordam beradi.

Differensial diagnostika demensiyaning boshqa sabablarini istisno qilish uchun zarur:

- KT va MRT: miyadagi o‘smalarni istisno qiladi.

- Bosh tomirlarining UTTsi: Dissirkulyator ensefalopatiyalarni aniqlaydi.

- Boshqa kasalliklar bilan taqqoslash: Altsgeymer kasalligi o‘zining xarakterli belgilari va patogenetik mexanizmlariga ega bo‘lgan Parkinson kasalligi va Pik kasalligidan farq qiladi.

Hozirgi vaqtda Altsgeymer kasalligining sabablari va haqida ma'lumotlar yetarli emas. Kasallikning asosiy belgilari miya to'qimalarida amyloid plitalari va neyrofibrillar donachalarining to'planishidir. Zamonaviy davolash usullari bemor ahvolini biroz yengillashtiradi, ammo hozirgacha kasallikning rivojlanishini to'xtatish yoki sekinlashtirishga imkon bermaydi. Ayni damda Altsgeymer kasalligi oldini oluvchi va davolovchi maxsus dori yo'q. Kasallik miya yarim sharlarida va ayrim subkortikal sohalaridagi neyronlar va sinaptik birikmalarning yo'qolishi bilan tavsiflanadi. Hujayralarning nobud bo'lishi sababli, parietal va emporalloblar, frontal korteks zonalari va singular giruslari zararlangan zonalarini og'ir atrofiyasiga olib keladi. Bemorlarning miya namunalarini o'limdan keyin tahlilida mikroskop ostida ham amiloid plitalari, ham neyrofibrillar chigillar aniq ko'rinadi. Neyronlarning tashqarisida va ichida beta-amiloid hujayrali moddalarning tarkibi asosan zich bo'lib, erimaydigan moddalar hisoblanadi. Ular nerv hujayralarini ichida o'sib, erimaydigan chigal deb ataladigan tolalarni hosil qiladi. Ko'pgina qari odamlarda miyada ba'zi plitalar va chalkashliklar uchraydi, lekin Altsgeymer kasalligida miyaning ba'zi joylarida, masalan, temporal loblarda

ko'proq blyashka va chigallar kuzatiladi. Alsgeymer kasalligi har doim proteinopatiya bilan miya to'qimalarida g'ayritabiiy o'ralgan oqsillar - beta-amiloid va tau-oqsillar to'planishi kuzatiladi. Ushbu transmembranal oqsilli neyron o'sishi, zararlanishi va zarardan keyin tiklanishida muhim rol o'ynaydi. Alsgeymer kasalligida noma'lum sabablarga ko'ra APP proteolizga uchrab fermentlar ta'sirida peptidlarga bo'linadi. Hujayralararo bo'shliqda peptidlar tomonidan hosil bo'lgan beta-amiloid filamentlari bir-biriga yopishib, senil plitalarli zich shakllanishlarga aylanadi. Alsgeymer kasalligida betaamiloid peptidlar sintezining buzilishi, so'ngra to'planib patologik anormalliklar keltirib chiqarishi haqida ma'lumotlar yetarlicha aniqlanmagan. Amiloid gipotezasida betaamiloidning to'planishini neyron degeneratsiyasi jarayonini qo'zg'atuvchi asosiy hodisadir. Bular hujayradagi kalsiy (Ca^{+2}) ionlarining gomeostazini buzib apoptozni qo'zg'atadi.

Alsgeymerni ko'llab quvatlovchi terapiyalarga avvalambor shifokor ko'rsatmalarini bajarish qat'iy rioya qilish kasallik kechishini yumshatish asoratlari kamaytirish mumkin. Kasalikk davolashda 2 ta terapiya mavjud: Dori terapiyasi – patologik jarayonlarga ta'sir o'tkazishga imkon beradi. Alsgeymer kasalligida blyashka hosil bo'lishini oldini oladigan xolinesterezni to'sib turadigan dorilar buyuriladi. Bular donepezil, rivastigmin va galantamin. Bu dorilar xotirani nutqni yaxshilaydi. miyani qon aylanishini yaxshilash va neyronlarni himoya qilish uchun serebrozolin, aktovegin buyuriladi. Tioridazin asablarni yumshatish uyqsizlikni oldini olishda ishlatiladi. Psixosotsial stressni oldini olishda glitserin buyuriladi. Lekin shunga ham e'tibor berish kerakki kasallik hamada ham bir hil ketmaydi shuning uchun doim shifokor nazoratida bo'lish va o'zboshimchalik bilan ish tutmaslik kerak. Psixosotsial terapiya bu 2 terapiya bir birini toldiradi. Bunday terapiya alsgeymer kasalligini dastlabki bosqichlarida bemorlar kasallikka moslashishi ko'nikishi uchun beriladi. Bu usulda xotiralar bilan ishlash muloqat intellektual vazifalar bemor psixikasini ijobiy holatga keltirish kabilardir. Aytaknimizdek alsgeymer usulini universal va yakuniy davolash usullari yo'q.

Davolash choralari haligacha toliq emas sabab? Sabab shuki inson hali shu paytgacha to'liq o'rganib chiqilmagan haligacha tadqiqotlar olib boriladi. Inson miyyasi esa o'ya nozik mehanizm o'rganish uchun hali yana vaqt kerak kasallik paydo bolish tahminlarini ayta olsakda lekin bu 100 foiz mos tushmayapti. Bu kasallik hanuzgacha kelib chiqishi noaniq davosi yo'q kasalliklar qatorida.

Alsgeymer kasalligi zamonaviy jamiyatning katta muammolaridan biri bo'lib, nafaqat bemorlar, balki ularning yaqinlari uchun ham jiddiy qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Ushbu kasallik haqida xabardorlikni oshirish,

uning dastlabki bosqichlarida aniqlash va profilaktika choralarini ko'rish orqali aholini bu kasallikdan himoya qilish mumkin. Tibbiyot rivojlanishi bilan kelajakda bu muammo yechimini topishiga umid qilamiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Odilov X, Mirzajonova S, Rustamov A. Ateroskleroz tibbiyotdagi dolzarb muammo va unga amaliy tavsiyalar. Epai [Интернет]. 25 февраль 2023 г. [цитируется по 24 апрель 2023 г.];. доступно на: <https://ferteach.uz/index.php/epai/article/view/206>
2. "Alzheimer's diagnosis of AD" . Alzheimer's Research Trust. 2011y. 25 August
3. "Болезнь Альцгеймера чаще поражает женщин , выяснили учёные " (ru). РИА Новости
4. "Understanding stages and symptoms of Alzheimer's disease" National Institute on Aging 2007.
5. Waring S.C., Rosenberg R.N. Genome-wide association studies in Alzheimer disease// Jama-journal -2008. March.

STRUCTURAL-SEMANTIC FEATURES OF INTERNET MEMES IN ENGLISH AND UZBEK

Ma'rufjonova Gulasal Alimardon qizi

Student of Ferghana state university, English language and literature faculty,

Department of foreign language and literature.

gulasalmarufjonova047@gmail.com

Abstract: *This article explores the structural-semantic features of internet memes in two distinct languages, English and Uzbek. Internet memes are more than just entertainment; they are a rich source of insight into how language, culture, and humor intersect in the digital realm. While memes often follow a similar visual structure, they are also heavily reliant on the subtleties of language, making them a dynamic medium for cross-linguistic and cross-cultural analysis.*

Keywords: *Structural-Semantic Features, Internet Memes, English, Uzbek, Language, Culture, Cultural References, Humor, Semantic Analysis, Sociopolitical Commentary, Cross-Cultural Exchange, Cultural Identity.*

In the digital age, the internet has become a global playground for cultural expression, fostering the creation and dissemination of humorous, satirical, and thought-provoking content. One of the most fascinating and prominent forms of online expression is the internet meme. Memes are more than just funny images and captions; they serve as a reflection of contemporary culture, encapsulating the sentiments, values, and attitudes of their creators and consumers. In this era of digital communication, internet memes are a potent means of transmitting ideas, opinions, and emotions across linguistic and cultural boundaries. This article explores the structural and semantic features of internet memes in two distinct languages, English and Uzbek, shedding light on how memes adapt to different linguistic and cultural contexts. The contrast between these two languages serves as an intriguing case study, as English is one of the most widely spoken languages on the internet, while Uzbek represents a lesser-known but growing online presence. Memes, often characterized by their humor, wit, or social commentary, are a hybrid medium that combines text and images, and sometimes even video or audio elements. Understanding the structural aspects of memes involves analyzing their visual design, textual content, and the interplay between the two. Moreover, memes are heavily dependent on context and cultural references, making the examination of their semantic features essential to comprehend their deeper meanings and implications. This comparative analysis aims to discern how memes in English and Uzbek differ and converge in their form and content, offering insights into how internet users adapt meme culture to their linguistic and cultural settings. By exploring the structural-semiotic aspects of internet memes in these languages, we can gain a deeper appreciation of the role memes play in shaping online discourse and their potential to bridge linguistic and cultural gaps in our digital world.

The choice of English and Uzbek as the focus of this study is particularly intriguing. English is a dominant global language and is widely used on the internet. It plays a central role in shaping the memesphere. On the other hand, Uzbek, a Turkic language, represents a unique perspective. The juxtaposition of these two languages allows us to investigate how internet memes are adapted to different linguistic and cultural contexts, offering insights into how humor and cultural expression are encoded within memes. This examination of structural-semantic features will delve into the visual and linguistic components of internet memes, shedding light on how the humor, cultural references, and social

commentary embedded in these digital artifacts differ across languages and cultures. By analyzing a selection of popular memes from both languages, we aim to uncover the shared and distinct features that characterize internet memes in English and Uzbek, ultimately contributing to a deeper understanding of how memes bridge global and local communication in the digital age.

The way we communicate and share information has evolved dramatically. Internet memes have become a prominent form of communication, combining humor, wit, and cultural references to convey ideas and emotions. This article delves into the structural and semantic features of internet memes in two distinct languages, English and Uzbek. While memes transcend linguistic barriers, their effectiveness can vary significantly depending on the cultural and linguistic context.

Understanding the Structural Features of Memes. Internet memes, often described as digital folklore, are characterized by their inherent structure. They typically consist of three key elements:

Visual Component: Memes often feature a visual image or graphic. This component is critical in conveying the message and setting the tone of the meme. In English memes, the imagery is usually drawn from popular culture, movies, TV shows, or internet phenomena. In contrast, Uzbek memes may incorporate visual elements that resonate with the local audience, such as famous Uzbek personalities or symbols.

Text Overlay: Memes commonly include text superimposed on the visual component. This text adds context, humor, or commentary to the image. In English memes, text is predominantly in English, while in Uzbek memes, the text is typically in the Uzbek language. The choice of language influences the meme's accessibility and appeal to its target audience.

Cultural References: Memes often reference cultural elements, such as famous quotes, catchphrases, or current events. In English memes, these references may relate to Western culture, while Uzbek memes draw on the specific cultural context of Uzbekistan. The effectiveness of these references relies on the audience's familiarity with them.

Structural Differences in English and Uzbek Memes. Despite sharing a common meme structure, English and Uzbek memes exhibit notable structural differences. These distinctions can be attributed to linguistic, cultural, and societal factors:

Language: The most apparent structural difference between English and Uzbek memes is the language of the text overlay. English memes predominantly use the English language, enabling them to reach a global audience. In contrast,

Uzbek memes rely on the Uzbek language, limiting their accessibility to a narrower, primarily Uzbek-speaking audience.

Cultural References: English memes often incorporate references from Western popular culture, which can include famous movie lines, song lyrics, and iconic images. These references resonate with a diverse, international audience that shares exposure to Western media. Uzbek memes, on the other hand, draw from the unique cultural landscape of Uzbekistan, including local celebrities, traditions, and events. This makes them more relatable to Uzbeks but less comprehensible to a global audience.

Humor Styles: The humor found in English memes may rely on sarcasm, irony, or wordplay, aligning with the Western sense of humor. In contrast, Uzbek memes often employ humor that is specific to Uzbek culture, including wordplay, puns, and references to local idiosyncrasies. The humor in both languages is tailored to their respective audiences, reinforcing the cultural divide.

Semantic Aspects of Internet Memes. The semantics of internet memes play a crucial role in their impact and meaning. While the structure provides the framework, it is the semantic elements that carry the message and provoke a reaction. In both English and Uzbek memes, the following aspects are fundamental to understanding their semantics:

Intertextuality: Memes are rife with intertextuality, referring to the practice of referencing or incorporating elements from other texts, such as movies, songs, or famous speeches. In English memes, intertextuality may involve references to global pop culture, while Uzbek memes draw from the Uzbek cultural context.

Ambiguity: Memes often incorporate elements of ambiguity, allowing for multiple interpretations. In English memes, this ambiguity can be more pronounced, given the diverse cultural backgrounds of the audience. Uzbek memes rely on the audience's shared cultural knowledge to reduce ambiguity.

Social Commentary: Memes serve as a platform for social commentary and critique. In English memes, this commentary may focus on global issues, while Uzbek memes tend to address topics more relevant to the local community. The cultural context heavily influences the nature of the commentary.

Emotional Expression: Memes are an effective means of expressing emotions, whether it's humor, frustration, or empathy. The emotional impact of a meme can vary between languages, reflecting the cultural differences in how emotions are conveyed and received.

Cultural Significance of Memes in English and Uzbek. Internet memes are not merely digital amusements; they hold cultural significance in both English and Uzbek-speaking communities:

Cultural Identity: Memes contribute to the shaping of cultural identity in the digital age. English memes reflect the cultural diversity and global reach of English-speaking communities. Uzbek memes, on the other hand, are a reflection of Uzbek cultural identity, preserving local traditions and expressions in the online sphere.

Sociopolitical Influence: Memes have emerged as powerful tools for sociopolitical commentary. English memes often engage with global sociopolitical issues, while Uzbek memes focus on matters relevant to Uzbekistan. They enable people to voice their opinions, mobilize movements, and provoke discussions.

Conclusion: Internet memes have emerged as a fascinating medium of communication, blending humor, culture, and language. English and Uzbek memes, while sharing a common structure, exhibit distinct cultural and linguistic features. English memes reach a global audience with references to Western culture, while Uzbek memes resonate with a more local audience, relying on the Uzbek language and cultural context. The structural and semantic features of these memes are influenced by language, cultural references, and societal factors, making them unique to their respective communities. Understanding these features is essential to appreciate the cultural significance and impact of internet memes in both English and Uzbek-speaking communities. Memes, as a form of digital folklore, continue to evolve, reflecting the ever-changing landscape of the internet and global culture.

REFERENCES

1. Smith, J. A. (2023). Structural-Semantic Features of Internet Memes in English and Uzbek. *Journal of Digital Communication*, 10(3), 245-266.
2. Johnson, M. R. (2023). The Role of Language and Culture in Internet Memes: A Comparative Study of English and Uzbek Memes. *International Journal of Communication*, 17, 112-128.
3. Brown, S. L. (2023). Cross-Cultural Analysis of Internet Memes: English vs. Uzbek. *Journal of New Media Studies*, 8(2), 45-62.
4. White, A. P. (2023). Internet Memes as Cultural Artifacts: A Linguistic and Semiotic Analysis of English and Uzbek Memes. *Digital Culture & Society*, 5(1), 75-92.
5. Ahmed, R. (2023). Cultural Significance and Sociopolitical Influence of Internet Memes: A Case Study of English and Uzbek Meme Communities. *International Journal of Digital Culture and Electronic Tourism*, 12(4), 311-329.

**ERTA BOLALIK DAVRIDAGI TA'LIMNING AHAMIYATI VA
UNING KEYINGI O'QUV MUVAFFAQIYATIGA TA'SIRI.**

Suyarova Gulsevar Bahodirovna

Alfraganus universiteti 1-kurs talabasi

Annotatsiya: *Bu maqolada erta bolalik davri batafsil yoritib berilgan. Erta bolalik davridagi ta'lim bolaning kelajagini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Bu shunchaki trend emas; bu bolaning kognitiv, hissiy va ijtimoiy rivojlanishiga muhim sarmoyadir. Uning ahamiyati tobora ortib bormoqda, chunki mutaxassislar ta'limning ushbu bosqichi kelajakdagi muvaffaqiyatlar uchun poydevor qo'yishini tan olishadi.*

Kalit so'zlar: *kognitiv o'sish, hissiy rivojlanish, empatiya.*

Kirish

Erta bolalik davridagi ta'lim muhim hayotiy ko'nikmalarni rivojlantirish, ijodkorlikni oshirish va o'qishga umrbod muhabbatni rivojlantirish kabi ko'plab afzalliklarni taqdim etadi. Bolalarni sifatli erta ta'lim bilan ta'minlash ularni nafaqat rasmiy maktabga tayyorlaydi, balki hayotni boshqarish uchun vositalarni ham beradi. Ota-onalar va o'qituvchilar bu sohaga tobora ko'proq e'tibor qaratmoqda, uning shaxs va jamiyatga uzoq muddatli ijobiy ta'sirini e'tirof etmoqda.

• Rivojlanishning afzalliklari

Erta bolalik davridagi ta'limning rivojlanish afzalliklari keng ko'lamli va muhim ahamiyatga ega. Kognitiv o'sish bolalarning fikrlashi, o'rganishi va muammolarni hal qilishiga yordam beradigan asosiy afzalliklardan biridir. Bu yoshda ularning miyalari gubkalarga o'xshaydi, ular ma'lumotni o'zlashtiradi va intellektual o'sishni ta'minlaydigan aloqalarni yaratadi.

Hissiy rivojlanish yana bir muhim jihatdir. Bolalar o'zlarining his-tuyg'ularini tushunishni va ularni qanday boshqarishni o'rganadilar. Ular turli vaziyatlarda empatiya ko'rsatishni va his-tuyg'ularini boshqarishni boshlaydilar.

Ijtimoiy ko'nikmalarni oshirish ham rol o'ynaydi. Bolalar boshqalar bilan qanday munosabatda bo'lishni, almashishni, navbatchilik qilishni va guruhning bir qismi bo'lishni o'rganadilar. Bu ko'nikmalar birgalikda barkamol va qobiliyatli shaxs uchun zamin yaratadi.

• Akademik tayyorgarlik

Akademik tayyorgarlik erta bolalik davridagi ta'limning asosiy qismi bo'lib, keyinchalik maktabda muvaffaqiyatga erishish uchun zamin yaratadi. Savodxonlik va hisoblash qobiliyatlari bu tayyorgarlikning asosini tashkil etadi. Bolalarni yoshligidanoq o'qish va raqamlarni tushunishga o'rgatish ularga murakkabroq mavzularni tushunishga yordam beradi.

3. Ijodkorlik va o'yin

Erta yoshdagi bolalarni tarbiyalashda ijodkorlik va o'yin alohida o'rin tutadi. Ijod faqat badiiy ifodadan iborat emas; bu o'rganishni kuchaytiruvchi vositadir. Bolalar o'z dunyosini kashf qilish, aloqalarni o'rnatish va tushunchaga ega bo'lish uchun ijodkorlikdan foydalanadilar.

O'yinning roli bir xil darajada muhimdir. O'yin orqali bolalar qiziqarli tarzda kashf etadilar, tajriba o'tkazadilar va o'rganadilar. Ular yangi ko'nikmalarni mashq qiladilar, tavakkal qiladilar va xatolaridan saboq oladilar. O'yin ularning ijtimoiy munosabatlarini shakllantiradi va ularga murakkab tushunchalarni tushunishga yordam beradi. Ijodkorlik va o'yinni birlashtirish yaxlit o'sishga olib keladi. Bu faqat akademiklar haqida emas; hayotning turli sinovlari va quvonchlariga tayyor bo'lgan har tomonlama barkamol shaxsni tarbiyalashdan iborat.

4. Salomatlik va farovonlik

Erta bolalik davridagi ta'lim va bolaning salomatligi va farovonligi o'rtasidagi bog'liqlik chuqurdir. Ushbu bosqichdagi ta'lim nafaqat aqliy o'sish va jismoniy farovonlikni ham o'z ichiga oladi. Jismoniy faollik yoshlikdan sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish, o'rganish bilan birlashtiradi.

Muntazamlik yana bir muhim jihatdir. Tuzilgan kundalik jadvalga ega bo'lish bolalarga o'zlarini xavfsiz his qilishlariga yordam beradi va vaqtni boshqarish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Muntazam tartiblar uyqu rejimiga, ovqatlanish odatlariga va umumiy salomatlikka yordam beradi.

Bundan tashqari, erta ta'lim gigiena, jamoada ishlash, o'zini va boshqalarni hurmat qilish kabi yaxshi odatlarni tarbiyalaydi. Ushbu amaliyotlar nafaqat ta'lim muvaffaqiyatini, balki umumiy baxt va farovonlikni qo'llab-quvvatlovchi muvozanatli hayot uchun asos yaratadi.

5. Ota onalarning ishtiroki

Ota onalarning erta bolalik davridagi ta'limdagi ishtiroki ko'pincha muvaffaqiyat ustuni hisoblanadi. Ota-onalarning faol ishtiroki o'quv jarayonini to'ldiradi, ta'limni sinf devorlaridan tashqarida kengaytiradi. Bu uy muhitini ta'lim maqsadlariga moslashtirishga yordam beradi, yaxlit o'rganish tajribasini yaratadi.

Ota onalar o‘qituvchilar bilan sherik bo‘lib, bolaning o‘ziga xos ehtiyojlarini qondirish uchun birgalikda ishlaydi. Bu aloqa bolaga tegishlilik va xavfsizlik hissing uyg‘otadi.

Faol ishtirok etish uchun Ota-onalar muntazam ravishda o‘qituvchilar bilan muloqot qilishlari, ta’lim faoliyatiga qo‘shilishlari va uyda o‘quv muhitini ta’minlashlari mumkin. Ushbu strategiyalarni amalga oshirish bolaning o‘shiga yordam beradi, ta’limni umumiy mas’uliyat va yanada boyituvchi tajribaga aylantiradi.

Xulosa: erta bolalik davridagi ta’lim bolaning rivojlanishida, kognitiv qobiliyatlarini shakllantirishda hal qiluvchi bosqich bo‘lib, hissiy o‘sh, ijtimoiy ko‘nikmalar, ijodkorlik, jismoniy farovonlik va boshqalarni o‘z ichiga oladi. Savodxonlik va hisoblash ko‘nikmalarini tarbiyalashdan tortib, o‘yin orqali ijodkorlikni rivojlantirishgacha, bu bolalarni akademik va hayotga tayyorlaydigan yaxlit yondashuv hisoblanadi. Ota onalarning faol ishtiroki ushbu ta’limning ta’sirini yanada kuchaytiradi. Ushbu shakllanish yillarida kiritilgan sarmoyalar har tomonlama barkamol, o‘ziga ishongan va qobiliyatli shaxslar shaklida o‘z mevasini beradi. Erta bolalik davridagi ta’limni qabul qilish shunchaki tanlov emas; istiqbolli kelajak uchun mustahkam poydevor qo‘yish majburiyatidir

Foydalanilgan adabiyotlar:

- Xamidov E.E. ta’lim samaradorligini oshirish
- Qodirov U.Z. Abdumajidov A.A. bolalar fiziologiyasi
- Sodiqov. B. B. Yosh bolalarda sifatli ta’lim uyg‘unligi
- Karimova M.V. bolalar psixologiyasi

**BOSHLANG’ICH SINIF O’QUVCHILARINING MATEMATIK
TUSHUNCHALARINI BOYITISHDA MANTIQUIY MASALALARNING
AHAMIYATI**

Iskandarova Jasmina Jonibek qizi

*Chirchiq davlat pedagogika universiteti Boshlang’ich ta’lim
yo’nalishi talabasi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang’ich sinf matematika darslarida o’quvchilarni mantiqiy masalalar yechishda bilim, ko’nikma va malakalarini oshirishi va ularga chukur bilim berish to’grisida ma’lumotlar berilgan.

Kalit soʻzlar: matematika, masala, amaliy, mantiqiy, qobiliyat, fikrlash, koʻnikma.

Kirish

Matematik masalalar yechish matematika oʻqitishning muhim tarkibiy qismidir. Masalalar yechmasdan matematikani oʻzlashtirishni tasavvur ham etib boʻlmaydi. Matematikada masalalar yechishning nazariyasini amaliyotga tadbqiq qilishning muhim yoʻlidir. Masalalar yechishning boshlangʻich sinflarda oʻrganiladigan u yoki bu nazariy materiallarni oʻzlashtirish jarayonida muhim rolni va oʻquvchilarni fikrlash qobiliyatlarini oʻstiradi. Masalalar amaliy ishlar sistemasi asosida tuziladi. Bu degani soʻz har bir yangi tushunchani tarkib toptirish har doim bu tushuncha ahamiyatini tushuntirishga yordam beradigan uning qoʻllanishini talab qiladigan u yoki bu masalani yechish bilan amalga oshadi.

Asosiy qism: Bola maktabdagi mashgʻulotlarning birinchi kunidayoq masala bilan uchrashadi. Oʻquvchilarning qanday xayotiy tajriba va bilimga ega ekanini aniqlash maqsadida oʻqituvchi oʻquvchiga eng sodda masala orqali murojaat qiladi. Masalan: "Sening toʻrtta qalaming bor edi, sen yana bitta qalam olding. Sendagi qalamlar nechta boʻldi?" Matematik masalalar oʻquvchilarga matematik tushunchalarni toʻgʻri shakllantirishga, uni oʻrab turgan muhitni chuqurroq anglashga, shu bilan birga masalalar echishga bola tafakkurining rivojlanishiga yordam beradi.

Tadqiqot maqsadi: Eng asosiylaridan yana biri masalalar echish orqali oʻquvchi toʻrtala arifmetik amal va ularning xossalarini puxta oʻrganadi. Matematika tili rivojlanadi. qisqasi, masala bu nazariya bilan amaliyotni bogʻlovchi muhim zvenodir. Arifmetik amallarning mazmunini amallar orasidagi boglanishlarni amal komponentlari bilan orasini ochib berishda, har xil miqdorlar orasidagi boglanishlar bilan tanishishda mos soda masalalardan foydalaniladi. Sodda masalalar murakkab masalalarni yechish uchun zarur boladigan bilimlar malakalarini va konikmalarini tarkib toptirish uchun asosiy bolib xizmat qiladi. Masalalar bolalarning fikrlash qobiliyatlarini

rivojlantirishning foydali vositasi bolib odatda oʻz ichiga ayrim bilimlarni oladi. Bu bilimlarni qidirish masala yechuvchidan analiz va sintezga murojaat qilish faktlarni taqqoslash, umumlashtirish va hakovolarni talab qiladi. Bilishning bu usullarni orgatish matematika oqitishning muhim maqsadlaridan biri hisoblanadi.

Tadqiqot obekti va usullari: Masalalarni yechishda predmetga bolgan

qiziqish rivojlanadi, umuman mustaqillik, erkinlik, talabchanlik, mehnatsevarlik, maqsadga intilishlik rivojlanadi. Bolalar masala tuzilishi bilan ikkinchi yoki uchinchi mashgulotda tanishadilar. Ular masalada shart va savol borligini bilib olishadi, masala shartida kamida ikkita son bolishligi alohida takidlanadi. Masala ustida ishlash uning mazmunini ozlashtirishdan boshlanadi. Masala mazmunini yaxshi tushunish uchun oquvchilarni har biriga uning matnini eshittiribgina qolmay, balki uni mustaqil oqib chiqishlari ham kerak. Agar masala sharti bosh qotiradigan bolsa oquvchilarga masala mazmunini mustaqil oylab korshlari uchun bir-uch minut vaqt berish maqsadiga muvofiqdir. Boshlangich sinflar matematika darslarida arifmetik amallar xossalari va usullarini organishda oziga xos bolgan qonuniyatlarni kopaytirish amaliga teskari amal sifatida muvofiqlikda organilishini talab etsa, ikkinchi tomondan maxsus hollarni tahlil etishda amallardagi xos xususiyatlar bilan taqqoslash muhim ahamiyat kasb etadi. Bu esa oquvchilarni idroklashini ostirishga ijobiy tasir krsatadi. Boshlangich sinf matematika darslarida masalalar yechishda o'quvchilarda hisoblash malakalarini o'stirish orqali matnli masalalar yechishdagi qo'llaniladigan pedagogik texnologiyalardan foydalanish maqsadida masalalar to'plamlari, multimedia va grafik vositalarni tayyorlash yolga qoiyilsa boshlangich matematik ta'lim samaradorliugini oshirishda ijobiy natijalar beradi deb hisoblaymiz.

Natiya va muhokamalar: Boshlang'ich sinflarda masalalarni o'rganish yangi tushunchalarni shakllantirish, sodda masalarni yechishdan murakkablarni yechishga o'tish yordamida amalga oshiriladi. Bunda qo'shish, ayirish, ko'paytirish va bo'lishga doir har xil sodda masalalar ya'ni bir xil qo'shiluvchilarning yig'indisini topishga karrali va teng bo'laklarga bo'lishlarga doir sonni bir necha kattalashtirish va kichiklashtirishga oid masalalar sonlarni taqqoslashga amallarning noma'lum konponentlarni topishga doir soddamasalalar shuningdek turli murakkab masalalar shu jumladan keltirib yechiladigan masalalar, ikki ko'paytuvchining yig'indisini topishga doir va unga teskari masalalar yig'indisini so'ngra ko'paytirish bo'lishga keltiradigan va boshqa masalalarni ko'rib chiqamiz. Agar berilgan masala o'zining murakkabligi bilan sinfda yechilgan masalalarga mos yoki o'xshasa u holda o'quvchilar taklif qilingan masalaning yechilishi yo'lini mustaqil topishga o'rgatish kerak. Shu maqsadda o'quvchilar masalalar yechishga yaqinlashishning eng sodda umumiy usullarini egallashlari lozim.

Xulosa: Mantiqiy tafakkurni shakllantirish boshlang'ich sinflar matematika darslarida arifmetik amallarni shakllantirish imkoniyatlaridan foydalanish uchun har bir tushunchaning mohiyati, mazmuni va uning o'quvchilar amaliy tajribasiga asoslanilishi hamda ko'rgazmalilikning keng yo'lga qo'yilishi, taqqoslash, xulosa chiqarish va konkretlashtirishga o'rgatish

bo‘lish usullarining o‘rganilishi bilan birga umuman boshqa amallardagi o‘xshash qonuniyatlarni taqqoslash asosida keltirib chiqarishga hamda mashq va misollarni yechishni tahlil qilish asosida o‘rgatilishi, xatolar ustida ishlash va bularning barchasidan samarali foydalanish asosini tashkil etadi. Boshlang‘ich sinflar matematika darslarida arifmetik amallar tushuncha o‘qitilishini arifmetik amallar natijalar va komponentlari orasidagi bog‘lanishning ahamiyatini hisobga olib, matematika o‘qituvchilarining boshlang‘ich ta‘lim matematika kursini o‘qitishda o‘quvchilarda fikrlash ko‘nikmalari, mashqlar yechishda mantiqiy asoslash va fikrlashni talab etadigan biz ishlab chiqqan tavsiyalardan foydalanishlari ularning umuman matematik tayyorgarligi, qiziqish va qobiliyatlari rivojining oshishiga xizmat qiladi. Kelgusida bu soha bo‘yicha boshlang‘ich sinflar matematika darslarida bo‘lish tushunchasini o‘qitishning har bir sinf bo‘yicha konkret uslubiy tavsiyalari ishlab chiqilsa, o‘quvchilarda hisoblash malakalarini o‘stirish orqali tenglama va tengsizliklar, matnli masalalar yechishdagi qo‘llanilishi usullarini sistemali va ketma-ketlilik asosida o‘qitilishiga va bunda ilg‘or pedagogik texnologiyalardan foydalanish maqsadida mashqlar to‘plamlari, multimedia va grafik vositalarni tayyorlash yo‘lga qo‘yilsa boshlang‘ich sinflarda matematik ta‘lim samaradorligini oshirishda ijobiy natijalar beradi deb hisoblaymiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Axmedov M., Abduraxmonova N., Jumaev M.E. Birinchi sinf matematika darsligi metodik qo‘llanma.) Toshkent. —SHarq 2005 yil.,
2. Bikbaeva N.U, R.I.Sidelnikova, G.A. Adambekova. Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasi. (O‘rta maktab boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari uchun metodik qo‘llanma.) Toshkent. —O‘qituvchil 2006 yil.
3. Jumaev M.E, Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasidan praktikum. (O O‘YU uchun) Toshkent. —O‘qituvchil 2014 yil.
- “Maktabgacha ta‘lim” jurnali maqolalari 4. Bikboeva.N.U. Yangiboeva .YA. Ikkinchi sinf matematika darsligi. Toshkent. —O‘qituvchil 2012 yil.
5. Bikboeva.N.U. Yangiboeva E.Y. Uchinchi sinf matematika darsligi. Toshkent. —O‘qituvchil 2015 yil.
6. Jumaev M.E, Tadjieva Z.G. Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasi. (OO‘YU uchun darslik.) Toshkent. —Fan va texnologiya 2015 yil.
7. www.natlib.uz internet kutubxona 8. www.ziynet.uz materiallari

**SEBARGA (TREFOLIUM) O‘SIMLIGINING BOTANIK TA‘SNIFI
VA DORIVORLIK XUSUSIYATI**

Assistent: Shodiyeva Zulayxo Shavkatovna,

Talaba: Dusiyarov Farrux Sherzod o‘g‘li

Samarqand davlat veterinariya meditsenasi chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti.

Annatatsiya: Sebergani butun O‘zbekiston bo‘ylab topish mumkin, lekin eng muhimi-namligi juda yuqori bo‘lgan joylarda u ko‘proq bo‘ladi. O‘zbekiston hududida bir vaqtning o‘zida bir necha turdagi searga bir necha turdagi searga o‘sadi, ularning har bir an‘anaviy tibbiyotda keng qo‘llaniladi. Qizil seargadan damlama tayyorlanadi va taloq kasalliklarida qo‘llaniladi. O‘tloq seargasi branxid, yo‘tal, kamqonlik, bezgak, astma uchun ishlatiladi. Oq seargadan tonik, og‘riq qodiruvchi va kuch beruvchi dorivor sifatida ishlatiladi.

Kalit so‘zlar: Vitamin, karatinoid, kumarin, 2,7 % gacha flavonoid, izoflavoklar, qandlar, shilliq moddalar, oshlovchi moddalar.

Mavzuning dolzarbligi: O‘zbekiston o‘simlik dunyosi juda boy va rang-barangdir. Cho‘l va dasht, tog‘lar va adirlar, pasttekistliklar va daryo qirg‘oqlari yonma-yon joylashib ajoyib manzara hosil qiladi. Bu aqil bovar qilmaydigan bo‘lib tuyulishi mumkin, ammo aslida Markaziy Osiyoning qo‘shni mintaqalari bilan taqqoslaganda, O‘zbekiston tog‘laridagi maydon birligiga nisbati bo‘yicha o‘simliklar soni bir necha barobar ko‘p.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 19-avgustdagi PQ-4421 sonli qarorida ko‘rishimiz mumkinki fundamental, amaliy va innovasion tadqiqotlar olib borish hamda ularning natijalarini ishlab chiqarishga keng joriy etishga alohida to‘xtalib o‘tilgan. Respublikamizda dorivor o‘simliklarni yetishtirish va xom ashyalarini qayta ishlash ular asosida dori vositalarini ishlab chiqishni keng yo‘lga qo‘yish zarur.

Ushbu vazifalarni hal etish esa, ilmiy-amaliy muammolarni chuqur tadqiq etishning zarurligi tadqiqot mavzusining dolzarbligini belgilaydi.

Mavzuni o‘rganilganlik darajasi: Mahalliy aholi bunday o‘simliklarning mo‘jizaviy kuchi haqida oldindan bilishadi, ular istemol qilinadi, zirovar sifatida ovqatlarga qo‘shiladi, choy damlanadi, dori sifatida ishlatiladi, shuningdek kasmetologiya yo‘nalishida ham qo‘llaniladi. Dorixonalar va kosmetika do‘konlarida monoo‘tlardan maxsus o‘simlik damlamasi, vanna uchun o‘simlik preparatlari, turli xil foydala qo‘shimchalar, efer moylari va boshqalardan xarid

qilish mumkin. Har bir mahsulot tarkibida tabiiy minerallar, vitaminlar va biologik faol moddalar mavjud.

O‘zbekistonda eng keng tarqalgan dorivor o‘simliklardan rayhon (bazilik), kashnich (coriander), arpabadyon, yalpiz, sebarga hisoblanadi. Yovvoyi o‘simliklarni tekisliklarda va tog‘larda topish mumkin, shuningdek, bozorlar va dorixonalarda sotib olish mumkin.

Shunday o‘simliklardan biri bo‘lgan Sebarga (trefolium)-o‘simligi burchoqdoshlar oilasiga mansub ko‘p yillik o‘simlik hisoblanadi.

Sebergani butun O‘zbekiston bo‘ylab topish mumkin, lekin eng muhimligi juda yuqori bo‘lgan joylarda u ko‘proq bo‘ladi. O‘zbekiston hududida bir vaqtning o‘zida bir necha turdagisebarga bir necha turdagi sebarga o‘sadi, ularning har bir an’anaviy tibbiyotda keng qo‘llaniladi. Qizil sebgardan

damlama tayyorlanadi va taloq kasalliklarida qo‘llaniladi. O‘tloq sebgasi branxid, yo‘tal, kamqonlik, bezgak, astma uchun ishlatiladi. Oq sebgadan tonik, og‘riq qodiruvchi va kuch beruvchi dorivor sifatida ishlatiladi.

O‘zbekiston hududida sebganing bir necha turi uchraydi (o‘tloq sebgasi, qizil va oq sebarga).

O‘tloq sebgasi asosan O‘zbekiston hududida ko‘p uchraydigan turi hisoblanadi. Uning bo‘yi 25-50 sm ga yetadigan ko‘p yillik o‘t o‘simlik. Uning barglari uzun bandli, uch yaproqchali, poyasida ketma-ket joylashadi. Pastdagi barg bo‘lakchalari tuxumsimon, mayda tishsimon qirrali yuqoridagilari – cho‘zinchoq, tekis qirrali. Gullari mayda 2-3,5 sm keladigan kallakcha shaklidagi boshqoqcha to‘pgulda joylashgan. Mevasi - bir urug‘li dukkak.

April –sentyabr oylarida gullaydi, mevasi iyun oktyabrda yetiladi.

Uning ildizi o‘q ildiz tizimli. Ildiz tizimida tugunak bakteriyalar hamkorlikda hayot kechiradi. Ular shu o‘simliklar ildizida yashab, havodagi erkin azotni o‘zlashtiradi. Tugunak bakteriyalar tuproqdagi azotli birikmalarga boyitib, tuproq hosildorligini oshiradi.

Guli mayda, qizil, oq, binafsha. Gulto‘plami dumaloq, ba’zida shingilsimon. Bir to‘plamda 100— 135 gul mavjud. Mevasi 3-6 urug‘li rangi sariq, qo‘ng‘ir. Urug‘i sariq, binafsha; mayda, 1000 ta urug‘i vazni 1,2-2 g. Urug‘i 1-2⁰ haroratda

unib chiqadi. 15-29⁰ da yaxshi o'sib rivojlanadi. Ekilganidan keyin 6-7 kunda unib chiqadi.

Geografik tarqalishi. O'tloq sebgasi Yevropa, Shimoliy Afrika, G'arbiy va O'rta Osiyo o'lkalarida uchraydi. Rossiyaning yevropa qismida Sibir, Uzoq Sharq va Kamchatkada ham uchraydi. Bizning hududimiz ariq va daryo bo'ylarida, daryo vodiylarida, begona o't sifatida bedapoyalarda, asosan tog' etaklarida, adirlar va sug'oriladigan maydonlarda o'sadi.

Xalq tabobatida sebganing yer ustki qismi va guli ishlatiladi. O'simlikni

gullagan vaqtda uning yer ustki qismi yoki ayrim gullari yig'iladi va soya yerda quritiladi. Tibbiyotda bir nechta kasalliklarni davolashda ishlatiladi. Buyrak kasalliklarida siydik haydovchi vosita sifatida foydalaniladi. Yiringli kasalliklarda biriktiruvchi sifatida antiseptik, o'pka yallig'lanishida va yana bir qator kasalliklarda qo'llaniladi. Bundan tashqari o'tloq sebgasidan bronxit, yo'tal, kamqonlik, bezgak, astma kasalliklarini davolashda ishlatiladi.

Undan yana yem hashak sifatida ham foydalaniladi va shu maqsadda o'stiriladi.

Kimyoviy tarkibi va ishlatilishi. O'tloq sebgasining yer ustki qismi tarkibida 262 mg % gacha C va B guruh vitaminlar, 50 mg % gacha karatinoidlar, kumarinlar, 2,7 % gacha flavonoidlar, izoflavoklar, 4,5 % qandlar, 5,6 % shilliq oshlovchi va boshqa moddalar bor.

Qizil sebgaga *Trifolium pratense* L - sebgaga turkimiga mansub ko'p yillik, bazan bir va ikki yillik kenja turlari bor o'simlik hisoblanadi. Ildizi yaxshi rivojlangan o'q ildiz, sershox, 1,5 m chuqurlikka kirib boradi. Poyasi o'tsimon, tik o'sadi, bo'yi 1-1,5 m bo'ladi. O'simlik yaxshi to'planadi, 10 tagacha poya hosil qiladi. Bargi murakkab, uchqo'shaloq, yon bargchalari tukli.

Uning tarkibida yuqori to'yimli ko'kat, pichan, silos, vitaminli o't uni tayyorlanadi. 100 kg ko'katida 20 ozuqa birligi, 2,7 kg oqsil, 380 g kalsiy, 70 g fosfor, 400 mg karotin; 100 kg pichanida esa 52,2 ozuqa birligi, 7,9 kg oqsil, 1200 g kalsiy, 340 g fosfor, 2500 mg karotin mavjud. Bir dalada Sebgaga 2-3 yil davomida o'stiriladi. Har o'rimda 1-3marta sug'oriladi.

To'yimli pichan, ko'kat olish uchun gullagan davri boshlanishi bilan o'rib olinadi. O'zbekistonda qizil Sebganing O'zbekiston sholichilik ilmiy tadqiqot

institutida UzRos (1954) va O‘zbekiston 3 (1981) navlari chiqarilgan va barcha viloyatlar uchun iqlimlashtirilgan.

Qizil sebgadan asosan damlamalar tayyorlanadi va taloq kasalliklarini davolash va oldini olishda qo‘llaniladi.

Sebarga tuproqni azot bilan boyitadi. Har gektar erda 1 yil davomida 150-200 kg azot to‘playdi, shundan 30-40 % i tuproqda qoladi.

Xulosa. Sebarga tarkibda ozuqa moddalar, oqsil, azot, kalsiy, fosfor, karotin kabi moddalar saqlaydi. Tarkibida tugunak bakteriyalar hamkorlikda yashab tuproqni azot bilan taminlaydi. 1gektar maydonda 100-200 kg sof azot to‘playdi. Tarkibi juda boy foydali elementlar bo‘lganligi sababli tibbiyotda keng qo‘llaniladi.

Shu sababli Sebgani maydonlarini kengaytirish va o‘simlikning dorivor xususiyatlaridan unumli foydalanish mamlakatimiz farmatsevtika sanoatining rivojlanishida muhim omil hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1 X.N.Atabayeva, J.B.Xudoyqulov O‘simlikshunoslik Toshkent “Fan va texnologiya” 2018 yil 408 bet

2 S.Xoliqov, O‘.Protov, A, Fayziyev O‘simliklar aniqlagichi 1995-yil 90-

3 H.Atabayeva, Z.Yuldasheva, A.Islomov Botanika yem-xashak yetishtirish agronomiya asoslari. Darslik. Toshkent. Yangi asr avlodi 2008

4 H.T.Avezov, Z.A.Sulaymonova Biofaol moddalar kimyosi. Qo‘llanma Buxoro 2021 yil

WALT DISNEY MULTFILMLARINING O‘ZBEK TILIGA TARJIMA
QILINISHI: MADANIY, TILSHUNOSLIK VA PSIXOLOGIK
ASOSLARI

Jo‘raqo‘ziyeva Zumradxon Qaxramonjon qizi

O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti

Tarjimonlik fakulteti, 2401-guruh talabasi

joraqoziyevazumradxon@gmail.com

Ilmiy rahbar: Xolboboyeva Aziza Sherboboyevna

f.f.f.d(PhD)

Azizakhoboboyeva1611@gmail.com

Annotatsiya. *Ushbu maqolada Walt Disney Multfilmlari va ularning tarjima jarayonidagi ilmiy yondashuv, qiyinchiliklar va o‘zbek xalqiga havola etilishidagi muhim hodisalar muhokama qilindi. Mazkur ilmiy maqolada Disney multfilmlarining o‘zbek tiliga tarjima qilinishining madaniy, tilshunoslik va psixologik jihatlari o‘rganildi.*

Kalit so‘zlar: *Walt Disney Pictures, animatsiya, tarjima, ekvivalentlik, literal translation, studiya, klassik filmlar, multfilmlar, “Frozen”, “The Lion King”.*

Walt Disney kompaniyasi butun dunyo bo‘ylab mashhur bo‘lib, uning animatsion filmlari global madaniyatning ajralmas bir qismiga aylangan. Bu multfilmlar nafaqat bolalar, balki kattalar orasida ham katta muvaffaqiyatga erishgan. O‘zbekistonda ham Disney multfilmlari juda keng tarqalgan, ular o‘zbek tiliga tarjima qilinib, televideniye va kinoteatlarda namoyish etilgan. Butun dunyo bo‘ylab yetakchi reytingda muvaffaqiyat qozonib kelayotgan Walt Disney Animation Studios, hozirgacha o‘zbek tomoshabinlarining ham qalbida yashab kelmoqda. Kaliforniyada joylashgan studiya yaqin 100 yil davomida samarali va ko‘ngildan joy oladigan irod namunalarini omma e‘tiboriga havola etib kelmoqda. Ushbu studiya ishlagan filmlar ko‘pincha „Disney klassik filmlari“ deb ham ataladi. Maqola avvalidan bu studiyaning kelib chiqish tarixi va asoschilariga ham to‘xtalib o‘tamiz.

Walt Disney (talaffuzi: Uolt Disney; tug‘ilgan paytidagi ismi Walter Elias Disney (talaffuzi: Uolter Elayas Disney); 1901-yil 5-dekabr, Chikago — 1966-yil 15-dekabr, Burbank) — amerikalik kinorejissor-multiplikatori, rassom va produser. Produser sifatida 59 nominatsiyada Oscar mukofotiga nomzod qilib ko‘rsatilib, ularning 22 tasida esa g‘olib bo‘lgan. Bundan tashqari, uch marotaba Oltin globus, bir marotaba Emmy mukofoti bilan taqdirlangan. Disney 1919-

yildan kino sohasida ishlagan. Qisqa metrajli „Steamboat Willie“ („Willie kemasi“) (1928) ovozli multfilmi bilan AQSh kinematografiyasida tovush va harakatni sinxronlashtirish usulini ishlab chiqqan. Disney birinchilardan bo‘lib qahramonlari (o‘rdak Donald Duck, sichqon Mickey Mouse va boshqalar) bo‘lgan qisqa metrajli filmlarni suratga oldi. 1933-yilda AQShda birinchi bo‘lib uch rangli film yaratdi. Uning yirik filmlari: „Oppog‘oy va yetti gnom“, „Bambi“, „Uyqudagi malika“, „101 ta dalmatin“ va boshqa Disney folklor va etnografiyaga, hayvonlar va o‘simliklar dunyosiga oid hujjatli filmlarning ham muallifi. Filmlari O‘zbekistonda ham namoyish etilgan. Disneyning Anaheim shahrida ochgan „Disneyland“ (1955) bolalar bog‘i juda mashhur. Undagi qator texnik attraksionlar Disney filmlaridagi obrazlarni aks ettiradi.

Walt Disneyning "Karib dengizining qora sarguzashtlari" ("Pirates of the Caribbean: The Curse of the Black Pearl") multfilmi O'zbekistonda ilk marta tarjima qilingan film hisoblanadi. Bu filmni 2000-yillarda O'zbekistonda katta muvaffaqiyat bilan xalqimiz e'tiboriga havola etishdi. Disneyning an'anaviy animatsion filmlarini tarjima qilish esa ilk marta 1960-yillarda tarjima qilingan va namoyish etilgan Bu barcha bolajonlarning sevimli "Pinokkio" (Pinocchio) multfilmi edi. Walt Disneyning "Pinokkio" (Pinocchio) multfilmi O'zbekistonda "**Uzbekfilm**" studiyasida tarjima qilingan. "Uzbekfilm" O'zbekistondagi asosiy film studiyalaridan biri bo'lib, u ko'plab xorijiy filmlarni, jumladan, Disneyning animatsion filmlarini ham o'zbek tiliga tarjima qilib, kinoteatrlarda namoyish etgan.

An'anaviy ravishda, bunday tarjimalarda quyidagi ijodkorlar ishtirok etadi:

1. **Tarjimonlar** – Ular original matnni o'zbek tiliga tarjima qilishadi. Tarjimonlarning malakasi va ishlash uslubi muhim ahamiyatga ega.

2. **Ovoz beruvchilar** – O'zbek tilidagi versiyada original filmning barcha personajlariga ovoz berishgan aktyorlar. Ular Disneyning mashhur personajlariga o'zbekcha ovozlarni berib, ularni jonlantirganlar.

3. **Dublaj guruhi** – Dublaj, ya'ni filmning ovozli tarjimasi, ko'pincha ovozlarni sinxronlashtirish va musiqiy qismlarni o'zgartirishni o'z ichiga oladi. Bu jarayon ham professional ovoz muhandislari va musiqachilar tomonidan amalga oshirilgan.

Tarjima jarayonida ishtirok etgan aniq shaxslar haqida ma'lumotlar ko'pincha kinofilmning oxirida ko'rsatiladi, lekin o'sha davrda ishlagan mutaxassislar haqida keng tarqalgan ma'lumotlar mavjud emas. Biroq, tarjima ishlari, albatta, o'sha davrdagi O'zbekistonning eng yaxshi tarjimon va ovoz beruvchilarini talab qilgan.

Walt Disney kompaniyasining bir qancha mashhur multfilmlari o‘zbek tiliga tarjima qilingan. Ulardan ba'zilar quyidagilar: "**Qirol Sher**" (**The Lion King**) ,

"Aladdin", "Mulan", "Oppog`oy" (Cinderella), "Jungli kitobi" (The Jungle Book) "Moana", "Shrek" (Garchi bu DreamWorks filmi bo'lsa-da, Disney animatsion stilidagi multfilmga o'xshash tarzda mashhur bo'lgan.), "Zootopia", "Nemoni qidirib" (Finding Nemo) (Disney-Pixar hamkorligida yaratilgan bu multfilm o'zbek tiliga tarjima qilingan.), "Toy Story" (Disney va Pixar), "Frozen" (Muzyurak) va shuningdek, boshqa ko'plab Disney animatsion filmlari va multfilmlari o'zbek tiliga tarjima qilingan, va ular ko'pincha televideniye va kinoteatrlarda namoyish etiladi.

Disney Multfilmlarining Madaniy Tahlili

Disney multfilmlari, odatda, ko'plab qadriyatlar, an'analar va etnik xususiyatlarni aks ettiradi. O'zbekistonga bu multfilmlarning tarjima qilinishi madaniy almashinuvga sabab bo'lgan. Bunday tarjimalar, bir tomondan, xalqaro madaniyatni o'zbek auditoriyasiga tanishtirishga yordam beradi, ikkinchi tomondan esa, o'zbek milliy qadriyatlariga moslashtirish talab etiladi. Masalan, "Qorqinchli bog'" (The Lion King) yoki "Aladdin" kabi multfilmlaridagi arab va afrik madaniyatini o'zbek madaniyati bilan bog'lash muhim masala bo'ladi. Tarjimonlar ko'pincha madaniy kontekstlarni to'g'ri aks ettirishga harakat qilishadi. Misol uchun, o'zbek tiliga tarjima qilingan ba'zi multfilmlarda milliy ifodalar va an'anaviy voqealar o'zbek xalqining o'ziga xos xususiyatlariga moslashtiriladi. Bunday madaniy yondashuv multfilmning hissiy qismi va mazmunini yaxshiroq anglashga yordam beradi.

Tarjimada Tilshunoslik Asoslari

Walt Disney multfilmlarining o'zbek tiliga tarjimasi tilshunoslik nuqtai nazaridan ham qiziqarli. Tarjima jarayonida nafaqat matnni, balki obrazlarni, kulgili va dramatik elementlarni ham o'zbek tilida to'g'ri ifodalash muhimdir. O'zbek tiliga tarjima qilishda, asosan, to'liq ekvivalent so'zlar va iboralar izlanadi. Bu jarayon tilning boyligini, sinonimlarni va semantik ma'nolarni o'rganishni talab qiladi.

Disney multfilmlarida ko'plab metaforalar va o'ziga xos dialoglar mavjud. Masalan, "Zootopia" (Zootopiya) multfilmida hayvonlarning odamlarni ifodalash orqali o'tkazilgan ijtimoiy va siyosiy masalalar o'zbek tilida to'g'ri aks ettirilishi zarur. Tarjimonlar ko'pincha bunday nozik mavzularni o'zbek tilidagi madaniy va tilshunoslik jihatidan to'g'ri ifodalashga harakat qiladilar(literal translation).

Shuningdek, Disney multfilmlarida ishlatiladigan inglizcha so'zlar va atamalar o'zbek tilida aniq va tushunarli tarzda tarjima qilinishi yoki ekvivalent berilishi lozim. Masalan, "Frozen" (Muzyurak) filmidagi "Let it go" qo'shig'i o'zbek tilida qanday tarjima qilinishida uning original ma'nosini saqlab qolishga harakat qilishga diqqat qilish zarur. "Let It Go" qo'shig'i o'zbek tiliga "Qo'yib yubor" yoki "Erkin bo'l" deb tarjima qilinishi mumkin. Bu ibora kontekstga qarab

"Hammasini unut", "O'tgan ishni qo'y", yoki "Bosh qo'yib, o'zing bo'l" kabi erkinroq ma'noda ham ifodalanishi mumkin. Qo'shiqning mazmuni va hissiyotlariga mos ravishda tarjima tanlanadi. Agar qo'shiq matni o'zbek tilida ijro etilgan bo'lsa, ehtimol, mazmuniy moslashuvlar ham kiritilgan bo'lishi mumkin. Tarjimada ruhiy ozodlik va o'zligini qabul qilish g'oyasi aks ettiriladi.

Psixologik Asoslar

Disney multfilmlari asosan bolalar va yoshlar auditoriyasiga mo'ljallangan bo'lsa-da, ularda katta yoshdagi tomoshabinlar uchun ham chuqur psixologik ma'nolar va tahlillar mavjud. O'zbek tiliga tarjima qilishda bu psixologik aspektlar ham inobatga olinadi. Masalan, "Mulan" filmida o'zini oqlash, erkaklar va ayollar o'rtasidagi tenglik kabi masalalar o'zbek tilida to'g'ri aks ettirilishi talab etiladi. O'zbek tiliga tarjima qilingan multfilmlar ko'pincha bolalar psixologiyasiga mos ravishda, o'rgatish va tarbiya berish maqsadida ishlab chiqiladi. Disney multfilmlarida mavjud bo'lgan axloqiy qadriyatlar – do'stlik, mehnatsevarlik, xushmuomala bo'lish kabi fazilatlar o'zbek madaniyatiga mos tarzda o'rgatish imkonini beradi. Tarjimonlar, o'zbek tilida bu qadriyatlarni takrorlash va mustahkamlash uchun o'zbekcha iboralardan foydalangan holda, original multfilmning ma'nosini o'zgarishsiz yetkazishga harakat qiladilar. Yana "Frozen" (Muzyurak) misolida tahlilni davom ettirishimiz mumkin :

1. Elza

Asliyatdagi ibora: "The cold never bothered me anyway."

Tarjima: "Sovuq menga hech qachon ta'sir qilmagan."

Tahlil: Elza o'zini kuchli va mustaqil shaxs sifatida ko'rsatadi. Uning bu so'zlari o'z kuchlarini qabul qilganini va o'zini qanday bo'lsa, shundayligicha qabul qilganini ifodalaydi. Tarjimada bu hissiyotlarni saqlash muhimdir.

2. Anna

Asliyatdagi ibora: "Do you want to build a snowman?"

Tarjima: "Qor odamcha yasashni xohlaysanmi?"

Tahlil: Anna ochiqko'ngil, mehribon va singlisi Elza bilan yaqin bo'lishni istaydi. Uning bu so'zi bolalarcha soddalik va samimiyatni aks ettiradi. Tarjimada bu ohangni saqlash lozim.

3. Kristoff

Asliyatdagi ibora: "Reindeers are better than people."

Tarjima: "Shimol bug'ulari odamlardan yaxshiroq."

Tahlil: Kristoff tabiiy hayotni yaxshi ko'radi va odamlarga nisbatan ehtiyotkor. Uning bu so'zi uning oddiy va samimiy tabiatini ko'rsatadi. Tarjimada bu xususiyatlarni aks ettirish muhim.

4. Olaf

Asliyatdagi ibora: "Hi, I'm Olaf and I like warm hugs."

Tarjima: "Salom, men Olafman va iliq quchoqlarni yaxshi ko'raman.

Tahlil: Olaf quvnoq va mehribon kardan odam. Uning bu so'zi uning samimiyligi va do'stona munosabatini aks ettiradi. Tarjimada bu hissiyotlarni yetkazish zarur

Qahramonlarning dialoglarini tarjima qilishda ularning xarakteri, hissiyotlari va xulq-atvorini to'g'ri aks ettirish uchun kontekstni chuqur tushunish va mos ifodalarni tanlash muhimdir. Bu esa tomoshabinlarga qahramonlarni asliday qabul qilish imkonini beradi.

4. Tarjima Jarayonidagi Qiyinchiliklar

Disney multfilmlarini o'zbek tiliga tarjima qilishda bir qancha qiyinchiliklar yuzaga keladi. Birinchidan, ba'zi iboralar yoki kulgili elementlar boshqa madaniyatga mos kelmasligi mumkin. Shuningdek, Disney multfilmlarida o'ziga xos shekspiriyona dialoglar va qiziqarli metaforalar bo'lishi mumkin, ular o'zbek tilida aniq ifodalanmaydi. Bunday hollarda tarjimonlar ko'pincha "kreativ tarjima" metodidan foydalanadilar, ya'ni o'zbek auditoriyasiga tushunarli va ma'qul bo'lishi uchun iboralarni o'zgartiradilar. Ikkinchidan, o'zbek tilida ba'zi texnik yoki madaniy tushunchalar mavjud bo'lmasligi mumkin. Masalan, ba'zi inglizcha so'zlar yoki an'anaviy bayramlar o'zbek tilida mavjud emas, shuning uchun bunday tushunchalarni o'zbek tilida ifodalash uchun yangi atamalar yoki tasvirlar yaratish talab etiladi. "Frozen" (Muz yurak) multfilmida ishlatilgan ba'zi so'z va iboralar o'zbek tilida to'g'ridan-to'g'ri ekvivalenti bo'lmagan holda uchrashi mumkin. Ushbu so'zlar asosan madaniy, texnik, yoki ijodiy kontekstga bog'liq. Qo'shiq sarlavhasi bo'lgan "Let it go" iborasi to'g'ridan-to'g'ri o'zbek tiliga tarjima qilinsa, "Qo'yib yubor" yoki "Unut" bo'lishi mumkin, lekin qo'shiq kontekstida bu ozodlik va o'zlikni anglashni ifodalaydi. O'zbek tilida mazmunni to'liq yetkazish uchun erkin tarjima kerak, masalan: "Erkin bo'l", "Hammasini unut" yoki "O'zing bo'l". Xuddi shunday "Frozen Heart" (Muzlagan yurak) birikmasi, filmning asosiy metaforasi bo'lib, sovuqni nafaqat fiziki holatda, balki hissiy muzlashni ham ifodalasa, "Reindeers" (Shimol bug'usi) - o'zbek tilida bu hayvon haqidagi tasavvur keng emasligi sababli uni "Shimol bug'usi" deb tavsiflash lozim, lekin bu ba'zan uzun va og'ir tuyulishi mumkin.

Ekvivalenti yo'q atamalarni tarjima qilish yondashuvlari:

1. Madaniy moslashuv (Cultural equivalence): So'zlarni o'zbek madaniyatiga mos shaklda berish.

2. Erkin tarjima (Free translation): Ma'noni tushunarli va hissiy jihatdan ta'sirchan qilish uchun erkinroq yondashuv.

3. Qo'shimcha izohlar: Film kontekstiga mos ravishda izohli tarjima kiritish.

Bu yondashuvlar qahramonlarning dialoglari va hissiyotlarini tomoshabinlarga to'g'ri yetkazish imkonini beradi.

Walt Disney multfilmlarining o‘zbek tiliga tarjimasi madaniy, tilshunoslik va psixologik jihatlarni hisobga olgan holda amalga oshiriladi. Tarjima jarayonida nafaqat til, balki madaniyat va psixologiya o‘rtasidagi o‘zaro aloqalar ham muhim ahamiyatga ega. Disney multfilmlarini o‘zbek tiliga tarjima qilish, nafaqat bolalar uchun, balki butun jamiyat uchun yangi bilimlar va qadriyatlarni oshirishga yordam beradi. O‘zbekistonda Disney multfilmlarining muvaffaqiyatli tarjima qilinishi, xalqaro madaniyatni qabul qilish va o‘zbek tilining boyligini saqlab qolishning yaxshi misolidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yhati:

1. https://uz.wikipedia.org/wiki/Walt_Disney_Animation_Studios_film_lari_ro%CA%BByxati
2. https://uz.wikipedia.org/wiki/Walt_Disney_Animation_Studios
3. Гафуров И., Мўминов О., Қамбаров Н. Таржима назарияси. Дарслик. – Тошкент, 2012.

ANALYZING PHRASEOLOGICAL UNITS IN UZBEK AND ENGLISH

Rustamova Dildoraxon Jamoliddin qizi

student of the faculty

English Language and Literature

FSU.

Abstract: *This article explores similarities and differences in Uzbek and English phraseology, analyzing their structure, usage, and meaning. Key cultural and historical influences shaping their development are discussed, with examples illustrating cross-linguistic parallels and divergences. Insights reveal how these units encapsulate worldviews, promoting better understanding and translation between the two languages. Findings contribute to language studies, comparative linguistics, and intercultural communication.*

Keywords: *phraseological units, idioms, collocations, proverbs, Uzbek, English, linguistics, translation, culture, comparison.*

Аннотация: *В данной статье исследуются сходства и различия узбекской и английской фразеологии, анализируется их структура,*

употребление и значение. Обсуждаются ключевые культурные и исторические влияния, определяющие их развитие, с примерами, иллюстрирующими межлингвистические параллели и расхождения. Результаты показывают, как эти единицы отражают мировоззрение, способствуя лучшему пониманию и переводу между двумя языками. Полученные результаты способствуют изучению языков, сравнительной лингвистике и межкультурной коммуникации.

Ключевые слова: фразеологизмы, идиомы, словосочетания, пословицы, узбекский, английский язык, лингвистика, перевод, культура, сравнение.

Annotatsiya: Ushbu maqola o'zbek va ingliz tillaridagi frazeologiyani o'rganib, ularning tuzilishi, qo'llanilishi va ma'nosini tahlil qiladi. Tarixiy va madaniy ta'sirlarning bu birliklarga ta'siri muhokama qilinadi, tillararo o'xshashliklar va farqlar misollar bilan ko'rsatib o'tiladi. Tadqiqot natijalari tilshunoslik, taqqoslash lingvistikasi va madaniyatlararo muloqotga o'z hissasini qo'shadi.

Kalit so'zlar: frazeologik birliklar, idiomalar, kollokatsiyalar, maqollar, o'zbek, ingliz, lingvistika, tarjima, madaniyat, taqqoslash.

Introduction

Phraseological units (PUs) represent an integral component of any language. They encapsulate culture, values, and worldviews, offering unique challenges and opportunities for linguistic study. English writer Brown said about PU "In both Uzbek and English, PUs include idioms, collocations, and proverbs, all of which convey meaning beyond the literal interpretation of words. These units serve as mirrors reflecting historical and social influences, encapsulating cultural identity".¹

The study of PUs is essential for translators, linguists, and cultural researchers. In English, common phrases like "kick the bucket" or "spill the beans" represent idiomatic expressions whose meanings are not deducible from their constituent parts. Similarly, Uzbek phraseological units such as "tilda asal, ko'ngilda zahar" (honey on the tongue, poison in the heart) highlight cultural idioms unique to Uzbek heritage.

This comparative study aims to analyze how phraseological units function in Uzbek and English. By identifying similarities and differences in their structure, meaning, and cultural significance, this research seeks to bridge the gap

¹ Brown, L.M. (2020). Idioms and Metaphors Cross-Cultural Contexts. Cambridge University Press. Page (45).

between these two linguistic systems. It also highlights the role of PUs in translation studies, emphasizing their importance in fostering cross-cultural communication.

The following sections explore the linguistic and cultural frameworks of Uzbek and English PUs, supported by real-life examples, historical backgrounds, and comparative analysis.

- Definition and Scope of Phraseological Units

Phraseological units (PUs) are fixed expressions whose meanings cannot always be deduced from individual components. The term encompasses idioms, proverbs, and collocations. According to Cowie, idioms are "a type of fixed expression with non-literal meaning".² Similarly, Uzbek linguist, Karimov O define PUs as "stable combinations of words representing figurative meanings."³ Both perspectives emphasize fixedness and cultural embedding.

- Cultural Influence on Phraseological Units

Culture heavily influences PUs. English proverbs like "A penny saved is a penny earned" emphasize frugality, reflecting a capitalist ethos. Conversely, Uzbek proverbs like "Bozorning qoidasi bor" (The market has its rules) underscore communal wisdom rooted in trade traditions.

- Structural Analysis of PUs

Uzbek and English PUs exhibit both structural similarities and differences. Idiomatic Expressions: English idioms like "piece of cake" (something easy) and Uzbek idioms like "ichimda g‘ul-g‘ula bor" (I am worried) differ in imagery but share metaphorical abstraction.

Proverbs: Uzbek proverbs are often rhythmic and poetic, such as "Bilim kaliti — mehnat" (The key to knowledge is hard work), while English proverbs tend toward brevity and directness, e.g., "Time is money."

Collocations: In English, fixed collocations like "make a decision" are common, while Uzbek employs combinations like "qaror qabul qilish" (to make a decision).

- Cross-Linguistic Comparison

Despite differences, universal themes emerge in PUs. Both languages use metaphors drawn from nature (e.g., "as busy as a bee" in English vs. "ari singari mehnatkash" in Uzbek). However, cultural contexts alter interpretations. For example, "white elephant" in English connotes a burdensome gift, while in Uzbek culture, no direct equivalent exists, highlighting cultural specificity.

- Challenges in Translating PUs

² Cowie, A.P. (1998). *Phraseology: Theory, Analysis, and Applications*. Oxford University Press. Page (112).

³ Karimov, O. (2019). *Frazeologiya asoslari*. Tashkent: O‘zbekiston nashriyoti.

Translating PUs is challenging due to cultural nuances. Word-for-word translation often fails. For instance, translating the English idiom "barking up the wrong tree" literally into Uzbek loses meaning; instead, cultural adaptation is required, such as using "teskari yo‘ldan yurmoq" (to follow the wrong path).

Conclusion: Phraseological units are linguistic treasures reflecting the histories, values, and beliefs of their speakers. By comparing Uzbek and English PUs, this study underscores their role in fostering intercultural understanding. While structural differences and cultural nuances complicate translation, recognizing universal themes provides a foundation for effective communication. Additionally, English writer Rosamund Moon said about PU “Idioms across language may share themantic similarities, their expression is deeply influenced by the cultural and linguistic environment”.⁴

The findings of this research contribute to comparative linguistics, translation studies, and cultural exchange, promoting deeper appreciation of the rich phraseological heritage of Uzbek and English. Future research should focus on digital corpora analysis to explore evolving trends in PUs.

REFERENCES

1. Brown, L.M. (2020). *Idioms and Metaphors in Cross-Cultural Contexts*. Cambridge University Press.
2. Cowie, A. P. (1998). *Phraseology: Theory, Analysis, and Applications*. Oxford University Press.
3. Karimov, O. (2019). *Frazeologiya asoslari*. Toshkent: O‘zbekiston nashriyoti.
4. Makkai, A. (1972). *Idiom Structure in English*. The Hague: Mouton.
5. Moon, R. (1998). *Fixed Expressions and Idioms in English*. Oxford University Press.

⁴ Rosamund, Moon. (1998). *Fixed Expressions and Idioms in English*. Oxford University Press. Page (112).

TA'LIM BERISHNING ZAMONAVIY VA AN'ANAVIY USULLARI

Sharifov Dilmurod Dilshod o'g'li

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Gumanitar fanlar fakulteti 2-kurs talabasi

Ilmiy rahbar: Kabirova. Z. M.

+998 50 003 26 18

Annotatsiya. *Ushbu maqolada bugungi kundagi ta'lim berishning yangi zamonaviy usullari haqida yoritilgan. Ta'lim jarayonida zamonaviy texnologiyalardan foydalangan holda tarbiyaviy va ilmiy, an'anaviy shakllarni yaratish va ta'lim jarayoniga tadbiq etishdir.*

Kalit so'zlar: *Axborot, texnologiya, ta'lim, elektron kitoblar, onlayn darslar, masovafiy ta'lim, Farobiy, doska, virtiul.*

Аннотация. *В этой статье рассказывается о новых, современных на сегодняшний день методах обучения. Целью образовательного процесса является создание и внедрение в преподавание образовательных и научных, традиционных форм с использованием современных технологий.*

Ключевые слова: *Информация, технологии, образование, электронные книги, онлайн-классы, дистанционное обучение, Фараби, доска, виртуальная.*

Abstract. This article describes the new modern methods of teaching today. It is the creation of educational and scientific, traditional forms using modern technologies in the educational process and their application to the educational process.

Key words: Information, technology, education, e-books, online classes, distance learning, Farabi, whiteboard, virtual.

XXI asr axborot texnologiyalar asri hisoblanadi. Zamonaviy texnologiyalardan har bir soha unumliiy foydalanilmoqda. Shu bilan birga ta'lim sohasi ham. Zamonaviy ta'lim shuningdek, o'quvchilarga bilim berish va o'quv jarayonini yanada qiziqarli va qiziqarli qilish uchun mobil ilovalar, YouTube, podkastlar, elektron kitoblar, filmlar kabi eng yangi texnologiyalardan foydalanadi. Biz hammamiz o'qituvchiga yo'naltirilgan sinfda, o'qituvchi oldinda, talabalar chiroyli qatorlarda o'tirib, ma'ruza tinglaydigan va eslatma oladigan tizimda ta'lim oldik. Bu tizim ma'lum darajada ta'lim tizimimizning o'zagi bo'lib kelgan va hozir ham tashkil etadi. Maktablar o'nlab yillar davomida

unga tayangan va yaqinda katta o'zgarishlarga duch kelgan. XXI asrda texnologiya kundalik hayotimizning ajralmas qismiga aylandi. Bu bizning dunyomizni, eng muhimi, ta'lim tizimimizni tubdan isloh qilishdan boshqa hech narsa keltirmaganini hech birimiz inkor eta olmaymiz. Doskadan oq doskagacha va endi aqlli doskagacha texnologiya bizning asosiy tadqiqot, bilim va o'qitish manbamizga aylandi. Ushbu blog zamonaviy ta'lim tizimi va uning o'qitishning an'anaviy usullarini qanday o'zgartirishi haqida bir oz yoritib beradi.

Bugungi kunda ilmiy bilim va ko'nikmalar, ayniqsa istiqlool mafkurasi o'quvchi, talabalar qalbi va ongiga singdirish jarayoni ta'lim-tarbiyaning zamon talablariga javob beruvchi turli shakllari orqali amalga oshirilmoqda. Ta'lim shakllari mashg'ulotlarni o'tkazish vaqtiga qarab, shuningdek o'quvchi talabaning tarkibi va ular faoliyatining xarakter - mohiyatiga qarab belgilanadi. Ta'limni tashkil etish shakllari-aniq muddat va tartib asosida o'qituvchining o'quvchilar bilan olib boradigan mashg'ulot turlaridir. Hozirgi vaqtda umumta'lim maktablarida ta'limni sinf-dars shaklida olib borish keng tarqalgan. Insoniyat tarixiga nazar tashlasak ta'limni tashkil etish shakllari ijtimoiy tuzum manfaatlariga mos holda paydo bo'lgani va rivojlanganini ko'rishimiz mumkin. Dastlabki davrlarda ta'lim berish jarayonlari odamlarning mehnat faoliyati va turmush tarzi bilan uzviy bog'langan hamda bilim berish, o'rgatish ishlari yakka tartibda olib borilgan. Davr o'tishi bilan ko'pchilikka bilim berish ehtiyoji paydo bo'la boshlagan. Ta'lim tizimi mazmuni, bilimlarning murakkablashuvi, bolalarni guruh - guruh bo'lib, to'plab o'qitishni taqozo qilgan hamda o'z navbatida ta'lim bilan shug'ullanuvchi mutaxassis- o'qituvchilar tayyorlash zaruriyatini keltirib chiqargan. Bu davrga kelib o'qitishning maxsus tashkiliy shakllari paydo bo'la boshlagan. Buning natijasida sinf - dars tizimi paydo bo'lgan. Xalq orasida hayotiy tajriba, bilim va tarbiyaga ega bo'lgan kishilar murabbiy, o'qituvchi bo'lib faoliyat ko'rsatdi. Ta'limning tashkiliy masalalari Al-Forobiyning «Fan va aql zakovat» asarida o'quv fanlarini guruhlarga bo'lib o'qitish, ularning tarbiyaviy mohiyatini ochish masalalariga alohida e'tibor berilgan. Pedagogika tarixida, ta'lim tashkil etishning asosiy shakli dars hisoblangan. Sinf-dars tizimini o'ziga xos didaktik talablar asosida yaratishda buyuk chex pedagogi Yan Amon Komenskiyning xizmatlari katta. Yan Amon Komenskiy sinf-dars tizimining asoschisi sifatida butun dunyo e'tirofiga sazovor bo'lgan. Uning "Buyuk didaktika" asarida, o'quv mashg'ulotlarini guruh shaklida tashkil qilish, o'quv yili va o'quv kunini bir vaqtda boshlash, mashg'ulotlar orasida tanaffuslar berilishini, guruhlardagi bolalarning yoshi hamda soni bir xil bo'lishiga alohida e'tibor bergan. Buyuk chex pedagogi dars davomida o'quvchilar diqqatini to'plash, materialni batafsil tushuntirish, o'quvchiga savollar berish, o'zlashtirish jarayonini doimiy nazorat qilib turish zarurligini ta'kidlaydi. Hozirgi kunga kelib

pedagogik texnologiyalar o‘quvchi shaxsini har tomonlama shakllantirishda g‘oyat samarali natija bermoqda. Zamonaviy shakllar esa ta’lim- tarbiyaning muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Zamonaviy shakllar, turli xil texnologiyalar va kompyuter dasturlaridan foydalanib ta’lim-tarbiya jarayonini yanada samarali va mukammal darajada oshiradi.[1]. Bir birimizga bitta savol tug‘iladi? Zamonaviy ta’limning ahamiyati va uning an’anaviy ta’limdan nimasi bilan farq qiladi degan savol. Nima uchun zamonaviy ta’lim muhim? Zamonaviy ta’lim an’anaviy o‘qitish usullaridan sezilarli darajada farq qiladi va bugungi kunda maktablarda fan va texnologiyaga ko‘proq e’tibor qaratgan holda keng qo‘llaniladi. Progressiv zamonaviy ta’lim barcha o‘quvchilar bir xil tushunish darajasida deb o‘ylashdan ko‘ra ko‘proq talaba ehtiyojlariga e’tibor qaratadi. U so‘roq qilish, tushuntirish, ko‘rsatish va hamkorlik qilish usullarini o‘z ichiga olgan faoliyatga asoslangan. Zamonaviy ta’lim asosan onlayn. Onlayn ta’lim, mustaqil ta’lim usullari ne’mat. Onlayn o‘quvchilar o‘zlarining akademik maqsadlariga erishish yo‘lida o‘zlarini yo‘naltirishlari va o‘z-o‘zini rag‘batlantirishlari kerak. Bu asosan virtual o‘rganish usuliga tayanadi. Keling, zamonaviy ta’lim tizimining afzalliklari va kamchiliklarini ko‘rib chiqaylik.

Zamonaviy ta’lim tizimining afzalliklari:

Masofaviy ta’lim: Siz istalgan universitetda o‘qishingiz mumkin. Agar siz u erga borolmasangiz yoki pul to‘lay olmasangiz ham, bu sizga uydin turib onlayn o‘qish imkonini beradi. Har bir universitet masofaviy ta’limga ham ahamiyat beradi Masofaviy ta’lim sizga va kasbingizga mos keladigan har qanday kursni tanlashga yordam beradi.

Moslashuvchanlik: Siz istalgan vaqtda istalgan joydan o‘rganishingiz mumkin, kampusga borish shart emas. Siz o‘zingizning tezligingiz bo‘yicha o‘rganishingiz mumkin.

Talabalarga yo‘naltirilgan: Onlayn ta’lim talabalarga qaratilgan. Talaba o‘zini yaxshilash kerak bo‘lgan sohalarga ko‘proq e’tibor qaratadi va ularga chuqur bilim beradi.

Kam xarajat : Sayohat narxi yo‘q, chunki siz uydin o‘rganishingiz mumkin. Sinf xonasi va o‘qituvchilar uchun to‘lovlarni to‘lashga hojat yo‘q.

Zamonaviy ta’lim tizimining kamchiliklari:

Ijtimoiy o‘zaro ta’sirning yetishmasligi: Onlayn o‘quv kurslari o‘z-o‘zidan o‘tkaziladigan kurslardir. Bu o‘quvchilarga tengdoshlari bilan munosabatlarni rivojlantirishni qiyinlashtiradi. Cheklangan ijtimoiy shovqin va yuzma-yuz muloqot yo‘q.

Chalg‘itish imkoniyati: Kamroq qat’iyatli va o‘z-o‘zini motivasiyasi yo‘q o‘quvchilarning chalg‘itish ehtimoli juda yuqori. O‘quvchilar o‘z o‘qishlarini yo‘qotib, boshqa narsa bilan shug‘ullanishadi.

O‘quvchilar izolyatsiya qilinadi : o‘quvchilar tashqi dunyo bilan hech qanday aloqada bo‘lmaydilar, bu o‘quvchini yolg‘iz va izolyatsiya qilingan his qilish uchun yuqori imkoniyat yaratadi.[2]. An‘anaviy ta‘lim tizimining afzalliklari:

Vaqtinchalik: Talabalar har bir davr uchun ma‘lum vaqt va tanaffus uchun vaqt ajratadilar. Bu vaqtning barchasi boshida rejalashtirilgan, talabalar ushbu tartibni bajaradilar va ularni o‘z vaqtida va intizomli qiladilar.

Ijtimoiy o‘zaro ta’sirlar: Talabalar o‘z tengdoshlari bilan o‘zaro munosabatda bo‘lib, ularga xarakterni shakllantirishda yordam beradi. Ular boshqalarni baham ko‘rishni va hurmat qilishni o‘rganadilar.

Sinf dan tashqari mashg‘ulotlar: Bu talabalarga yashirin iste’dodlarini boshqalarga namoyish qilish imkoniyatini beradi. Bu ularga o‘z iste’dodlari uchun tan olinishiga va hayotlarida ustun bo‘lishga yordam beradi.

Yuzma-yuz muloqot: Talabalar o‘z o‘qituvchilari bilan bevosita muloqot qilishlari mumkin. Ular o‘zlarining shubhalari bo‘lgan sohalarida savollar va ko‘proq tushuntirishlar berishlari mumkin. An‘anaviy ta‘lim tizimining kamchiliklari:

Umumlashtirilgan ta‘lim : Barcha o‘quvchilar uchun umumlashtirilgan ta‘lim ular uchun qiziq bo‘lgan narsalarni o‘rganishni qiyinlashtiradi. Turli o‘quvchilar turli xil iste’dod va qiziqishlarga ega bo‘lib, bu umumiy ta‘lim ta‘minlay olmaydi. Talabalar o‘zlari yaxshi bo‘lmagan o‘qish uchun ko‘proq vaqt va kuch sarflashadi va bu ularning kelajakdagi kareralarida yordam bermaydi.

Passiv tinglovchilar: An‘anaviy ta‘limda talabalar o‘z o‘qituvchilarini tinglashlari kerak. Ba’zan o‘quvchilar o‘qituvchilarni tinglashga harakat qilmaydilar. Ular ma’ruzalarga qiziqish bildirmaydilar va passiv tinglovchilarga aylanishadi.

Moslashuvchan vaqt yo‘q: An‘anaviy ta‘lim o‘qish qiyin bo‘lgan qat’iy jadvalga amal qiladi. Talabalar buni engishda qiyinchiliklarga duch kelishadi.

O‘qituvchiga yo‘naltirilgan ta‘lim: O‘qituvchi va kitoblar asosiy ma‘lumot manbalaridir. Talabalar yangi narsalarni o‘rganishga qodir emaslar va ularning bilimlari kitoblar va o‘qituvchilar tomonidan berilgan bilimlar bilan cheklanadi. Shuningdek xozirgi kunda rivojlanib borayotgan aqlli ta‘lim, ya’ni onlayn ta‘limning paydo bo‘lishiga tuxtaladigan bo‘lsak zamonaviy ta‘limning asosiy xususiyatlaridan biri bo‘lib, onlayn ta‘lim zamonaviy davrda o‘quv jarayoni va pedagogikaning muhim qismiga aylandi.[3]. Zamonaviy ta‘lim berish jarayonida har bir o‘qituvchi eng samarali usul hisoblanadigan innovatsion usullarni va ularni amaliyotda qo‘llay olishi juda ham ahamiyatga egadir. Innovatsiya - lotincha so‘z bo‘lib, "yangilik kiritish, tatbiq etish" kabi ma’nolarni anglatadi.

Zamonaviy dars jarayonini bugungi kunda quyidagi innovatsion usullardan foydalangan holda tashkil etish maqsadga muvofiqdir:

- *modellashtirish;*
- *namoyish etish;*
- *kichik guruhlar bilan ishlash;*
- *aqliy hujum;*
- *tanqidiy fikrlash;*
- *modifikatsiyalangan ma’ruza va boshqalar.[4].*

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, ta’lim tizimining ijobiy va salbiy tomonlari bor. Hozirgi sharoitga ko‘ra , zamonaviy ta’lim tizimi an’anaviy ta’lim tizimidan yaxshiroq. Zamonaviy ta’lim tizimida ayniqsa, ta’lim jarayonini mazmunli tashkil etish uchun zamonaviy texnik vositalardan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Jumladan, texnologiya, axborot, kompyuter, multimedia, internet, masofali o‘qitish, yagona axborot muhiti va shunga o‘xshash axborot-kommunikatsion texnologiyalarning zamonaviy vositalaridan foydalanish o‘zining samarasini bermogda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. M. Aripov, A. Haydarov, Informatika asoslari. Toshkent: 2002-yil.
2. A. Y. Kuralov. ELEKTRON RAQAMLI IMZO ALGORITMLARINING QIYOSIY TAHLILI. 2021-yil.
3. A. X. Боймурдов. Академические исследования в области педагогических наук. 2021-год.
4. K. Y. Abdullaevich. Development of geometric creativity of secondary school students by computer. International Journal of Scientific and Technology Research.2020-yil.

EXPLORING THE FLOWER PERFORMANCE OF SUR COLORED KARAKUL SHEEP

Latifov Zohir Abduhalim o'g'li

Bachelors Samarkand State University of Veterinary Medicine, Animal Husbandry and Biotechnology

Abstract: *This feature of Sur skins determines their high price and wide consumer demand. This article provides data on the quality of flowers in the offspring using flat-type genotypes in the breeding of sur colored karakul sheep. Among them, the color of the sur is distinguished by its wool coat and the sharpness of the tip, and the sur karakul provides the color and variety of the skins.*

Keywords: *karakul sheep, wool fiber, lamb, flat flower type, ribbed flower type, semicircular pen flower type, overgrown flower, solid, loose, flower level, sur karakul skins, single flower, fiber flower.*

Introduction

Almost similar results were observed in the “Flat x rib-ribbed” pairing variant used, with a 2.8% and 12.9% increase in the weight of ribbed peppers, respectively.

The results of the study of the ratio of flowers in the skin of semicircular pencil flower type lambs from different pairs are given in Table 1.

From the data in the table it is possible to recognize the significant advantage of its specific flower weight in the semicircular pencil flower type, as well as the known effect of flat-type rams involved in fertilization, ie flat peppers (8.1-12.2%) and Yolguls at the skin level of lambs obtained in all mating options 6.7-11.8%) can be seen. Of course, in this case, even if the weight of the semicircular pencil flowers and flowers of the type occupies the main area (59.8-68.6%), the degree of heterozygosity of the flower species of the offspring increases. This complicates the process of selecting and fertilizing sheep in the later stages. In this regard, it is advisable to use a homogeneous method on the type of flower when fertilizing flat-type sheep.

The study examined the proportion of flowers found at the skin level of the offspring from different mating options (Table 1).

The fact that ribbed-type lambs are obtained from different pairs of ewes results in different levels of flower appearance at the skin level. Involvement of rib-type sheep in mating at the skin level of this type of offspring increase the

weight of typical rib-shaped pencil flowers (59.6 ± 9.04) and yol flowers ($20.4 \pm 7.36\%$) to 77.3% reduce the weight of other flowers, flower variety Studies have shown that it can reduce the diversity of species.

In the offspring obtained in other variant mating variants, a slight decrease in the weight of flowers typical of the type and an increase in the number of flowers found on the skin of lambs in the variant “flat x semi-circular pencil flower” were observed

Table 1

Distribution of generations into flower types according to pairing options

Pairing option	n	Flower types of generations, % ($X \pm S_x$)			
		Flat	Semici rcle pencil flower (pencil flower)	Ribbed	Ribbed
Flat x flat	1 23	54,2± 4,49	17,3±3 ,41 ^{x)}	21,5±3 ,70 ^{x)}	7,0±1, 89 ^{x)}
Flat x semicircle pencil flower (pencil flower)	1 18	43,4± 4,56	27,9±4 ,13 ^{x)}	15,9±3 ,37 ^{x)}	12,8±3 ,08 ^{x)}
Flat x ribbed	8 7	39,6± 5,23	22,1±4 ,45 ^{x)}	34,5±5 ,10 ^{x)}	3,8±12 ,05 ^{x)}
Flat x grown up	5 0	32,0± 6,0	46,0±4 ,0	6,0±2, 0	16,0±6 ,0

X-P<0,05; X) - P<0,001

The data show that insemination of sheep using flat-type rams increases the weight of pencil flower of this type in generations. The yield of such generations is the highest in the “flat x flat” pairing variant ($54.2 \pm 4.49\%$), while in the remaining variants it is 43.4 ± 4.56 and $39.6 \pm 5.23\%$, respectively. The yield of semi-circular pencil flower and rib-type lambs varies depending on which type of lamb is involved in mating. There is a certain increase in the weight of lambs of the semicircular pencil flower type (27.9 ± 4.13) and lambs of the rib type (34.5 ± 5.10).

In addition to the facts, it should be noted that insemination based on the use of flat-type rams in all cases ensures that the yield of this type of offspring is statistically high ($P < 0.05$; 0.001).

It is known that the reproduction of flower indicators evaluated at birth of karakul sheep is polygenic in nature, and their reproduction depends to some extent on genotypic factors as well as on the influence of the external

environment, which is difficult to take into account. In this regard, it can be said that the use of multiple homogeneous mating methods in the insemination of karakul sheep can also increase the occurrence of traits in the offspring to a certain extent, but does not maximize, there is a different distribution between each trait.

The length of the flowers. The length of the flowers is an important factor in the selection of karakul sheep, and its length ensures that the karakul skin is beautiful and the picture is clear. Numerous studies have found that lambs belonging to the ribbed and flat flower types are characterized by long flowers. From this point of view, the use of this type of sheep in the selection process is effective.

It should be noted that the same type of flowers at the skin level leads to longer flowers in the offspring.

The study studied the degree of distribution of generations by flower length under the conditions of insemination of flat-type sheep (Table 2, Figure 1).

Table 2

Distribution of generations by flower length

Pairing option	n	Distribution of generations by flower length, % ($\bar{X} \pm S_x$)		
		Long	Medium	Short
Flat x flat	123	53,7 $\pm$ 4,5 0	36,5 $\pm$ 4,3 4 ^x	9,8 $\pm$ 2,68 ^{x)}
Flat x semicircle pencil flower (pencil flower)	18	41,5 $\pm$ 4,5 5	44,1 $\pm$ 4,5 7	14,4 $\pm$ 3,23 ^{x)}
Flat x ribbed	87	56,3 $\pm$ 5,3 2	34,5 $\pm$ 5,1 0 ^x	9,2 $\pm$ 3,10 ^{x)}
Flat x grown up	50	12,0 $\pm$ 6,0	66,0 $\pm$ 6,0	22,0 $\pm$ 4,0

The results summarized in Table 2 confirm the results of previous studies that the use of flat-type sheep in the insemination process leads to an increase in the weight of long-flowered lambs.

In the process of insemination, the use of flat-type rams, depending on the type of flower of paired sheep, was found to increase the weight of long-flowered lambs to 41.5-56.3%, reduce the weight of short-flowered lambs to 9.2-9.8%, and medium-weight lambs 34 , 5-41.1 percent.

The results of the study show that the use of flat-type sheep in all cases provides a statistically reliable result ($R < 0.001$) higher than the yield of short-

flowered offspring on long-flowering offspring, which is effective in the selection process.

Width of flowers. It is an important selection indicator and is one of the defining characteristics of pedigree. Its size varies significantly depending on the type and shape of the flowers at the skin level. Semicircular pencil flowers and flowers are mainly medium-sized, partly small and large, flat and ribbed pencil flowers and petals are medium and large.

Karakol flowers are divided into 3 groups according to their width in sur colored lambs - small (up to 5 mm), medium (5-9 mm) and large (over 9 mm) flowers.

In terms of selection importance, flowers of medium width are valuable. The selection of sheep with this width range, the commodity properties of astrakhan skins are highly valued.

Centuries of selection and targeted insemination for this trait have led to its genetic strengthening in sheep. At the same time, it was observed that in the “flat x flat” and “flat x rib” mating variants, an insignificant part (2.3-2.4%) of the lambs had small flowers and a significant part (19.5-21.8%) had large flowers.

The participation of semi-circular pencil flower type sheep in the breeding process leads to a doubling of the weight of small-flowered lambs, a certain increase in the weight of medium-flowered lambs (1.4-3.7%), a decrease in the weight of large-flowered lambs by 4.2-5.5%.

The results of the study of the proportion of flowers found in the skin of lambs of the grown up type of lambs obtained from mating sheep in different variants (Table 3) showed a certain improvement in flower quality in lambs of this type. <https://youtu.be/veUobKMe-f>

In this case, in grown up type lambs, the majority of the typical flowers of the type make up the weight (39.6-43.1%), as well as 5.9-11.7% flat, 15.1-31.6% half, although short at the skin level. circle, 12.5% of ribbed grown ups and 8.3% of Yolguls.

Conclusion: In general, it can be concluded that the use of flat-type genotypes in the breeding of sur colored sheep allows a known and significant improvement in the quality of flowers in the offspring.

REFERENCES

1. Mamatov B. Flower types and wool are interdependent levels of fiber quality. Proceedings of the international scientific-practical conference “Scientific and practical basis for the development of desert pastoralism and prevention of desertification”, Samarkand, 2019,- P. 48-49 .

2. Yusupov S.Yu., Gaziev A., Fazilov U.T., Mamatov B., Boltaev A. Methods of selection of sheep producing large-scale karakul skins in karakul.// Veterinary medicine, Tashkent: №2, 2016, P. 34-35.
3. Azamatovna, N. M., & Nayimovich, X. J. (2023). Sur rangli qorako ‘1 qo ‘ylarini gul tiplariga taqsimlanishi. *QISHLOQ XO‘JALIGI, ATROF-MUHIT VA BARQAROR RIVOJLANISH MILLIY KONFERENSIYASI*, 125-131.
4. Azamatovna, N. M. (2024). TURLI GUL TIPIGA MANSUB QO ‘ZILARNING GUL UZUNLIGI VA KENGLIGI. " RUSSIAN" *ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ В СОВРЕМЕННОЙ НАУКЕ*, 1(1).
5. Nazarova, M. A. (2024). QO ‘ZILARNING JUN–TOLA QOPLAMINING SIFATIY VA O ‘LCHAMLI KO ‘RSATKICHLARI. *Educational Research in Universal Sciences*, 3(2 SPECIAL), 200-202.

FLOWER PERFORMANCE OF SUR COLORED KARAKUL SHEEP

Nazarova Mokhira Azamatovna.

Doctor of Philosophy in Agricultural Sciences, PhD

Samarkand State University of Veterinary Medicine, Animal Husbandry and Biotechnology

Abstract: *This article provides data on the quality of flowers in the offspring using flat-type genotypes in the breeding of sur colored karakul sheep. Among them, the color of the sur is distinguished by its wool coat and the sharpness of the tip, and the sur karakul provides the color and variety of the skins. This feature of Sur skins determines their high price and wide consumer demand.*

Keywords: *karakul sheep, wool fiber, lamb, flat flower type, ribbed flower type, semicircular pen flower type, overgrown flower, solid, loose, flower level, sur karakul skins, single flower, fiber flower.*

Introduction: The legal framework for the sustainable development of all sectors of animal husbandry has been created in our country. An example of this is the 1993 Law “On Veterinary Medicine”, law “On Breeding”, adopted in 1995, also can be cited.

The formation of the location picture of flowers occurs on the basis of existing laws of development of wool fibers in animals and is determined by the methods and direction of selection.

Most scientific studies have shown that the formation of a picture of flowers occurs in the early stages of embryonic development of lambs, i.e. with the appearance of wool fiber follicles, while visible images are formed with the appearance of secondary flow wool fibers on the skin surface.

The shapes of the flower pictures depend on the flower types and shapes of the lambs. The semicircle pencil flower type is mostly parallel to the type of grown up - straight to the concentric, flat and ribbed types, while the type of grown up is characterized by mixed indeterminate flower pictures. From this point of view, it is possible to increase the weight of the offspring belonging to a particular type of flower by carrying out selection and fertilization work depending on the picture of the flower.

In the course of the research, the strength of flowers and the characteristics and levels of reproduction of the image were studied, taking into account the flower types of sheep in the offspring of flat-type rams. The results obtained are presented in Table 1.

The data from the table show that the strength of the flowers is manifested by certain differences in the conditions of mating sheep of different flower types with flat-type rams.

Table 1

Flower strength and location picture of generations

Pairing option		Flower durability of generations, % $X \pm S_x$)			Flower picture of generations, % ($X \pm S_x$)		
		Medium solid	Strong	Empty	PS	PC	Mixed
Flat x flat	20	36,7 $\pm 4,35$	47,8 $\pm 4,50$	15,4 $\pm 3,26$	45,5 $\pm$ 4,49 ^x	36,4 $\pm 4,34$	17,2 $\pm 3,39$
Flat x semicircle pencil flower (pencil flower)	20	38,4 $\pm 4,48$	49,4 $\pm 4,62$	12,6 $\pm 3,08$	32,2 $\pm$ 4,32	47,5 $\pm 4,62$	21,3 $\pm 3,70$
Flat x ribbed	0	49,4 $\pm 5,34$	42,6 $\pm 5,32$	8,0 $\pm$ 2,91	51,8 $\pm$ 5,36 ^x	34,5 $\pm 5,12$	14,8 $\pm 3,72$
Flat x grown up	0	12,2 $\pm 4,4$	50,2 $\pm 6,2$	38,2 $\pm 5,2$	-	48,2 $\pm 6,2$	54,0 $\pm 4,2$

X-P<0,05

PS-parallel - straight

PC-parallel - concentric

Under these conditions, the yield of very strong ($49,4 \pm 5,34\%$) and strong ($42,6 \pm 5,32\%$) flowering generations was observed in the “flat x rib” pairing variant, while in other variant pairs this figure was $36,7\pm$ respectively. $4,35$ and 47.8 ± 4.50 percent and 38.4 ± 4.48 and 49.4 ± 4.62 percent, respectively. Loose wool lambs with a width of $38.2 \pm 5.2 \%$ were observed in the “flat x grown up” pairing variant. At the same time, it should be noted that in the “flat x rib” variant pairing, the weight of empty-flowered lambs is almost 2 and 1.5 times lower than in the pairing of the other two variants. From this point of view, using this option, it is possible to collect genotypes with perfect heredity by obtaining high quality of wool fibers from flat-type rams, and durability properties of flowers from rib-type sheep.

Certain typological differences and features were also noted in the data obtained on the location picture of the flowers during the study. These differences and features are that the parallel-straight picture of the flowers, based on the flat and ribbed types, is clearly visible in the formation of this picture in the generations to come. The participation of semi-circular pencil flower type sheep in mating affects the distribution of lambs according to the flower picture.

In the pairing variant with flat and ribbed type sheep, the majority of lambs ($45.5-51.8 \%$) moved with a parallel image of flowers, while in the presence of a semicircular pencil flower type, this figure decreased statistically reliable ($R < 0.05$) to $32, 2 \pm 4.32 \%$, and the weight of parallel-concentric picture lambs increased by $10.1-13.0\%$. In the “flat and grown up” pairing variant, the weight of lambs with a mixed floral pattern increased sharply.

The appearance of flowers of different types and shapes. It is known that different types of flowers are characterized by flowers that characterize this type. In addition to the presence of mainly specific flowers, in many cases the skin of lambs belonging to a particular type is often found in secondary parts of the skin, as well as non-specific flowers, which indicates that they are heterozygous for this indicator. The use of such sheep even in homogeneous mating leads to the fact that the offspring have different flower types.

As long as the flowers are the same in the skin of a lamb, they can be conditionally called homozygous for flowers, and homogeneous pairing in the insemination of such sheep gives the maximum result in terms of flower type yield.

From this point of view, it is advisable to focus selection work on insemination of astrakhan sheep with as many generations of flowers of the same type as possible and to use them to the maximum in the future selection process.

The proportions of flowers in the offspring obtained in the pairing work in the tables were studied separately in lambs belonging to each flower type.

Table 2

Flower ratio in flat-type lambs obtained from different mating

Pairing option	Counted lambs, number	Flower ratio, % ($\bar{X} \pm S_x$)					
		Pencil flower			Dona gul	Yolgul	Other flowers
		Flat	Semicircle	Ribbed			
Flat x flat	67	43,4 $\pm 6,05$	6,2 $\pm 2,92$	17,8 $\pm 4,66$	-	22,5 $\pm 5,09$	10,6 $\pm 3,75$
Flat x semicircle pencil flower (pencil flower)	51	37,3 $\pm 6,77$	15,7 $\pm 5,06$	8 $\pm 3,76$	13,7 $\pm 4,81$	13,7 $\pm 4,81$	11,8 $\pm 4,52$
Flat x ribbed	34	35,2 $\pm 8,19$	14,7 $\pm 6,07$	20,7 $\pm 3,7$	-	17,6 $\pm 6,53$	11,8 $\pm 5,53$
Flat x grown up	16	30,1 $\pm 6,4$	20,4 $\pm 4,8$	10,4 $\pm 3,7$	12,4 $\pm 3,6$	15,4 $\pm 4,3$	11,3 $\pm 3,7$

In the study of these indicators in flat-type generations (Table 2), different results were noted. Flat pencil flower ($43.4 \pm 6.05\%$) and flat yolgul ($22.5 \pm 5.09\%$) flowers of the flat type are at the highest level (66.6%) in the skin of lambs obtained from homogeneous mating of the variant “flat x flat” were observed to occur in the main part of the skin surface. Non-typical flowers occupy 33.4% of the skin area of lambs, of which $6.2 \pm 2.92\%$ are semicircular pencil flowers, $17.8 \pm 4.68\%$ are ribbed pencil flowers, $10.6 \pm 3.75\%$ are flowers of other shapes.

Continuing the analysis of the data in the table, it should be noted that the addition of semi-circular pencil flower type sheep to the mating process led to an

increase in the diversity of flowers in the skin of the offspring. Under these conditions, the yield of very strong ($49,4 \pm 5,36\%$) and strong ($42,6 \pm 5,30\%$) flowering generations was observed in the “flat x rib” pairing variant, while in other variant pairs this figure was $36,6 \pm$ respectively. $4,34$ and 47.9 ± 4.50 percent and 38.1 ± 4.47 and 49.2 ± 4.60 percent, respectively. Loose wool lambs with a width of $38.0 \pm 5.0\%$ were observed in the “flat x grown up” pairing variant. At the same time, it should be noted that in the “flat x rib” variant pairing, the weight of empty-flowered lambs is almost 2 and 1.5 times lower than in the pairing of the other two variants. From this point of view, using this option, it is possible to collect genotypes with perfect heredity by obtaining high quality of wool fibers from flat-type rams, and durability properties of flowers from rib-type sheep.

Certain typological differences and features were also noted in the data obtained on the location picture of the flowers during the study. These differences and features are that the parallel-straight picture of the flowers, based on the flat and ribbed types, is clearly visible in the formation of this picture in the generations to come. The participation of semi-circular pencil flower type sheep in mating affects the distribution of lambs according to the flower picture.

In the pairing variant with flat and ribbed type sheep, the majority of lambs ($45.5-51.7\%$) moved with a parallel image of flowers, while in the presence of a semicircular pencil flower type, this figure decreased statistically reliable ($R < 0.05$) to $32, 2 \pm 4.30\%$, and the weight of parallel-concentric picture lambs increased by $10.1-13.0\%$. In the “flat and grown up” pairing variant, the weight of lambs with a mixed floral pattern increased sharply.

REFERENCES

1. Nazarova, M. A., qizi Isaqulova, K. F., & qizi Mamarahimova, Z. E. (2024). QORAKO ‘L QO ‘YLARINING GUL SIFATI KO ‘RSATKICHLARI. *Educational Research in Universal Sciences*, 3(2), 197-199.
2. Azamatovna, N. M. (2024). Indicators of Growth and Development of Lambs. *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION*, 4(4), 142-144.
3. Nazarova, M. A., qizi Isaqulova, K. F., & qizi Mamarahimova, Z. E. (2024). QORAKO ‘L QO ‘YLARINING GUL SIFATI KO ‘RSATKICHLARI. *Educational Research in Universal Sciences*, 3(2), 197-199.

4. Nazarova, M. A. (2024). QO ‘ZILARNING JUN–TOLA QOPLAMINING SIFATIIY VA O ‘LCHAMLI KO ‘RSATKICHLARI. *Educational Research in Universal Sciences*, 3(2 SPECIAL), 200-202.

5. Nazarova, M. A., & qizi Hamidova, S. J. (2023). TURLI GUL TIPIGA MANSUB QO ‘ZILARNING GUL UZUNLIGI VA KENGLIGI BO ‘ICHA OLINGAN KO ‘RSATKICHLARI. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(5), 691-694.

THE POWER OF POSITIVE THINKING IN ACHIEVING SUCCESS

Maqsudova Maqsuda Ma’rufjon qizi

Buxoro Davlat pedagogika instituti talabasi

E-mail:

Farida Ismatullayevna

Buxoro Davlat pedagogika instituti o’qituvchisi

Annotation: *In today’s fast-paced and competitive world, the power of positive thinking has emerged as a key factor in achieving success. While it may sound simplistic, the mindset you adopt profoundly impacts your ability to overcome challenges, achieve your goals, and maintain a fulfilling life. This article explores the transformative potential of positive thinking and provides unique insights on how it can be harnessed to unlock your full potential.*

Key words: *positive, competitive world, achieve, goal, psychology, positive thinking,*

Annotatsiya: *Bugungi tezkor va raqobatbardosh dunyoda muvaffaqiyatga erishishning asosiy omili sifatida ijobiy fikrlash kuchi paydo bo’ldi. Bu sodda tuyulishi mumkin bo’lsa-da, siz chuqur qabul qilgan fikrlash qiyinchiliklarni engish, maqsadlaringizga erishish va to’laqonli hayotni saqlab qolish qobiliyatingizga ta’sir qiladi. Ushbu maqola ijobiy fikrlashning transformatsion salohiyatini o’rganadi va sizning potentsialingizni to’liq ochish uchun uni qanday ishlatish mumkinligi haqida noyob tushunchalarni beradi.*

Kalit so’zlar: *ijobiy, raqobatbardosh dunyo, erishish, maqsad, psixologiya, ijobiy fikrlash,*

Positive thinking is not just a feel-good concept; it is backed by science.

Studies in psychology and neuroscience reveal that maintaining a positive outlook activates the brain's reward system, enhancing motivation and creativity. Positive emotions increase levels of dopamine and serotonin, chemicals linked to happiness and success. According to Dr. Barbara Fredrickson, a leading psychologist, positive emotions broaden our thought processes, helping us build resources to tackle life's challenges more effectively.

One of the most powerful aspects of positive thinking is its ability to reframe obstacles as opportunities. Challenges are inevitable, but how we perceive them makes the difference.

Instead of viewing failure as a dead-end, positive thinkers see it as a stepping stone to growth. Henry Ford “Whether you think you can, or you think you can't – you're right.” Norman Vincent Peale (Author of *The Power of Positive Thinking*) “Change your thoughts and you change your world.” Winston Churchill “The pessimist sees difficulty in every opportunity. The optimist sees opportunity in every difficulty.” We employed a mixed-methods approach:

1. Quantitative Analysis: A survey was conducted among 500 participants from various age groups and professions. Respondents rated their optimism levels, goal-setting habits, and perceived success rates

2. Qualitative Analysis: In-depth interviews with 20 successful individuals were conducted to uncover personal strategies for maintaining positivity amidst challenges. These narratives provided rich insights into the practical application of positive thinking.

Results

The study yielded several key findings:

- Correlation Between Optimism and Success: Individuals with high optimism scores demonstrated a 40% higher likelihood of achieving set goals.
- Resilience and Problem-Solving: Positive thinkers reported greater resilience in facing failures, citing enhanced problem-solving skills and adaptability.
- Interpersonal Relationships: Optimism was linked to improved communication and stronger professional networks, contributing to career success.

A notable example was a participant who transitioned from repeated academic failures to earning a prestigious scholarship by adopting daily affirmations and visualization techniques.

Discussion

Positive thinking emerges as a critical enabler of success. Optimism helps individuals reframe challenges, fostering a growth mindset essential for personal and professional development. Furthermore, positive thinkers often demonstrate higher emotional intelligence, which enhances collaboration and leadership

capabilities. However, while positive thinking is a powerful tool, it must be complemented by effort, planning, and persistence to yield optimal results. Future research could explore the cultural dimensions of positive thinking and its role in collective success within communities.

Conclusion: This study underscores the importance of positive thinking in achieving success. By cultivating optimism, individuals can enhance their resilience, focus, and problem-solving skills. Positive thinking should be recognized as a vital skill and integrated into personal development practices, such as mindfulness and goal visualization, to unlock one’s full potential.

REFERENCES

1. Seligman, M. E. P. (2011). **Flourish: A Visionary New Understanding of Happiness and Well-being**. New York: Free Press.
2. Fredrickson, B. L. (2001). The Role of Positive Emotions in Positive Psychology: The Broaden-and-Build Theory of Positive Emotions. **American Psychologist**, 56(3), 218-226.
3. Csikszentmihalyi, M. (1990). **Flow: The Psychology of Optimal Experience**. Harper & Row.
4. Lyubomirsky, S. (2007). **The How of Happiness: A New Approach to Getting the Life You Want**. Penguin Press.
5. Dweck, C. S. (2006). **Mindset: The New Psychology of Success**. Random House.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA CHAPAQAYLARNI YOZISHGA O'RGATISH METODIKASI

Muzaffarova Shohsanam Abduhalil qizi

Jizzax davlat pedagogika universiteti talabasi

E-mail manzil: muzaffarovashohsanam1903@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarini chapaqaylarni yozishga o'rgatish metodikasi tahlil qilinadi. Chapaqaylar o'quvchilarning ijodiy fikrlashini rivojlantirish, nutqini boyitish va yozma savodxonligini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Maqolada adabiyotlar sharhi, tadqiqot metodologiyasi, tahlil va natijalar, takliflar hamda xulosa keltirilgan.

Kalit so'zlar: Boshlang'ich sinf, chapaqay, yozma ishlar, metodika, ijodiy fikrlash, nutq rivoji, savodxonlik.

Kirish

Boshlang'ich ta'lim bosqichida o'quvchilarning yozma savodxonligini rivojlantirish, ularning ijodiy fikrlashini shakllantirish va nutqini boyitish muhim vazifalardan biridir. Chapaqaylar bu jarayonda alohida o'rin tutadi, chunki ular o'quvchilarning tasavvurini kengaytiradi va yozma ifoda ko'nikmalarini oshiradi. Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarini chapaqaylarni yozishga o'rgatish metodikasi tahlil qilinadi.

Adabiyotlar sharhi

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini yozma ishlar orqali rivojlantirish bo'yicha bir qator tadqiqotlar amalga oshirilgan. Masalan, Abdullayeva Iroda o'zining maqolasida boshlang'ich sinflarda o'qish darslarining o'quvchilarning aqliy tafakkurini shakllantirishdagi ahamiyatini ta'kidlaydi. Uning fikricha, yozma ishlar o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi.

Shuningdek, Xusanova Feruza boshlang'ich sinf o'quvchilarini sinfdan tashqari mashg'ulotlarda kasbga yo'naltirish ishlarini olib borish bosqichlarini yoritib beradi. Uning tadqiqotida o'quvchilarning yosh va bilish fazilatlarini hisobga olish zarurligi ta'kidlanadi.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu tadqiqotda boshlang'ich sinf o'quvchilarini chapaqaylarni yozishga o'rgatish metodikasini tahlil qilish uchun quyidagi metodlar qo'llanildi:

- **Adabiyotlarni tahlil qilish:** Mavzu bo'yicha mavjud ilmiy va metodik adabiyotlar o'rganildi.

- **Eksperimental ishlar:** Boshlang'ich sinf o'quvchilari bilan amaliy mashg'ulotlar o'tkazilib, ularning yozma ishlaridagi o'zgarishlar kuzatildi.
- **So'rovnomalar va intervyular:** O'qituvchilar va o'quvchilarning fikrlari yig'ildi.

Tahlil va natijalar

Tadqiqotning asosiy maqsadi boshlang'ich sinf o'quvchilarini chapaqaylarni yozishga o'rgatish metodikasining samaradorligini aniqlash edi. Bu maqsadga erishish uchun o'quvchilarga yozma ishlar orqali ijodiy fikrlash, nutqni boyitish va yozma savodxonlikni rivojlantirishning turli usullari qo'llanildi. Tadqiqot davomida amalga oshirilgan amaliy mashg'ulotlar, testlar, so'rovnomalar va intervyular natijalari quyidagi tahlillarni taqdim etdi:

1. Ijodiy fikrlashni rivojlantirish

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini chapaqaylarni yozishga o'rgatishning birinchi natijasi ularning ijodiy fikrlash qobiliyatlarining rivojlanishida o'zini namoyon etdi. O'quvchilarning yozma ishlari orqali ular o'z tasavvurlarini yanada boyitib, yangi fikrlar va tasvirlarni yaratishga qodir bo'ldilar.

Amaliy mashg'ulotlar davomida o'quvchilarga matnni to'ldirish, tasvirlash va yangi elementlar qo'shish vazifalari berildi. Bunda ularning ijodiy yondashuvlari aniqlanib, har bir o'quvchi o'z fikrini erkin ifoda etishga intildi. Misol uchun, chapaqaylarni yozishda o'quvchilar o'z hayotlarida ko'rgan yoki tasavvur qilgan voqealar, obrazlar va personajlarni tasvirlashga harakat qildilar. Bu jarayon orqali o'quvchilar nafaqat yozma savodxonlikni oshirishdi, balki ularning ijodiy fikrlashlari ham sezilarli darajada rivojlandi.

2. Nutqni boyitish

Chapaqaylarni yozishga o'rgatishning yana bir muhim natijasi o'quvchilarning nutqining boyishidir. Mashg'ulotlar davomida o'quvchilar o'z ifodalarini yanada aniq va ravon qilishga, yangi so'zlar va iboralarni ishlatishga o'rgandilar. Masalan, o'quvchilarga malakali va tasviriy ifodalardan foydalanish, so'z boyligini kengaytirish va sinonimlarni to'g'ri qo'llashni o'rgatish bo'yicha topshiriqlar berildi. Bu, o'z navbatida, o'quvchilarning yozma ishlarida sifatli o'zgarishlarga olib keldi.

Chapaqaylar, asosan, tasviriy va obrazli tildan foydalanishni talab qiladi. Bu o'quvchilarga yozma ifodalarda tasviriy elementlarga e'tibor qaratish, so'z boyligini oshirish va ularning nutqini o'zgacha shakllantirish imkonini berdi. O'quvchilar yozgan chapaqaylarida rang-barang so'zlar, yangi iboralar va lug'atdan foydalanishga intilishdi. Natijada, o'quvchilarning nutqi boyidi va ular yozma ishlarida yanada aniqroq va ta'sirli bo'la boshladilar.

3. Yozma savodxonlikni oshirish

Chapaqaylarni yozishga o'rgatishning muhim natijalaridan biri o'quvchilarning yozma savodxonligini oshirishdir. O'quvchilar uchun yozish jarayoni bir vaqtning o'zida imlo va grammatikani o'rganishga, nutqni tuzish va mazmunni ifodalashga yordam beradi. O'quvchilar yozgan chapaqaylari orqali yozma savodxonlikni oshirishni davom ettirdilar.

Mashg'ulotlarning dastlabki bosqichida o'quvchilar grammatik xatolarni ko'proq qilgan bo'lsa, mashg'ulotlar davomida bu xatolar aniq kamaydi. O'quvchilarga grammatik qoidalar va imlo qoidalarini o'rgatish, ular tomonidan yozilgan matnlarni tahlil qilish, xatolarni tuzatish va mazmunni yaxshilash bo'yicha maslahatlar berildi. Mashg'ulotlar natijasida o'quvchilarning yozma ishlarida grammatik xatolar kamaydi, va ular aniq va ravon yozishni o'rganishga muvaffaq bo'ldilar.

4. O'ziga xos yondashuvlar va ijodkorlik

Chapaqaylarni yozish orqali o'quvchilar o'zlarini tanitishda ijodiy yondashuvlarni qo'lladilar. O'quvchilarning yozma ishlarida ularning shaxsiy tajribalari, tasavvurlari va fikrlari aks etdi. O'quvchilar o'zlarining yozgan chapaqaylarida o'zlarining ichki dunyosini, hayotiy qarashlarini ifodalashga intildilar. Bu jarayon, o'z navbatida, o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini namoyon qilishda samarali vositaga aylandi.

O'quvchilarning yondashuvlari turlicha bo'ldi: ba'zi o'quvchilar fantastik elementlarga, boshqalari esa hayotiy voqealarga asoslangan chapaqaylar yozdilar. Bu jarayonda o'quvchilarning o'ziga xosliklari va ijodiy qobiliyatlari ko'zga tashlandi. Ular o'z yozgan chapaqaylarida turli obrazlarni yaratishga, o'z tasavvurlarini ifodalashga harakat qilishdi. Bu ijodiy yondashuvlarning o'ziga xosligi o'quvchilarning o'zlarini erkin ifoda etishiga, o'z fikrlarini yaratishga imkon berdi.

5. Amaliy mashg'ulotlarning samarasini baholash

Amaliy mashg'ulotlarning samaradorligini baholashda o'quvchilarning yozma ishlaridagi o'zgarishlarga e'tibor qaratildi. O'quvchilarning yozgan chapaqaylarida quyidagi o'zgarishlar sezildi:

- **Yozma ifoda aniqroq bo'ldi:** O'quvchilar o'z fikrlarini aniqroq va ravon ifoda eta boshladilar. Matnlar yanada tuzilgan, izchil va muayyan bir fikrni aks ettiruvchi bo'ldi.

- **Tasviriy tilni ishlatish ko'paydi:** O'quvchilar tasviriy tilni ko'proq ishlatishga harakat qilishdi. Bu o'zgarish ularning yozma ishlarida ijodiy xususiyatlarni oshirdi.

- **Grammatik va imlo xatolari kamaydi:** O'quvchilarning yozma ishlarida grammatik va imlo xatolarining kamayishi ko'zga tashlandi. Yozish jarayonida o'quvchilarning savodxonligi ortdi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, boshlang'ich sinf o'quvchilarini chapaqaylarni yozishga o'rgatish metodikasi ularning yozma savodxonligini oshirish, ijodiy fikrlashni rivojlantirish va nutqni boyitishda samarali bo'ldi. O'quvchilarning yozma ishlari aniqroq, tasviriyroq va ijodiyroq bo'ldi. Bu metodikaning ta'lim jarayoniga qo'shgan hissasi katta ekanligi isbotlandi.

Takliflar

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini chapaqaylarni yozishga o'rgatishda quyidagi takliflar beriladi:

1. **Darslarni interfaol tashkil etish:** O'quvchilarning qiziqishini oshirish uchun darslarni o'yinlar, munozaralar va guruhli ishlarga asoslash.

2. **Chapaqay mavzularini tanlashda o'quvchilarning qiziqishlarini hisobga olish:** O'quvchilarning yoshiga va qiziqishlariga mos mavzularni tanlash ularning motivatsiyasini oshiradi.

3. **Yozma ishlarni muntazam ravishda tashkil etish:** O'quvchilarning yozma ko'nikmalarini rivojlantirish uchun doimiy ravishda yozma ishlar o'tkazish.

4. **O'quvchilarning ijodiy ishlarini baholashda konstruktiv yondashuv:** O'quvchilarning ijodiy ishlarini baholashda ularning yutuqlarini ta'kidlash va yaxshilanish uchun takliflar berish.

Xulosa

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini chapaqaylarni yozishga o'rgatish metodikasi o'quvchilarning ijodiy fikrlashini rivojlantirish, nutqni boyitish va yozma savodxonligini oshirishda katta ahamiyatga ega. Tadqiqot jarayonida o'quvchilarga yozma ishlar orqali ijodiy yondashuvni o'rgatish, nutqni aniq va ravon ifoda etish, grammatikani to'g'ri qo'llash kabi ko'nikmalarni shakllantirishga muvaffaq bo'ldik. O'quvchilarga malakali va tasviriyl tildan foydalanishni o'rgatishning natijasida ularning yozma ishlarida fikrlar aniq va muayyan shaklda ifodalandi.

Tadqiqotda o'quvchilarning yozma savodxonliklari va ijodiy qobiliyatlari aniq o'sdi. Mashg'ulotlar davomida o'quvchilar o'z hayotlarini tasvirlash, yangi tasavvurlar yaratish va o'z fikrlarini ifodalashga intildilar. Bu metodikaning samaradorligi, o'quvchilarning nutqini boyitishda va yozma savodxonligini rivojlantirishda qo'llaniladigan interfaol metodlar orqali ko'rindi.

Shu bilan birga, o'quvchilarning dastlabki yozma ishlaridagi grammatik xatolar kamaydi, va ular yozma savodxonlikda sezilarli darajada o'sish ko'rsatdi. Ta'lim jarayonida o'quvchilarga individual yondashuvlar, qiziqarli va ijodiy vazifalar orqali natijalarga erishildi. Bu metodika boshlang'ich sinflarda o'qitish samaradorligini oshirishda samarali vosita bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR

1. Aripov, A. (2012). "Boshlang'ich ta'limda yozma savodxonlikni rivojlantirish." Toshkent: O'qituvchi.
2. Davronov, T. (2015). "O'quvchilarga yozma savodxonlikni o'rgatish metodikasi." Toshkent: O'zbekiston.
3. Ismailova, N. (2017). "Chapaqaylar va ularni o'rgatish usullari." Toshkent: Fan va texnologiya.
4. Karimova, D. (2018). "Boshlang'ich sinfda yozuv malakalarini shakllantirish." Samarqand: Navro'z.
5. Mamatov, R. (2014). "Yozma ishlar orqali nutqni rivojlantirish." Toshkent: Ta'lim.
6. Mahmudov, B. (2016). "Boshlang'ich ta'lim metodikasi." Toshkent: Xalq ta'limi.
7. Mirzaev, S. (2020). "Boshlang'ich ta'limda kreativ fikrlashni rivojlantirish." Toshkent: O'zbekiston.
8. Safarov, A. (2019). "Yozma savodxonlikni oshirish metodikasi." Toshkent: O'qituvchi.
9. Tursunov, J. (2017). "Boshlang'ich sinfda yozma ishlar o'rgatish." Toshkent: O'zbekiston.
10. Xusanova, M. (2018). "Chapaqay yozish va uning ta'limda roli." Toshkent: O'qituvchi.
11. Yunusov, O. (2015). "Boshlang'ich ta'limda ijodiy yondashuvlar." Toshkent: O'zbekiston.
12. Zaynidinov, A. (2013). "Boshlang'ich sinflarda yozish malakalarini oshirish." Toshkent: Fan va texnologiya.

CREATIVE WRITING

Qodirova Mahliyo

Student at Fergana State University

Abstract: *Article will discuss the creative writing is a special form of art that merges imagination, storytelling, and emotion to create captivating stories. This research explores the methodology of writers, challenges faced, and the cultural importance of works created. It uses surveys, interviews, and workshop observations to present findings on the importance of a balance between routine and flexibility, creative tools, and community support. The research concludes that creative writing plays a very important role in personal development and cultural exchange.*

Introduction: Creative writing may come in the form of fiction, poetry, screenwriting, or personal essays, just to name a few, and is differentiated from technical or academic writing in that imagination and emotional resonance are crucial, allowing the writer to express a specific view or bond with the audience in depth.

Despite its all-sweeping appeal, the process of creative writing often faces a myriad of obstacles, including writer's block, self-doubt, and time constraints.

Writer's block can be an obstacle brought about by perfectionism, fear of failure, or lack of inspiration; therefore, strategies to beat it include freewriting, setting time limits, and writing prompts to stimulate creativity. Besides, writing challenges, such as the 30-Day Writing Challenge, give structure and motivation for writers to develop a consistent writing habit. Many writers are plagued by self-doubt, which makes them less productive and even causes creative paralysis.

Obtaining feedback from colleagues, workshops, and literature about writing can increase confidence and offer fresh insights. Time is another major factor, especially for writers whose lives are filled with obligations other than writing. Disciplined writing schedules, even for short daily sessions, result in significant output over time. This research will examine how writers overcome these two issues, determine what techniques most effectively stimulate creativity, and evaluate the cultural implications of their work. By understanding the problems and solutions within the creative writing process, we will be able to support writers in their artistic work and appreciate more deeply the significant contributions they make to culture and society.

LITERATURE REVIEW

Many scientists are trying to decide on creative letters parameters and distinguish them from other formats such as academic writing and technical writing. For example, MURRAY (2001) [1] emphasizes the role of individual expressions and voices, and I believe that creative letters will enable personal narration of stories that resonate with readers at an emotional level. Similarly, Atkinson (2009) [2] discusses the importance of imagination, defining creative writing as a means by which writers can explore complex human experiences and social issues. Creative writing teaching has given rise to extensive research on effective teaching methods. Elbow (1998) [3] advocates a workshop model that encourages peer feedback, thereby fostering a supportive environment for writers to experiment and grow. In contrast, Pritchard and Lichtenberg (2002) [4] emphasize the importance of integrating theoretical concepts with practical exercises and argue that understanding literary devices enriches the writing process

Methods

The following study adopted a mixed-methods methodology, integrating both quantitative and qualitative approaches, as a means of comprehensively grasping the process of creative writing. It sought to understand not only the practices of individuals but also the general trends of collaboration and community that shape their creativity.

1. Questionnaire Survey

A structured questionnaire was shared with 150 writers across varied genres: fiction, poetry, screenwriting, and essays. The survey gathered data regarding their working habits, issues faced, tools used, and sources of inspiration. Demographic information, including age, experience level, and preferred genres, is also inquired about as a way to identify the possible correlations with creative practices.

2. In-Depth Interviews

Semi-structured interviews with 12 experienced writers were conducted, either based on published work or professional experience. The interviews allowed an in-depth look into the creative process, how they surmount adversities, and what impact mentorship or collaboration with peers had upon their own development as writers.

3. Workshop Observations

Observations were made in three creative writing workshops, each involving 10-15 participants. These workshops varied from introductory exercises for beginners to advanced sessions on storytelling techniques. The observations

highlighted practical examples of both collaborative and individual creative processes, as well as the impact of group feedback on participants' work.

Data Analysis

Thematic coding has been done for the recurring patterns and trends from the surveys and interviews. Qualitative analysis brought out key themes relating to time management strategies, the use of writing prompts, and community support. The quantitative data from the surveys allowed identification of the most frequent challenges and effective tools and thus allowed triangulation with qualitative findings.

This mixed-methods approach allowed for an inclusive understanding of the creative writing process, pointing both to the personal and collective dimensions of artistic creation.

Results

The study identified various key findings, which encompassed the routines of writing, challenges involved, and the cultural relevancy of creative writing.

1. Writing Routines

82% of the responding writers considered having a regular writing schedule to be an essential element in maintaining output and creative momentum. Similarly, 65% believed that space should be allowed for spontaneity of inspiration, and it is this flexibility within a framework that provides the best creative output. Curiously, both were more likely to be embraced by more established writers, which may suggest that flexibility evolves over time and with experience.

2. Challenges

The most reported challenge was writer's block, with 71% of the participants experiencing it. Qualitative data from interviews gave further support to the fact that writer's block is often based on perfectionism, fear of judgment, or external stressors. Self-doubt was reported by 58%, with early-career writers having the highest rate. The barrier of time constraints was reported by 42%, especially among writers balancing creative pursuits with other professional or personal responsibilities.

3. Tools and Strategies

It also emerged that writers found a number of techniques helpful in overcoming creative barriers, including the following: writing prompts, especially useful for idea generation and overcoming initial blocks; freewriting exercises to improve spontaneity and reduce self-censorship, preferred by both inexperienced and professional writers; and brainstorming techniques-stimulating creativity and giving new insights, these are very helpful in workshop brainstorming sessions.

- Feedback and Mentorship: 78% valued peer feedback and mentorship as crucial for refining work and building confidence. The interviewed writers viewed constructive critique as a driver for growth, with many expressing that their significant development was attributed to mentors they trusted.

4. Cultural Impact

The wider cultural importance of creative writing was a recurrent theme throughout the consultation process. Most of the writers (67%) explained their work as one way of cultivating empathy through the representation of different experiences and viewpoints. Creative writing also served as a platform for underrepresented voices, where 54% of participants reported an explicit desire to contribute to social or cultural discourses. These findings make a case for creative writing not being only a personal pursuit but one that serves as a means to cultural conversation and change.

Addressing these findings, the research points out the multidimensional character of creative writing and gives insight into how authors manage to overcome these difficulties while feeding cultural and social discourses.

Discussion

These findings bring out the interaction of discipline and flexibility as necessary elements in the creative writing process. A structured routine gives grounds for regular practice that shall help the writer develop habits to sustain long-term productivity. On the other hand, embracing spontaneity allows creative breakthroughs to come about and enables the writers to tap into those unplanned moments of inspiration. This balance is particularly obvious in the responses of experienced writers, who reported that several years of practice had been very effective in refining their capacity to balance both approaches. Overcoming Psychological Barriers

The most common barriers that were reported were psychological in nature: writer's block and self-doubt. The main causes for writer's block were internal pressures, such as perfectionism, fear of failure, or perceived inadequacy of ideas. These can be minimized by individual strategies like freewriting and timed writing exercises. Besides, community support-including feedback from peers and mentors-played a critical role in helping writers overcome self-doubt. The workshop format is collaborative, allowing a safe space for experimentation to take place, which gives the writer confidence through shared experience and enhances creative output.

The creative tools, such as writing prompts and brainstorming techniques, were identified as playing a significant role in stimulating creativity. These proved particularly helpful for early-career writers, who usually struggle with idea generation. Freewriting exercises facilitated spontaneity and reduced self-

mentorship, while individual and group brainstorming helped to distill ideas and increase narrative depth. Constructive critique in workshops was also said to contribute to improvements in the technical and conceptual aspects of their writing. Cultural Significance of Creative Writing

The cultural impact of creative writing is not confined to self-expression. According to the participants, creative writing is a means for fostering empathy by exposing audiences to other perspectives and developing appreciation for experiences that may be unknown. It gives voice to marginalized communities-a means by which stories from the most marginalized groups can find their way into larger markets. This points to the higher value of creative writing for society as a tool of cultural dialogue and social change.

Implications and Future Directions

Taken together, these findings provide insights into how individual discipline, a supportive community, and pragmatic tools combine to have an impressive impact on the writing process. Future research might take a further look at how the recent development of technologies-like AI-affects the processes; how digital platforms can enhance transnational writing communities; and/or further applications and implications for creative practice stemming from these findings. Further, it may be instructive to consider how creative writing might interact with mental health and emotional well-being.

Conclusion: Creative writing is an exciting and multi-faceted practice that brings together imagination, discipline, and emotional depth in the creation of compelling narratives and meaningful artistic expressions. This study has underlined different problems that writers face, such as writer's block, self-doubt, and shortage of time, and strategies they use to overcome these barriers. Structured routines, creative tools, and community support have been identified as central to fostering creativity and maintaining the writing process. Beyond personal growth, creative writing cultivates cultural understanding and empathy through the magnification of diversity and underrepresented voices. It is a vital art form in today's world, where stories contribute to cultural dialogue and shared human experiences. In the future, research needs to address the impact of emerging technologies, such as artificial intelligence, on creative writing. These technologies are changing the writing landscape by providing new tools for idea generation, editing, and publishing, while at the same time raising questions about authenticity and creativity in the digital age. Understanding these dynamics will be vital to supporting writers and preserving the art of creative writing in an evolving cultural context.

REFERENCES

- [1] Goldberg, N. (1986). *Writing Down the Bones: Freeing the Writer Within*.
- [2] Cameron, J. (1992). *The Artist's Way: A Spiritual Path to Higher Creativity*.
- [3] Lamott, A. (1994). *Bird by Bird: Some Instructions on Writing and Life*.
- [4] Csikszentmihalyi, M. (1996). *Creativity: Flow and the Psychology of Discovery and Invention*.
- [5] SLC Berkeley Conquering Writer's Block – Student Learning Center
- [6] Скрибенди The 30-Day Writing Challenge: An Alternative to NaNoWriMo for Skimming|Methods
- [7] <http://reddit.com> Creative writing challenge : r/spiritisland - Reddit
oxford-royale.com
- [8] Creative Writing Challenges to Fire Your Imagination
authornews.penguinrandomhouse.com
- [9] Ways to Beat Writer's Block - News for Authors
P owl.purdue.edu
lAlit aula Dlaal,

BOLALAR IJROCHILIGINI RIVOJLANTIRISHDA XORIYIY TAJRIBALARNING QO‘LLANILISHI

Umaraliyeva Diyora

Musiqa madaniyati fakulteti 203-guruh talabasi

Ilmiy rahbar: Nilufar Rejametova

Annotatsiya: ushbu maqolada xorij mamlakatlaridagi musiqiy tajribalar, chet el pedagoglarining metodlari, bolalar ijrochiligini rivojlantirishda xorijda qo‘llaniladigan usullar, yurtimizda amalga oshirilayotgan san’at va madaniyat sohasidagi o‘zgarishlar haqida fikr yuritilgan.

Kalit so‘zlar: ijrochilik, estetika, musiqiy asboblari, ritm, pedagog, kompozitor

Kirish

Musiqiy ijrochilik jamiyat va madaniy hayotimizda juda muhim ahamiyatga ega. Chunki u san’at va estetik hissiyotlarni ulashish, madaniy merosni saqlash va inson ruhiyatiga ta’sir ko’rsatish vositasi hisoblanadi. Musiqiy ijrochilik turli xil xalqlarning musiqiy an’alarini va milliy qadriyatlarini avlodlarga yetkazishning asosiy vositasidir. Milliy qo’shiqlar orqali xalqning madaniyati va tarixi saqlanib qoladi. Buyuk mutaffakkir shoir Alisher Navoiy o’z asarlarida musiqa tarbiyasining qirralarini chuqur o’rganib, shunday degan: “Musiqa jamiyat hayotining muhim negizidir. Faqat musiqagina odamning qalbiga tiniqlik, mutanosiblik va o’z-o’zidan qanot tuyg’usini olib kiradi va uni baxtiyor qiladi”.

Tevarak atrofimiz musiqaga boy: musaffo osmondagi qushlar xonishi, uzoqdagi soylarning shildirashi, esayotgan sokin shamol ovozi, yo’llardagi mashinalar signallari...Yashayotgan hayotimizning har bir soniyasi musiqadan yaralgan. Hech bir kunimiz musiqasiz o’tmagan desam adashmayman.

Musiqa nafaqat bolalar ruhiyatiga balki barcha jamiyatimiz va xalq ruhiyatiga ijobiy ta’sir qiladi, uni tinchlantiradi, ilhomlantiradi yoki kayfiyatini ko’taradi. Ijro esa ushbu ta’sirni kuchaytirib, jonli hissiyotni uyg’otadi. Konsertlar, milliy bayramlar va xalqaro musiqiy tadbirlar orqali musiqiy ijrochilik xalqlararo muloqot uchun sharoit yaratadi va jamiyatni birlashtiradi. Musiqiy ijrochilik bilan muntazam shug’ullanish ijrochilarda nafaqat texnik mahoratni, balki ijodkorlik, intizom, sabr-toqat, qalb go’zalligi, chuqur his qilish kabi qimmatli fazilatlarni shakllantiradi.

Musiqiy ijroning inson uchun yana bir foydali tomonlaridan biri-bu stressni kamaytirish, insonning ruhiy va jismoniy salomatligini yaxshilash, madaniy hordiq olishdir. Umuman olganda musiqa san’atning universal turlaridan biri bo’lib, insonlarga hissiy, madaniy va estetik tuyg’uni taqdim etadi. Shuning uchun ham u nafaqat ijrochilar uchun, balki butun insoniyat uchun ham muhim ahamiyatga ega.

Musiqiy ta’limda bolalar ijrochiligi juda katta ahamiyatga ega, chunki nafaqat bolalarning musiqiy iste’dodini rivojlantirish, balki ularning shaxsiy va ijtimoiy ko’nikmalarini shakllantirishda ham muhim rolga ega. Musiqa ijro etish yoki musiqiy cholg’ular chalish bolalarning ijodiy qobiliyatlarini shakllantiradi va ularga musiqiy asarlarni his qilish, o’z talqinini yaratish imkoniyatini taqdim etadi.

Musiqa asboblari chalish bolalarda qo’l harakatlarini rivojlantirish va mayda matorika qobiliyatlarini shakllantirishga yordam beradi. Ritmni his etish bolalarning umumiy muvozanati va muvofiqligini kuchaytiradi. Musiqa mashg’ulotlari mas’uliyat va muntazamlilikni talab qiladi. Bu o’z-o’zidan

bolalarda intizomli bo‘lish va vaqtni to‘g‘ri hamda samarali boshqarish ko‘nikmalarini shakllantiradi. Guruhli ijro(ansambl) orqali esa boshqalar bilan hissiy munosabatni o‘rnatishni o‘rganadilar. Sahnada ijro etish orqali o‘zlariga bo‘lgan ishonch, atrofdegilar bilan munosabat qilish qobiliyatini yaratadi. Bolalar ijrochiligi musiqiy ta‘limning markaziy qismi bo‘lib, u faqat musiqiy qobiliyatlarni rivojlantirish bilangina emas, balki bolalarning umumiy rivojlanishiga ham ijobiy ta‘sir qiladi. Shu sababdan, musiqa ta‘limida ijrochilik mashg‘ulotlariga alohida e‘tibor qaratish muhim hisoblanadi.

Bolalar ijrochiligini rivojlantirishga bir qator chet el va o‘zbek musiqiy madaniyatida ko‘plab taniqli kompozitor, pedagog va san‘atkorlar o‘z hissalarini qo‘shganlar. Ularning sa‘y-harakatlari bolalar ijrochiligini amaliy va nazariy jihatdan takomillashtirishga qaratilgan. Xususan, O‘zbekistonda ham ko‘plab pedagoglar musiqa ta‘limining turli sohalarida faoliyat yuritib, yosh avlodni milliy va jahon musiqasi bilan tanishtirishga katta e‘tibor qaratganlar. Ulardan Zinnatillo Isroilov, Qodirjon Haydarov, Mukarrama Turg‘unboyeva, Sharof Boshbekov, Sayfi Jalilov, Murodjon Tojiyevlar eng mashhurlaridir.

Zinnatillo Isroilov pedagog sifatida bolalar musiqa ta‘limida katta hissa qo‘shgan. U milliy kuylarni bolalar o‘rtasida targ‘ib qilishda faol ish yuritgan. Qodirjon Haydarov o‘zbek musiqasi nazariyotchisi va pedagog. U o‘z ishlari orqali bolalar va yoshlar uchun milliy musiqa tizimini yanada rivojlantirishga e‘tibor qaratgan. Mukarrama Turg‘unboyeva milliy raqs va musiqaning yoshlar orasida rivojlanishiga katta hissa qo‘shgan. Uning ijodiy ishlari orqali ko‘plab yosh ijrochilar musiqa va raqsga qiziq boshlaganlar. Sharof Boshbekov pedagog va kompozitor sifatida bolalar uchun ko‘plab musiqiy asarlar yaratib, ularning ijrochilik mahoratini oshirishda o‘ziga xos metod va usullar yaratgan. Sayfi Jalilov bolalar uchun mo‘ljallangan asarlar yaratgan mashhur kompozitor. Uning asarlari orqali bolalar ijrochiligi va madaniy tarbiyasida katta o‘zgarishlar amalga oshirilgan. Murodjon Tojiyev o‘zbek milliy cholg‘u asboblari bolalar ijrochiligiga moslashtirishda va ularni ta‘lim jarayoniga integratsiya qilishda faol ishlar amalga oshirgan.

Ushbu pedagog va kompozitorlar milliy va jahon musiqasi o‘rtasida uyg‘unlik yaratish, yosh avlodga milliy musiqa va ijro madaniyatini targ‘ib qilish, musiqa maktablari va ixtisoslashtirilgan san‘at maktablarini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ularning qilgan mehnatlari o‘zbek madaniyati va san‘ati tarixida muhim o‘rin tutadi.

Bugungi kunda Prezidentimiz SH.Mirziyoyevning “Madaniyat va san‘at sohasini yanada rivojlantirishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi qarori ham yurtimizda musiqa va san‘at sohasini rivojlantirish, yosh avlodni milliy madaniyatga qiziqishini oshirish, yosh iste’dodlarni kashf etib, ularni

qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan e‘tibordan dalolatdir. Ushbu qarorda 2023-2024-yildan boshlab musiqa fani o‘qituvchilari kamida 3 ta musiqa asbobida kuy ijro etish mahoratiga ega bo‘lishi nazarda tutilgan. Aynan mana shu borada chet el tajribalarini o‘rganish asqotadi albatta.

Dunyo miqyosidagi ushbu sohaga o‘z hissasini qo‘shgan musiqiy pedagoglar Karl Orff, Zoltan Kodaly, Emil Jak-Dalkroz, Suzuki Sinichilardir. Karl Orff bolalar uchun mo‘ljallangan “Orff” metodi bilan tanilgan shaxsdir. Ushbu metod bolalar musiqani cholg‘ular orqali amaliy tarzda o‘rganadilar. Zoltan Kodaly ovoz orqali musiqani o‘rganishga mo‘ljallangan “Kodaly” metodini yaratgan. Bolalar uchun mo‘ljallangan qo‘shiqlarni asos qilib olgan va musiqiy ta’limni bolalarga qulay tarzda taqdim etgan. Shvetsariyalik musiqiy pedagog Jak Dalkroz “Evrinik” metodi asoschisi hisoblanadi. Uning yaratgan metodi orqali bolalar musiqiy ritmni tana harakati yordamida his qilishadi. Yaponiyalik Suzuki Sinichi esa “Suzuki” metodi asoschisi. Bolalarni yoshligidan musiqaga qiziqtirish orqali ularni jalb qilish va rivojlantirishni targ‘ib qilgan.

Bolalar ijrochiligini rivojlantirishda yuqorida keltirilgan shaxslar o‘zlarining metodik ishlanmalari, pedagogik yondashuvlar, musiqiy asarlari bilan katta ta’sir ko‘rsatganlar. Ular bolalar uchun qiziqarli, samarali va qulay ta’lim tizimlarini shakllantirgan.

Ushbu xorijiy tajribalarni bir qancha o‘zbek pedagoglari va san’at arboblari o‘rganib chiqib, ularni milliy ta’lim tizimiga moslashtirish bo‘yicha bir qator ishlarni amalga oshirgan. Ular bu ishlari bilan yurtimizda bolalar ijrochiligini rivojlantirishga katta hissa qo‘shgan. Bular sirasiga Berdiyov G‘ulomov, Yunus Rajabiy, Tohir Boboyev kabi o‘zbek mutaxassislari kiradi.

Berdiyov G‘ulomov-mashhur musiqiy pedagog sanaladi. U bir qancha xorijiy metodikalarni o‘rganib chiqqan. Yaponiya davlatida qo‘llangan “Suzuki” va “Orff” tizimlarini o‘rganib, yurtimizda bolalar musiqa ijrochiligiga moslashtirgan.

Yunus Rajabiy(1987-1976)-mashhur o‘zbek musiqashunosi, Rajabiylar sulolasining eng yorqin vakillaridan biridir. U milliy va Sharq musiqasini rivojlantirishga katta hissa qo‘shgan. O‘z faoliyati davomida ko‘plab xalqaro tajribalarni o‘rganib, ularni bolalar ijrochiligiga tatbiq etgan.

Tohir Boboyev-O‘zbekiston xalq artisti, dirigor. Bolalar ijrochilik guruhlarini rivojlantirgan. Ularga xorijiy kompozitorlarning asarlarini ijro ettirib, bu orqali bolalarning musiqiy mahoratini oshirgan.

Umumta’lim maktablardagi turli xil musiqa yo‘nalishlari bo‘yicha Qatar davlatiga nazar solsak. Qatar davlatida quyidagi musiqa yo‘nalishlari mavjud:

1.Ukulele- Bu kursda asosan barmoqlar ishtirokida musiqa bilim beriladi.

2. Summer Work shop – yozgi musiqa kursi. Bunda maktab o‘quvchilari ta’til paytida sevimli musiqa turlari bo‘yicha shug‘ullanishadi.

3. Acoustic Guitar – musiqa kursi. Maktablarda elektron gitara o‘rganish kursi tashkil etilgan.

4. The Electronic Keyboard – bunda maktab o‘quvchilari milliy janrlardan tortib jazz, rock, rock-n-roll, pop, hip-hop yo‘nalishlaridan birini tanlab o‘rganishlari mumkin.

5. The Western Vocal – bunda maktab o‘quvchilariga nazariy va amaliy tarzda vokal bo‘yicha bilimlar o‘rgatiladi.

6. . I-sing – bu kursda o‘quvchilar kuylash texnikasini o‘rganishlari mumkin.

7. Pre-school of Music –3 yoshdan 6 yoshgacha bo‘lgan bolalarga musiqa notalarini yozishni, chalishni va o‘qishni o‘rgatadi.

AQSHda yagona davlat dasturi yo‘q. Musiqa ta’limi “estetika” fani sifatida o‘tiladi. O‘qituvchilar o‘zlari xohlaganlaridek darslarni tashkillashtiradi. Umumta’lim maktablarining boshlang‘ich sinflarida musiqa darsi har kuni 20-30 daqiqa hajimda o‘tkaziladi. Darslarni umumiy o‘quv fanlari bo‘yicha dars beradigan o‘qituvchilar olib boradilar. Maktablarda musiqa darslari dars jadvalidan tashqari vaqtga belgilanadi. Maktab bilan kelishilgan holda o‘quvchilar simfonik orkestrlarga jalb etiladi. Sinfdan tashqari musiqa darslari jarayonida o‘quvchilar turli xil musiqa cholg‘u asboblari-musiqiy qutichalar, uchburchaklar, baraban kabi cholg‘ularda ijro etish malakalarini egallaydilar.

Xorijiy tajribalarni qo‘llagan pedagoglarning sa’y-harakatlari milliy musiqiy ta’limning sifatini oshirishga va bolalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga katta yordam bergan. Bu amaliyot hozirda ham davom etmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1.O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 2 fevraldagi “Madaniyat va san’at sohasini yanada rivojlantirishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PQ-112-son qarori.

2.I.Akbarov-“Musiqa lug‘ati”

3.M.Q.Ashiraliyeva, M.Z.Xolmo‘minov-“Yoshlarni tarbiyalashda musiqa ta’limining maqsad va vazifalari”

4.N.I.Rejametova-“Maktabgacha ta’limda musiqa o‘qitish metodikasi”, T.-2020

5.<https://cyberleninka.ru>

6. <https://wikipedia.org>

**QIPCHOQ LAHJASI, DIALEKT VA ETNOGRAFIKMLARNI
UMUMIY O‘RGANISH MUAMMOLARI (QASHQADARYO VILOYATI
QAMASHI TUMANI MISOLIDA)**

Ulasheva Dilnura Qodirali qizi

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

O‘zbek tili va adabiyot yo‘nalishi 2-bosqich talabasi

Annotatsiya: *O‘zbek xalqining hozirgi kundagi adabiy tili hozirgi holatigacha uzoq yo‘lni bosib o‘tdi. Avvaliga jamoa, urug‘, qabila shaklida yashab, asta-sekinlik bilan bir xalq sifatida birikdi. Yurtimizda ilk renessans davrida til va adabiyot ancha rivojlandi. Ushbu maqolada o‘zbek tilida ajralmas o‘ringa ega bo‘lgan Qashqadaryo qipchoq lahjasiga kiruvchi ayrim so‘z, ibora hamda maqollar tahlil qilindi.*

Kalit so‘zlar: *Dialekt, sheva, qipchoq lahjasi, dialektologiya, etnolingvistika, etimologiya.*

Kirish

O‘zbek tili shevalari orqali ajralib turuvchi, shu bilan bir qatorda shevalari bir-biridan keskin farq qiladigan turkiy tillardan hisoblanadi. Professor Y.D.Polivanov asrimiz birinchi choragidayoq o‘zbek tili o‘zining ko‘p shevaliligibilan boshqa turkiy tillardan ajralib turishi haqida o‘zining ilmiy ishlarida ma’lumot bergan edi⁵. Bizga ma’lumki, shevadagi so‘zlar tilning asl mohiyatini to‘la- to‘kis yoritishga xizmat qiladi. O‘zbek xalq shevalari necha asrlar mobaynida o‘rganilsa ham, shu kungacha mukammal sheva lug‘ati yaratilmagan ekan. Albatta, 1971-yilda “O‘zbek xalq shevalarining lug‘ati” yaratilganligini inkor etolmaymiz, lekin uning tarkibida to‘qqiz mingta so‘zning borligi va bu juda kam ekanligini ta’kidlash lozim. “Agar keksa avlod nutqida saqlanib kelayotgan noyob so‘z va iboralar zudlik bilan yig‘ib olinmasa, barcha mas’uliyatni o‘z zimmamga olib aytamanki, ular hofizasidagi bir qism dialektizmlar umuman butkul ketishi mumkin”,⁶- deganedi akademik Shonazar Shoabdurahmonov. Olimning ushbu so‘zlari bugun ham o‘z ahamiyatini yo‘qotgan emas. Ko‘ramizki, qipchoq shevasi ham uzoq tarixga ega. O‘sha vaqtdagi shevaning xususiyatlari hozirgi kungacha saqlangan. Buni quyidagi

⁵ Reshetov V.V., Shoabdurahmonov Sh. O‘zbek dialektologiyasi. T.: O‘qituvchi, 1978.

⁶ Shoabdurahmonov Sh. O‘zbek adabiy tili va o‘zbek xalq shevalari. Toshkent, 1962.

maqola orqali ham ko‘rib o‘tamiz. Qashqadaryo viloyati shevalari ikki dialektal zona guruhiga bo‘lingan. Bular: 1)Yuqori Qashqadaryo o‘zbek shevalari. 2)Quyi Qashqadaryo o‘zbek shevalari. Biz o‘rganmoqchi bo‘lgan Qamashi tumani shevasi Quyi Qashqadaryo o‘zbek shevalari guruhiga kiradi. Ushbu shevadagi dialektal so‘zlar dialektal ma‘nolari va eshtilishi bilan inson e‘tiborini tortadi. Quyida shulardan ba‘zilarini tahlil qilamiz:

Shoha- sanqchi shaklidagi lekin ketmon va belkurak o‘lchamidek bo‘lgan mehnat quroli. U asosan somon, hashaklarni to‘plashda ishlatiladi. Masalan: Bedani shohada apke (olib kel).

Girdixona- ko‘rpacha. Ko‘pincha 4 yoki 6ta bir xil rang va o‘lchamdagi ko‘rpacha to‘plamiga aytiladi. Masalan: Kelin nechta girdixona qilibdi? Oltita qilgan ekan.

Cholap (ba‘zi joylarda chalop)- chakki (yog‘li suzma)ni suyultirib sutdek holatga kelganda ichiladigan ichimlik. Eslatib o‘tish joizki, ushbu ichimlikni ayron va qimizdan farqi bor.

Keskan osh- ingichka kesilgan xamirdan tayyorlanadigan suyuq ovqat. Asosan katta tadbir va to‘ylarda birinchi taom sifatida beriladi.

Kunda- daraxt to‘nkasi. Masalan: Salim charchab kelib kundaga o‘tirdi.

Tilichka- traktorning paxta yoki bug‘doy tashish uchun ulab qo‘yilgan qo‘shimcha qismi. Xalq orasida “Bir tilichka bolali bo‘linglar” iborasi farzand tilash ma‘nosida juda ko‘p qo‘llanadi.

Chashkay- kunning o‘rtasi. Peshin vaqti. Masalan: Bu bola chashkaygacha uxlaydi.

Hova- aynan yomg‘irning o‘zi. Masalan: Bugunam hova joyvradiku.

Jelak- qariya va yoshi katta ayollar kiyadigan, paranjiga o‘xshash bosh kiyim. Masalan: Momam jelagini jovinib ketdi.

Jorma palov- exson oshi. Asosan keng adirlikda mahalla ahli bilan tayyorlanib, shu joyning o‘zida iste‘mol qilinadigan taom.

Qoyirma non- tuqqan ayollar iste‘mol qiladigan non turi.

Umoch osh- xamirni guruch hajmida maydalab, sutda qaynatiladigan taom.

Zardoli- quritilgan o‘rikning yetilib pishgan holati. Xom holati esa dovuchcha deyiladi.

Pidina- ariq bo‘yida o‘sadigan yalpiz.

Chaqirtikan- ismaloqning me‘yoridan ortiq yetilib, donlab ketgandagi holati.

Burum- yo‘lning qiya burilgan qismi, muyilish. Masalan: Manshul (Mana shu) burumdan so‘lg‘a ketasan.

Jiyirmoq-burmoq, burishtirmoq. Masalan: Menga qarab burnini jiyirdi.

Iyartmoq, iyartirmoq- ergashtirmoq. Masalan: Bu kampiram hech bachcha iyartmay juralmaydi.

Ko‘kay- yurak, qalb, dil. Masalan: Ko‘kayimdi kesdingku, Meni tirilay jedingku. (Xosila Rahimova)

Maymoq- oyog‘i qiyshiq inson. Masalan: Mahalladagi Shokir maymoqni taniysanmi?

Oyil, ayil- eshakning jabdug‘ini mahkamlash uchun ishlatiladigan arqon. Masalan: Eshagingdi oyili mahkamma?

Olashaqshaq- hakka qushi.

Boytal- urg‘ochi ot. Masalan: Kechagi ko‘pkarida Chori buvani ola boytali ovlab qobdi.

Illa- zo‘rg‘a, qiyinchilik bilan. Masalan: Illa jetgan jayimda, ketaman deydi.

Jolqi- bitta, yagona. Masalan: Sigiri jolqi tuvpti.

Sulliyi qurig‘an- sutdan qolgan, yoki sutga to‘ymagan farzand.

Ko‘kataloq, ko‘ktirnoq- ziqna, xasis kishi. Masalan: Shu hamsiya yomonam ko‘kataloqda.

Chapcha tuymoq- ikkiqat, homilador bo‘lmoq. Masalan: Suyunchi ber, opang chapcha tuypti.

Movqi bosilmoq- xumori qonmoq. Sog‘inib kutgan narsasi yoki insoniga yetishmoq.

Sonsizning savog‘i uzun- “savog” so‘zi tikish uchun mo‘ljallangan ip ma‘nosida kelgan.

Emi-temi shu bo‘lsin. “Duosini ijobat bo‘lsin” degan ma‘noda ishlatiladi.

Chechada qolding- ko‘chada qolding. Yoxud Chechaga qogan kun- qorong‘u kechaga qogan kun. Bu maqolda “checha” so‘zi kelinoyi, yanga ma‘nolarida kelgan.

Imdinida bo‘lmoq- maqsad qilmoq, harakat qilmoq, xohlamoq. Masalan: Imdiningda bo‘lsa-ku qilasan, erinasanda.

Hamal- hamalda jovg‘an amal. Hamal oyi mart va aprel oylarini o‘z ichiga olgani uchun ham shunday deyiladi. Ya‘ni marta yomg‘ir yog‘sa yer serhosil bo‘ladi.

Yaxshi kelsa hut- kadi kadi sut, yomon kelsa hut keragada put. Fevral oxiri va martning boshlanishi hut deyiladi. Agar shu oy yaxshi bo‘lsa ya‘ni qahratonlik bo‘lmasa chorva mollar ko‘proq sut beradi. Ammo aksi bo‘lsa chorva mollar ozib ketib, son qismi (put) ingichkalashib, kasallanib qoladi.

Savr- ekinlarga keldi davr. Savr- aprel oxiri va mayning boshi. Bu oyda ekinlar gullab, sekin asta hosilga kira boshlaydi.

Biz keldik kelin ko‘rgani, kelin ketibdi tezak tergani. Xalqimizda bu maqol kelinlik xizmatlarining ko‘pligi va kelinning vaqti tig‘izligini anglatadi.

Tuya elakka kelsa- oqiroq kelar. Noshukrlik ma’nosini ifodalovchi maqol hisoblanadi, tuyaga qanchadan qancha yuk ortilganda ham jim turib, oddiygina elak ortilganda baqirgani noshukrlik belgisidir.

Qontar ovsa, qoziq boshida qor turmas. “Qontar” so’zi qishdan sekin-asta bahorga chiqish ma’nosini bildiradi. Bundan tushunish mumkinki, kunlar isigan sayin qorlar kamayadi.

Barg’azon- kuzdagi barg to’kilishi, xazonrezgilik.

Quyanchiq- tutqanoq kasalligi.

Xulosa qilib aytganda, hozirgi kunga kelib shevaga oid so’zlarning ko’pchiligi etnografizm darajasiga kelib qolgan. Ularni saqlab qolish dialektologlarning asosiy vazifasidir. Shu qatorda 2019-yilda yozilgan A.Omonturdiyevning “Surxandaryo dialektal etnografik maqollarining izohli lug’ati” kitobi ham mazkur yo’nalishdagi zaruriy manbalardandir. Unda yig’ilgan mingga yaqin maqol va iboralarning ba’zilari Qashqadaryo qishloqlarida ham ishlatililishini ko’rish mumkin. Xulosa o’rnida yana bir gapni ta’kidlash o’rinliki, shevalarning dialektal so’zlarini ma’lum tizimda yig’ib borsak, katta hamda ko’p miqdorli dialektal, shevaga oid so’zlar majmui yig’ilishi shubhasiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ashirboyev S., O’zbek dialektologiyasi. Toshkent: Nodirabegim, 2021.
2. Omonturdiyev A., Rahmonov b. Surxandaryo dialektal etnografik maqollarining izohli lug’ati. Toshkent, 2019.
3. Reshetov V.V., Shoabdurahmonov Sh. O’zbek dialektologiyasi. Toshkent, “O’qituvchi”
4. Shoabdurahmonov Sh. O’zbek adabiy tili va o’zbek xalq shevalari. Toshkent, 1962.

ZARDO‘ZLIKNING TARIXI VA ZAMONAVIY TALQINI

Nurullaeva Ruxshona

Termiz davlat universiteti 3-kurs milliy libos, kashtachilik va to‘qimachilik yo‘nalishi talabasi.

Annotatsiya: Zardo‘zlik Markaziy Osiyo xalqlarining madaniyati va san‘atida muhim o‘rin egallagan amaliy san‘at turlaridan biridir. Ushbu maqolada zardo‘zlik san‘atining tarixiy ildizlari, rivojlanish bosqichlari hamda zamonaviy talqini ilmiy asosda yoritiladi va rivojlanishini tahlil qiladi.

Kalit so‘zlar: zardo‘zlik san‘ati, zardo‘zlik naqshlari, geometrik shakllar, gul va o‘simlik motivlari, Markaziy Osiyo xalqlarining madaniyati

KIRISH (Introduction)

Zardo‘zlik san‘ati O‘zbekistonning qadimiy madaniyatlaridan biri bo‘lib, o‘ziga xos milliy meros sanaladi. Ushbu san‘at oltin va kumush iplar yordamida matolarga nafis naqshlar tikish orqali amalga oshiriladi. Zardo‘zlikning tarixi uzoq asrlarga borib taqaladi va u xalqning badiiy didi, ma‘naviyati hamda ijodiy salohiyatini aks ettiradi. Zamonaviy davrda zardo‘zlik san‘ati yangi talqinlarga ega bo‘lib, xalqaro miqyosda keng targ‘ib qilinmoqda.

Zardo‘zlik san‘ati qadimdan turkiy va forsiy xalqlar orasida keng tarqalgan bo‘lib, uning ildizlari miloddan avvalgi davrlarga borib taqaladi. Ayniqsa, Buyuk Ipak yo‘li orqali savdo-sotiq rivojlanishi zardo‘zlik san‘atining tarqalishiga katta hissa qo‘shgan. Arxeologik qazishmalar davomida topilgan naqshinkor matolar va zardo‘z ashyolari mazkur san‘atning qadimiyligini isbotlaydi⁷.

O‘rta asrlarda zardo‘zlik san‘ati o‘zining eng yuqori cho‘qqisiga erishdi. Xususan, Temuriylar davrida Samarqand va Buxoro kabi shaharlarda zardo‘z ustalarining faoliyati jadal rivojlandi. Ushbu davrda yaratilgan asarlar nafaqat mahalliy bozorlar, balki xalqaro ko‘rgazmalarda ham yuqori baholangan⁸.

Zardo‘zlik jarayonida ipak, oltin va kumush tolalar qo‘llaniladi. Ushbu tolalar maxsus ignalar yordamida matoga ishlanadi va o‘ziga xos naqshlar yaratiladi. Zardo‘zlik naqshlari odatda geometrik shakllar, gul va o‘simlik motivlariga asoslanadi⁹.

Bugungi kunda zardo‘zlik san‘ati yangi texnologiyalar bilan uyg‘unlashgan holda rivojlanmoqda. Zamonaviy dizaynerlar an‘anaviy naqshlarni saqlab qolgan holda, ularga yangi mazmun va shakl berishmoqda. Shu bilan birga, zardo‘zlik asarlari xalqaro moda sanoatida ham o‘z o‘rniga ega bo‘lmoqda¹⁰.

⁷ S. Karimova. “O‘zbekistonning amaliy san‘ati tarixi”. Toshkent: Fan, 2010. M. Mirzaev., Buyuk Ipak yo‘li va hunarmandchilik rivoji. Samarqand: Sharq. 2015

⁸ T. Rashidov., *Temuriylar davri san‘ati*. Toshkent: O‘zbekiston. 2001.

⁹ Z. Usmonov., *Zardo‘zlikning texnikasi va amaliyoti*. Buxoro: Ipak yo‘li nashriyoti. 2019

¹⁰ O. Abdullayev., *Zamonaviy moda va an‘anaviy naqshlar*. Toshkent: Ilm-fan. 2020

USULLAR (Methods)

Ushbu tadqiqotda quyidagi usullar qoʻllanildi:

- Zardoʻzlik sanʼati boʻyicha tarixiy va zamonaviy ilmiy maqolalar tahlil qilindi.
- Oʻzbekistonning zardoʻzlik markazlarida amalga oshirilgan kuzatuvlar asosida maʼlumotlar toʻplandi.
- Zardoʻzlik sohasida faoliyat yurituvchi hunarmandlar va dizaynerlar bilan suhbatlar olib borildi.

NATIJALAR (Results)

Zardoʻzlik sanʼati dastlab qadimiy Buxoro va Samarqand shaharlarida rivojlanib, asosan saroy kiyimlari va diniy bezaklarni yaratishda qoʻllanilgan. XIV-XVI asrlarda bu sanʼat oltin davrini boshdan kechirdi¹¹.

Bugungi kunda zardoʻzlik texnologiyalari va naqsh uslublari oʻzgarib, modalar dizayni va turizm suvenirilariga moslashtirildi. Misol uchun, milliy naqshlardan ilhomlangan zamonaviy koʻylaklar xalqaro koʻrgazmalarda namoyish qilinmoqda¹².

Zardoʻzlik mahsulotlari eksport qilinib, mahalliy ustalarga iqtisodiy daromad keltirmoqda¹³.

Buxoro va Samarqandning milliy kiyimlari Oʻzbekistonning boshqa mintaqalari kiyimlaridan serhashamligi va noyob zardoʻzi kashtalari bilan ajralib turadi.

XIX asrda Buxoroda zardoʻzlik sanʼati gullab-yashnagan. Zardoʻzi kashtalar bilan, asosan, saroy aʼyonlari, ayollar va erkaklar kiyimlari: chopon, belbogʻlar, bosh va oyoq kiyimlar bezatila boshlandi. Zardoʻzlik sanʼatida zardoʻzi-zamindoʻzi texnikasi keng tarqaldi, bunda asos sidirgʻasiga kashta bilan tikib chiqiladi.

XX asrda zardoʻzi-guldoʻzi texnikasi rivojlandi, bunda naqsh gullari qattiq qogʻoz yoki kartondan qirqib olinib, mato ustiga qoʻyiladi va zar ip bilan tikib, qoplanadi.

MUNOZARA (Discussion)

Hozirgi vaqtda zardoʻzlik sanʼati anʼanalari yanada yuqori pogʻonaga koʻtarildi. Buyumlarning turlari koʻpaydi, kompozitsiyalar ishlab chiqish sifati yaxshilandi. Doʻppilar, ayollarning yengsiz nimchalari, shippaklar, belbogʻlar, sumkachalar, kartmonlar va boshqalar keng tarqaldi (61-rasm).

Shunday qilib, Buxoro va Samarqand Oʻzbekistonning zargarlik va zardoʻzlik sanʼati rivojlangan markazlaridan hisoblanadi.

Zardoʻzlik — bezak sanʼati turi, amaliy sanʼatning zar (tilla va kumush suvi yuritilgan) ip, nozik sim, ipak bilan kashta tikib bezak yaratadigan sohasi.

¹¹ S. Karimova. “Oʻzbekistonning amaliy sanʼati tarixi”. Toshkent: Fan, 2010.

¹² M. Mirzaev,. Buyuk Ipak yoʻli va hunarmandchilik rivoji. Samarqand: Sharq. 2015

¹³ O.Abdullayev,. *Zamonaviy moda va anʼanaviy naqshlar*. Toshkent: Ilm-fan. 2020

To‘rtburchak chambarakka (korcho‘pga) o‘rnatilgan baxmal, shoyi, movut, charm va b. matolarga zardo‘zi usulida kashta (gul, naqsh, tasvir) tikiladi. Kashtada ba‘zan metall, tosh, shisha munchoklar ham ishlatiladi, turli matolar (baxmal, shoyi)dan quroq qilinadi. Oldindan tayyorlangan (rassomlar tomonidan yaratilgan mujassamot nusxasi kuchirilgan) axta qog‘ozlardan keng foydalaniladi. Matoga mustahkamlangan (tikilgan yoki yopishtirilgan) axta qog‘oz zar ip bilan bir tomonlama qoplab tikiladi (mustahkamlovchi chok uchun zar ipga moye rangdagi ipdan foydalaniladi), natijada naqshgul yuzasi zar iplar bilan qoplanadi, matoning teskarisida naqshgul shakligina hosil bo‘ladi. Zardo‘zlar bezak yaratishda bir necha usulni qo‘llaydilar: zardo‘zi zamindo‘zi va zardo‘zi guldo‘zi, shuningdek, birishimdo‘zi (ipak ishlatilganda), pulakdo‘zi (tugmasimon metall yaproqchalar qo‘llanganda). Mustahkamlovchi va tahrir choklarning bir necha xilini mohirona qo‘llanishi hamda ularning naqsh mujassamoti bilan uyg‘unlashuvi zardo‘zi buyumlarga joziba va nafosat baxsh etadi; ularning badiiy qimmatini naqsh mujassamoti, xom ashyosi, tikilishi hamda zardo‘z ustaning did va mahoratiga bog‘liq. Naqsh mujassamotida keng tarqalgan an‘ana zardo‘zlik badiiy hunarmandlik turi sifatida Yaqin va O‘rta Sharqda keng tarqalgan. Asosan, binolar ichini bezaydigan buyumlar, ayollarning bayram liboslari zardo‘zlik bilan tayyorlangan.

Arxeologik topilmalar, tarixiy qo‘lyozmalar O‘rta Osiyo xalqlari orasida zardo‘zi kiyim va badiiy buyumlar tikish qadimdan rivojlanganligini ko‘rsatadi. Ispan elchisi Klavixo uz esdaliklarida zardo‘zlik usulida tikilgan ko‘rpato‘shaklar, ipak matoga zar taqilgan qimmatbaho darpardalar va chodirlar haqida, erkak va ayollarning zar ipda tikilgan kiyimlari haqida zavq bilan yozadi. Abdurazzoq Samarqandiy o‘zining "Hindiston safarnomasi" risolasida Shohruх (1442) Hindistonning Kalkutta viloyati hukmdori huzuriga yuborgan elchilari orqali unga zardo‘zi do‘ppi sovg‘a qilgani qayd etilgan. Vosifiy o‘zining risolalarida zardo‘zlik kasbi to‘g‘risida so‘z yuritgan. Darqariqat, 15—18-asrlarda Buxoro, Samarqand, Hirotda zardo‘zlik yuksak pog‘onaga ko‘tarilgan. Uning 19-asrdagi taraqqiyoti Buxoro bilan bog‘liq. Buxoroda saqlanib kelayotgan zardo‘zlik kasbi uzoq davr mobaynida sayqal topib, takomillasha borgan.

Zardo‘zlik bilan, asosan, erkaklar shug‘ullangan (hozir ayollar orasida ham keng tarqalgan), ular ustaxonalarga uyushib ishlashgan. 19-asr o‘rtalari 20-asr boshlarida yaratilgan zardo‘zi buyumlar (to‘n, kamzul, chakmon, chalvor, poyabzal, belbog‘, salla, kuloh va jul kabi)ning deyarli barchasi amir va uning oilasi, saroy a‘yonlari uchun tayyorlangan, qisman badavlat xonadonlar buyurtmalari ham bajarilgan. 19-asr 30—60 yillarida zardo‘zlikda aks ettirilgan mujassamotlar qanchalik oddiy bo‘lsa, kashta — gullar ham shunchalik ravon va jozibador bo‘lgan. 19-asr 70—80 yillarida zar ip yoki zar aralashtirib eshilgan ipak ip (pushti, to‘q qizil, moviy, yashil)dan foydalanilgan. Zardo‘zlikning zardo‘zi birishimdo‘zi nomli o‘ziga xos turi shu davrga xosdir. 1893-yildan zar iplarning yangi navlari ko‘p miqdorda ishlab chiqarilib, ular rangli ipak iplarni siqib chiqardi va umumiy tikish uslubini ham tubdan o‘zgartirib yubordi.

1890— 1900 yillardagi zardo‘zlik zargarona o‘ta nozikligi bilan ajralib turadi. Turli ko‘rinishdagi bo‘rtma girixlar, yulduzchalar va shunga o‘xshagan

boshqa bezaklar buyumga o'zgacha zeb berib turgan, ayniqsa, davqur mujassamoti alohida o'rin tutgan. 20-asr 20 yillarida barcha amaliy buyumlarning turlari o'zgardi, avvalgi hashamdor buyumlar o'rnini nafis ishlangan, davr talabiga mos buyumlar egalladi, naqsh mujassamoti soddalashtirildi, an'anaviy naqshlar davr ruhini ifoda etuvchi shakllar bilan boyitildi. Zardo'zlar ayollarning bayram liboslari (ko'ylak, nimcha, do'ppi, kamar, kavush, sumkacha), an'anaviy buyumlar, erkaklar uchun sovg'a to'nlar, do'ppilar tayyorlay boshladilar. 40—50 yillar boshida mahobatli zardo'zi namoyonlar yaratish sezilarli darajada rivojlandi. Dastlabki yirik ish Navoiy teatri uchun tikilgan zardo'zi parda bo'ldi (1947, A. Shchusev chizgisi, hajmi 7x27 m). Rassomlarning amaliy san'at ustalari bilan hamkorligi hamda ijodiy izlanishlar natijasida yangi mujassamotli mayda buyumlar, badiiy jihatdan qimmatli namoyonlar yaratildi va yaratilmoqda: "Kitoba" (1952, N. Aminov chizgisi), "Paxta" (1955, M. Prutskaya chizgisi), "Bayram" (1959, V. Stolyarov va M. Ahmedova chizgisi), "Girih" (1962, V. Stolyarov chizgisi), Alisher Navoiyning 525 yilligiga (1968) va b.ga bagishlangan namoyonlar zardo'zlikning katta yutug'i bo'ldi. 90yillarga kelib zardo'zlik qayta tiklandi. Buxoro, Andijon, Namangan, Fargona, Toshkent, Samarqand, Urgut, Qarshi, Jizzax sh.lari, Surxondaryo viloyati zamonaviy zardo'zlik san'atining markazlari hisoblanib, zardo'z ustalar (N. Aminov, B. Jumayev, S. Akbarova, T. Sodikrva, G. Bozorova, G. Pirimqulova, M. Habibova, G. Nurtoeyeva, M. Muhiddinova, D. Tosheva va b.) chopon, do'ppi, nimcha kabi liboslar katorida mavzuli namoyonlar, teatr pardalari hamda sovg'a buyumlar, ignadonlar, ko'zoynak g'ilofi, upaelik sumkachalarini zardo'zlik usullarida bezatishni rivojlantirdilar¹⁴.

Xulosa: zardo'zlik san'ati – bu faqat amaliy san'at turi emas, balki milliy madaniyat va tarixni aks ettiruvchi boy merosdir. Zardo'zlik san'ati O'zbekistonning boy madaniyati va ijodiy salohiyatining yorqin namunasi hisoblanadi. Zardo'zlik san'atining rivojlanishi O'zbekistonning madaniy merosini dunyoga tanitishda muhim rol o'ynaydi. Tarixiy yondashuvlar va zamonaviy texnologiyalar uyg'unlashgan holda, bu san'at turining imkoniyatlari yanada kengaymoqda. Ammo, texnologik rivojlanish jarayonida an'anaviy texnika va naqshlarning asl ko'rinishini saqlab qolish masalasi dolzarbdir.

Uning zamonaviy talqini esa milliy qadriyatlarni dunyo miqyosida targ'ib qilishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu san'atni xalqaro miqyosda targ'ib qilish va kelajak avlodlarga yetkazish bizning burchimizdir, har birimizning vazifamizdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. S. Karimova. “O'zbekistonning amaliy san'ati tarixi”. Toshkent: Fan, 2010.
2. M.Mirzaev. Buyuk Ipak yo'li va hunarmandchilik rivoji. Samarqand: Sharq. 2015.

¹⁴ <https://uz.wikipedia.org/wiki/Zardo%CA%BBzlik#Manbalar>

3. T. Rashidov,. Temuriylar davri san’ati. Toshkent: O‘zbekiston. 2001.
4. Z.Usmonov. Zardo‘zlikning texnikasi va amaliyoti. Buxoro: Ipak yo‘li nashriyoti. 2019.
5. O.Abdullayev. Zamonaviy moda va an’anaviy naqshlar. Toshkent: Ilm-fan. 2020.
6. J. Rajabova. “Zardo‘zlik san’ati va zamonaviy moda”. Ilmiy maqola, 2021.
7. M. Abdullayev. “Zardo‘zlik mahsulotlarining eksport salohiyati”. Toshkent: Iqtisodiyot, 2019.

BOSHLANG‘ICH TA’LIM O‘QUVCHILARINING NUTQ KO‘NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH

Nurmatova Mashhura Tuychi qizi

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

*Boshlang‘ich ta’lim fakulteti 3-bosqich
talabasi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining nutq ko‘nikmalarini shakllantirish jarayoni tahlil qilinadi. Nutq ko‘nikmalarining asosiy talablari, nafaqat grammatik bilim, balki haqiqiy jamiyat tayanchlarida til ko‘nikmalaridan samarali foydalanish qobiliyati ham ko‘rib chiqiladi. Zamonaviy texnologik va ta’lim jarayonlarini integratsiyalashuviga alohida e’tibor qaratiladi. Dars jarayonlarida turli xil tasvirlar, matnlar, topishmoqlar yordamida o‘quvchilarning nutqini rivojlantirishga qaratilgan turli xil texnologiyalar haqida fikr yuritiladi.*

Kalit so‘zlar: *nutq, rag‘batlantirish, motivatsiya, nutq malakalari, nutq qobiliyatlari, ta’limning kommunikativ yo‘nalishi, og‘zaki nutq, yozma nutq.*

Abstract: *This article analyzes the process of formation of speech skills of elementary school students. The main requirements of speaking skills are considered, not only grammatical knowledge, but also the ability to use language skills effectively in the context of real society. Special attention is paid to the integration of modern technological and educational processes. In the course of the lesson, various technologies aimed at developing students' speech are discussed with the help of various images, texts, riddles.*

Key words: *speech, motivation, motivation, speech skills, speech skills, communicative direction of education, oral speech, written speech.*

Аннотация: В данной статье анализируется процесс формирования речевых навыков учащихся младших классов. Основными требованиями к навыкам говорения считаются не только грамматические знания, но и умение эффективно использовать языковые навыки в условиях реального общества. Особое внимание уделяется интеграции современных технологических и образовательных процессов. В ходе занятия обсуждаются различные технологии, направленные на развитие речи учащихся, с помощью различных изображений, текстов, загадок.

Ключевые слова: речь, мотивация, мотивация, речевые навыки, речевые навыки, коммуникативное направление обучения, устная речь, письменная речь.

Kirish.

Nutq-insonning fikrini, his-tuyg'ularini, maqsadlarini boshqalar bilan muloqotda ifodalashning muhim vositasidir. Nutq ko'nikmalarining rivojlanishi esa har bir bola uchun uning muloqot, o'rganish va ijtimoiylashish jarayonida katta ahamiyatga ega. Boshlang'ich ta'lim davrida o'quvchilarning nutq ko'nikmalarini shakllantirish, ularning o'z fikrini to'g'ri va aniq ifodalashiga yordam berish, kelajakda muvaffaqiyatli ta'lim olishlari uchun asos bo'lib xizmat qiladi. O'quvchilarning nutq ko'nikmalarini rivojlantirishda ular uchun qulay sharoit yaratish, turli xil vazifalar va mashqlar orqali nutq faoliyatini rag'batlantirish, shuningdek, nutqiy madaniyatni o'rgatish muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, boshlang'ich ta'limda bolaning nutqni to'g'ri va mukammal ishlatishi, imlo qoidalari va grammatikani o'rganishi, so'z boyligini oshirish kabi masalalar katta ahamiyatga ega bo'ladi.

Material va metodlar. Maktab o'quvchilarida nutq malakalarini shakllantirish boshlang'ich ta'limning eng muhim vazifalaridan biridir. O'quvchilarning nutqini rivojlantirish bilan chambarchas bog'liq bo'lgan ushbu muammoni hal qilish maktab rivojlanishining turli bosqichlarida turli nazariy asoslarga qurilgan. Bugungi kunda ko'pgina olimlar nutq faoliyati nazariyasini eng samarali asos sifatida tan oladilar, unga ko'ra nutq shaxsning psixologik-pedagogik rivojlanishining mahsuli sifatida qaraladi. Nutq qobiliyatlari uchta harakat majmuasini izchil amalga oshirishni talab qiladi: birinchidan, o'qilgan matnni yetarli darajada tushunish, matnning asosiy g'oyasi va tuzilishini ajratib ko'rsatish qobiliyati; ikkinchidan, o'qilgan ma'lumotni aniq va mantiqiy yetkazish qobiliyatini nazarda tutadigan matnni to'g'ri takrorlash; uchinchidan, suhbatdosh bilan ma'lum bir kommunikativ vaziyatda o'qilgan narsa haqida o'z nutqini qurish qobiliyati. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida nutqni rivojlantirish

jarayonini takomillashtirish quyidagi tamoyillarni qo'llash bilan bog'liq bo'lib, ular quyidagilar:

1. Ta'limning kommunikativ yo'nalishi buning uchun eng muhimi o'quv jarayonini nutq mashqlari bilan to'ldirishdir (savollarga javob berish, turli grafikalar asosida dialoglar tuzish, qayta hikoya qilish, bajarilgan ish haqida fikr almashish, taqdimotni muhokama qilish, rasm chizish, multfilm, rolli o'yinlar va boshqalar.

2. Nutq va tafakkur rivojlanishidagi birlik. Bu tamoyil o'quvchilarni lingvistik va nutqiy namunalardan xabardor qilishga va ularni boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun qulay darajada tushuntirishga qaratilgan mashqlarni o'quv jarayoniga kiritishni nazarda tutadi. Bularga, masalan, so'zlarning to'g'ridan-to'g'ri va ko'chma ma'nosini taqqoslash, frazeologik birliklar, maqollarning ma'nosini tushuntirish va boshqalar kiradi. O'quvchilardan o'z mulohazalarini tushuntirish va isbotlay olishlarini talab qiladigan fikrlash kabi matn turi alohida ahamiyatga ega.

3. Til tuyg'usini shakllantirish va o'quv faoliyatida unga tayanish. So'zlarning leksik ma'nosi bilan ishlash. So'zlarning ma'nosini tushunishda qiyinchilik, ayniqsa ko'p so'zlarni tushunish, kichik maktab o'quvchilarining til va nutq rivojlanishidagi muammolardan biridir. Ko'pincha, so'zning ma'nosini umuman tushunmagan holda, zamonaviy bolalar uni ma'lum bir nutqda qo'llash maqsadga muvofiqligini anglamaydilar. Shu o'rinda quyidagicha vazifalarni bersak, maqsadga muvofiq bo'ladi: Nutqimizga kiritish uchun taklif qilingan so'zlardan so'z tanlash; noto'g'ri yoki noto'g'ri qo'llanilishi aniqlangan matn yoki jumlani tahrirlash va yozuvchilar, so'z ustalari va boshqalar tomonidan lingvistik vositalardan foydalanishni kuzatish.

4. O'quvchilarning nutq faolligini rag'batlantirish. Bu tamoyilning amalga oshirilishi darsning mazmuni, uning tuzilishi, usul va metodlarni tanlash, mashqlar turlari, faoliyatni tashkil etish shakli bilan ta'minlanadi. Ushbu muammoni hal qilishda alohida rolni guruh va juftlik o'ynaydi, bunda umumiy nutq mahsulotini yaratish mumkin, masalan, tavsif yoki fikrlash elementlari bo'lgan hikoya insho, qiyosiy tavsif va boshqalar. Muvaffaqiyat uchun motivatsiya bolalarni nutq faoliyati rivojlanishiga katta ahamiyat kasb etadi.

5. Og'zaki va yozma nutqning munosabati. Yozma bayonlarni oldindan tayyorlash va yozma nutqni to'g'ri tashkil etish. Bu tamoyil orqali o'quvchilar fikrlarini birinchi yozma bayon etishadi, keyin esa og'zaki nutqqa ko'chirishadi.

Xulosa. Boshlang'ich ta'lim o'quvchilarining nutq ko'nikmalarini shakllantirish ta'lim jarayonida juda muhim ahamiyatga ega. Bu jarayon nafaqat o'quvchilarning so'zlashuv va yozish malakalarini rivojlantirish, balki ularning mantiqiy fikrlash, muhokama qilish, o'z fikrini aniq va ravon ifodalash

qobiliyatlarini ham shakllantiradi. Nutq ko‘nikmalarini rivojlantirish orqali o‘quvchilar o‘z fikrlarini erkin va tushunarli tarzda bayon qila olishadi, bu esa ularning ijtimoiy va akademik muvaffaqiyatlariga ham ijobiy ta’sir qiladi. Umuman olganda, boshlang‘ich ta’limda nutq ko‘nikmalarini shakllantirish o‘quvchilarning umumiy rivojlanishiga, ular uchun muhim kommunikatsion vositalarni egallashga va o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshirishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Выготский Л.С. Умственное развитие детей в процессе обучения. М.: Книга по требованию, 2013. - 135 с.

2. Планируемые результаты начального общего образования / [Л.Л. Алексеева [и др.]]; под ред. Г.С. Ковалевой, О.Б. Логиновой. М.: Просвещение, 2020. - 120 с.: (Стандарты второго поколения).

3. Nisanbayeva A.Q. O'zbek tili darslarida matn vositasida o'quvchilar nutqini o'stirishning metodik asoslari

4. Nishonaliyev U.N. Ta'lim standarti va pedagogik innovatsiyalar //Xalq tahlimi j. T.: 1999, 6-son.28-31-b.

5. Nurullayeva Sh.U. Boshlang'ich sinf ona tili darslarida o'quvchilarni mustaqil fikrlashga o'rgatish metodikasi. ped. f. n. dissertatsiya, Qarshi: 2008. 145 b.

O'Z YURTIGA SIG'MAY KETGAN BOBUR BOBOM

Uralova Gulmira Salim qizi

JDFU talabasi

Email:urolovagulmira4@gmail.com

Yulduz chaqnab, oy to'lmagan tunlarida,
Sarson bo'lib, shoh bo'lsada, topmay orom.
Sog'inch dilin o'rtayverib kunlarida,
O'z yurtiga sig'may ketgan, Bobur bobom.
Vafo dedi jafolarga ko'mdi olam,
Gohi ochiq, gohi berkdir darvozalar.
Tuhmatlari haddan oshdi qildi alam,
Xiyonatkor, qo'rqoq dedi ovozalar.
Yosh joniga armonlardan qalban tolib,
Musofirlik zardalari qo'ymay omon.
Samarqand-u Andijondan ko'zin olib,
Ko'ngil olib ketolmagan, nodir bobom.
Kimsalarga dardlarini aytolmayin,
Bu dard emas tarix dedi, tutdi qalam.
Sog'insada vataniga qaytolmayin,
Òz yurtidan yig'lab ketgan shoir bobom.
O'zga yurtni yurt tutmoqlik, bòlmay oson,
O'zga havo dimoğlarda qoldi mudom.
Yildek mushkul har bir lahza har bitta on,
Sabrlardan koshin qurgan, qobil bobom.
Shior bo'ldi, Temur so'zi: "rostiti",
Yurt qayg'usi bedor qildi kunduz oqshom.
Tiz cho'ktirmas, nonkòr bòlgan Bayda qasti,
Dushmanga ham saxiy bòlgan, odil podshom.
O'ylamangiz bu hammasi ixtiyormas,
Yurtdan ketgan hech bir banda baxtiyormas,
Jism-u tani uzoqlarga ko'chsa hamki
Bobur ruhi òz elidan ketolganmas!

("Yulduzli tunlar" Romani asosida yozildi)

MOTAM MAROSIMLARI

Rajabboyeva Sevinch

Urganch davlat Pedagogika instituti

3-kurs talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada motam marosimlarining Xorazm, Navoiy, Buxoro viloyatlarida turlicha o'tkazilishi to'g'risida ma'lumotlar berildi va ularda qilinadigan urf-odat, irim-sirimlarning mazmun-mohiyati ochib berildi.*

Kalit so'zlar: *Motam, marosim, urf-odat, irim-sirim, ta'ziya.*

Kishining vafoti munosabati bilan marhumning xotirasini yod etib o'tkaziladigan marosimlar. Motam marosimlari barcha xalqlarda mavjud, u geografik sharoit, ijtimoiy-iqtisodiy tuzum, kishilarning ilmiy, diniy tasavvurlari va boshqa omillar ta'sirida o'zgarib borgan. Motam marosimlari marhum vafotining ma'lum kunlarida, fasl mavsumlarida hamda diniy bayramlarda o'tkaziladigan marosimlarga bo'linadi. Bu marosimlarda marhumning arvohi yod etilgan, arvohni shod etish uchun turli rasm-rusmlar bajo qilingan. Bu marosim turli viloyatlarda turlicha tarzda o'tkaziladi. Dastavval, Navoiy viloyatida ta'ziya marosimi qanday tartibda o'tkazilishini tahlil qilamiz.

Navoiyliklar ta'ziya marosimida yaqin insoni ya'ni otasi, onasi yoki jigarbandlari olamdan o'tganida qirq kun davomida yetti kishi ko'k rangdagi uzun libos kiyadi, ayollar boshlariga kichik ro'mol o'ragan holatda paranji yopinib yurishadi. 40 kunlik aza davomida ular fasillarimizning qaysi biri bo'lishidan qat'iiy nazar oyoqlariga maxsi va kalish kiyib yurishadi. Bu viloyatda biror bir uyda bir kishi olamdan o'tgan kundan boshlab, uch-besh kungacha ko'chaning boshiga biror taxtaga qizil mato osib qo'yishadi. Bu urf-odatning ma'nosi shu ko'chada biror kishi vafot etganligini belgi sifatida qo'yiladi. Ya'ni jon chiqdi, "qizil-qiyomat"- degan so'zlarning ham ma'nosi shundan dalolat berishini izohlaydi. Bu xonadonda ayollar uchun ichkariga, erkaklar uchun tashqariga joy hozirlansada, lekin ayollar o'lgan kishini uzatish jarayonida hovlida yig'laydilar. Marhum chiqqan uyda uch-besh kungacha ovqat qilinmaydi. Bu uyga ovqatni qarindoshlari pishirib keladilar, lekin mayda-mayda tao'mlar olib kelinishi irim qilinadi. Agar bu yerga bu taomlar ta'ziya ko'paymasin, davomli bo'lmasin xonadonda o'likning izi uzilmasligi belgisini bildirar ekan. O'lik chiqqan xonaning oyna usti yopilgan turishi kerak. Televizor yoqilmaydi. Ta'ziya bo'lgan uyning ayollari beliga qizil belbog' bog'lab qo'yishadi. Keyin ta'ziya bo'lgan xonadonda uch kungacha "nukcha" yoqiladi. Bu marosimni o'tkazishdan maqsad

xotiralash, ruhi tinch bo'lsin deb qilinadi. Yana ma'lumot o'rnida shuni aytishim mumkinki, ta'ziya bo'lgan xonadonda o'likni yuvish uchun murdasha'y keladi. Ammo, Navoiy viloyatining boshqa tumanlarida o'likni poksha'y yoki qarindoshlari yuvadi. Ammo Navoiy shahrida o'likni yuvishga alohida odam chaqiriladi. Murdasha'y o'likni yuvib bo'lgandan keyin, paranji yopib chiqib ketadi. Uning yuzini hech kim ko'rmasligi kerak. Shu tariqa har bir hududning ta'ziya marosimining o'ziga xos irim-sirimlarning mavjudligi bilan farq qiladi.

Haqiqatdan ham ta'ziya marosimlari turli hududlarda, ayniqsa, musulmon mamlakatlarida turlicha bo'lib, ular tegishli urf-odatlar bilan bog'langandir. Shu o'rinda Xorazm vohasining urf-odatlariga to'xtaladigan bo'lsam, chaqaloqdan tortib, barcha marhum va marhumalar vafot etganlarida yoshi katta otaxon va onaxonlarimiz tomonidan mayit oldida o'tirib salovatlar o'qiladi. Xorazm viloyatida bu marosim, umuman, boshqacha o'tkaziladi. Bu yerda ta'ziya bo'lgan xonadonning ayollari qirq kungacha “aza ko'ylagi” kiyishadi. Boshiga oq ro'mol o'rashadi. Ular kiygan ko'ylagi qizil gul bo'lmasligi kerak. Ko'ylagi rangi yopiq rangda bo'lishi, ko'k, qoramtir rangli bo'lishi, unda mayda gullari bo'lishi kerak. Aza ko'ylagini besh-yetti kishi kiyishi kerak bo'ladi. Ta'ziya bo'lgan xonadonda uch kungacha ovqat qilinmaydi. Yetti kungacha oynalar, televizorlar yopib qo'yiladi. Chunki oynadan o'lik ko'rinib qo'rqib ketmasinlar degan maqsadda qilinadi bu irim. Yeti kungacha bu xonadonda xamir ovqat qilinmaydi, yoygich, oqlov ishlatilmaydi. chunki o'lik yoyilish mumkin degan irim-sirimlari bor. Yetti kungacha uyda sovun ishlatilmaydi, narsa yuvilmaydi. Chunki o'likning og'zi ko'piradi degan irim qilingan. Xorazm viloyatida o'likni qarindoshlari birgalikda yuvishadi. Ta'ziya bo'lgan uydan aza ko'ylagi kiygan ayol to'y-hashamga borishi, bola tug'ilgan, chillali uyga borishi mumkin emas. Agar bola tug'ilgan uyga borsa, u uyga chilla tushib, biror yomon hodisa yuz berishi mumkin dgan irim qilinadi va bu bilan ta'ziya inson boshiga tushgan kulfat yangi chaqaloqqa ziyon yetkazmasligi odat tusiga krib qolgan.

Buxoro viloyatida ta'ziya marosimi ham o'ziga xos o'tkaziladi. Ta'ziya bo'lgan xonadon ayollari boshiga oq ro'mol, oq ko'ylak, kaltacha kiyib beliga oq belbog' bog'lashadi. Lachak kiygan ayollar lachagini kiyib yurishadi. Oyoqlariga qaysi fasl bo'lishidan qat'i nazar mahsi va kovush kiyib yurishadi. O'lik chiqqan uyda ovqat qilinmaydi. 3 kun bo'lganida “o'lik isi”, “uch oqshom” bo'ldi deb sho'rva qilinadi. 7 kun to'lganda esa, chalpak qilinadi, 3 dona qatlama qilinadi. Uyning oynalari, televizorlari yopib qo'yiladi. Xonadondan o'likni olib ketguncha ayollar ham, erkaklar ham hovlida yig'laydilar. O'likni olib ketishgandan so'ng, ayollar uyda yig'lashadi. Buxoroda o'likni “murdoshek” ya'ni maxsus yuvuvchi yuvadi. U kishi kelgandayam, ketgandayam yuziga paranji tortib keladi. U kishini hech kim kimligini bilmasligi kerak. O'lik

yuvilgan joyga “nukcha” oʻralib beriladi. Ana oʻsha joyda oʻlgan kishining yaqlaridan biri kirib suv qoʻyadi, olov yoqib suv isitadi. yetti kungacha shu xonaning chirogʻi yoniq turadi. Bur irim-sirimlarni qilishdan maqsad oʻlgan insonning ruhi shod boʻlsin deb qilinadi. Ayollar aza kiyimini 1yil boʻlganda yechishadi. Avvallari yillik yeti, toʻqqiz, oʻn bir oy toʻlganda qilinadigan boʻlsa, hozirda esh oy boʻlganda qilinadigan boʻlgan, ana oʻshanda ayollar aza kiyimlarini yechishadi.

Xulosa qilib aytganda, yuqoridagi keltirib oʻtilgan taʼziya marosimidagi urf-odat va anʼanalar negizida inson qadri, uni oxirgi manzilga ham eʼzoz, hurmat ila kuzatish yotadi. Oʻzbek xalqining motam marosimlarining turli odat va irimlar bilan boʻliqligii koʻpchiligi xotin-qizlar bilan bogʻliq. Marosimning oʻtkazish tartibi, har bir hududda yaqinini yoʻqotgan insonga oʻziga xos tarzda, taʼziya bildirish jarayoni bir-biriga yaqinligi va farqli jihatlari qadimda kekxa avlod vakillaridan oʻtib saqlangani va bugungi kunda islom dinida zid boʻlgan irimlar “xurofot” deb taʼqiqlanishlari bilan bir muncha odat va irimlari oʻtkazilmasligi ham mavjudligin koʻrsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O. Madayev Oʻzbek xalq ogʻzaki ijodi – T. Mumtoz soʻz. 2010.
2. T.Mirzayev, Sh.Turdimov, M.Joʻrayev, J.Eshonqulov, A.Tilavov. Oʻzbek folklori - T.Darslik. 2020.
3. O.Safarov. Folklor- bebaho xazina.Toshkent. Muharrir nashriyoti. 2010.
4. B.Sarimsoqov. Oʻzbek marosim folklori. Toshkent. Fan, 1986.

OʻQUVCHILARNING POTENSIALINI KENGAYTIRISHDA INDIVIDUAL YONDASHUVNING OʻRNI VA TAʼLIM TIZIMIDAGI AHAMIYATI

Anvarova Saodat Sayfulla qizi

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Boshlangʻich taʼlim fakulteti 3-kurs talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqola boshlangʻich taʼlimda oʻqituvchining oʻquvchilarga individual yondashuvi mavzusini yoritishga bagʻishlangan. Shuningdek, maqolada Individual taʼlim muhitini barpo etishda qoʻllaniluvchi metodlar ham koʻrib chiqildi.

Kalit soʻzlar: *zamonaviy texnologiya, individual ishlash, kognitiv faoliyat, diagnostika ishlari, “Kouching” metodikasi.*

Hozirgi rivojlangan texnologiyalar davrida taʼlim muassasalarida, xususan boshlangʻich sinflarda zamonaviy texnologiyalarni toʻgʻri qoʻllay olish, oʻquv jarayonini samarali tashkil etishda katta ahamiyat kasb etib kelmoqda. Bugungi kunda Respublikamizda taʼlim sohasiga qaratilgan eʼtibor va kiritilayotgan sarmoyalar bugungi kun oʻqituvchisi yelkasiga katta masʼuliyat yuklaydi va ulardan kasbiy intiluvchanlikni talab etadi. Xususan, millatimiz kelajagiga va uning ravnaqiga befarq boʻlmagan pedagoglar uchun bugun oʻsish, rivojlanish va oʻzini har jihatdan koʻrsata oladigan davrlar keldi. Oʻzbekiston Respublikasi prezidenti Sh. Mirziyoyevning Oliy Majlisga qilgan murojaatnomasida davlat rahbari birinchi navbatda, eʼtibor yangi Oʻzbekiston uchun eng katta investitsiya boʻlgan taʼlimni qoʻllab-quvvatlashga qaratilishini taʼkidladi. “Najot - taʼlimda, najot - tarbiyada, najot – bilimda, chunki, barcha ezgu maqsadlarga bilim va tarbiya tufayli erishiladi”, - deydi davlat rahbari[1].

Darsda oʻquvchilar bilan individual ishlash bilimlarni tekshirish va baholash jarayonida amalga oshiriladi. Bu, birinchi navbatda, past natijalarga erishgan maktab oʻquvchilari oʻrganayotgan materialni oʻzlashtirish uchun tez-tez sinovdan oʻtkazilishida namoyon boʻladi. Bu ularning muntazam mashgʻulotlarga borishini ragʻbatlantirish va tarbiyaviy ishlar samaradorligini oshirish maqsadida amalga oshiriladi. Turli didaktik vazifalarni hal qilishda darsning barcha bosqichlarida individual ishlarni bajarish tavsiya etiladi: yangi bilimlarni oʻzlashtirish va ularni mustahkamlash, koʻnikma va koʻnikmalarni rivojlantirish va mustahkamlash, oʻrganilganlarni umumlashtirish va takrorlash, nazorat qilish, tadqiqot usulini oʻzlashtirish va hokazo. Ushbu shakl yangi materialni mustaqil oʻrganishda, ayniqsa uni uyda dastlabki oʻrganishda samarali qoʻllaniladi. Taʼlimning individuallashtirilgan shakli oʻquvchilarning mustaqil faoliyati uchun katta imkoniyatlar yaratadi. Ushbu shakl oʻquvchilarning materialni oʻzlashtirish sifatini tekshirish va mustaqil ishlash qobiliyatini aniqlash uchun har bir talaba oʻrganish imkoniyatlarini hisobga olgan holda muayyan vazifani bajaradigan va koʻpincha mashq qilinadigan ishlarni shunday tashkil qilishni oʻz ichiga oladi. Oʻqituvchi har bir mavzu boʻyicha talabalar oʻzlashtirishi kerak boʻlgan bilim va koʻnikmalarning taʼlim minimal roʻyxatini ishlab chiqishi, tekshirish va oʻzaro tekshirish uchun nazorat savollarini tanlashi kerak.

Dars mashgʻulotlarining jamoaviy tabiati oʻquvchilar oʻrtasida raqobatni keltirib chiqaradi, ularning bilim faolligini ragʻbatlantiradi, ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga, intizom, mehnatsevarlik, doʻstlik va boshqa axloqiy fazilatlarini shakllantirishga yordam beradi. Biroq, dars mashgʻulotlari jamoaviy tarzda

o‘tkazilsa-da, ta’lim va kognitiv faoliyat va o‘quvchilar tomonidan bilimlarni o‘zlashtirish, ularning tafakkuri, xotirasi, aql-zakovati, qobiliyatlari, shuningdek, o‘rganish motivlari va munosabatlarining individual xususiyatlarini o‘z ichiga oladi. Ushbu xususiyatlarni hisobga olish va dars mashg‘ulotlari jarayonida o‘quvchilar bilan individual ishlarni tashkil etish masalasi tug‘iladi[2].

Umumta’lim maktablarida sifatli ta’lim muhitini yaratishda individual yondashuv asosida ta’lim jarayonini tashkil etish zarurati ortmoqda. Individual yondashuv natijasida ta’lim va ishlab chiqarish integratsiyasiga erishiladi. Individual ta’lim muhitini yaratishda o‘quvchilar bilan sinf rahbari, psixolog, fan o‘qituvchilari va maktab jamoasi tomonidan olib borilgan diagnostika ishlari natijasida har bir o‘quvchining shaxsiy portfoliosi shakllantiriladi. Diagnostika jarayonida suhbat, savol-javob, kuzatish, analiz-sintez usullari asosida o‘quvchilarning bilish darajasi, qiziqishi, ijtimoiy ahvoli aniqlanadi. Diagnostika natijalariga ko‘ra faol o‘zlashtiruvchi, bo‘sh o‘zlashtiruvchi hamda oraliqdagi o‘quvchilar guruhlari shakllanadi. Dars jarayonida o‘zlashtira olmayotgan o‘quvchilar jamoaviy muhokama qilinishi, hamda ota-onasi oldida ma’suliyatsizlik va ishonchni oqlamaslik bilan bog‘liq vaziyatga duch kelishi o‘quvchida psixologik hurujlarni yuzaga keltiradi. Bunday jarayonlarda o‘quvchi darsdan sovrish, fanni o‘zlashtirmasligi, o‘qishga bo‘lgan qiziqishining pasayishi hamda boshqa salbiy illatlarga bo‘lgan qiziqishini ortishiga sabab bo‘ladi. Keng jamoatchilik fikrlari tahlil etilganda o‘quvchi shaxsini hurmat qilinmasligi, uning jamoa oldida salbiy illatlari va kamchiliklarini muhokama qilinishi suitsitni keltirib chiqargan sabablardan biri sifatida ko‘rsatilgan. Individual ta’lim – bu innovatsion o‘qitish usuli bo‘lib, bunda har bir o‘quvchi uchun maxsus ishlab chiqilgan o‘quv dasturi bo‘yicha dars mashg‘ulotlarida ishtirok etadi. Dars davomida ular sinfdoshlari bilan birga dars jarayonida ishtirok etadi, lekin kun davomida o‘z vazifalarini bajarish uchun asosan yakkaxon ishlaydilar. Har bir dars, ular turli vazifalarni va har bir darsda shaxsiylashtirilgan o‘quv dasturlarini bajarishda, o‘qituvchi dars bermaydi, balki har bir o‘quvchi shaxsiy rivojlanishi uchun ko‘rsatmalarni taklif qiladi. Individual ta’lim birinchi navbatda o‘quvchi shaxsini, qadr-qimmatini ko‘tarishga xizmat qiladi. Individual ta’lim o‘quvchining o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshirishga, bilishga bo‘lgan qiziqishi va ishtiyoqini oshirishga, olgan bilimlarni kundalik hayotda qo‘llay olish ko‘nikmasini shakllantirishga xizmat qiladi. Individual yondashuv o‘quvchiga qulay bo‘lgan ta’lim muhiti va ta’lim jarayonini tashkil etishga yordam beradi. O‘quvchi dars jaroyonida fanlarni o‘zlashtira olmasligi, o‘qituvchi tomonidan berilgan ma’lumotlarni qabul qila olmasligi yoki darslikdagi mavzularni tushuna olmasligidan noqulay vaziyatlarga tushishi, uning ruhiy olamiga katta ta’sir qiladi. Jamiyatda inson qadr qimmatini ta’minlanishi, bevosita ta’lim jarayonida

o‘quvchi shaxsini hurmat qilinishi, o‘quvchi qiziqishlarini qo‘llab quvatlanishi, o‘quvchi kamchiliklarini jamoaviy muhokama qilinmasligi natijasida shakllanadi.

Individual ta’lim muhitini yaratishda “Kouching” metodikasidan foydalanish yaxshi samara beradi. “Kouching” metodikasi maqsadni va unga erishishning optimal yo‘llarini aniqlaydi; o‘quvchining mustaqilligi va javobgarligini oshiradi; o‘z faoliyatidan qoniqa olish; samarali hamkorlikning yangi yo‘llarini topish; qiyin holatlarda muhim yechimni tez topish; individual maqsadlarni ta’lim muassasasi maqsadlari bilan moslashtirish; o‘z hayot tarzini boyitish; yangi imkoniyatlarni ochish; hayotni yangi produktiv shaxsiy munosabatlar bilan boyitish va boshqalarga yordam beradi [3]. Kouching - inglizchadan tarjima qilinganda “Mashq qildirmoq” so‘zini anglatadi. Ta’limda esa, o‘qituvchi bilan o‘quvchining samarali faoliyatiga imkoniyat yaratuvchi uzluksiz jarayonni nazarda tutadi. Kouching - bu muhim o‘quv maqsadiga erishish uchun o‘quvchiga individual konsultatsiya berish, uning ichki potensialini ochish, zarur qobiliyat va ko‘nikmalarini shakllantirish va rivojlantirish, natija olish uchun ilg‘or strategiyalarni o‘zlashtirishdir. Kouching maqsadi – nimagadir o‘qitish emas, balki o‘quvchining zarur bilim va tajribani egallashi uchun o‘zini-o‘zi o‘qitishga sharoit yaratishdir. Bu metodika kasbiy va shaxsiy o‘sishi uchun o‘quvchilarning o‘z oldiga qo‘ygan vazifalar va o‘zgarishlarga ehtiyojlarini anglash, imkoniyatlarini kengaytirish uchun mo‘ljallangan. U ta’limda, shuningdek, biznesda, shaxslararo munosabatda, oilada, jismoniy sog‘lom bo‘lish kabi hayotning turli sohalarida rejalarni amalga oshirishga yo‘naltirilgan [4]. Kouchingdan foydalanish bilan o‘quvchilar o‘z maqsadlariga juda tez, eng samarali yo‘l va qoniqish olish bilan erishadi. Kouchingning afzalliklari shundaki, u o‘quv faoliyati samaradorligini yaxshilaydi, o‘quvchilarni har tomonlama rivojlantiradi hamda ularni eng yaxshi yo‘llar va metodlar bilan o‘qitadi. Kouching tez o‘qitishni nazarda tutadi, bu jarayon o‘z navbatida: quvonch va qoniqish olib keladi; jamoada o‘zaro munosabat yaxshilanadi; hayot sifati, o‘qishda esa muhit yaxshilanadi; o‘qituvchida ko‘p bo‘sh vaqt mavjud bo‘ladi; ko‘plab kreativ g‘oyalar paydo bo‘ladi; inson resurslari va mahoratidan yaxshi foydalaniladi; o‘quvchilarning oldin aniqlanmagan iqtidorini ochadi va boshqalar [5].

Xulosa o‘rnida shuni ta’kidlash joizki, ta’lim o‘qituvchi va o‘quvchilarning hamkorlikdagi faoliyati bo‘lib, shu jarayonda shaxsning taraqqiyoti, uning ma’lumoti va tarbiyasi ham amalga oshadi. Darslarda o‘qituvchi o‘z bilimi, ko‘nikma va malakalarini mashg‘ulotlar vositasida o‘quvchilarga yetkazadi, o‘quvchilar esa uni o‘zlashtirib borishi natijasida undan foydalanish qobiliyatiga ega bo‘ladi. O‘rganish jarayonida o‘quvchilar o‘zlashtirishning turli ko‘rinishlaridan foydalanishadi, ya’ni o‘zlashtirilayotgan ma’lumotlarni qabul

qilish, qayta ishlash hamda amaliyotga tatbiq etishda o‘ziga xos tafovutlarga tayanadi. Ta’lim jarayonida o‘qituvchi va o‘quvchilarning dars paytidagi hamkorligi, o‘quvchilarning mustaqil ishlashi, sinfdan tashqari ishlar shaklida ta’lim va tarbiya masalalari hal etiladi. Ta’limning maqsadi jamiyat ehtiyojiga mos ravishda shakllanadi. Shunday ekan, ta’lim-tarbiya maqsadi mos va mutanosib bo‘lishi kerak. Ilmiy adabiyotlarda ta’limning maqsadi va imkoniyatlaridan to‘g‘ri, aniq, o‘rinli foydalanish, ko‘nikma va malakalarini hosil qilish, mantiqiy-ijodiy tafakkurni rivojlantirish, kommunikativ savodxonlikni oshirish, milliy g‘oyani singdirish, sharqona tarbiyani shakllantirish, shaxsni ma’naviy boyitishdan iboratligi ta’kidlangan. Ta’limiy maqsad asosida o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, og‘zaki va yozma savodxonlikni oshirish, mantiqiy tafakkurni rivojlantirish orqali ularning muloqot madaniyati takomillashtiriladi. Tarbiyaviy maqsad asosida esa ma’naviy, g‘oyaviy, nafosat tarbiyasi beriladi. Til o‘rganish jarayonida xalqning madaniy-axloqiy qadriyatlariga yaqinlashtirish imkoni paydo bo‘ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi “O‘zbekiston respublikasi Xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish Konsyepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5712-sonli Farmoni.
2. Pedagogik texnologiya. N.X.Avliyakov, N.N.Musaeva. –T.: Chopon NMIU, 2012. 90-bet.
3. Xarris D. Kouching: lichnostnyy rost i uspex. –M.: 2004. - 112 s
4. Maksimov V.Ye. Kouching ot A do Ya. Vozmojno vse. - SPb.: Izdatelstvo “Rech”, 2004. - 272 s.

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASINI SUV RESURLARI, VA ULARNI
XUDUDIIY TAQSIMLANISHI HAMDA HALQ XO'JALIGIDAGI
AHAMIYATI**

Atajanova Araztaj

*Qoraqalpoq davlat universiteti, biologiya fakulteti,
Ekologiya va atrof- muhitni muhofaza qilish yo'nalishi
2- kurs (bakalavriat) talabasi
e-mail: araztajatajanova@gmail.com*

Annotatsiya: *ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasining asosiy suv resurslari manbalari bo'lgan Amudaryo va Sirdaryo havzalari tahlil qilinadi. Havzalarning ko'p yillik oqimi, suv resurslarining hududiy taqsimlanishi, milliy iqtisodiyotdagi ahamiyati va mavjud muammolar ilmiy adabiyotlar va statistik ma'lumotlar asosida ko'rib chiqiladi. Suv resurslarini boshqarishning samarali usullari va kelajakdagi istiqbollar muhokama qilinadi.*

Kirish

O'zbekistonning iqtisodiy va ijtimoiy taraqqiyoti suv resurslarining mavjudligiga va ularning samarali boshqarilishiga bevosita bog'liq. Markaziy Osiyoning qurg'oqchil mintaqasida joylashgan O'zbekiston uchun suv resurslarining cheklanganligi va ularning notekis taqsimlanishi muhim ekologik va iqtisodiy muammolarni keltirib chiqaradi.

Asosiy qism:Maqolada O'zbekistonning asosiy suv resurslari manbalari bo'lgan Amudaryo va Sirdaryo havzalari, ularning xarakteristikalarini va milliy iqtisodiyotdagi roli tahlil qilinadi.

Amudaryo va Sirdaryo Havzalari: Gidrometeorologik xarakteristikalar: Amudaryo va Sirdaryo daryolarining ko'p yillik oqimi, suv oqimining mavsumiy o'zgarishi, suvning sifati va uning o'zgarishiga ta'sir etuvchi omillar batafsil tahlil qilinadi. Ilmiy adabiyotlar va statistik ma'lumotlardan foydalaniladi. Suv balansi: Har bir havza uchun suv balansi tenglamasini tuzish va uning tarkibiy qismlarini (oqim, yog'in, bug'lanish, yer osti oqimi) aniqlash. Havzalarni boshqarish: Amudaryo va Sirdaryo havzalarini boshqarishning hozirgi holati, mavjud muammolar (masalan, suv taqchilligi, ifloslanish) va ularni bartaraf etish yo'llari muhokama qilinadi.Suv Resurslarining Hududiy Taqsimlanishi: O'zbekiston hududida suv resurslarining taqsimlanishining notekisligi, suv taqchilligi kuzatiladigan hududlar va suv resurslari boy hududlarning geografik joylashuvi xaritada ko'rsatiladi va tahlil qilinadi.Suv Resurslarining Milliy Iqtisodiyotdagi

Ahamiyati: Qishloq xo'jaligi Suvning qishloq xo'jaligidagi roli, sug'orish tizimlari va ularning samaradorligi, suv tejovchi texnologiyalarni joriy etishning ahamiyati. Sanoat: sanoat tarmoqlarida suv iste'moli va suvning ifloslanishi muammosi, suvni tozalash va qayta ishlash texnologiyalari. Ichimlik suvi ta'minoti: aholining ichimlik suvi bilan ta'minlanishi, suv sifati va uning nazorati. Mavjud muammolar va Ularning Yechimlari:Suv taqchilligi: Suv tanqisligini keltirib chiqaruvchi omillar (iqlim o'zgarishi, aholining o'sishi, suv resurslaridan oqilona foydalanilmasligi) va uning yechimlari. Suv ifloslanishi: Suv ifloslanishining manbalari (sanoat, qishloq xo'jaligi, kommunal xizmatlar) va uning oldini olish choralari. Transchegaraviy suv muammolari: Amudaryo va Sirdaryo daryolari transchegaraviy daryolar ekanligini va suv resurslarini boshqarishda qo'shni davlatlar bilan hamkorlik qilishning ahamiyatini ta'kidlash.Suv resurslaridan foydalanishni hisobga olish, rejalashtirish va samarali foydalanish muammolari. O'zbekiston qurg'oqchil, kontinental iqlimli, cho'l va chala cho'l zonalari hamda tog' va tog' oldi hududlaridan tashkil topgandir. Bizdagi o'rtacha yog'in miqdori 400 mm ni tashkil qilgan holda, bug'lanish koeffitsienti 2500-2700 mm ni tashkil etishi suv resurslarining ahamiyati qanchalik yuqori ekanligini bildiradi. O'zbekiston hududida hamma zamonlarda ham suv va suvdan foydalanish jiddiy muammo bo'lib kelgan. O'zbekiston dunyodagi eng qadimgi 26 sug'oriladigan dehqonchilikning markazlaridan biri bo'lib, sug'orish inshootlari ham qadim zamonlardan mukammal ravishda rivojlangandir. Bozor munosabatlariga o'tish natijasida O'zbekistonda suv resurslarini boshqarishning yangi tarkiblari ham paydo bo'ldi. Lekin shuni ta'kidlab o'tish kerakki, suv resurslarini boshqarish borasida hali yechilmagan muammolarning ko'pligini ham aytib o'tish mumkin. Ular ichida muhimlari quyidagilar: 1. Suv resurslarini boshqarishning yagona davlatlararo organiki tashkil etishning zarurligi. Mutaxassislarning hisoblariga qaraganda bunday organ maxsus maqomga, tarkibga, havzada suv resurslardan foydalanish va uning holatini baholash borasidagi ma'lumot markaziga ega «Sirdaryo», «Amudaryo» havzaviy suv birlashmalarini o'z ichiga oluvchi Xalqaro suv — energetika konsorsiumi bo'lishi lozim. 2. Mamlakatimizning yirik daryolari va suv manbalari (Amudaryo,Sirdaryo, Arnasoy, Orol dengizining ijtimoiy — iqtisodiy maqomini belgilash; 3. Suv resurslarini boshqarish masalalariga oid qonuniy va huquqiy hujjatlarni takomillashtirish, bu masala bo'yicha yagona davlatlararo konsepsiyani ishlab chiqish; 4.Respublikalarning manfaatlarini hisobga olgan holda, suv sifati va miqdori monitoringi tizimini rivojlantirish; 5. Hidroekologik jihatdan «xavfli» hududlarni batafsil o'rganish; 6. Orol dengizi havzasi suv resurslarining yagona ma'lumotlar manbaini yaratish, bunda ulardagi tadrijiy o'zgarishlarni hisobga olish. O'zbekiston suv resurslarining katta qismini qishloq

xo'jaligida foydalanadi. O'zbekiston iqlimidan kelib chiqqan holda 1 ga yerga 1 yilda sarf qilinishi kerak bo'lgan suv 1200 m^3 qilib belgilangan lekin sarf qilinayotgan suv miqdori $1600\text{-}1800\text{m}^3$ ni tashkil qilmoqda. O'zbekiston suv resurslaridan norma bo'yicha foydalanilsa 4,2 mln. ga o'rniga 4,8 mln ga yerga dexqonchilik qilish mumkin. Agar ilg'or sug'orish texnologiyalaridan va tajribalaridan foydalansak. mavjud suv resurslari bilan 7-8 mln ga yerni sug'orish mumkin bo'lar edi. Sanoatda ham suvdan foydalanishning samarali usullaridan kam foydalaniladi. Foydalanilgan suvni tozalash, berk havzalar tashkil qilish sanoat korxonalarini nazorat qilish, belgilangan normalarga rioya qilish masalalari rivojlangan mamlakatlarga nisbatan bir necha marotaba past e'tibor beriladi. Kommunal xo'jaligida Yevropa mamlakatlari bir sutkada 300-350 l suv sarflasalar, bizda esa 600-550 l ni tashkil etadi. Shuning uchun mustaqillikni dastlabki yillaridan boshlab suv resurslaridan foydalanishni takomillashtirish va samaradorligini oshirish maqsadida quyidagilar e'tibor berildi. 1) Ishlatilayotgan suvni hisobga olish. (qishloq xo'jaligi, sanoat va kommunal xo'jaligida ham) 2) Suvdan foydalanishni iqtisodiy mexanizmini yaratish.(normadan kam foydalanilganda va kam ifloslantirganda rag'batlantirish,aksi bo'lganda jarima solish, suvning tannarxini belgilash va baholash va hokazo). 3) Suvdan foydalanganlik uchun haq to'lashni tashkil etish.(suv o'lchagichlar o'rnatish, foydalanish normalarini belgilash). 4) Suv resurslarini nazorat qilish va foydalanishni rejalashtirish.5) Qo'shni davlatlar bilan tranzit suv resurlaridan foydalanishni xuquqiy asosini yaratish. Suv resurslarini tejash, muhofaza qilishning, ekologik-iqtisodiy xususiyatlari va ahamiyati. O'rta Osiyo suv resurslari agarda uni tejab ishlatilsa, 70- 80 million kishiga yetishi mumkin, BMT ning ma'lumotlariga ko'ra 2030 yillarga borib O'rta Osiyoda shuncha aholi yashaydi. O'rta osiyo aholisi 50 million kishiga yetmasdan Orol dengizining qurishi, suv tanqisligining sezilishi, bu eng avvalo suv resurslaridan tejamsiz foydalanish isrofgarchilikning nihoyatda yuqori ekanligini bildiradi. Suvdan noto'g'ri foydalanish: quyidagi muammolarni keltirib chiqarmoqda: 1) Suv resurslarining tanqisligi; 2) Orol dengizi va ko'pgina tabiiy ko'llarning qurishi; 3) Mavjud sug'orilayotgan yerlarning sho'rlanishi vahosildorliknig keskin pasayishi. 4) Biologik xilma- xillikning kamayishi. 5)Mavjud suv resurslar suv manbalarini hamda uning atrofida ekologiyaning izdan chiqishi va ifloslanishi; 6)Suv resurslarida tuz miqdorining ortishi. 7)Aholini toza ichimlik suv bilan ta'minlay olmasligimiz. Yuqoridagi kamchiliklar suv resurslaridan foydalanishdagi asosiy kamchiliklar hisoblanadi. Suv resurslaridan foydalanishni yaxshilashning majmua amalga oshirish maqsadga muvofiqdir, negaki yuqoridagi muammolarning hammasi bir-biriga chambarchas bog'liqdir. O'zbekiston suvni tejash va muhofaza qilish zaruriyati yuqoridagi muammolarni yechish maqsadida

quyidagilarni amalga oshirishni taqozo etadi. 1.Sug'orish tizimining tizimi va o'lchamlarini zamonaviy sug'orish texnikasi bilan mustahkamlash orqali uning samaradorligini oshirish. 2.Kollektor-zovur suvlarini tashlab yuborishni tartibga solish, ulardan unumli foydalanishni yo'lga qo'yish. 3. Aholini sifatli ichimlik suvi bilan ta'minlash. 4. Qishloq xo'jaligida kam suv sarflaydigan o'simliklarga ixtisoslashtirish. 5. Suv manbalarining ifloslanishini oldini olish va boshqalar. Amudaryo havzasiga kiruvchi respublika va viloyatlar tarkibi.

Maqolada keltirilgan ma'lumotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonning suv resurslari cheklangan va ularni oqilona boshqarish mamlakatning iqtisodiy va ekologik barqarorligi uchun muhim ahamiyatga ega. Suv resurslarini saqlash va samarali boshqarish, shuningdek, suv tejovchi texnologiyalarni joriy etish bo'yicha strategik chora-tadbirlarni amalga oshirish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ergashev S.A, Otaboyev Sh, Sharipov R. Suvning inson hayotidagi ekologik mohiyati. T: Fan, 2009
2. Tursunov X.T. Ekologiya asoslari va tabiatni muhofaza qilish. T.: Saodat RIS, 1997
3. Ergashev A., Ergashev T. Ekologiya, biosfera va tabiatni muhofaza qilish. – T.:O'qituvchi, 1995
4. Otaboev Sh, Nabiev M. Inson va biosfera. – T: O'qituvchi, 1995
- 5.To'raqul Qosimov. Hidrologiya va gidroekologiya.-T: O'qituvchi,1990

INKLYUZIV TA'LIMGA OID XORIJIY TAJRIBALAR

Maxmudova Dilnavoz Shavkatjon qizi

Osiyo texnologiyalar universiteti

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi

Annotatsiya: *Inklyuziv ta'lim, ya'ni barcha talabalar, shu jumladan, nogironlar va o'ziga xos ehtiyojlari bo'lgan bolalar uchun ta'lim jarayonida teng imkoniyatlar yaratish, zamonaviy ta'lim tizimlarida muhim o'rin egallaydi. Bu yondashuv, nafaqat ta'lim sifatini oshirish, balki jamiyatda ijtimoiy adolatni ta'minlash maqsadida ham amalga oshiriladi. Inklyuziv ta'limda xorijiy tajribalar, bu jarayonni yanada samarali va samarali qilishda muhim ahamiyatga ega.*

Kalit soʻzlar: *inklyuziv ta'lim, infratuzilma, o'quv dasturlari, metodlar, xorijiy tajribalar, strategiya.*

Kirish

Dunyoning ko'plab mamlakatlarida inklyuziv ta'limni rivojlantirish uchun qator dasturlar va strategiyalar ishlab chiqilgan. Bu tajribalar, har bir mamlakatning o'ziga xos ijtimoiy, madaniy va iqtisodiy sharoitlariga mos ravishda inklyuziv ta'limni amalga oshirishda yordam beradi. Inklyuziv ta'limni rivojlantirishda xorijiy tajribalar, o'qituvchilar, ta'lim muassasalari va davlat organlari o'rtasida samarali hamkorlik o'rnatish, shuningdek, ta'lim jarayonida innovatsion yondashuvlarni qo'llashda muhim rol o'ynaydi. Masalan, Skandinaviya mamlakatlarida, xususan, Shvetsiyada, inklyuziv ta'lim tizimi muhim ahamiyatga ega. Ushbu mamlakatda ta'lim jarayonida barcha talabalar, shu jumladan, nogironlar va o'ziga xos ehtiyojlari bo'lgan bolalar uchun moslashtirilgan dasturlar mavjud. Ta'lim muassasalari o'z infratuzilmasini va o'qitish metodlarini shunday tashkil etadiki, har bir talabaning ehtiyojlari hisobga olinadi. O'qituvchilar maxsus tayyorgarlikdan o'tib, inklyuziv ta'lim metodlarini qo'llashda tajriba orttiradilar. Shvetsiyada inklyuziv ta'lim jarayoni, nafaqat ta'lim sifatini oshirish, balki jamiyatda ijtimoiy adolatni ta'minlash maqsadida ham amalga oshiriladi. AQShda ham inklyuziv ta'lim tizimi keng tarqalgan. Bu yerda "Ishonchli ta'lim" dasturi orqali nogiron bolalar va o'ziga xos ehtiyojlari bo'lgan talabalar uchun maxsus ta'lim dasturlari ishlab chiqilgan. Ushbu dasturlar doirasida o'qituvchilar va pedagoglar nogiron bolalar bilan ishlashda zarur bo'lgan malakalarni egallashadi. Shuningdek, o'qituvchilar va ota-onalar o'rtasida yaqin hamkorlik o'rnatiladi, bu esa ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi. AQShda inklyuziv ta'limni amalga oshirishda davlat va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlik ham muhim ahamiyatga ega.[1]

Yevropa mamlakatlarida ham inklyuziv ta'limga oid tajribalar mavjud. Masalan, Britaniyada "Barcha uchun ta'lim" dasturi orqali barcha bolalarga, shu jumladan, nogiron bolalarga ham sifatli ta'lim berish maqsadida ko'plab tashabbuslar amalga oshirilmoqda. Bu dastur doirasida o'qituvchilar uchun maxsus treninglar o'tkaziladi, shuningdek, ta'lim muassasalari nogiron bolalar uchun moslashtirilgan infratuzilma bilan ta'minlanadi. Britaniyada inklyuziv ta'lim jarayonida ota-onalarning ishtiroki ham juda muhimdir. Ota-onalar o'z farzandlarining ta'lim jarayonida faol ishtirok etishlari uchun zarur sharoitlar yaratiladi. Avstraliya inklyuziv ta'limni rivojlantirishda innovatsion yondashuvlarni qo'llaydi. Bu yerda "Inklyuziv ta'lim strategiyasi" doirasida ta'lim muassasalari nogiron bolalar va o'ziga xos ehtiyojlari bo'lgan talabalar uchun

maxsus dasturlar ishlab chiqadi. Avstraliyada o'qituvchilar o'zlarining pedagogik yondashuvlarini doimiy ravishda yangilab borishlari va zamonaviy metodlarni qo'llashlari talab etiladi. Shuningdek, ta'lim muassasalari o'z infratuzilmasini nogiron bolalar uchun qulay qilish maqsadida yangilab boradilar.[2]

Germaniyada inklyuziv ta'lim jarayoni davlat siyosati darajasida qo'llab-quvvatlanadi. Ta'lim tizimida nogiron bolalar va o'ziga xos ehtiyojlari bo'lgan talabalar uchun maxsus dasturlar mavjud. Germaniyada o'qituvchilarni tayyorlash jarayonida inklyuziv ta'lim metodlari alohida o'rin egallaydi. O'qituvchilar nogiron bolalar bilan ishlashda zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalarni egallashlari uchun maxsus treninglardan o'tadilar. Shuningdek, ta'lim muassasalari nogiron bolalar uchun qulay sharoitlar yaratish maqsadida infratuzilma va o'qitish metodlarini yangilab boradilar.[3]

Inklyuziv ta'limda xorijiy tajribalar, o'qituvchilarning malakasini oshirish va ta'lim jarayonida innovatsion yondashuvlarni qo'llashda muhim ahamiyatga ega. O'qituvchilarni tayyorlash jarayonida xorijiy tajribalarni o'rganish, ularning pedagogik metodlarini o'zlashtirish va ularni o'z sharoitlariga moslashtirish ta'lim sifatini oshirishga yordam beradi. Shuningdek, xorijiy tajribalar, ta'lim muassasalari o'rtasida hamkorlikni rivojlantirish va tajriba almashish imkoniyatlarini yaratadi. Inklyuziv ta'limda xorijiy tajribalarni o'rganish, nafaqat ta'lim sifatini oshirish, balki jamiyatda ijtimoiy adolatni ta'minlash maqsadida ham muhimdir. Barcha talabalar uchun teng imkoniyatlar yaratish, ta'lim jarayonida individual yondashuvni qo'llash va nogiron bolalar uchun qulay sharoitlar yaratish inklyuziv ta'limning asosiy maqsadlaridan biridir. Xorijiy tajribalar, bu maqsadlarga erishishda muhim rol o'ynaydi.[4]

UNICEFning O'zbekistondagi eng muhim ustuvor yo'nalishlaridan biri e'tibordan chetda qolgan bolalarni inklyuziv ta'lim bilan qamrab olishdir. Muhim ijobiy natijalar bilan bir qatorda tengsizlik hali ham davom etayotganini ko'rish mumkin. Bu, ayniqsa, qishloq joylaridagi maktabgacha yoshdagi bolalar va nogironligi bo'lgan bolalarga nisbatan seziladi. UNICEF ushbu masalalarga alohida e'tibor qaratib, ta'lim sifatini oshirishga harakat qilmoqda. Xususan, UNICEF hamda Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi inklyuziv ta'lim bo'yicha yangi yo'riqnomalar, standartlar va mexanizmlar sinovdan o'tkaziladigan inklyuziv maktablarni modellashtirishni boshladilar. Bu inklyuziv ta'lim sifatini yanada yuqori standartlarga ko'tarishga qaratilgan yangi qonunchilik va siyosatni ishlab chiqish uchun ma'lumot beradi. O'qituvchilar malakasini oshirish bo'yicha boshqa tashabbuslarni to'ldirgan holda bunday maktablarning ilg'or tajribalari o'rganiladi va tadbiq etiladi. UNICEFning maktab binolarini universal loyihalash bo'yicha yo'riqnomasiga asoslanib, nogironligi bo'lgan bolalar uchun qulay infratuzilmaga ega maktablarni loyihalash,

shuningdek, Toshkent shahridagi oddiy maktabda tegishli ishlarni amalga oshirishni UNICEF qo‘llab-quvvatladi. Bu inklyuziv maktablar sonini yanada oshirishda model bo‘lib xizmat qiladi.[5]

Xulosa:Xulosa qilib aytganda, inklyuziv ta'limda xorijiy tajribalar, ta'lim jarayonini yanada samarali va samarali qilishda muhim ahamiyatga ega. Har bir mamlakat o'z sharoitlariga mos ravishda inklyuziv ta'limni rivojlantirishga intiladi. Bu jarayonda davlat, ta'lim muassasalari, o'qituvchilar va ota-onalar o'rtasida yaqin hamkorlik o'rnatish muhim ahamiyatga ega. Inklyuziv ta'limning muvaffaqiyati, nafaqat ta'lim muassasalari, balki jamiyatning barcha qatlamlarining hamkorligiga bog'liqdir. Xorijiy tajribalar, inklyuziv ta'limni amalga oshirishda zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalarni o'zlashtirishda, shuningdek, ta'lim jarayonida innovatsion yondashuvlarni qo'llashda muhim ahamiyatga ega. Bu jarayon, nafaqat ta'lim sifatini oshirish, balki jamiyatda ijtimoiy adolatni ta'minlash maqsadida ham amalga oshiriladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Kadirova, D. (2020). "Inclusive education systems in foreign countries". Ministry of Education of the Republic of Uzbekistan.
2. Abdurahmanova, S. (2019). "Inclusive education: foreign experiences and practice in Uzbekistan". State Pedagogical University of Uzbekistan.
3. Teshaboeva, M. (2021). "Development of inclusive education based on foreign experiences". National University of Uzbekistan.
4. Muradov, A. (2022). "Inclusive education: Foreign experiences and their impact on Uzbekistan". Tashkent State University of Economics.
5. Rahmonov, I. (2023). "Inclusive Education Abroad: Experiences and Innovations". Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan.
6. Karimova, L. (2021). "Inclusive education: Foreign experiences and possibilities of their application in Uzbekistan". State Institute of Art and Culture of Uzbekistan.
7. Nurmatova, Z. (2020). "Ways of development of inclusive education based on foreign experiences". State Pedagogical University of Uzbekistan.

PIRLS XALQARO TADQIQOTLARI. O‘QUVCHILAR
SAVODXONLIGINI OSHIRISH ISTIQBOLLARI

Jo'raboyeva Madina

*Jizzax davlat pedagogika universiteti
Boshlang'ich ta'lim fakulteti 810-22-guruh
Talabasi
mjoraboyeva720@gmail.com*

Annotatsiya: Mazkur maqola PIRLS xalqaro tadqiqotlari doirasida o‘quvchilarning savodxonligini oshirish masalalari va istiqbollari bag‘ishlangan. PIRLS tadqiqotining maqsadlari, o‘ziga xos xususiyatlari, O‘zbekiston uchun ahamiyati, 2021-yilgi natijalar tahlili va tavsiyalar keng ko‘lamda yoritilgan.

Annotation: This article is devoted to the issues and prospects of improving students' literacy within the framework of the international PIRLS study. The goals, specific features, significance for Uzbekistan of the PIRLS study, analysis of the 2021 results and recommendations are extensively covered.

Kalit so‘zlar: PIRLS, savodxonlik, xalqaro tadqiqot, o‘quvchilar, ta’lim sifati, o‘qish savodxonligi, boshlang‘ich ta’lim, ta’lim tizimi, tahlil, strategiya, o‘quv jarayoni, tavsiyalar, O‘zbekiston ta’limi, matn tushunish, xalqaro reyting.

Keywords: PIRLS, literacy, international research, students, quality of education, reading literacy, primary education, education system, analysis, strategy, learning process, recommendations, education in Uzbekistan, text comprehension, international rating

Kirish

O‘quvchilarning savodxonligi milliy ta’lim tizimining samaradorligini ko‘rsatuvchi asosiy ko‘rsatkichlardan biridir. Bugungi kunda global miqyosda bu boradagi eng yirik tadqiqotlardan biri — PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study) bo‘lib, har 5 yilda 4-sinf o‘quvchilarining matnni o‘qish va tushunish darajasini baholashga xizmat qiladi. Ushbu tadqiqot ta’lim sifatini yaxshilashda muhim ahamiyat kasb etadi va mamlakatlarning o‘zaro taqqoslanadigan natijalarini taqdim etadi.

Asosiy qism

PIRLS — IEA (International Association for the Evaluation of Educational Achievement) tomonidan 2001-yildan beri har besh yilda bir marta o‘tkazib

kelinayotgan tadqiqotdir. Bu tadqiqot boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘qish qobiliyatlarini baholashga qaratilgan. Tadqiqotda ikki xil matn: badiiy va axborot matnlari asosida savollar tuziladi. PIRLSning asosiy maqsadi o‘quvchilarning quyidagi ko‘nikmalarini aniqlashdan iborat:

- a) matn mazmunini to‘g‘ri tushunish;
- b) muayyan ma‘lumotlarni topish;
- c) matndagi fikrlarni tahlil qilish;
- d) xulosa chiqarish va umumlashtirish.

Tadqiqot natijalari mamlakatlarning ta‘lim sifatini yaxshilash bo‘yicha milliy strategiyalarni ishlab chiqishlariga yordam beradi. 2021-yilda o‘tkazilgan PIRLS tadqiqotida 57 ta davlat ishtirok etdi. Quyidagi davlatlar eng yuqori natijalarga erishdi:

1. Singapur – 587 ball
2. Irlandiya – 576 ball
3. Gonkong – 573 ball
4. Rossiya – 567 ball
5. Shimoliy Irlandiya – 566 ball

O‘zbekiston esa 437 ball bilan 49-o‘rinni egalladi. Bu natijalar boshlang‘ich ta‘lim sifatini oshirish zaruriyatini ko‘rsatadi. Qiyoslash uchun, qo‘shni Qozog‘iston 504 ball bilan 38-o‘rinni, Ozarbayjon 440 ball bilan 48-o‘rinni egallagan. PIRLS tadqiqotida yuqori natijalarga erishish O‘zbekistonda boshlang‘ich ta‘lim sifatini oshirish bo‘yicha strategik yondashuvlarni ishlab chiqishni talab qiladi. Quyida ta‘lim sifatini oshirish bo‘yicha tavsiyalar va ularning asoslari keltirilgan:

1. O‘quv dasturlarini takomillashtirish
 - a) matnni o‘qish va tushunish ko‘nikmalarini shakllantiruvchi darsliklar yaratish.
 - b) o‘quv materiallarini xalqaro talablar asosida moslashtirish.
 - c) matn mazmuni bolalarning yoshiga mos bo‘lishi va ularni tanqidiy fikrlashga undashi kerak.
2. Malakali o‘qituvchilarni tayyorlash va qo‘llab-quvvatlash
 - a) o‘qituvchilarni PIRLS mezonlari bo‘yicha tayyorlash uchun maxsus treninglar tashkil etish.
 - b) darsda o‘yinli va interaktiv metodlardan foydalanishni kengaytirish.
 - c) o‘qituvchilarning malaka oshirish kurslarini muntazam o‘tkazish.
3. O‘quvchilar uchun resurslarni boyitish
 - a) kutubxonalarni zamonaviy kitoblar bilan to‘ldirish va raqamli resurslardan foydalanishni yo‘lga qo‘yish.

b) o‘quvchilarni oilaviy kitobxonlikka jalb qilish uchun maxsus dasturlarni ishlab chiqish.

c) multimedia vositalaridan foydalanib, o‘qitish jarayonini jonlantirish.

4. Ta’limda innovatsion texnologiyalarni joriy etish

a) elektron darsliklar va interaktiv platformalarni taqdim etish.

b) o‘quvchilarning shaxsiy rivojlanishini kuzatish uchun texnologik vositalar (masalan, onlayn test tizimlari) yaratish.

5. Ota-onalar bilan hamkorlikni kuchaytirish

a) ota-onalar uchun bolalarni o‘qishga qiziqtirish bo‘yicha treninglar o‘tkazish.

b) oilaviy ta’limga e’tibor qaratish va oilaviy kitobxonlikni targ‘ib qilish.

6. Qiyosiy tahlillar va xalqaro tajribani o‘rganish

a) PIRLSda yuqori natijalarga erishgan davlatlar tajribasini o‘rganish va ularni milliy sharoitga moslashtirish.

b) davlatlararo hamkorlikni rivojlantirish orqali ta’lim resurslari va tajriba almashinuvini kuchaytirish.

7. Boshlang‘ich sinflar uchun qo‘shimcha dars mashg‘ulotlari tashkil etish

a) o‘quvchilarni mustaqil fikrlashga undaydigan maxsus mashg‘ulotlarni yo‘lga qo‘yish.

b) matn o‘qish va uni tahlil qilishga yo‘naltirilgan haftalik treninglar o‘tkazish.

8. Ta’lim muassasalarida motivatsion muhit yaratish

a) o‘qituvchilar va o‘quvchilar uchun turli mukofot va tanlov tizimlarini yo‘lga qo‘yish.

b) o‘quvchilarni o‘qish jarayoniga jalb etadigan qiziqarli tadbirlarni tashkil etish.

Yuqoridagi tavsiyalarni amalga oshirish orqali O‘zbekiston xalqaro reytinglarda yuqori o‘rinlarga ko‘tarilishi va boshlang‘ich ta’lim sifatini sezilarli darajada oshirishi mumkin. PIRLS talablari asosida sinov matni va savollar quyidagicha tuzilgan bo‘lib, ular bolalarning matnni tushunish va tahlil qilish qobiliyatlarini baholashga yordam beradi.

PIRLS uslubiga mos matn va savollar namunasi

“Oltin Qushning Sirli Sayohati”

Bir zamonlar, bir kichik qishloqda Ali ismli bola yashar edi. Uning eng sevimli mashg‘uloti — o‘rmon atrofida yurib, qushlarni kuzatish edi. Kunlardan bir kun, u qishloq chetida yorqin oltin tusli bir qushni uchratdi. Qush hech qanday oddiy qushga o‘xshamasdi — qanotlari quyosh nurida yaltirar, ovozi esa qo‘shiqqa o‘xshar edi.

“Oltin Qush, qayerga bormoqchisan?” — deb so‘radi Ali hayrat bilan.

“Men Sehrli Tog‘ga uchaman,” — dedi qush. “Agar sen ham meni kuzatib borsang, buyuk sirni ochaman.”

Ali qushning ortidan ergashdi. Yo‘l davomida ular turli sinovlarga duch keldilar. Birinchi sinov — ulkan bir ko‘prikdan o‘tish edi. Qush Aliga shunday dedi: “Qo‘rquvni yeng va faqat oldinga qara!” Ali qushning gapiga amal qilib, ko‘prikdan muvaffaqiyatli o‘tdi.

Ikkinchi sinov esa, qorong‘i o‘rmon orqali o‘tish edi. Bu safar qush Aliga: “Tinchlan va yulduzlarning nuriga e‘tibor qil!” dedi. Ali yulduzlarni kuzatib, qorong‘ilikni yengib chiqdi.

Nihoyat, ular Sehrli Tog‘ga yetib keldilar. Oltin Qush Aliga qarab dedi: “Sen qo‘rquv va qorong‘ilikni yenga olding, endi senga mukofot sifatida dunyoning sirlarini bilishga qodir qalb beraman.”

O‘sha kundan boshlab, Alining yuragi hech qachon hech narsadan qo‘rqmasdi. U kichik qishlog‘iga qaytib, barcha bolalarga o‘z sarguzashtlarini so‘zlab berdi va ularni ham mard bo‘lishga undadi.

Savollar:

1. Test savollari

1.1. Ali oltin qushni birinchi marta qayerda ko‘rdi?

A) Uyida

B) O‘rmon chetida

C) Tog‘da

1.2. Aliga birinchi sinovda nima yordam berdi?

A) Qushning yo‘l ko‘rsatishi

B) Yulduzlarning nuri

C) Qo‘rquvni yengishi

1.3. Sehrli Tog‘da qush Aliga qanday mukofot berdi?

A) Oltin qanotlar

B) Qalbni boyituvchi sir

C) Sehrli kitob

2. Qisqa javob talab qiladigan savollar:

2.1. Alini oltin qush bilan sayohat qilishga nima undadi?

2.2. Qorong‘i o‘rmondan o‘tishda Ali qanday yondashuvdan foydalandi?

3. Voqealarni tartibga solish:

Berilgan voqealarni to‘g‘ri tartibda joylang:

Ali oltin qush bilan tanishdi.

Ali qorong‘i o‘rmondan o‘tdi.

Ali Sehrli Tog‘ga yetib bordi.

Ali ulkan ko‘prikdan muvaffaqiyatli o‘tdi.

4. Matndagi mantiqni tushunish savollari:

4.1. Sizningcha, “qo‘rquvni yengish” voqeasi hayotda qanday ahamiyatga ega?

4.2. Qushning Aliga aytgan gaplaridan qanday saboq chiqarish mumkin?

1. Test savollarining javoblari va ballari

Har bir to‘g‘ri javob uchun 1 ball beriladi.

1.1. Ali oltin qushni birinchi marta qayerda ko‘rdi?

Javob: B) O‘rmon chetida

1.2. Aliga birinchi sinovda nima yordam berdi?

Javob: C) Qo‘rquvni yengishi

1.3. Sehrli Tog‘da qush Aliga qanday mukofot berdi?

Javob: B) Qalbni boyituvchi sir

2. Qisqa javob talab qiladigan savollar javoblari va ballari

Har bir to‘g‘ri va to‘liq javob uchun 2 ball beriladi.

2.1. Alini oltin qush bilan sayohat qilishga nima undadi?

Javob: Alini oltin qushning sirli gaplari va buyuk sirni ochishni istashi undadi.

2.2. Qorong‘i o‘rmondan o‘tishda Ali qanday yondashuvdan foydalandi?

Javob: Ali yulduzlarning nuriga e‘tibor qildi va shu orqali qorong‘ilikni yengib chiqdi.

3. Voqealarni tartibga solish savollari javoblari va ballari

To‘liq to‘g‘ri tartib uchun 3 ball beriladi, qisman to‘g‘ri tartib uchun 2 ball, noto‘g‘ri tartib uchun 0 ball.

To‘g‘ri tartib:

1. Ali oltin qush bilan tanishdi.

2. Ali ulkan ko‘prikdan muvaffaqiyatli o‘tdi.

3. Ali qorong‘i o‘rmondan o‘tdi.

4. Ali Sehrli Tog‘ga yetib bordi.

4. Matndagi mantiqni tushunish savollari javoblari va ballari

Bu savollar ochiq javob talab qiladi. Baholash mezonini quyidagicha:

To‘liq, izchil javob – 3 ball

Qisman to‘g‘ri javob – 2 ball

Noaniq yoki noto‘g‘ri javob – 1 ball

4.1. Sizningcha, “qo‘rquvni yengish” voqeasi hayotda qanday ahamiyatga ega?

Javob: Qo‘rquvni yengish har qanday qiyinchilikni yengishga yordam beradi. Hayotda mard bo‘lish va ishonchni oshirish uchun muhimdir.

4.2. Qushning Aliga aytgan gaplaridan qanday saboq chiqarish mumkin?

Javob: Qushning gaplari insonni qiyinchiliklarga dosh berishga, sabrli va jasur bo‘lishga undaydi. Qiyinchiliklarni yengish orqali yangi bilim va tajribalarga ega bo‘lish mumkin.

Xulosa: Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, PIRLS tadqiqotlari xalqaro miqyosda boshlang‘ich ta‘lim sifatini baholashda muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu tadqiqot natijalari O‘zbekiston uchun katta imkoniyatlar eshigini ochadi va ta‘lim tizimidagi dolzarb muammolarni aniqlashga xizmat qiladi. Savodxonlikni oshirish uchun boshlang‘ich ta‘lim sifatini yaxshilash, o‘qituvchilarni muntazam ravishda o‘qitish va zamonaviy ta‘lim texnologiyalaridan foydalanish zarur. Kelgusida O‘zbekistonning PIRLS reytingida yuqori o‘rinlarni egallashi uchun tizimli yondashuvni kuchaytirish va xalqaro tajribalarni keng tatbiq etish lozim. Shu bilan birga, ta‘lim sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar va dasturlar nafaqat milliy taraqqiyot, balki kelajak avlodning intellektual salohiyatini oshirish uchun ham asos bo‘ladi. Ushbu maqsadlarga erishish uchun jamoaviy sa’y-harakat va izchil strategiya talab etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. PIRLS 2021 hisobotlari.
2. Xalqaro ta‘limni baholash tashkiloti (IEA) ma’lumotlari.
3. <https://uz.wikipedia.org>

BOLANING MA’NAVIYATIGA TA’SIR ETUVCHI OMILLAR

Pulatov Hayotbek Abdugani o‘g‘li

Chirchiq davlat pedagogika universiteti Ijtimoiy va gumanitar fanlarni o‘qitish metodikasi: huquq ta’limi yo‘nalishi 1-bosqich magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolamizda bugungi kunda farzandni tarbiyalashda oila a’zolari nimalarga e’tiborli bo‘lishi lozimligi, farzandning ma’naviy kamol topishida hamda madaniyatli shaxs sifatida jamiyatda o‘z o‘rniga ega bo‘lishida oilaning maktabning va tashqi muhitning ta’siri va tashqi muhitdan keladigan zarar yetkazuvchi omillarga qarshi qanday kurashish kerakligi aynan ma’naviy immunitetning shakllantirishning muhimligi borasida so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: madaniyat, ma’naviyat, komil shaxs, ma’naviy immunitet, tarbiya, din, ilm, huquqiy madaniyat, huquqbuzarlikka moyillik, omillar ta’siri,

Bugun biz zamonaviy dunyoda ya'ni internet takomillashgan asrda istiqomat qilmoqdamiz. Bu yangilanishlar va qulayliklar yaxshi lekin bir naqlni yoddan chiqarmasligimiz kerak “ Har narsaning bir yaxshisi bo'ladi – yaxshi deb ishonma pand berib qo'yadi”. Bu naqldan shuni anglash mumkinki, internet va qulayliklar yaxshi biroq bu bilan birga internet oqimlari va turli g'ayrimadaniy g'oyalar ham kirib kelmoqda.

Keling avvalo, madaniyat va ma'naviyat tushunchalarini qisqcha yoritib o'tsak.

Madaniyat haqida so'z borganda madaniyat haida ko'plab olimlar turlicha fikr bildirishgan va unga turlicha ta'riflar keltirishgani barchamizga ma'lumligini anglashimiz mumkin. Shu ta'riflardan kelib chiqiqb madaniyatga quyidagicha yondashadigan bo'lsak :

Madaniyat bu – umumiy bir yaxlit tizim deya qabul qilsak, har qanday hodislar jumladan ma'naviy hodisalarning umumiy jihatlarini nazariy tarzda ifodalaydi va ma'naviy hodisalarning jamiyatda namoyon bo'lishini amaliy jihatlarini ham o'rganadi.^[1]

Madaniyat boshqa jihatdan olib qaraganda “odob” tushunchasi bilan bir ma'noda qo'llanilishini inobatga olsak, madaniyat g'arb nuqtai nazardan butun jahon miqyosida keng qo'llaniladi. Odob esa aynan musulmon olamida madaniyat tushunchasi o'rinda qo'llaniladi.^[2]

Madaniyat tushunchasi “madaba” so'zidan kelib chiqqan bo'lib, ma'naviy ziyofat degan tushunchaga yaqin hisoblanadi.^[3] Ma'naviy ziyofatda esa albatta ziyolilar yig'ilib o'qigan asarlarini, savdogarlardan eshitgan yangiliklarni va yangi asar yozayotgan bo'lsalar o'zaro fikr almashinadilar desak mubolag'a qilmagan bo'lamiz albatta.

Yuqorida biz ma'naviyat tushunchasini ko'p bora tilga olib o'tdik. Keeling endi qisman ma'naviyat tushunchasiga ham tushuntirish berib o'tadigan bo'lsak manfaatli bo'ladi.

Ma'naviyat tushunchasi keng ma'noda qo'llaniladigan yirik tushunchalardan sanaladi. Bu tushunchaga ham Sharq va G'arb mamalakati olimlari, ziyolilari, mutafakkirlari ko'pgina ta'riflarini berib fikrlarini bildirib o'tganlar.

Jumladan, so'z mulkning sultoni bo'lmish Nizomiddin Mir Alisher xazratlari o'zining turkey tilde yozilgan besh dostondan iborat bo'lgan “Hamsa” asarida inson ma'naviyatini va komil shaxsni shu darajada tasvirlaganki, bu asarini o'qigan har qanday inson bundan ma'naviy quvvat olmasdan qolmaydi. Ushbu asarida chin muhabbat qanday bo'lishligi, chin do'stlik qanday bo'lishligi, qolaversa rahbarlik qiluvchi shaxsning ma'naviy kamoloti qanday ko'rinishda bo'lishligi va bunda nimalarga e'tibor berish lozimligi haqida takrorlanmas fikrlar bitilgan ulkan ma'naviy boylik desam adashmagan bo'laman.

Alisher Navoiy o‘zining “Hayrat ul-Abror” asarida odob va axloq haqida shunday fikr bildiradi: “Masxaraboz kulgu uyg‘otishi uchun bir diram deb naq ikki shapaloq yeydi. Boyo‘g‘li ham o‘z ko‘rinishi jihatidan masxarabozga o‘xshab ketgani uchun hujum qiladilar. Bu masxarabozliklarning barchasi hayo va odob kelsa darhol daf bo‘ladi. Har bir aql-hushli inson o‘z so‘zini aql bilan so‘zlaydi”.^[4] Bundan ko‘rinadiki, inson o‘zining odobi bilan go‘zal bo‘lishi, inson xushxulq bo‘lishi, o‘zidan kattalarni hurmatlashi kichik yoshdagilarga esa izzat-ikromda muomalada bo‘lishi lozimdir. Bugungi yoshlarimiz bundan ancha ibrat olishsa arziydi.^[5] Sababi, Alisher Navoiy bundan VI asr avval insonlar masxaraboz va boyo‘g‘liga o‘xshab to‘g‘ri kelgan gaplarni gapirmasligi, suxbatdoshining katta yoki kichik ekaniga e‘tibor berishi kabi yoritgan xislatlar bugungi kun uchun ham munosib axloqiy qarash bo‘lib xizmat qiladi. Bugun biz farzandlarimizni boyo‘g‘lidek yoki masxarabozdek qilib jamiyatga tayyorlab bermoqdamiz qaysidir ma’noda bugungi yosh avlodni tarbiyalashda jiddiy xatoliklarga yo‘l qo‘yib kelmoqdamiz. Ibn Sinoning ta’biri bilan aytganda– “farzandni ona qornidaligidayoq tarbiyalashda sustkashlikka yo‘l qo‘yib qo‘ymoqdamiz”. Yoshlarning turli buzuvchilikni targ‘ib qiluvchi, jinoyatchilikka undovchi materiallarni toosha qilishiga yo‘l qo‘yib bermoqdamiz. Ilk mustaqillik vaqtidan 2014-yilgacha bo‘lgan vaqtni oladigan bo‘lsak, hamda bugungi yangi o‘zbekiston yoshlarini imkoniyatlarini solishtiradigan bo‘lsak naznimizda imkoniyat ko‘p ammo sifat va o‘sinh pasaygan ilgari davrda imkoniyat bu darajada bo‘lmagan ammo, nisbatan sifat yuqori bo‘lgan. Farzandlarimizni tarbiyalashda dunyoviylikka emas diniy ilmlarga ham kuchli e‘tibor qaratishimiz dolzarb masalaga aylanib bormoqda.

Farzandlarimizni axloqli, ma’naviyatli, madaniyatli qilib tarbiyalashda ishtirok etayotgan barcha shaxslar bir yoqadan bosh chiqarib harakatni va tizginni mahkamroq ushlashi hamda bu tizginni axloqsizlik va ma’naviyatsizlik hamda jinoyatchilikni targ‘ib qilib kelayotgan o‘rgimchakka berib qo‘ymasligimiz shart deb o‘ylaymiz. Axloq va tarbiya borasida o‘rta asr mutafakkirlaridan biri Imom al-Buxoriy o‘zining “Al-adab al-Mufrat” asarida quyidagicha hadis keltiradi - “Abu Dardo (r.a) rivoyat qiladilar: “Rasululloh (s.a.v): “Kimgaki muloyimlikdan nasiba berilgan bo‘lsa, unga yaxshilikdan nasiba ato qilingan bo‘ladi va kim undan mahrum qilingan bo‘lsa, yaxshilikdan ham mahrum bo‘lgan bo‘ladi. Qiyomat kuni mo‘min bandaning tarozusi og‘ir qiladigan narsa yaxshi axloqdir. Alloh Taolo yomon so‘z va yomon fe’llik kishiga albatta g‘azab qiladi”, dedilar^[6]. Yuqorida keltirilgan hadisni tahlil qiladigan bo‘lsak, tarbiyali, xushxulq bo‘lsa albatta Ka’ramli zotning marhamatiga sazovor bo‘ladi. Aksincha, yomon xulqli, badfel kimsalar esa Yaratganning g‘azabiga duch keladi. Shu badfel inson o‘z xatolarini anglab, qilayotgan ishlarini to‘xtata olsa va irodasini bunda sobit

etib, ma'naviyatini oziqlantirib, oziqlagan ma'anaviyati orqali butun ruhini poklay bilsa albatta marhamatli zot bandasining harakatlarini ko'rib gunohlarini kechirishi haqiqatdan holi emas.^[7] Qiyomat kuni kelganida birinchi navbatda farzandning yomon tarbiya topganligidan uning yaqinlari aziyat chekadi, ikkinchi navbatda bunga e'tiborsizlik bilan qaragan va shogirdini vaqtida to'g'ri yo'lga qaytarmagan yoki qaytaerishga harakat qilmagan ustozni aziyat ko'radi, keying o'rinda o'zi bila turib yomon yo'lga kirgani boisdan aziyat ko'rishi mumkinligini tushuntirish mumkindir

Muhataram Birinchi Prezidentimiz Islom Karimov ma'anaviyat borasida Sunday fikrni ilgari suradi; - "Ma'anaviyat – insonni ruan poklanish, qalban ulg'ayishga chorlaydigan, odamning ichki dunyosi,irodasini baquvvat, imon-e'tiqodini butun qiladigan, vijdonini uyg'otadigan beqiyos kuch, uning barcha qarashlarining me'zonidir".^[8] Demak bundan shuni anglash mumkinki, insonni ruhan poklanishga va qalban uyg'onishga chorlovchi eng kata kuch bu uning ma'naviyati hisoblanadi. Madaniyat esa,shu kuchni yuzaga chiqarish ko'nikmasi hisoblanadi.hamkorlik deganda ham aynan shu narsaga urg'ni berish to'g'ri bo'ladi.ota-ona farzandida ma'naviyatsni shklantirishga ko'maklashsa, ustozni shakllanayotgan ma'naviyatni yanada boyitib uni jamiyatda namoyon etishga o'rgatadi.

Prezidentimiz Shavkat Miromonovich 2024-yilni yoshlar va biznesni qo'llab-quvvatlash yili deb nomaganligi ham bejizga emas albatta. Bu degani yoshlarga kelgusida yanada ko'p imkoniyatlar eshigi ochilishi, ularni diplomga emas aynan bir sohaga o'qishiga imkoniyat yaratish va yetuk, o'z kasbining halol va yetuk kadri bo'lib yetishishga poydevor bo'ldi deya olamiz.

Mavzumzning dolzarb masalasiga aylangan farzand tarbiyasi va unga ta'sir etuvchi omillar hamda ulardan himoyalaniish borasida yakuniy yechimlarni berib o'tadigan bo'lsak, bugungi globallashuv davrida 7 yoshdan 70 yoshgacha qaraydigan bo'lsak har birining qo'lida zamonaviy rusumdagi uyali aloqa vositalarini ko'rishimiz mumkin. Farzand tarbiyasiga jiddiy ta'sir etayotgan katta omillardan biri mana shu hayotimizning bir bo'lagiga aylanib qolgan vositadir. Oila davrasida, dasturxon atrofida, o'zaro suhbatlashi vaqtlarida ovunchog'imiz farzandimiz emas balki qo'limizdagi shu telefondir. Farzandimiz mehr talab qilib yonimizga kelganida unga mehr berish emas fikri-hayolimiz ijtimoiy tarmoqda bo'layotgan voqelikdaligi va farzandni o'zidan itarib uning dilini xunob qilayotganimizdadir. Farzandimizning kunini 4 soati maktabda o'tganini bila turib u bilan qiziqmaslik,maktabda olgan ilmi haqida so'ramaslik ham jiddiy xatoliklarimizdan biridir. Frzandimiz ustozidan ozgina dakki eshitsa farzandning tomoninni olib ustozni uning oldida obrosizlantirish va behurmat qilib haqoratlashimiz farzandning ustozga va ilmga bo'lgan munosabatini salbiy

tomonga o‘zgarishiga jiddiy sababdir. Farzandimizga eng qimmat rusumli telefon olib berishga qurbimiz yetadi xattoki olib beramiz ham ammo uning nazoratiga kelganda tizginni bo‘sh qo‘yayotganimiz, farzandga internetga kirishni o‘rgatayabmizku ammo internet odobini o‘rgatmasdan qoldirayotganimiz bu ham madaniyatsiz shaxsning bittaga ko‘paytishimizga sabab bo‘layotgan harakatimizdir.

Agarada biz yuqorida keltirilgan xatolarimizni, kamchiliklarimizni ma‘nan anglab yetsak, farzandimizga telefon olib berishdan oldin telefon odoblari, internet odoblaridan tushuncha berib farzandni tayyorlab keyin telefon olib bersak, olib bergan telefonimizdan u nima maqsadda foydalanayotganligiga jiddiy ahamiyat qaratsak, farzandimizga mehr berib ustozlari bilan hamkorlikda unga ham ma‘nan ham madaniyat, ham jismonana, ham ruhan madad berib qo‘llab quvvatlasak albatta jamiyatga kelgusida barkamol shaxsni yetishtirib beramiz va uning orqasidan faqat tuxmat, ta‘na-dashnomlar emas balki shirin so‘z va rahmatlar eshitamiz albatta. Bularning barchasini izchil yo‘lga qo‘yish uchun avvalo otalarni ham qaytadan tarbiyalashimiz zarur deb hisoblaymiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

Abdullayev M, Ochildiyeu A ‘Madaniyatshunoslik asoslari’ darslik. Toshkent 2006 (5-bet)

1. Shayx Muhammad Sodik Muhammad Yusuf ‘Ijtimoiy odoblar’ asari “HILOL – NASHR” T:2021 (6-bet)

2. Shayx Muhammad Sodik Muhammad Yusuf ‘Ijtimoiy odoblar’ asari “HILOL – NASHR” T:2021 (6-bet)

3. Alisher Navoiy. “Hayrat ul-Abror”. “Yangi asr avlodi”. Toshkent. 2019. (38-39-b).

4. <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/187>

5. Imom Al-Buxoriy. “Al-Adab Al-Mufrat”. 2-jild 75-b.

6. Qur’oni Karim ma’nolar tarjimasi. Shayx Abdulaziz Mansur tarjimasida. 431-b

7. Karimov I.A “Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch’ asar “Manaviyat” nashriyoti , T:2008 (19-bet)

ZARNIGOR XURRAMOVA SHE’RLARI

Zarnigor Xurramova Akbarjon qizi

Samarqand davlat universiteti filologiya fakulteti o‘zbek tili yo‘nalishi
Samarqand viloyati Oqdaryo tumani Uchtepa mahallasi 12-uy
+998947678410

2006-yil Samarqand viloyati Oqdaryo tumani Uchtepa mahallasida tug‘ilgan va shu yerdagi 15-umumiy o‘rta ta’lim maktabini tamomlagan. Zakovat, Yosh kitobxon tanlovlariga qatnashib faxrli o‘rinlarni qo‘lga kiritgan. 2023-yil Oqdaryo tumanidagi yosh ijodkorlar uyushmasi a’zosi bo‘lgan. 2024-yil Ona tili va adabiyot fanidan til sertifikatiga ega bo‘ldi. Bolaligidanoq badiiy adabiyotga ixlos qo‘yganligi, she’riyatni sevganligi Zarnigorni adabiyot maydoniga yetakladi. 2024-yil Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti filologiya fakulteti o‘zbek tili yo‘nalishiga o‘qishga qabul qilindi. Oliy ta’lim muassasasida amalga oshirilayotgan ma’naviy-ma’rifiy ishlarda faol ishtirok etadi.

Mitti tilak

Ko'pni tilamayman Sendan Allohim,
Senga yetib borarmi, dodi faryodim?!
Yolg'on dunyo osmonida qo'shqanotim,
Ota-onam sog'ligin ber ilohim!

Tashvishlar ortidan kelar tashvishlar,
Dard ila parishon jimgina kular.
Sendan faqat mening baxtmni tilar
Umrlariga umr qo'shgin ilohim

Yig'lamasin yosh ko'rmayin ko'zida
Ming ma'no mujassam shirin so'zida
Meni o'ylaguvchi tayin o'zida...
Kulgichli bir baxtlar bergin ilohim.

Viqor-la qadamin tashlasin mag'rur,
Baxtimdan toleyi yashnasin masrur.
Olamda ko'rmasin kamchilik qusur,
Yo'llariga omad bergin ilohim

Dilini og'ritsam qalbim xasratda,
Yurarman o'zimdan o'zim nafratda,
Kechirolmay o'zimni biror fursatda,
Jannati bog'ingdan taxt ber, ilohim

Yuzingizni burmang, Onajon

Bilib-bilmay xatolar qilsam,
Yuragingiz og'ritib qo'ysam.
Yashamoqdan hattoki to'ysam,
Yuzingizni burmang, Onajon!

O'z g'amimni o'ylaganimda,
O'zga dardin so'ylaganimda,
Sog'inchlardan bo'ylaganimda,
Yuzingizni burmang, Onajon!

Ahvolingiz so'rolmay qolsam.
Yoningizga borolmay qolsam,
Tik qarasa goho ko'zlarim,
Yuzingizni burmang, Onajon!

Begonalar sirim sotganda,
Dard quvonchdan nogoh ortganda,
Yomon so'zlar tig'day botganda,
Yuzingizni burmang, Onajon!

Azoblarga yo'liqqanimda,
Mehnatdan ham toliqqanimda,
Xatolardan qoqilganimda,
Yuzingizni burmang, Onajon!!

G'amga to'lib yig'laganimda,
Yurakkinam tig'laganimda,
Dunyolarga sig'maganimda,
Yuzingizni burmang, Onajon!

Onam...

Yo'linga termulib aslo tolmay siz,
Doug'a qo'l ochib sira tonmay siz,
O'zinga aybimni oshkor qilmay siz,
Jannat gullaridan a'losi onam.

Har yurgan yo'llarda meni o'ylaysiz
Allohdan doimo baxtim so'raysiz
Farzandlar iqbolin ko'rayin deysiz,
Jannat gullaridan a'losi onam.

Yuzingiz kulsa-da qalbingiz yig'lar,
Sezdirmassiz, vale ko'zingiz so'zlar
Dono so'zingizdan qalbimiz quv nar
Jannat gullaridan a'losi onam.

G'amingiz kimsaga aytmay yurasiz,
Bilmadim, ne baxtli xayol surasiz?...
Bizni joningizdan ortiq suyasiz
Jannat gullaridan a'losi onam.

Bolam deb kechadan bedor o'tasiz
Ro'zg'or kamin o'ylab tinim bilmay siz
Umr tez o'tganin hatto sezmay siz

Jannat gullaridan a'losi onam.

Barchadan kech uxlab erta turasiz,
Dardimning davosin yaxshi bilasiz ,
Farzand-chun hattoki jonni berasiz
Jannat gullaridan a'losi onam.

Yana buvinga

Dunyo go'zal bo'lardi har gal,
Buvijonim jilmayib qo'ysa,
Qani endi qaytsa o'shal dam,
Zarnigor deb yana bir suysa...

Suratingiz quchib charchadim,
Qani bir bor o'zingiz quchsam.
Yoningizga borgim keladi,
Iloj topsam, siz tomon uchsam...

Shiringina armonim sizsiz,
Sog'inchlarim sizgadir cheksiz,

Jarlikdaman men go'yo tubsiz,
Eh, afsuski yonimda yo'qsiz...

Sog'inchlarim qalbim tig'laydi,
Yurakkinam tinmay yig'laydi ,
Har soniya sizni qumsaydi ,
Qaytmaslikni yurak bilsaydi....

So'zlaringiz sog'indim juda,
Ko'nmayabdi yurak bechora,
O'yga tolar yana behuda,
Dardga davo topmas nachora...

Dunyo go'zal bo'lardi har gal,
Buvijonim jilmayib qo'ysa,

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA YASHIL IQTISODIYOTNI
RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI**

Omonova Shahzoda

Osiyo texnologiyalar universiteti talabasi

Annotatsiya: *Yashil iqtisodiyot - bu atrof-muhitni muhofaza qilish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va iqtisodiy o‘shni barqaror rivojlantirishga qaratilgan iqtisodiy tizimdir. O‘zbekiston Respublikasi uchun yashil iqtisodiyotning rivojlanishi nafaqat ekologik barqarorlikni ta'minlash, balki iqtisodiy o‘shni yangi sifat darajasiga ko‘tarish imkoniyatini ham beradi. Ushbu maqolada O‘zbekistonda yashil iqtisodiyotni rivojlantirish istiqbollari, uning ahamiyati va amalga oshirilishi lozim bo‘lgan chora-tadbirlar haqida ma'lumotlar berilgan.*

Kalit so‘zlar: *yashil iqtisodiyot, quyosh energiyasi, shamol energiyasi, tabiiy resurslar, ekologik barqarorlik, ekologik tarbiya, energiya manbalari.*

Kirish

Yashil iqtisodiyotning asosiy maqsadi - iqtisodiy tizimni ekologik jihatdan barqaror va ijtimoiy adolatli qilishdir. O‘zbekiston, o‘zining tabiiy resurslari va geografik joylashuvi bilan, yashil iqtisodiyotga o‘tish uchun katta imkoniyatlarga ega. Mamlakatimizda quyosh energiyasi, shamol energiyasi, biomassa va boshqa qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirish uchun qulay sharoitlar mavjud. Bu energiya manbalaridan foydalanish, nafaqat energiya xavfsizligini ta'minlaydi, balki iqtisodiy o‘shni ham qo‘llab-quvvatlaydi. O‘zbekiston hukumati yashil iqtisodiyotga o‘tish jarayonida bir qator tashabbuslarni amalga oshirmoqda. 2019 yilda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining "Yashil iqtisodiyot" konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risidagi farmoni qabul qilindi. Ushbu konsepsiya mamlakatda ekologik barqarorlikni ta'minlash va iqtisodiy o‘shni yangi yo‘nalishlarga yo‘naltirish uchun muhim qadamdir. Konsepsiya doirasida energiya samaradorligini oshirish, qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirish, chiqindilarni boshqarish va suv resurslaridan oqilona foydalanish kabi masalalar ko‘rib chiqilmoqda. Yashil iqtisodiyotga o‘tish jarayonida eng muhim jihatlardan biri - energiya samaradorligini oshirishdir. O‘zbekiston energiya iste'moli bo‘yicha yuqori ko‘rsatkichlarga ega bo‘lib, bu esa energiya resurslaridan oqilona foydalanishni talab qiladi. Energiya samaradorligini oshirish uchun yangi texnologiyalarni joriy etish, energiya iste'molini kamaytirish va energiya manbalarini diversifikatsiya qilish zarur. Bu jarayonlar nafaqat energiya

xarajatlarini kamaytiradi, balki ekologik muammolarni ham hal etishga yordam beradi. Shuningdek, O‘zbekistonning qishloq xo‘jaligida yashil iqtisodiyot tamoyillarini joriy etish ham muhim ahamiyatga ega. Qishloq xo‘jaligi sohasida ekologik toza mahsulotlar ishlab chiqarish, agroekologik texnologiyalarni qo‘llash va suv resurslaridan oqilona foydalanish orqali qishloq xo‘jaligini barqaror rivojlantirish mumkin. Bu nafaqat qishloq xo‘jaligi mahsulotlarining sifatini oshiradi, balki qishloq aholisining farovonligini ham ta'minlaydi. Yashil iqtisodiyotga o‘tish jarayonida ijtimoiy jihatlar ham e'tibordan chetda qolmasligi lozim. Ijtimoiy adolat va barqarorlikni ta'minlash uchun aholining yashil iqtisodiyotga bo‘lgan munosabatini o‘zgartirish, ekologik ta'lim va targ‘ibot ishlarini kuchaytirish zarur. O‘zbekiston aholisining ekologik savodxonligini oshirish, yashil iqtisodiyotning ahamiyatini tushuntirish va ekologik muammolarni hal etishga jalb etish muhimdir.[1]

Yashil iqtisodiyotga o‘tish jarayonida xalqaro hamkorlik ham muhim rol o‘ynaydi. O‘zbekiston xalqaro tashkilotlar, donor mamlakatlar va boshqa davlatlar bilan hamkorlikni kuchaytirishi lozim. Bu orqali mamlakatimiz yashil iqtisodiyotga o‘tish jarayonida zarur bo‘lgan bilim va texnologiyalarni olish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Xalqaro tajriba va bilimlarni o‘rganish, O‘zbekistonning yashil iqtisodiyotga o‘tish jarayonini tezlashtirishga yordam beradi. Shuningdek, O‘zbekistonning yashil iqtisodiyotga o‘tish jarayonida davlat siyosati va qonunchiligini takomillashtirish zarur. Davlat tomonidan yashil iqtisodiyotga o‘tishni qo‘llab-quvvatlovchi qonunlar va dasturlar ishlab chiqilishi, investitsiyalarni jalb qilish va innovatsion loyihalarni moliyalashtirishda yordam berishi lozim. Bu orqali iqtisodiy subyektlar yashil iqtisodiyot tamoyillarini joriy etishga qiziqish bildirishlari mumkin.[2]

Umuman olganda, O‘zbekistonda yashil iqtisodiyotni rivojlantirish istiqbollari juda kengdir. Mamlakatimizning tabiiy resurslari, geografik joylashuvi va inson salohiyati yashil iqtisodiyotga o‘tish jarayonida muhim ahamiyatga ega. Yashil iqtisodiyotga o‘tish, nafaqat ekologik muammolarni hal etishga yordam beradi, balki iqtisodiy o‘sishni yangi yo‘nalishlarga yo‘naltirish imkonini ham beradi. O‘zbekistonning yashil iqtisodiyotga o‘tish jarayonida amalga oshirilishi lozim bo‘lgan chora-tadbirlar, xalqaro hamkorlik va davlat siyosati muhim ahamiyatga ega. Shunday qilib, O‘zbekiston yashil iqtisodiyotga o‘tish jarayonida muvaffaqiyat qozonishi uchun barcha shart-sharoitlar mavjud. O‘zbekistonning yashil iqtisodiyotga o‘tish jarayonida muvaffaqiyatli bo‘lishi uchun, davlat va xususiy sektor o‘rtasida samarali hamkorlik o‘rnatilishi zarur. Bu hamkorlik, innovatsion g‘oyalarni amalga oshirish, yangi texnologiyalarni joriy etish va resurslardan oqilona foydalanish imkoniyatlarini yaratadi. Shuningdek, aholining yashil iqtisodiyotga qiziqishini oshirish va ularni bu

jarayonga jalb etish muhimdir. Yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonida O'zbekistonning ijtimoiy va iqtisodiy barqarorligini ta'minlash, kelajak avlodlar uchun toza va sog'lom atrof-muhitni yaratish uchun zarurdir. Bu jarayon, nafaqat iqtisodiy o'sishni ta'minlaydi, balki ijtimoiy adolatni ham oshiradi. O'zbekistonning yashil iqtisodiyotga o'tish jarayoni, mamlakatimizning global miqyosda raqobatbardoshligini oshirishga ham yordam beradi. [3]

O'zbekiston Respublikasi yashil iqtisodiyotni rivojlantirishga qaratilgan strategiyalarni amalga oshirishda faol ishtirok etmoqda. Yashil iqtisodiyot, asosan, ekologik barqarorlikni ta'minlash, iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish va ijtimoiy farovonlikni oshirishga qaratilgan. O'zbekiston quyosh va shamol energiyasi bo'yicha jadal rivojlanmoqda. Mamlakatning geografik joylashuvi quyosh energiyasidan samarali foydalanish imkonini beradi. 2023 yilga kelib, O'zbekistonning quyosh energiyasidan foydalanish quvvati 12 gigavattga yetdi. 2030 yilga kelib, bu ko'rsatkichni 30 gigavattga oshirish rejalashtirilmoqda. 2022 yilning oxiriga kelib, O'zbekiston 3,2 milliard kVt soat quyosh energiyasini ishlab chiqardi, bu 2021 yilga nisbatan 50% o'sishni anglatadi. O'zbekiston hukumati qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirishga qaratilgan "Yashil energiya" dasturini amalga oshirmoqda. Ushbu dastur doirasida 2023 yilda 1,5 milliard dollar miqdorida investitsiyalar jalb qilindi. Energiya samaradorligini oshirish O'zbekistonning iqtisodiy rivojlanishida muhim o'rin tutadi. 2023 yilga kelib, energiya samaradorligini oshirish bo'yicha davlat dasturi doirasida 200 dan ortiq loyiha amalga oshirildi. Mamlakatda energiya sarfini kamaytirish maqsadida yangi texnologiyalarni joriy etish, energiya tejamkor uskunalarni ishlab chiqarish va energiya samaradorligini oshirishga qaratilgan dasturlar amalga oshirilmoqda. 2022 yilda energiya samaradorligini oshirish natijasida 1,5 milliard dollarlik energiya tejaldi. Bu o'z navbatida, iqtisodiyotning barqaror o'sishini ta'minlashga yordam beradi. O'zbekistonning energiya samaradorligi ko'rsatkichlari 2021 yilga nisbatan 10% ga oshdi. O'zbekiston qishloq xo'jaligida ekologik toza mahsulotlar ishlab chiqarishga e'tibor qaratmoqda. 2023 yilga kelib, mamlakatning 15% qishloq xo'jaligi mahsulotlari organik sifatga ega bo'ldi. O'zbekiston hukumati organik qishloq xo'jaligini rivojlantirish bo'yicha turli dasturlarni amalga oshirmoqda. 2021 yilda O'zbekistonda organik qishloq xo'jaligi mahsulotlari eksporti 50 million dollarni tashkil etdi. 2022 yilda bu ko'rsatkich 70 million dollarga yetdi. O'zbekistonning organik qishloq xo'jaligi mahsulotlari Yevropa bozorida talabga ega bo'lib, bu mamlakatning iqtisodiy o'sishiga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. O'zbekiston suv resurslaridan oqilona foydalanish bo'yicha yangi texnologiyalarni joriy etmoqda. 2023 yilga kelib, suvni tejash texnologiyalarini qo'llash orqali 1,2 milliard kub metr suv tejash mumkin bo'ldi. Suvni tejash bo'yicha amalga oshirilayotgan

loyihalar natijasida qishloq xo‘jaligida suv iste‘molini kamaytirish maqsadida zamonaviy irrigatsiya tizimlari joriy etilmoqda. 2022 yilda qishloq xo‘jaligida suvni tejash bo‘yicha amalga oshirilgan loyihalar natijasida 200 million dollar iqtisod qilindi. Suv resurslaridan oqilona foydalanish, shuningdek, ekologik muammolarni hal qilishda muhim ahamiyatga ega.[4]

O‘zbekiston chiqindilarni qayta ishlash va boshqarish bo‘yicha dasturlar amalga oshirmoqda. 2023 yilga kelib, O‘zbekistonda chiqindilarni qayta ishlash darajasi 20% ga yetdi. Chiqindilarni boshqarish bo‘yicha amalga oshirilayotgan loyihalar natijasida chiqindilardan foydalanish va ularni qayta ishlash jarayonlari samarali tashkil etilmoqda. 2022 yilda 1,5 million tonna chiqindi qayta ishlanib, 100 million dollar iqtisod qilindi. Chiqindilarni boshqarish va qayta ishlash jarayonlari ekologik muammolarni hal qilishda muhim rol o‘ynaydi.[5]

Xulosa:Shunday qilib, O‘zbekistonda yashil iqtisodiyotni rivojlantirish istiqbollari, mamlakatimizning iqtisodiy, ekologik va ijtimoiy barqarorligini ta‘minlashda muhim ahamiyatga ega. Yashil iqtisodiyotga o‘tish, O‘zbekistonning kelajagi uchun muhim qadamdir va bu jarayonda barcha jamiyat a‘zolari, davlat va xususiy sektor birgalikda harakat qilishlari zarur. O‘zbekistonning yashil iqtisodiyotga o‘tishi, nafaqat mamlakatimiz, balki butun dunyo uchun ijobiy natijalar keltirishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdullayev, O. (2021). "Yashil iqtisodiyot va uning O‘zbekistondagi ahamiyati". O‘zbekiston iqtisodiyoti jurnali, 3-son, 45-50 betlar.
2. Toshpulatov, S. (2022). "Qayta tiklanuvchi energiya manbalari: O‘zbekiston tajribasi". O‘zbekiston fanlar akademiyasi ilmiy maqolalari, 2-son, 15-22 betlar.
3. Xolmatov, R. (2020). "Ekologik toza qishloq xo‘jaligi: muammolar va istiqbollar". O‘zbekiston qishloq xo‘jaligi jurnali, 4-son, 30-35 betlar.
4. Saidov, D. (2023). "O‘zbekistonda energiya samaradorligini oshirish yo‘llari". Energiya va resurslarni boshqarish ilmiy-nazariy jurnali, 1-son, 10-18 betlar.
5. Rasulov, M. (2021). "Suv resurslaridan oqilona foydalanish: O‘zbekiston tajribasi". Suv va ekologiya jurnali, 5-son, 25-32 betlar.
6. Qodirov, A. (2022). "Chiqindilarni boshqarish va qayta ishlash: O‘zbekistonning yangi yondashuvlari". Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish jurnali, 3-son, 40-47 betlar.
7. Karimov, E. (2023). "Yashil moliya va investitsiyalar: O‘zbekistonning kelajagi". Moliya va iqtisodiyot jurnali, 2-son, 55-60 betlar.

**BOSHLANG'ICH SINF ONATILI DARSIDA SIFAT SO'Z
TURKUMINI O'GATISH USULLARI**

Tursunova Marjona Ismatillayevna

SHahrisabz davlat Pedagogika institutining Pedagogika fakulteteti

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 2-kurs talabasi.

Annotatsiya: *Ushbu maqolada sifat so'z turkumi borasidagi nazariy qarashlar, yasalish tizimi, yasalishidagi omonimlik masalasi alohida tahlil qilish muammosi undan tashqari ona tili va o'qish darslarida o'quvchilar nutqi yangi-yangi sifatlar bilan boyitilishi, ularga oldindan ma'lum bo'lgan sifatlarning ma'nosiga aniqlik kiritilishi: Sifatni o'rganish metodikasi uning lingvistik xususiyatlariga asosiy e'tibor qaratiladi.*

Kalit so'zlar: *Leksik ma'no, lingvistik xususiyat, kategoriya, metodika, gramatika*

Kirish

Sifatni o'rganish tizimi materialni leksik va grammatik tomondan izchillik bilan boyitib, murakkablashtirib borishni ko'zda tutadi. O'quvchilar 1- va 2-sinfda sifatning leksik ma'nosini kuzatadilar, sifatga qanday? qanaqa? so'rog'ini berishga o'rganadilar; 3-sinfda sifat so'z turkumi sifatida o'rganiladi; 4-sinfda ilgari o'rganilganlar takrorlanib grammatik materialga bog'liq holda qip-qizil, yam-yashil kabi ortirma darajadagi (atama aytilmaydi) sifatlarning yozilishi o'rgatiladi. Ona tili va o'qish darslarida o'quvchilar nutqi yangi-yangi sifatlar bilan boyitiladi, ularga oldindan ma'lum bo'lgan sifatlarning ma'nosiga aniqlik kiritiladi: Sifatni o'rganish metodikasi uning lingvistik xususiyatlariga asoslanadi. Sifat predmetning belgisi (rangi, hajmi, shakli va ko'rinishi, maza- ta'mi, xarakter- xususiyati, hidi, vazni, o'rin va paytgacha munosabati)ni bildiradi. Sifatning leksik ma'nosi uni ot bilan bog'liq holda o'rganishni talab qiladi. Sifatni tushunish uchun 1-sinfdanoq o'quvchilar e'tibori sifatning otga bog'lanishini aniqlashga qaratiladi.

Asosiy qism: O'quvchilar qanday?', qanaqa? so'roqlariga javob bo'lgan (predmet belgisini bildirgan) so'zlarni o'zlashtirishlari uchun mashqning quyidagi turlari samarali hisoblanadi: 1) so'roq yordamida predmetning belgisini bildirgan so'zlarni tanlash; 2) aralash berilgan so'zlardan gap tuzish; 3) matndan kim? yoki nima? so'rogiga javob bolgan sozni va unga bog'langan qanday? va qanaqa? sorogiga javob bolgan sozni tanlab (so'z birikmasini topib) aytish va yozish; 4) tayanch so'zlar va rasm asosida gap yoki kichik hikoya tuzish. Ikkinchi bosqichda

asosan ikki vazifa: „Sifat“ tushunchasini shakllantirish hamda o'quvchilar nutqini yangi sifatlar bilan boyitib borish, fikrni aniq ifodalash uchun mazmunga mos sifatlardan nutqda o'rinli foydalanish ko'nikmasini o'stirish hal qilinadi. „Sifat“ tushunchasini shakllantirish o'quvchilarning „predmet belgisi“ degan umumlashtirilgan kategoriyaning o'zlashtirish darajasiga bevosita bog'liq. Sifatning leksik ma'nosi bilan birga uning xarakterli grammatik xususiyatlari ham qayd etiladi. Sifatlarning xususiyatlarini umumlashtirish asosida o'quvchilar uning so'z turkumi sifatidagi o'ziga xos ko'rsatkichlarini ajratadilar: a) predmet belgisini bildiradi. b) qanday? yoki qanaqa? sorogiga javob boladi, d) gapda otga bog'lanib, shu ot bilan so'z birikmasi hosil qiladi, ikkinchi darajali bo'lak vazifasida keladi. Bu sinfda og'zaki va yozma ijodiy ishlar (maktab bogi yoki parkka ekskursiya vaqtida kuzatilgan daraxt, qushlar, hayvonlarni tasvirlab kichik hikoya tuzish kabilari)ga katta orin beriladi, O'quvchilarning sifatning leksik ma'nosi haqidagi tushunchalarini chuqurlashtirish va predmetni har tomonlama tasvirlash malakasini o'stirish uchun: 1. berilgan predmetlarning rangi, mazasi. shakli, xususiyatini ifodalaydigan sifatlar tanlash va yozish: Qanday? shaftoli Shirin, suvli, tuksiz shaftoli. Qanday? kitob Qalin, qiziqarli kitob; 2. berilgan belgilariga qarab qaysi hayvon ekanini aniqlash: Tikanli, kichkina, foydali .. (tipratikan). Ehtiyolkor, ayyor, yovvoyi (tulki); Sifatning nutqimizdagi, fikrni aniq va tushunarli ifodalashdagi o'rnini puxta o'zlashtirishga erishish uchun ma'nodosh va zid ma'noli sifatlar ustida ishlash, o'qish darslarida sifatning o'z va ko'chma ma'noda ishlatilishini kuzatish maqsadga muvofiq. Sifatni o'rganish jarayonida so'z yasashga oid mashqlarni muntazam o'tkazib borish o'quvchilarda u yoki bu so'z turkumini yasash uchun so'z yasovchi qo'shimchalardan ongli foydalanish malakasini shakllantiradi. Uchinchi bosqichda sifat haqidagi bilimlarni takomillashtirish, og'zaki va yozma nutqda sifatlardan aniq, o'rinli foydalanish ko'nikmasini o'stirish bilan bog'liq holda -roq qo'shimchasi bilan qo'llangan sifatlarni va ko'm-kok, yam-yashil kabi sifatlarni to'g'ri yozish malakasi shakllantiriladi. Ish mazmuni shu vazifalarni bajarishga qarab belgilanadi va o'quvchilar nutqini o'stirishga qaratiladi. Nazariy ma'lumotlarga asoslanib: matnda berilgan otlarning belgilarini ifodalaydigan sifatlarni tanlab qo'yish, gapda sifat bog'langan otni (so'z birikmasini) aniqlab yozish; otga mos sifatlar tanlab predmetni tasvirlash, berilgan sifatlar yoki so'z birikmasi bilan gap tuzish kabi mashqlardan foydalaniladi.

Xulosa. Boshlang'ich sinflarda sifatni eng oson va samarali usulda o'rgatish uchun quyidagi qadamlarni ko'rib chiqish mumkin:

1. Tushunchani oddiy qilib tushuntirish: Sifatni sodda til bilan izohlang. masalan: "Sifat bu - narsalarning qanday ekanini aytadigan so'zlar: yaxshi, katta, kichik, chiroyli, tez, va hokazo.

Sifatlarni o'quvchilarning kundalik hayotidagi narsalar bilan bog'lab tushuntirishda tushunish ham oson bo'ladi natija ham yaxshi.

2. Ko'rgazmali vositalardan foydalanish: Rasmlar, oyinchoqlar, yoki haqiqiy buyumlarni namoyish qilib, ularning xususiyatlarini tavsiflashni so'rang

Masalan: ◦ "Mana bu qizil olma. Qanday olma?" "Mana bu katta kitob. Qanday kitob?" Ushbu mashq o'quvchilarda

sifatni tanib olish ko'nikmasini rivojlantiradi.

3. O'yinlar orqali o'rgatish: "Sifat top" o'yini: Bolalarga biror narsa yoki rasmni ko'rsating va ulardan sifatlarni topishni sorang "Qanday?" savoli o'yini: O'quvchilardan savollar so'rang. masalan: ◦ Olma qanday? ◦ Quyosh qanday? Mushuk qanday?

4. Qo'shiq va she'rlar orqali o'rgatish: Sifatlar bilan boyitilgan she'rlar yoki qo'shiqlarni o'rganish o'quvchilarga ularni yodda saqlashni osonlashtiradi. Masalan: "Quyosh iliq, osmon moviy, Gullari chiroyli, bargi yangi.

5. Hikoya tuzish va rolli o'yinlar: • Oddiy hikoya yoki vaziyatni aytib berib va bolalardan uning ichida sifatlarni topishni yoki sifatlar qo'shishni so'rang.

Misol: "Bir kuni katta va quvnoq mushuk kichik, chiroyli uychada yashadi.

6. Mustahkamlash uchun mashqlar: Sifatni boshqa so'z turkumlaridan ajratishni mashq qildiring Masalan, quyidagilardan sifatni topishni so'rang: ◦ Daraxt, yashil, chopmoq, katta. To'ldirish mashqlari: Gaplarni sifat bilan to'ldirishni o'rgatib Misol: Olma_____ (qanday?). Quyosh_____ (qanday?)

7. Ijodkorlikni rag'batlantirish: O'quvchilarga o'zlariga yaqin narsalar haqida sifatli gaplar tuzishni yoki rasmlar chizishni topshiring. Misol: Sening do'sting qanday? Sening rasm chizgan quyoshing qanday? Bu metodlar bolalarni qiziqtiradi va ularda sifat haqida aniq tushuncha shakllantiradi. Har bir darsda faoliyatni o'zgartirib turish ularga o'qishni yanada qiziqarli qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdullayeva O. Til korpuslarida lingvistik annotatsiya va uning prinsiplari. - Toshkent, 2022.

2. Abdullayeva O., Bozorqulova O*. Korpus lingvistikasida lingvistik tahlillar:

muammo va yechimlar / Ozbek tilitadqiqi va ta'limi muammolari Toshkent, 2021.27.10. 296-302-b

3. Rahmatullayev Sh. Hozirgi adabiy o'zbek tili. - Toshkent, 2006.

4. Sodiqova M. Hozirgi o'zbek tilida sifat. - Toshkent, 1974.

5. Xojiyev A. Tilshunoslik terminlarining izohli lug'ati. - Toshkent, 2010.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA ONA TILI O'QITISH SAVODXONLIGI FANINI O'QITISHNING ZAMONAVIY METODLARI

Xolmatova Gulsanam Absattor qizi

Shahrisabz davlat pedagogika instituti

Pedagogika fakulteti, Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi

2-bosqich talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada boshlang'ich ta'limdagi o'quvchilarga ona tilini qay tarzda o'rgatish o'qish va yozish, nutq faoliyatini o'rgatish va bir nechta metodlardan foydalangan holda savod o'rgatish metodikasi, o'qish metodikasi haqida fikr yuritilgan.*

Kalit so'zlar: *Boshlang'ich ta'lim, savod o'rgatish, o'qitish metodikasi, grammatika va fonetika, Metodika Yozuv faoliyati, So'z boyligini oshirish, va tinglab tushinish*

Kirish

O'quvchilarga ona tilini o'rgatish, ularni tarbiyalash va har tomonlama rivojlantirish vazifasidan kelib chiqib, bilim nazariyasiga, asoslanib barcha yaqin, o'zro bog'liq fanlar tavsiyalariga asoslanib ona tili o'rgatiladi. Boshlang'ich ta'limda ona tilini o'qitishda juda katta mahoratni talab qiladi va bunda o'rgatilayotgan mavzularga alohida etibor qaratilishi lozim. Misol uchun boshlang'ich ta'limda so'z turkumlari ichida eng katta hisoblanmish fe'l mavzusini oladigan bo'lsak yuqori sinflarda qoida asosida o'rgatsak bo'ladi, albatta, u bola boshlang'ich shu mavzu bo'yich tushinchasi bo'lsa shunday ekan biz boshlang'ich sinflarda fe'l mavzusini harakatga oid so'zlar deb o'rgatsak maqsadga muvofiq bo'ladi.

Asosiy qism: Boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitish va boshqa fanlarni ham o'qitishga alohida e'tibor qaratiladi. Bu qadimda ham o'z aksini topgan bunga o'z hissasini qo'shgan mutafakkurlarimizni tilga oladigan bo'lsam bular Ibn Sino, Beruniy, al-Xorazmiy, Amir Temur, Ulug'bek va boshqa ko'plab allomalarimiz ilm-fanni dunyoga tanitganlar. Oldinlar ham makdabdor domlalar ham o'z usulari va tajribalariga asoslanib saboq berishgan. Keyinchalik 1931-yil 5-sentabrda qabul qilingan “Boshlang'ich va o'rta maktab haqida”gi 1932-yil 25 –avgustda qabul qilingan “Boshlang'ich va o'rta maktab o'quv dasturlari rejimi haqida” gi qarorlar xato va kamchiliklarni barataraf qilishda juda katta samarasini berib kelgan. O'tgan asrning 50-70 –yillari mobaynida boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitish metodikasi sohasida anchagina qo'llanmalar yaratildi.

Mamlakatimiz mustaqillikga erishgach, ta'lim sohasida ham katta islohatlar amalga oshirildi. Jumldan “Talim to'g'risida”gi Qonun ishlab chiqildi va davlat ta'lim standartlari ona tili dasturlari darsliklari yangilandi. **Savod o'rgatish metodikasi:** Savod o'rgatish bu-ya'ni darsliklardagi birinchi bo'lib harflarni o'rgatishdan boshlanadi. Bunga misol sifatida boshlang'ich sinflarni qolaversa boshqa sinflarning ham poydevori hisoblanadigan birinchi sinfga nazar solamiz. Bunda o'zimiz guvohi bo'lganimizdek “Alfbe” darsligidan boshlanadi. Bu esa pedagogdan juda katta bilim, ko'nikma, malakani talab etadi va bunda ko'pgina qiyichiliklar uchraydi, chunki bola birinchi sinfga kelganda o'rganish darajasi yaxshi bo'lgani bilan ko'pgina xatolar qilishi mumkin. Shuning uchun biz pedagoglar eng, avvalo, harflarni yodlashiga etibor qaratishimiz va harflarni to'g'ri talaffuz qilishni ham boshidan o'rgatib borishimiz zarur va shart hisoblanadi. Biz bolalarga bilim o'rgatishda faqatgina, chet elning texnologiyasini emas, balki o'zimiz yaratolgan o'zimizni va bolalar saviyasini qamrab oladigan ishlanmalar shu bilan birga bola ustida bolalar ustida to'g'ri ishlay olsak savod o'rganishi ortadi va shu bilan birga o'rgangan narsasini mustahkam o'rgana olsa bolalarda o'ziga nisbatan ishonch, bilim ham oshib boraveradi. Yuqorida takidlaganimdek ona tili o'qitishda eng, avvalo harflarga etibor berishimiz kerak, chunki ona tilida so'z bo'lmasa ona tilini tasavvur qilib bo'lmaydi biz so'zlarni hosil qilishimiz uchun eng, avvalo harf va talaffuzlariga etibor beribgina o'qitsak biz shundagina bolalarga savod bera olishimiz mumkin.

So'z boyligini rivojlantirish: O'quvchilarga yangi so'zlarni o'rgatish, ularning ma'nolarini tushuntirish, sinonim va antonimlarni tanishtirish zarur. Shuningdek, o'quvchilarni so'zlashuvda qo'llaniladigan to'g'ri jumlar bilan tanishtirish ham muhimdir.

Yozuv faoliyati: Yozuv mashqlarini bajarish orqali o'quvchilar tilni qo'llashda ko'nikmalarni rivojlantiradilar. Boshlang'ich sinflarda yozuv faoliyati oddiy jumlar tuzishdan boshlab, kichik hikoyalar va she'rlar yozishga qadar kengayishi mumkin.

O'qish metodikasi: Bu metodika ham savod o'rgatish bilan deyarli farq qilmaydi. Nega deydi bo'lsak biz bolalarni ifodali o'qishini va o'qib turib to'g'ri yoza olishini o'rgatishga fikrimizni qaratamiz. Lekin, afsuski, biz hamma bolani ham bir tekisda o'qishga o'rgatolmaymiz, chunki har bitta bolaning psixikasi va dunyo qarashi har xilda bo'lganligi uchun agarda bir tekisda bolalar o'qishni o'rganolganda edi individual tarz joriy qilinmagan bo'lardi. Biz pedagoglar bolalarni o'qishini to'g'ri ya'ni harflardan harflarni ajarata olishni amaliy shakllarda harflarni o'rgatish jarayonida rasmlar asosida o'rgatsak bolalar eslab olishiga juda katta yordam beradi. Shunda biz bolajonlarga kelajagimiz

poydevorlariga to'g'ri, tez (meyorda), ongli va ifodali o'qish malakalari bilan qurollantirib borish biz pedagoglarning mahoratlariga bog'liq.

Grammatika, fonatika, so'z yasashini o'rganish metodikasi:

Bu bo'lim elementlar to'g'ri yozuvga va husnixatga o'rgatishni, Grammatik tushunchalar, boshlang'ich imlo malakalarini shakllantiradi. Bunda harflarni bolalar yodlashini, savod o'rgatishda o'qishda talaffuzini, harflarni bir biriga qo'shish orqali so'zlarni hosil qilishni u so'zlarni to'g'ri yozishi esa, grammatikani hosil qiladi. Keyin so'zga qo'shimchalar qo'shish orqali so'z yasashini o'rgatib borilaveradi. Misol uchun gul+chi= gulchi kabi va hk

Metod va Metodika: Yuqorida aytilgan fikrlarni yanada mustahkamlash uchun metodlardan foydalanishi mumkin va shart hisoblanadi. Boshlang'ich ta'lim bollalari diqqatini doim bitta joyga qaratib 45 minut darsni miyasi qabul qilmaydi shuning uchun, o'yinlar va diqqatni bir joyga jamlaydigan darsdan tashqariga chiqib ketmaydigan o'yinlardan foydalanishi kerak. Endi savol tug'ilishi mumkin metod nima metodika nima? Metod bu-yunoncha so'zdan olingan bo'lib “bilish va tadqiqot yo'li” usul degan ma'nolarni bildiradi. Metodika esa yunoncha biron bir ishni bajarish amalga oshirish biron bir fanning vazifasini va mazmunini belgilab turuvchi va bitta qolibga solib turadigan jarayon hisoblanadi.

Ona tili va o'qish savodxonligi darslariga qo'yiladigan didaktik vazifalar quyidagilardan iborat: O'quvchilarda yaxshi o'qish sifatleri: to'g'ri, tez, ongli, ifodali o'qish malakalarini shakllantirish. O'quvchilarni kitobdan foydalanishga, undan kerakli bilimlarni olishga o'rgatish, kitobga muhabbat uyg'otish, ularning oddiy kutubxonadan chuqur mulohaza yurituvchi, ijodkor kitobxondarajasiga ko'tarish. O'quvchilarning atrof-muhit haqidagi, bilimlarini kengaytirish va boyitish hamda ilmiy dunyoqarashlarini shakllantirishdir. O'quvchilarni axloqiy, estetik jihatdan yetuk va mehnatga muhabbat ruhida tarbiyalash. O'quvchilarning bog'lanishli nutqini va adabiy-estetik tafakkurini o'stirish shular jumlasidandir.

Tinglash va tushunish: O'quvchilarga tinglash va tushunish ko'nikmalarini rivojlantirish uchun audio va video materiallar, hikoyalar va ertaklar tinglatish foydalidir. Bu o'quvchilarning diqqatini jamlash va o'rgatish jarayoniga faol ishtirok etishga yordam beradi.

Ko'proq amaliy mashqlar: O'quvchilarni tilga oid turli xil mashqlarni bajarishga undash, ularning amaliyot orqali bilimlarini mustahkamlashga imkon yaratadi. Shu tarzda, boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitishning muvaffaqiyatli bo'lishi uchun o'qituvchi o'z bilimini jonli va qiziqarli tarzda yetkazib, o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlashga harakat qilishi lozim.

Xulosa: Shu fan ya'ni ona tilini o'qitish bo'yicha xulosa qiladigan bo'lsam aslida bu faning oxiriga yetib bo'lmaydi va shu bilan bir qatorda bolalarning savodini chiqarish bir xil usulda olib boriladi deyolmaymiz, chunki dunyoda nechta kishi milonlab inson yashashsa, ularning o'ziga xos psixikasi bor bolalarga qanday qilib bo'lsa ham savod o'rgatishimiz buning uchun chuqur bilimlarni egalab borishimiz zarur hisoblanadi. Yuqorida takidlaganimdek bilim berish o'z o'zidan savod ham o'z o'zidan chiqib qomaydi bu narsalar birinchi navbatda yuqori darjali bilim sabr va kreativlikni talab qiladi. Biz pedagoglar birinchi navbatda psixolog bo'lishimiz har bitta bola bilan qay tarzda ishlay olishimiz ota onasi bilan hamkorlikni yo'lga qo'ya olsakgina kelajak poydevorlaridan yuqori natijalar va mustaqil kelajak qaldirg'ochlarini tarbiyalay olishimiz mumkin. Birinchi prezidentimiz Islom Karimov bobomiz takidlagaganidek ta'lim va tarbiya qushning qanotiga o'xshaydi. Ta'limsiz tarbiyani tarbiyasiz ta'limni tasavvur qilib bo'lmaydi. Qush ham bitta qanotda ucholmagani kabi bolajonlarga ham tarbiyani shu qatorda shevaga xos so'zlardan va tidagi xatoardan foydalanmasliklari bularga bir nazar tashlaydigan bo'lsak tarbiyani ham bular negizida ko'rishimiz mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karimov I.A. Miliy istiqlool mafkurasi- xalq e'tiqodi va buyuk kelajakka ishonchdir –T..”O'zbekiston”, 2000.
2. Karimov I.A. Barkamol avlod –O'zbekiston taraqqiyotining poydevori.- T.”Sharq”, 1997.
3. O'zbekiston Respublikasining “ta'lim to'g'risida”gi qonuni // Barkamol avlod –O'zbekiston taraqqiyotining poydevori.-T.. “Sharq”, 1997.
- 4 Boshlang'ich ta'lim bo'yicha Yangi tahrirdagi davlat ta'lim standartlari //”Boshlang'ich ta'lim”. Jurnal.- Toshkent,2005. -№ 5,6,8-9 betlar.
- 5 Boshlang'ich ta'lim bo'yicha yangi tahrirdagi o'quv dasturi // “Boshlang'ich Ta'lim” jurnali. –Toshkent, 2005.-№ 5.21 -23- betlar.
- 6.Karima Qosimova –Toshkent “NOSIR”nashiryoti ,2017.

PHRASEOLOGY: PHRASEOLOGICAL UNITS AND THEIR PROBLEMS

Rahimjonova Sevinch Dilshodjon qizi

*Student of the faculty
English language and literature
FSU.*

Abstract: *This article delves into the study of phraseology, focusing on phraseological units (PUs) and the challenges they present. The discussion covers the nature of PUs, their classification, and the difficulties encountered in their interpretation, usage, and translation. Special emphasis is placed on cultural specificity and idiomaticity, which often complicate understanding and cross-linguistic equivalence. The article also offers potential solutions to these challenges, contributing to the broader understanding of linguistic diversity and complexity.*

Keywords: *Phraseology, phraseological units, idioms, cultural specificity, translation challenges, linguistic diversity, idiomaticity.*

Аннотация: *Эта статья углубляется в изучение фразеологии, фокусируясь на фразеологических единицах (гной) и проблемы, которые они представляют. Обсуждение охватывает природу гной, их классификацию, и трудности, возникающие в их интерпретации, использовании и переводе. Особенный акцент делается на культурную специфичность и идиоматическую, которая часто усложняется. Понимание и кросс-лингвистическая эквивалентность. Статья также предлагает потенциальные решения. Эти проблемы, способствующие более широкому пониманию лингвистического разнообразия сложность.*

Ключевые слова: *фразеология, фразеологические единицы, идиомы, культурная специфика, проблемы перевода, Лингвистическое разнообразие, идиомативность.*

Annotatsiya: *Ushbu modda frazologiyani (yiring) va ular mavjud bo'lgan muammolar. Munozara yiringning tabiati, ularning tasnifi, va ularning talqinlarida, foydalanish va tarjimasida duch kelgan qiyinchiliklar. Maxsus Ko'pincha murakkablashadigan madaniyat va idiyomiklikning ta'kidlashicha tushunish va lingvistik tenglik. Maqolada ham potentsial echimlar mavjud. Ushbu muammolar, lingvistik xilma-xillikni kengroq tushunishga yordam beradigan va murakkablik.*

Kalit so'zlar: *frazologiya, faksologik birliklar, idiomalar, madaniy xususiyat, tarjima qiyinchiliklari, lingvistik xilma-xillik, idiyomiklik.*

Introduction: Phraseology is a crucial area of linguistics that explores fixed expressions, such as idioms, proverbs, and other multi-word units. Phraseological units (PUs) enrich language by adding expressiveness, cultural depth, and unique stylistic elements. However, their study and application are fraught with challenges, particularly in defining their scope, analyzing their structure, and addressing translation difficulties. This article seeks to provide an in-depth exploration of these issues and their implications.

The Nature of Phraseological Units

Phraseological units are multi-word expressions that function as single linguistic entities.

They are characterized by several key features:

1. Stability – Their structure is fixed and cannot be altered without losing their meaning.
2. Idiomaticity – Their meanings are often figurative and cannot be deduced from the individual words.
3. Cultural specificity – Their meanings and usage often reflect cultural or societal norms.

Examples include idioms like “spill the beans” (reveal a secret), proverbs like “A stitch in time saves nine” (timely action prevents bigger problems), and collocations like “make a decision.” These expressions showcase the richness of a language but also present significant challenges for learners and translators.

Challenges in Phraseology

Definition and Classification

One major issue in phraseology is the lack of consensus on the definition and classification of PUs. While most scholars agree on their idiomatic and stable nature, debates persist about their boundaries. For example, are all collocations (e.g., “strong coffee”) considered PUs? How do we distinguish idioms from proverbs or clichés? This ambiguity complicates linguistic analysis and teaching.

Cultural Specificity

Phraseological units are deeply tied to culture, making their meanings context-dependent and often difficult to translate. For example, the English idiom “to kick the bucket” (to die) might confuse non-native speakers due to its non-literal meaning. Similarly, the Uzbek expression “Chumchuq so‘yib boshiga qo‘rg‘on tikmas” (Don’t overreact to small issues) may have no direct equivalent in other languages. Idiomaticity and Ambiguity. The figurative nature of PUs often leads to ambiguity. For instance, the phrase “break the ice” can mean to initiate conversation or, literally, to crack ice. Without proper

context, understanding such expressions can be challenging, especially for language learners and non-native speakers.

Translation Challenges

Translating phraseological units is particularly challenging because of their cultural and idiomatic nature. Translators must decide whether to preserve the original meaning, adapt it to the target culture, or explain it explicitly. For instance, the idiom “as cool as a cucumber” might be translated literally, adapted to a similar idiom in the target language, or explained as “remaining calm under pressure.”

Proposed Solutions

To address these challenges, researchers and practitioners have proposed several

strategies:

1. Using equivalent idioms in the target language, where possible.
2. Adapting culturally specific PUs to align with the target audience’s cultural context.
3. Providing explanatory notes for expressions that lack direct equivalents.
4. Developing comprehensive phraseological dictionaries and resources for learners and translators.

Conclusion

Phraseology offers valuable insights into the richness and diversity of human language. Despite the challenges posed by the cultural specificity and idiomaticity of phraseological units, careful analysis and creative solutions can help overcome these obstacles. By doing so, we can enhance cross-linguistic understanding and appreciation of linguistic diversity.

REFERENCES

1. Baker, M. (1992). *In Other Words: A Coursebook on Translation*. Routledge.
2. Fernando, C. (1996). *Idioms and Idiomaticity*. Oxford University Press.
3. Moon, R. (1998). *Fixed Expressions and Idioms in English: A Corpus-Based Approach*. Oxford University Press.
4. Vinay, J.P., & Darbelnet, J. (1995). *Comparative Stylistics of French and English: A Methodology for Translation*. John Benjamins.
5. Cowie, A.P. (1998). *Phraseology: Theory, Analysis, and Applications*. Oxford University Press.
6. Dobrovol’skij, D., & Piirainen, E. (2005). *Figurative Language: Cross-Cultural and Cross-Linguistic Perspectives*. Elsevier.

**JADIDLAR MEROSI: ZAMONAVIY JAMIYAT TARAQQIYOTI
UCHUN ILHOM MANBAI**

Xadicha Aslonova Mashrab qizi

Parkent tuman politexnikumi Maxsus fan o'qituvchisi

Annotatsiya: *Jadidlar merosi Markaziy Osiyo xalqlari uchun ulkan ahamiyatga ega bo'lib, zamonaviy jamiyat taraqqiyoti uchun ilhom manbai hisoblanadi. Ushbu maqolada jadidlarning ta'lim, madaniyat va milliy uyg'onishga qo'shgan hissasi, ularning bugungi zamon uchun ahamiyati hamda merosining davom ettirilishi haqida so'z boradi.*

Kalit so'zlar: *Jadidlar merosi, Milliy uyg'onish, Turkiston ziyolilari, Ta'lim islohotlari, Zamonaviy jamiyati, Madaniy modernizatsiya, Matbuot va adabiyot, Teatr va san'at, Ijtimoiy islohotlar, Milliy o'zlik*

Аннотация: *Наследие джадидов имеет огромное значение для народов Центральной Азии и служит источником вдохновения для развития современного общества. В данной статье рассматриваются их вклад в образование, культуру, национальное пробуждение, а также значение их наследия в современности и его продолжение.*

Ключевые слова: *Наследие джадидов, Национальное пробуждение, Туркестанские интеллигент, Реформы в образовании, Современное общество, Культурная модернизация, Пресса и литература, Театр и искусство, Социальные реформы, Национальная идентичность*

Abstract: *The legacy of the Jadids holds immense importance for the peoples of Central Asia, serving as an inspiration for the development of modern society. This article explores their contributions to education, culture, and national awakening, as well as the relevance of their legacy in today's context and its continuation.*

Key words: *Jadid legacy, National awakening, Turkestan intellectuals, Educational reforms, Modern society, Cultural modernization, Press and literature, Theatre and art, Social reforms, National identity*

Kirish

Jadidlar harakati a'zolaridan biri bo'lgan Abdulla Avloniy “O'zbek gulistoni” asarida ta'limning millat uchun asosiy omil ekanligini quyidagicha ta'kidlaydi: **“Millatning kelajagi yoshlarning qo'lidadir. Ularga ta'lim berish – eng oliy burchdir”**

Jadidlar harakati Markaziy Osiyo xalqlarining milliy uyg'onish yo'lidagi tarixiy burilish nuqtasidir. Bu harakat jamiyatni savodli qilish, ilm-fan va madaniyatni rivojlantirishga qaratilgan edi. Jadidlar faqat tarixiy shaxslar emas, balki bugungi kunda zamonaviy jamiyat taraqqiyoti uchun ilhom manbaidir. Ushbu maqolada jadidlarning merosi va uning zamonaviy ahamiyati atroflicha yoritiladi.

XX asr boshlarida jadidlar harakati O'zbekiston tarixida chuqur iz qoldirgan ijtimoiy, madaniy va siyosiy jarayonlarning markazida bo'ldi. Bu harakatning vakillari bo'lgan Mahmudxo'ja Behbudiy, Abdulla Qodiriy, Fitrat, Cho'lpon kabi ziyolilar xalqni ma'rifat va yangilanish sari yetaklab, zamonaviy maktablar ochish, madaniyatni rivojlantirish va mustaqillik uchun kurashish yo'lida jonbozlik ko'rsatdilar. Ammo bugungi kunda yangi avlod bu buyuk shaxslarni qanchalik taniydi?

Tarixiy merosni anglash zarurati

Yangi avlod uchun jadidlar faqat tarixiy shaxslar emas, balki milliy o'zlikni anglashda muhim bo'lgan timsollardir. Ularning faoliyati orqali xalqning o'tmishdagi og'ir sharoitlarda qanday yuksalishga intilganini tushunish mumkin. Ammo zamonaviy yoshlar orasida jadidlar haqida yetarli bilimga ega bo'lmaganlar ko'plab uchraydi. Bu holatning sababi – ta'lim tizimi va ommaviy madaniyatda bu mavzuga yetarlicha e'tibor berilmasligi bilan bog'liq.

Keling hozir jadidchilikning kelib chiqishi maqsadlariga qisqacha to'xtalib o'tamiz:

1.Tarixiy sharoit: Rossiya imperiyasi davrida Turkiston aholisi madaniy va ijtimoiy qoloqlikda edi. Jadidlar bu muammolarni bartaraf etish maqsadida o'z harakatlarini boshladilar.

2.Harakatning asosiy maqsadi: Milliy uyg'onishni amalga oshirish va xalqni zamonaviy hayotga moslashtirish.

3.Ta'limdagi islohotlar: Jadid maktablari, eski va yangi usul maktablari: Jadidlar eski usuldagi maktablarni tanqid qilib, zamonaviy bilimlarni o'rgatadigan yangi maktablar tashkil qildilar.

4.Fanlarni o'qitish tizimi: Matematika, tabiiy fanlar va dunyoviy ilmlarni o'rgatish jadid maktablarining asosiy maqsadi edi.

5.Qadriyatlarni saqlab qolish: Jadid maktablari xalqning milliy o‘zligini saqlab qolish bilan birga uni yangi ilmiy bilimlarga oshno qilishni maqsad qildi.

6.Asosiy shaxslar: Abdulla Avloniy, Ismoil Gaspirali, Mahmudxo‘ja Behbudiy, Fitrat kabi yetakchilar harakatning peshvolari bo‘lgan. Ularning faoliyati nafaqat Turkiston, balki butun musulmon dunyosi uchun ahamiyatli edi.

7.Jadid gazetalari va jurnallari: “Tarbiyai Atfol”, “Sho‘ro” kabi nashrlar orqali milliy uyg‘onish g‘oyalari targ‘ib qilindi.

8.Teatr san’atining rivoji: Jadidlar yangi usuldagi teatrlarni tashkil etib, milliy birdamlik va ijtimoiy adolat masalalarini yoritgan spektakllar qo‘yganlar.

9.Ayollarning ta’lim olishi: Jadidlar ayollarni o‘qitishga alohida e’tibor qaratganlar. Bu jamiyatning kelajak taraqqiyoti uchun muhim qadam edi.

Chindan ham ushbu davrda yashagan ma’rifatparvarlar juda teran fikrlashgan. Hozirgi kunda jadidlar qoldirgan meroslarini o‘qir ekanmiz, nega bugungi kundagi yoshlar ularga munosib izdosh bo‘la olmayapti degan savol tug‘iladi?

Shaxsan o‘z fikrimni aytadigan bo‘lsam bunday izdoshlarni munosib qilib voyaga yetkazadigan ota-onalar kamaymoqda. Farzandlarni o‘z xohish istaklariga qo‘yib berish ham kata xatolarga yo‘l ochadi. Inson tarbiyasida oilaning o‘rni katta.

Kuni kecha 21-22-yanvar kunlari Toshkent davlat Jurnalistika universitetining bir qator faollari ishtirokida “Jadidlar va Behbudiy Merosini o‘rganishdagi yangi yondashuvlar” mavzusida an’anaviy xalqaro ilmiy –amaliy konferensiya o‘tkazildi. Bunda Behbudiyning nabirasi Shavkat Behbudiy ham uning ta’lim sohasidagi merosini davom ettirish zarurligini ta’kidlagan.

Ommaviy axborot vositalarining ta’siri

Televideniye, kino va internet platformalari orqali jadidlar merosini targ‘ib qilish yosh avlodning bu mavzuga qiziqishini oshiradi. Badiiy filmlar, hujjatli lavhalar yoki zamonaviy podkastlar orqali ularga oid tarixiy voqealarni ko‘rsatish mumkin. Bundan tashqari, ijtimoiy tarmoqlarda jadidlarning hayoti va ijodiy faoliyatiga bag‘ishlangan sahifalar tashkil etilishi kerak. Jadidlar maktablari va ularning yondashuvlari bugungi kunda ham ta’limda sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. Ilhom manbai sifatida zamonaviy jamiyat islohotlaridajadidlarning g‘oyalaridan kuch olmoqda.Ba’zi yoshlar jadidlarni faqat tarixiy shaxslar sifatida tanib, ularning g‘oyalari va faoliyatining mohiyatini chuqur anglamaydilar. Bu holat, asosan, ta’lim tizimida jadidchilik mavzusiga yetarlicha e’tibor qaratilmasligi yoki ularning merosi ommaviy axborot vositalarida keng yoritilmasligi bilan bog‘liqdir. So‘nggi yillarda olib borilgan tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, talabalarning 42 foizi jadidlar harakati haqida yetarli bilimga ega emas

Yoshlar orasida jadidlarni milliy qahramonlar sifatida tasavvur qiladiganlar

ko‘pchilikni tashkil etadi. Masalan, Abdulla Qodiriy, Cho‘lpon, Fitrat kabi jadidlar xalqning ma‘rifatga intilishi va mustaqillik uchun kurashish ramzi sifatida qadrlanadi. O‘zbekistonning mustaqillik davridagi davlat siyosatida ham jadidlarning milliy uyg‘onishdagi o‘rni qayta-qayta ta’kidlangan (“Jadidlarning merosi va zamonaviy ta’lim”, 2020). Ularning ijodi va faoliyati yoshlarning milliy g‘ururini oshirishda muhim ahamiyatga ega.

Jadidlarning qarashlarini bugungi kun talablariga mos tarzda tushuntirish ham muhimdir. Ularning asosiy maqsadi bo‘lgan ma‘rifat, taraqqiyot va mustaqillik bugungi kunda ham dolzarb mavzulardir. Yoshlar jadidlar g‘oyalaridan ilhom olib, zamonaviy texnologiyalar, fan va madaniyat sohasida yutuqlarga erishish yo‘lida harakat qilishlari kerak. Jadidchilar haqida qancha so‘zlasak oz, har bir ma‘rifatparvar jadidlarning hayoti ijodi bir film demakdir va ular hozirgi yoshlar ongi, dunyoqarishiga yetarlicha namuna bo‘la oladi. Ulardan qoldirilgan har bir asar bizning yoshlarimiz uchun ulkan merosdir.

Davlatimiz rahbari Shavkat Mirziyoyevning Prezidentlik davrida amalga oshirilgan islohotlar jadidchilik g‘oyalariga yaqinlashgan bir qancha muhim o‘zgarishlarni o‘z ichiga oladi. Jadidchilik harakati asosan ma‘rifat, ta’lim, ijtimoiy adolat, tenglik va zamonaviylashtirishga qaratilgan edi. Mirziyoyevning islohotlari ham bu g‘oyalarni davom ettiruvchi, jamiyatni modernizatsiya qilishga qaratilgan sa’y-harakatlardir. Quyida Shavkat Mirziyoyevning jadidchilik g‘oyalariga mos keladigan ba’zi islohotlar keltirilgan:

1. Ta’lim tizimi islohoti

Mirziyoyev ta’lim tizimini yangilashga katta e’tibor qaratdi. Bu islohotlar jadidlarning ta’limdagi yuksak g‘oyalariga yaqinlashadi, chunki jadidlar ta’limni milliy uyg‘onishning asosiy omili deb hisoblashgan.

Yangi ta’lim standartlari: Maktablarda va oliy ta’limda zamonaviy o‘quv dasturlari, xalqaro tajriba asosida yangi metodika va texnologiyalar tatbiq etildi.

Ingliz tilining ahamiyati: O‘zbekistonning global jamiyat bilan integratsiyasini kuchaytirish uchun ingliz tili o‘qitishni kengaytirish.

O‘qituvchilarni malakasini oshirish: O‘qituvchilarni malakali va zamonaviy metodlar bilan ta’minlash.

2. Ijtimoiy adolat va inson huquqlari

Jadidlar ijtimoiy adolat va inson huquqlarini himoya qilishni o‘zining asosiy g‘oyasi sifatida belgilagan. Mirziyoyev davrida, ayniqsa, inson huquqlarini himoya qilish va ijtimoiy adolatni ta’minlash borasida muhim qadamlar qo‘yildi.

Siyosiy mahbuslarni ozod qilish: Prezidentlik davrida siyosiy mahbuslarga nisbatan amnistiya e’lon qilindi va ko‘plab odamlar ozod qilindi.

Ayollar huquqlarini himoya qilish: Ayollarni qo‘llab-quvvatlash, ularning jamiyatdagi o‘rnini mustahkamlash uchun huquqiy va ijtimoiy islohotlar amalga oshirildi.

Yoshlar siyosati: Yoshlar uchun ta’lim, ishlash va ijtimoiy hayotda ishtirok etish imkoniyatlari yaratildi.

3. Iqtisodiy islohotlar va bozor iqtisodiyotiga o‘tish

Jadidlar iqtisodiy yangilanishni, xususan, xususiy mulk va erkin bozorni rivojlantirishni ta’kidlaganlar. Mirziyoyevning iqtisodiy islohotlari bu g‘oyalarga mos keladi.

Iqtisodiy erkinlik: Xususiy sektorga keng imkoniyatlar yaratish, erkin bozor iqtisodiyotini rivojlantirish.

Korruptsiyaga qarshi kurash: Korruptsiyaning oldini olish va davlat boshqaruvidagi shaffoflikni oshirish uchun qator chora-tadbirlar ko‘rildi.

Yangi iqtisodiy hududlar: Investitsiyalarni jalb qilish uchun erkin iqtisodiy zonalar va yangi savdo yo‘llarini rivojlantirish.

4. Madaniyat va milliy o‘zlikni saqlash

Jadidlar o‘z vaqtida milliy madaniyatni tiklash va xalqni ma’rifatli qilishni maqsad qilgan edi. Mirziyoyev bu g‘oyalarni davom ettirib, madaniyat va san’atga e’tibor qaratdi.

Milliy madaniyatni rivojlantirish: Milliy qadriyatlarni saqlash va rivojlantirish uchun madaniy inshootlar, muzeylar va kutubxonalar qurildi.

Ma’naviyat va ma’rifat: Yoshlarni ma’naviy jihatdan tarbiyalash, ularning ruhiy-axloqiy tarbiyasini oshirishga qaratilgan dasturlar amalga oshirildi.

Shavkat Mirziyoyevning islohotlari jadidlarning asosiy g‘oyalariga mos keladi, chunki ularning asosiy maqsadi jamiyatni modernizatsiya qilish, ta’lim, iqtisodiyot va madaniyatni rivojlantirishga qaratilgan edi. Mirziyoyevning islohotlari nafaqat O‘zbekistonning ichki taraqqiyotini, balki uning xalqaro maydondagi obro‘cini oshirishga ham qaratilgan.

Xulosa: Yangi avlod jadidlarni tanishi va ularning g‘oyalarini qadrlashi millatning ma’naviy yuksalishi uchun juda muhim. Umuman olganda jadidlarni ma’rifatparvarlik g‘oyalarini doimiy ravishda yoshlarga uqtirib borishimiz kerak deb o‘ylayman. Axir Yangi O‘zbekiston kelajagi yoshlar qo‘lida. Ular qancha ziyoli, ilmiy bo‘lsa Vatanimiz shu qadar rivojlanadi, gullab yashnaydi

Bu borada ota-onalar, o‘qituvchilar, ziyolilar va ommaviy axborot vositalari birgalikda harakat qilishlari lozim. Faqat shundagina jadidlar merosi avloddan-avlodga o‘tib, xalqimizni yangi marralar sari ilhomlantira oladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Behbudiy M. Padarkush (drama). Toshkent: Cho‘lpon NMIU, 1911.
2. Abdulla Avloniy. Turkiy guliston yohud axloq. Toshkent: O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 1913.
3. Saidov A. O‘zbekiston jadidchilik harakati tarixi. Toshkent: O‘zR FA, 2002.
4. Vohidov H. Jadidlarning ijtimoiy-ma’rifiy faoliyati. Toshkent: Fan, 1998.
5. Shavkat Behbudiy. Mahmudxo‘ja Behbudiyning ma’rifatparvarlik g‘oyalari. Toshkent, 2023

PEDAGOGIK DIAGNOSTIKANING TA’LIM JARAYONIDAGI RO’LI

Ro‘ziboyeva O‘lmasoy Yo‘ldosh qizi

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Pedagogika fakulteti Pedagogika yo'nalishi 3-kurs talabasi.

Annotatsiya: *Ushbu maqolada professional ta’lim yo‘nalishi bo‘yicha bo‘lajak o‘qituvchilarning pedagogik faoliyatida pedagogik diagnostika bilan shug‘ullanishlari lozimligi bugungi kun talablaridan biri ekanligi yoritib berilgan.*

Kalit so‘zlar: *pedagogik diagnostika,shaxs,innovatsiya,individual yondashuv,baholash va tahlil qilish,pedagogi texnologiya,psixologiya*

KIRISH

Respublikamiz ta'lim tizimida o‘quvchilarning aqliy rivojlanishini diagnostika qilish, ta'limning samaradorligini oshirish va o‘quvchilarni individual yondashuv bilan qo‘llab-quvvatlashda pedagogik diagnostika muhim rol o‘ynaydi.

Pedagogik diagnostika – bu o'qituvchining o'quvchilarni baholash va tahlil qilish jarayonida qo'llaniladigan ilmiy va amaliy usullar tizimi bo'lib, uning asosiy maqsadi o'quvchilarning bilim darajasi, qobiliyatlari, psixologik

xususiyatlari va o'zaro munosabatlarini aniqlashdan iborat. Pedagogik diagnostika ta'lim jarayonining samaradorligini oshirish, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasida yanada samarali muloqot o'rnatish va ta'lim jarayonining individual yondashuvini amalga oshiradi. Pedagogik diagnostikaning rivoji psixologik diagnostika bilan bog'liq va bevosita uning negizida yuzaga kelgan. (1) Pedagogik diagnostika ta'lim samaradorligi, ish mazmuni, olib borilgan pedagogik faoliyatni tahlil qilishda katta ahamiyatga ega bo'lib, ilg'or ta'lim muassasalarida bu ish uslubiy muvaffaqiyatli tarzda amalga oshirilmoqda.

Psixologik diagnostikaning o'zi XIX asrning oxiri va XX asrning boshlarida psixologiya sohasida olib borilgan qator tadqiqotlarning g'oyalariga asoslangan holda mustaqil fan sifatida shakllana boshladi. So'nggi yillarda ta'lim va tarbiya amaliyotida pedagogik jarayon, holat, hodisalarni tashxislashga alohida e'tibor qaratilmoqda. (2) Binobarin, tashxislash pedagogik jarayon, holat, hodisalarning mavjud holatidan kelib chiqqan holda istiqbol vazifalarni belgilash imkonini beradi. Ta'limda pedagogik diagnostika - ta'lim-tarbiya faoliyatida uning sifat va samaradorligini aniqlab beruvchi amaliyot bo'lib, unda erishilgan muvaffaqiyat va muvaffaqiyatsizlikni ko'rsatib beradi va uning takomillashtirish imkoniyatini ochib beradi. U dars jarayonida, ta'lim sub'ektlari faoliyatida, pedagogik texnologiyalarni qo'llash jarayonida ham muhim ahamiyatga ega.

Pedagogik diagnostika o'quvchi-talabaning o'zlashtirishi, o'qishdagi qiyinchiliklarini, uning o'qishiga ta'sir qilayotgan ijtimoiy, oilaviy omillarni o'rganishga yo'naltiriladi. Diagnostikaning natijalari esa ta'lim-tarbiya jarayonini to'g'ri rejalashtirish, yo'l qo'yilgan xatolarni tuzatish, psixologik-pedagogik profilaktika ishlarini olib borish imkonini beradi.

Pedagogik diagnostikaning ta'lim jarayonidagi ahamiyati

Pedagogik diagnostikaning ta'lim jarayonidagi ahamiyati juda katta. U quyidagi asosiy jihatlarni o'z ichiga oladi:

- ta'limning samaradorligini oshirish – pedagogik diagnostika orqali o'quvchilarning muvaffaqiyatlarini tahlil qilib, o'qituvchi ta'lim jarayonini yanada samarali qilish uchun zaruriy o'zgartirishlarni amalga oshiradi.

-o'quvchilarga individual yondashuv – har bir o'quvchining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olib, ta'lim jarayoni har bir o'quvchiga moslashtiriladi. Bu o'quvchilarning muvaffaqiyatini oshiradi.

-o'quvchi va o'qituvchi o'rtasidagi muloqotni yaxshilash – pedagogik diagnostika o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi muloqotni kuchaytiradi, chunki bu usul o'qituvchiga o'quvchilarni yaxshiroq tushunishga yordam beradi.

-pedagogik yondashuvning rivojlanishi – o'qituvchilar pedagogik diagnostika yordamida o'z pedagogik yondashuvlarini tahlil qilib, ularni takomillashtirish imkoniyatiga ega bo'ladilar.(3)

Bugungi kunda psixologik-pedagogik diagnostikaning o'rni, ahamiyati qanchalik katta ekanini hech kim inkor qilmaydi Individual yondashish, o'quvchi va talabalarining individual xususiyatlarini o'rganish shart ekanligi bir qancha davlat hujjatlarda ham aks ettirilgan. Pedagogik diagnostika pedagogika va psixologiya fanlarining oralig'idagi soha bo'lib, o'quvchi-talaba shaxsini, uning individual xususiyatlari, rivojlanish dinamikasi va ularga ta'sir qiluvchi omillarini o'rganadi. Pedagogik diagnostika ta'lim samaradorligi, ish mazmuni, olib borilgan pedagogik faoliyatni tahlil qilishda katta ahamiyatga ega bo'lib, ilg'or ta'lim muassasalarida bu ish uslubiy muvaffaqiyatli tarzda amalga oshirilmoqda. Shu asosda yutuqlar mustahkamlanib, yo'l qo'yilgan kamchilik va nuqsonlarni tahlil qilish asosida bosh strategik yo'nalishlar belgilab olinmoqda .

Mamlakatimizda ma'naviy-ma'rifiy ishlarning bugungi holati uzluksiz ta'lim tizimi ishtirokchilari: o'qituvchilarning o'zaro munosabatiarga kirishishi, pedagogik faoliyatni oqilona tashkil etish yo'llarini o'rganishni, umumiy o'rta ta'lim maktablari, litsey, kollej o'quvchilari, oliy ta'lim tizimida tahsil oluvchi talabalarining qobiliyatlari, iqtidori, bilimlarini o'zlashtirish hamda tarbiyalanganlik darajasini tashxis qilish yo'llari, vositalarini aniqlash; ta'lim-tarbiyaviy bosqichlararo uning uzviylik va uzluksizligini ta'minlaydigan metodikani yaratish, o'quv jarayonini tashkil etish hamda mazmunini boyitish zarurligini ko'rsatadi.

Xulosa qilib aytganda, pedagogik diagnostika ta'lim jarayonining samaradorligini oshirish, o'quvchilarning individual ehtiyojlarini qondirish va o'qituvchining pedagogik faoliyatini yaxshilash uchun muhim vosita bo'lib

xizmat qilmoqda. Bu jarayon o'qituvchiga o'quvchilarning bilim darajasini, psixologik va emotsional holatini aniqlash imkonini beradi, shu bilan birga, ta'lim jarayonini yanada individualizatsiyalashga yordam beradi. Shu sababli, pedagogik diagnostika zamonaviy ta'lim tizimining ajralmas qismiga aylangan. Pedagogik diagnostika ta'limni boshqarishda muhim ahamiyatga ega. U o'quv-tarbiya jarayonini yaxshilashga xizmat qiladi, ta'lim-tarbiya jarayonini to'g'ri tahlil etadi, ta'limiy faoliyat natijasida erishilgan samaralami xolislik bilan belgilab beradi, yo'l qo'yilgan kamchilik va nuqsonlarni bartaraf etishga yordam beradi, pirovard natijada ta'limning takomillashib borishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Boshqacha qilibaytganda, pedagogik diagnostika orqali ta'lim ob'ekti, ta'limiy tushunchalar qaydarajada o'zlashtirilganligi tahlil etiladi, o'quv kursi va o'quv dasturlarining o'zlashtirish darajasi baholanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mirziyoev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik-har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. Toshkent: O'zbekiston.
2. Mirziyoev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. -Toshkent: O'zbekiston.
3. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob halqimiz bilan birga quramiz. "O'zbekiston", 2017.
4. Pedagogika nazariyasi va tarixi. 1-qism. Pedagogika nazariyasi/
M.X. Toxtaxodjayeva va boshqalar. Prof. M.X. Toxtaxodjayevaning umumiy tahriri
ostida. -Toshkent:
5. D.O. Ximmataliyev, S.B. Allayarova, D. Xalmatova, R.R. Karimov, I.N. Buxorov, Sh.V. Usmonov, M.O. Xakimova. Pedagogik diagnostika va korreksiya O'quv qo'llanma. – Toshkent.

**TANA A’ZOLARIMIZDAGI BIZ BILGAN VA BILMAGAN
JARAYONLAR YOXUD PSIXOSOMATIKA HAQIDA QISQACHA**

Ismailova Shohsanam Bahodir qizi

“O’zbekiston temir yo’llari” Markaziy poliklinikasi hamshirasi

Telefon: +998994671392 Gmail: shohsanam1303@gmail.com

Annotatsiya: *Har bir a’zoimiz bizning nafaqat tanamiz balki ongimiz bilan ham uzviy bog’langanligi va o’zining so’zlash uslubiga egaligi to’grisida, psixosomatika haqida maqola yoritilgan.*

Kalit so’zlar: *psixosomatika, miya, yurak, ongosti, bosh, quloq, og’riq*

Kirish

Bir kuni yurak bilan miya suhbatlashib qolishdi. Yurak: “Nega bunchalar sovuqqonsan? Nega ketma-ket kelgan savdolardan biroz tin olishga, og’riqlar kamayishi, yaralar bitishiga vaqt bermaysan? Ko’z yoshlarimga qaramay doim qo’limdan tortasan?” - deb xasrat qilibdi. Miya esa “Eh yurakjon, sen juda xissiyotlarga to’lib toshasan, agar senga qo’yib bersa o’zingni o’zing kuyib ado qilganing yetmaganday, bir insonni taqdirini ostun-ustun qilishga qodirsan!” deb javob beribdi. Darhaqiqat, hayotimizga yopirilib kelgan ba’zi vaziyatlarda xissiyotlar og’ushida qaror qabul qilib, keyin afsus – nadomatlar qolganlar qancha oramizda.

Hech o’ylab ko’rganmisiz tana a’zolarimiz o’rtasida shunday suhbatlar bo’lib tursa? G’aroyib to’g’rimi? Bizga biron nima deyishga intilishiga nima deysiz? Bizlar tanamizni qanchalik bilamiz? Uni qanchalik tushunamiz? Aslida ular biz bilan “og’riqlar” orqali gaplashishligi haqida bilarmidingiz? Ba’zan ruhiyatimizdagi o’zgarishlar, noroziliklar, asabiy holatlarimiz tanamizda iz qoldirmasdan iloji yo’q. Qaysidir tana a’zoimizni zo’riqtirib yuborsak, u bizga og’riq orqali belgilar beradi. Bali og’riq bu bor yo’g’i bizga: “Xoy, azizim sen e’tibor qaratishing lozim bo’lgan bir narsa bor” demoqchidir. Bu o’zingizga e’tibor qaratishingiz zarurligi haqidagi qat’iy ogohlantirishdir. Bizga ne’mat bo’lib kelgan sog’lom tanamizga ko’pincha befarqlik qilamiz, uni asrab-avaylash hayotimizga ham kelmaydi. Bizning kasalliklarimiz ongosti bilan bog’liq bo’lishi mumkinligiga nima deysiz? Keling sizlar bilan inson xatti-harakati, o’y-fikrlari va u ro’yobga chiqaradigan maqsadlar bilan ba’zi bir kasalliklar o’rtasidagi bog’liqlikni ko’rib chiqamiz.

Bosh – fikrlash jarayoni uchun javobgardir. Boshdagi og’riqlar xissiyotlar va fikrlar o’rtasidagi nomuvofiqlikdan darak beradi.

Quloq – eshitish va tinglash qobiliyatini ifodalaydi. Quloqdagi muammolar esa birovlarini eshitishlikni istamaslikdandir.

Ko'z – o'tmish, bugun va kelajakni aniq ko'ra olish qobiliyati timsoli. Ko'z kasalliklari hayotda ko'rishni istamayotgan narsalarni ko'rayotganingiz sizga yoqmaydi.

Yurak – hayotdan zavq olib, o'zi va o'zgalar bilan murosqa qilib yashash qobiliyati timsoli. Yuragi kasal odamlarda o'ziga va o'zgalarga muhabbat xissi yetishmaydi.

O'pka – berish va olish qobiliyatini aks ettiradi. O'pkadagi muammolar ko'nglimizdagidek hayot kechirishdan qo'rqishimiz yoki istamasligimiz tufayli kelib chiqadi.

Ro'yhatni davomi uzun chunki Har bir a'zoimiz bizning nafaqat tanamiz balki ongimiz bilan ham uzviy bog'lanib, bizni psixosomatika yo'nalishiga olib keladi. Xo'sh psixosomatika o'zi nima?

Psixosomatika – psixologik omillarning somatik ya'ni tana kasalliklarining paydo bo'lishi va rivojlanishiga ta'sirini o'rganadigan tibbiyot va psixologiyadagi yo'nalish hisoblanadi. Psixogen omillar ta'sirida yuzaga keladigan tana kasalliklari “psixosomatik kasalliklar” deb ataladi. Bundan ko'rinib turibdiki, tanadagi kasalliklar nafaqat tashqaridagi “bakteriya” va “viruslar” oqibatida yuzaga kelishi mumkin balki bizning doimiy ruhiy holatimizda bo'layotga “ag'darilishlar” natijasida ham yuzaga kelishi mumkin ekan. O'z vaqtida Gippokrat ham insonning sog'ligi uning fe'l atvoriga bog'liq ekanligi haqida aytib o'tgan. 1920 yilda sil bilan kasallangan Frants Kafka o'zining holatiga shunday ta'rif bergan: "Mening ongim kasal, o'pkamdagi kasallik esa shunchaki ruhiy kasalligimning aksidir".

Ilmiy tadqiqotlarga qaraydigan bo'lsak, psixologik holat haqiqatda kasalliklar rivojiga ta'sir qilishi mumkin, kasalliklar esa inson psixikasiga ta'sir ko'rsatadi.

Shifokorlar depressiya va stressga chidamlilikning past darajasini xavf omili deb hisoblashadi: ular immunitetni tushiradi, buning natijasida esa organizmdagi yoki tashqaridagi kasallik qo'zg'atuvchi mikroorganizmlar faol shaklga o'tishi mumkinligi haqida aytib o'tishgan. “Shunday bo'lsa-da, psixologik holat o'z-o'zidan 100 foiz salomatligimiz uchun javob bera olmaydi. U faqat kasallikni keltirib chiqargan omillardan biri bo'lishi mumkin. Alohida xavotirlar doim ham biron kasallikni keltirib chiqarishi mumkin emas” -ligi haqida ham bahs – munozaralar bo'lib turadi.

O'rta asrlarda qadimgi tabiblariga qaraydigan bo'lsak, ularning davo muolajalari shifobaxsh giyohlar bilan birgalikda meditatsiya va turli marosimlardan iborat bo'lganligini guvohi bo'lishimiz mumkin. Ular tanadagi

energiya oqimlari va muvozanatning kuchiga ishonishgan va maxsus amaliyot va ibodatlar orqali uning uyg'unligini tiklashga intilishgan.

O'rta asrlarda musulmon tabibi Abu Zayd al-Balxiy kasalliklarning rivojlanishida biologik va psixologik omillarning o'zaro ta'siri nazariyasini yaratdi. Uning "Tana va qalb ozuqasi" nomli qo'lyozmasi Istanbul shahrining Ayo Sofiya kutubxonasida saqlanib kelinadi. O'ziga xos qobiliyati orqali Abu Zayd al-Balxiy shaxslardagi psixopatologk muammolarni nisbatan yengil hisoblangan psixologik buzilishlarni: stress, depressiya, qo'rquv, xavotir, fobiya va obsessiv-kompulsiv buzilishlarni kognitiv-bixeviorial terapiya orqali tushuntirgan va diagnoz qilgan. Bu esa hozirgi zamonaviy psixologiyadagi terapiyaning tarmoqlariga mos keladi. Shuningdek, u qalb muolajasi va Allohga ibodatning psixologik ahamiyatini o'z ichiga oladi.

Abu Zayd al-Balxiy tana va ruhiy kasalliklarning belgilari, ularni aniqlash, oldini olish, davolash va salomatlikni dastlabki holatiga qaytarish yuzasidan aniq izohlar keltirgan. U insonning psixologik holati va hissiy jihatlarini tibbiy jihatini ko'rsatib berdi. Afsuski, bunday manbalarning aksariyati: qimmatli hujjatlar, qo'lyozmalar yo yo'qolgan yoki muzeylarda, borish imkonsiz bo'lgan kutubxonalarda yashiringan holda saqlanib kelinmoqda. Muallifning biografik ko'rinishdagi asarlari esa deyarli saqlanmagan. Yozuvchining hayoti haqidagi ma'lumotlarni faqat Yoqut al-Hamaviy asarlaridagina uchratish mumkin.

Yevropa tomonlarda "Psixosomatika" atamasi birinchi bo'lib 1818-yilda nemis shifokori Iogann-Kristian Geynrot tomonidan kiritilgan. 1822-yilda Nemis psixiatri Karl Yakobi "somatopsixik" tushunchasini kiritdi, bu "psixosomatik" munosabatga qarama-qarshi va ayni paytda to'ldiruvchidir. Biroq, faqat bir asr o'tgach, bu atama asosan psixoanalitik psixologlar tufayli tibbiy amaliyotda umumiy qabul qilindi; bu davrda psixosomatik terapiya ba'zan "tibbiyotda amaliy psixoanaliz" deb ataladi.

Xususan, Zigmund Freyd, Jozef Breyer bilan birgalikda, bostirilgan his-tuyg'ular va ruhiy travma, "konversiya" deb nomlangan himoya mexanizmi orqali o'zini somatik alomatlar shaklida namoyon qilishi mumkinligini ta'kidlab o'tdi. Freyd ta'kidlaganidek, buning uchun "somatik tayyorgarlik" — "kasallik o'zini namoyon qiladigan organni tanlash" uchun muhim bo'lgan jismoniy omil talab qilinadi. Freydning muhim kashfiyotlaridan biri shundan iborat ediki, his-tuyg'ular oddiy yo'llar orqali ifoda etilmasa, surunkali ruhiy va somatik kasalliklar manbai bo'lishi mumkin. Darhaqiqat, yuzaga chiqmagan, qo'yib yuborilmagan davomiy stresslar Yurak qon -tomir sistemasida ma'lum bir o'zgarishlarni yuzaga kelishi haqida ko'plab eshitganmiz va hozirgi kunda dunyo miqyosida ko'plab ruhiy holatni yengillashtiruvchi va stressdan xalos qiluvchi

trening-mashg'ulotlar avj olib bormoqda. Bunga ong osti bilan ishlash, kechirish praktiklari, genetik psixologiya kurslarini misol qilishimiz mumkin bo'ladi.

Hozirgi zamon Mashhur amaliyotchi psixoterapevt, psixolog, minglab odamlarga sog'lig'ini tiklashga, moddiy farovonligini oshirishga, hayot quvonchini xis qilishga yordam bergan oddiy va samaradorligi bilan o'ziga xos bo'lgan psixologik metodikalar muallifi Valeriy Sinelnikov o'zining “Dardingni sev” nomli kitobida “Men anchadan buyon kasalliklarning ichki ongosti sabablarini bir tizimga solish, mukammal tasnif tuzish niyatida yurardim. Vaqt o'tishi bilan mukammal tizim yaratishning iloji yo'qligini tushunib yetdim. Har bir insonning o'z kasalligiga o'ziga yarasha sabablari bo'ladi. Lekin kasalliklarning yuzaga kelishida qandaydir qonuniylik mavjud. Bu muayyan bir organ yoki organizm tizimi o'ziga xos fiziologik funksiyalarni bajaribgina qolmay, o'zida emotsional yukni ko'tarib yurishi bilan bog'liq. Ya'ni tanamizning qaysidir qismi energetik-ma'lumot darajasida bizning u yoki bu fikrlarimiz va xis tuyg'ularimizni aks ettiradi.”- deydi. Sinelnikov o'z nazariyasini shakllantirgan holda, inson koinot qonunlariga muvofiq ishlaydigan tashqi dunyo bilan uyg'unlikda mavjud bo'lishi kerak degan g'oyaga amal qildi. Buni nafaqat jismoniy, balki psixologik jihatdan ham tushunish kerak, chunki aqliy daraja inson rivojlanishida bir pog'ona yuqoriroqdir.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, insonning psixologik xolati umumiy sog'lig'ida muhim rol o'ynaydi va somatik kasalliklarning paydo bo'lishiga ijobiy va salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Psixologik muvozanat va uyg'unlikni saqlash salomatlikni mustahkamlash va turli kasalliklarning oldini olishga yordam beradi. Jiddiy kasalliklarga duch kelish hayotni qayta ko'rib chiqish, iymonni mustahkamlash yoki yangi ruhiy yo'nalishlarni izlashda muhim qadam bo'lishi mumkin. Kasallik ko'pincha ichki rivojlanishni, hozirgi zamonning qadr-qimmatini anglashni va bosib o'tilgan hayotni qayta ko'rib chiqishni rag'batlantiradi, bu esa shaxsning ma'naviy o'sishi va o'zgarishiga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. V.V. Sinelnikov “Dardingni sev” kitobi (1999)
2. Wikipedia

AXBOROTLAR ASRIDA PEDAGOGIK MAHORATNING O‘RNI

Qahhorjonova Qurbonoy Farrux qizi

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi 2-bosqich talabasi

Annotatsiya: maqolada axborotlar asrida pedagog qanday mahoratlarga ega bo‘lish, zamonaviy pedagogga qo‘yiladigan talablar haqida so‘z yuritilgan.

Kalit so‘zlar: pedagog, mahorat, didaktik, innovatsion, emotsional intellekt, xalqaro, zamonaviy, axborot.

“O‘zbekiston-2030” strategiyasining eng muhim masalalaridan biri pedagog kadrlarni rivojlantirish va ta‘limning har bir bosqichida axborot resurslaridan foydalanib sifat ko‘rsatkichlariga erishish vazifasini amalga oshirishdir[1]. Shu bois bugungi kunda dunyo axborotlar asri deb nomlangan global rivojlanish davrini boshdan kechirayotgan davrda texnologiyalar va axborot manbalarining yildan-yilga ortib borishi, inson faoliyatining barcha sohalariga ta‘sir ko‘rsatmoqda. Bundan ta‘lim jarayoni ham mustasno emas, shu bois pedagogik mahoratning ahamiyati va o‘rni har qachongidan-da dolzarb masala sifatida kun tartibiga chiqmoqda.

Axborot texnologiyalari ta‘lim jarayoniga jiddiy o‘zgarishlarni olib kirdi. An‘anaviy ta‘lim vositalari o‘rnini zamonaviy texnologiyalar egalladi: elektron darsliklar, masofaviy ta‘lim platformalari, virtual va aralash o‘qitish usullari keng joriy etilmoqda. Bunday sharoitda pedagog nafaqat bilim beruvchi, balki bilim olishga yo‘naltiruvchi, innovatsion g‘oyalarni targ‘ib qiluvchi, axborot oqimini boshqaruvchi mutaxassis sifatida maydonga chiqishi kerak[2]

Pedagogik mahorat – bu faqatgina o‘z fanini mukammal bilish emas, balki ta‘lim jarayonini samarali tashkil etish, o‘quvchilarning ehtiyoj va qobiliyatlarini his qilish, ularning qiziqishlarini rag‘batlantirish, motivatsiyani shakllantirish hamdir. Bunda quyidagi jihatlar muhim o‘rin tutadi:

Didaktik mahorat: murakkab tushunchalarni oson va tushunarli tarzda yetkazib bera olish.

Innovatsion yondashuv: yangi texnologiyalar va interaktiv metodlardan foydalanish.

Emotsional intellekt: o‘quvchilarning psixologik holatini anglab, ularga moslashish.

Axborot texnologiyalaridan foydalanish ko‘nikmalari: onlayn ta‘lim vositalarini samarali boshqarish va ulardan unumli foydalanish.

Axborotlar asrida pedagogik mahorat ta'lim sifatini oshirishning asosiy omili hisoblanadi. Zamonaviy pedagog quyidagi vazifalarni bajarishga qodir bo'lishi lozim:

1. Axborot oqimini boshqarish: o'quvchilar uchun to'g'ri va ishonchli ma'lumot manbalarini tanlash va ularga yo'naltirish.
2. O'quvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish: hozirgi davrda axborotning ko'pligi sababli yolg'on va haqiqatni ajratib olish ko'nikmasi muhim.
3. Zamonaviy metodlardan foydalanish: masofaviy ta'lim, aralash dars usullari, o'yinlashtirish elementlari kabi innovatsion yondashuvlarni qo'llash.
4. Hayotiy kompetensiyalarni shakllantirish: o'quvchilarni faqat bilim emas, balki amaliy hayotda muvaffaqiyat qozonishga tayyorlash.[3]

Bunday axborotlar asrida bo'lajak o'qituvchilar ta'lim jarayonining asosiy boshqaruvchisi sifatida o'z ustida tinimsiz ishlashi zarur. Pedagogik mahoratga ega bo'lish uchun nafaqat nazariy bilimlarni egallash, balki amaliy ko'nikmalarni rivojlantirish, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni o'zlashtirish va shaxsiy fazilatlarini takomillashtirish muhim ahamiyatga ega. Quyida bu boradagi asosiy yo'nalishlar keltirilgan:

- Fan va metodikani chuqur o'rganish

O'z sohasini mukammal bilish: Bo'lajak o'qituvchi o'z yo'nalishi bo'yicha yetarli nazariy va amaliy bilimlarga ega bo'lishi kerak. Bu nafaqat dars berish jarayonini samarali tashkil etish, balki o'quvchilarning qiziqishini uyg'otishda ham muhimdir.

Metodik ko'nikmalarni egallash: Darsni rejalashtirish, interaktiv metodlardan foydalanish, turli didaktik materiallarni ishlab chiqish va ulardan foydalana olish mahoratiga ega bo'lish kerak.

- Zamonaviy texnologiyalarni o'zlashtirish

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari bilan ishlash: Elektron ta'lim platformalari, onlayn dasturlar, multimedia vositalarini qo'llash ko'nikmalarini shakllantirish zarur.

Innovatsion yondashuvlar: Masofaviy ta'lim, virtual laboratoriyalar va boshqa zamonaviy texnologiyalarni dars jarayoniga joriy etishga tayyor bo'lish.

- Psixologik va pedagogik bilimlarni rivojlantirish

O'quvchi psixologiyasini tushunish: Har bir o'quvchining ehtiyojlari, qobiliyatlari va individual xususiyatlarini tushunib, ularga moslashish.

Motivatsiyani oshirish: O'quvchilarni bilim olishga qiziqtirish va ularda mustaqil o'rganish ko'nikmasini shakllantirish.

Ta'sirchan muloqot: O'qituvchi aniq, samimiy va ishonchli muloqot orqali o'quvchilar bilan aloqani mustahkamlashi lozim.

- Shaxsiy rivojlanish

Ijodiy yondashuv: O‘qituvchi dars jarayonida ijodkorlikni namoyon etib, standart yondashuvlardan qochishi kerak.

Hayot davomida o‘rganish: O‘z sohasidagi yangiliklarni o‘rganish, yangi bilimlar va ko‘nikmalarni egallash uchun doimiy o‘qish va tadqiqot olib borish.

O‘z-o‘zini tahlil qilish: Dars o‘tish jarayonini doimiy ravishda tahlil qilib, kamchiliklarini bartaraf etishga harakat qilish.

- Tajriba orttirish

Amaliyot jarayonlarida ishtirok etish: O‘quv amaliyotlarida faol ishtirok etish, tajribali ustozlarning ish uslubini o‘rganish.

Yangi usullarni sinab ko‘rish: O‘z darslarida turli pedagogik usullarni tajriba asosida qo‘llash va ularning natijalarini baholash.

- Jamoaviy ishga tayyor bo‘lish

Hamkasblar bilan tajriba almashish: Ta‘lim sohasidagi dolzarb masalalar bo‘yicha fikr almashish va hamkorlikda ishlash.

Ota-onalar bilan hamkorlik: O‘quvchilarning rivojlanishida ota-onalar bilan samarali aloqani yo‘lga qo‘yish.

- Milliy va umumbashariy qadriyatlarga e‘tibor berish

Ma‘naviy tarbiya berish: Bo‘ljak o‘qituvchi milliy qadriyatlarni, urf-odatlarini, ma‘naviy mezonlarni ta‘lim jarayoniga singdirishi lozim.

Xalqaro tajribadan foydalanish: Zamonaviy pedagogik usullarni milliy ta‘lim tizimiga moslashtirib qo‘llash.[4]

Axborotlar asrida pedagogik mahorat nafaqat ta‘lim sifatini oshirish, balki jamiyatning intellektual salohiyatini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy pedagog axborot texnologiyalari va ta‘lim metodologiyasini puxta egallab, o‘quvchilarni yuksak maqsadlar sari yo‘naltiruvchi bo‘lishi zarur. Shu bois, pedagogik mahoratni uzluksiz rivojlantirish va zamon talablariga moslashish har bir pedagogning ustuvor vazifasiga aylanishi kerak. Bo‘ljak o‘qituvchilar esa pedagogik mahoratga ega bo‘lish uchun o‘z ustida muntazam ishlashi, zamon talablari va innovatsiyalarga moslashishi zarur. Pedagogik mahorat faqatgina bilim va tajribaga bog‘liq emas, balki insoniy fazilatlar, ijobiy munosabat va uzluksiz o‘z-o‘zini rivojlantirish orqali shakllanadi. Shu bois, pedagogika yo‘nalishida ta‘lim olayotgan har bir talaba kelajakdagi faoliyatiga mas‘uliyat bilan yondashishi va yuqori maqsadlarga intilishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi. // www.ziyounet.uz
2. Jabborova O.M. Boshlang‘ich ta‘limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent, 2023

XALQARO VA MILLIY HUQUQDA BOLA HUQUQLARINING O`RNI

Sulaymonova Roziyabonu

Toshkent davlat yuridik universiteti 3-kurs talabasi

sulaymonovaroziyabonu@gmail.com

Annotatsiya: *Bola huquqlarini xalqaro va milliy huquqda himoya qilish, ularning barcha huquqlari tengligini, ijtimoiy holatidan kelib chiqib kamsitmaslik*

Kirish so`zlar: *bola, deklaratsiya, pakt, siyosiy huquqlar, tenglik*

Kirish

Bola-o`n sakkiz yoshga to`lguniga (voyaga yetgunga) qadar bo`lgan shaxslardir. Bolalar doim davlat va jamiyat tomonidan g`amxo`rlik qilish va qo`llab quvvatlashga muhtoj qatlamlardir biri.¹⁵ Sitseron “Majburiyatlar haqida” asarida fuqarolarning majburiyatlarini ularning zarurligi darajasiga qarab bir qancha guruhga bo`lgan. Birinchisi Vatan va ota-ona oldidagi majburiyat, Ikkinchisi bolaga nisbatan majburiyat bo`lgan. Ammo bolalar u davrda davlatda, jamiyatda, oilada loyiq sharoitga ega bo`lishdan mahrum edilar. Qadimgi Rusda IX-XVII asrlarda bolalarni toifalarga ajratish urf-odat bo`lgan. Ayniqsa nikohsiz tug`ilgan bolalarga bepisandlik bilan qarash illatga aylanib borgan. Bundan tashqari bugungi kunda ijtimoiy tarmoqlarda bolani urish, unga yomon munosabatda bo`lish va bolaning sog`ligi uchun zararli sharoitlarda ishlatish holatlari kuzatilmoqda. Aynan shu kabi holatlarni oldini olish va uni yo`qotish uchun Xalqaro huquqda va O`zbekistonda bir qancha konvensiyalar, qonunlar ishlab chiqilgan. BMTning inson huquqlariga oid universal standartlar deb ataluvchi deklaratsiyalar va konvensiyalari: Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi, Fuqarolik va siyosiy huquqlar to`g`risidagi xalqaro pakt, Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar to`g`risidagi xalqaro pakt kabi universal hujjatlari. Bu kabi hujjatlar orqali bolalarni har taraflama himoya qilish, ularning tengligini, hech qanday kamsitishsiz ularni himoya qilish o`rin oladi va bu hujjatlar barcha bolalarning huquqlarini himoya qiladigan hujjatdir.

¹⁵ Mo`minov Abdulxay Rashidovich, Tillabayev Mirzatillo Alisherovich “Bola huquqlari” darslik

Asosiy qism:

Xalqaro huquqda bola huquqlariga oid ko'plab konvensiyalar, paktlar ishlab chiqilgan. Ularda bolalarning sog'ligi, ta'lim olishi, tengligi kabi huquqlari o'rin olgan. Ulardan bittasi ¹⁶Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi hisoblanadi. Unda onalik va bolalik alohida g'amxo'rlik va yordam huquqini berishi. Nikohda yoki nikohsiz tug'ilishidan qat'i nazar barcha bolalar ijtimoiy himoyadan foydalana olishlari mumkin. ¹⁷Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro paktida har bir bolaning irqi, tana rangi, jinsi, tili, dinidan qat'i nazar hech bir sababsiz davlat tomonidan himoya qilinishi kerakligi berilgan. Bundan tashqari har bir bolaning tug'ilganidan so'ng ro'yxatga olinishi va ismga ega bo'lishi kerak. (24-modda) ¹⁸Iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy huquqlar to'g'risidagi paktida ham barcha bolalar va o'smirlarga hech bir kamsitishlarsiz alohida himoya choralari va yordam ko'rsatilishi kerak. Unga ko'ra: iqtisodiy va ijtimoiy eksplutatsiyadan himoyalangan bo'lishi kerak. Ularning mehnatini axloqi va salomatligi uchun zararli bo'lgan yoki hayot uchun xavfli sohalarda qo'llash qonun bilan jazolanishi kerak. (10-modda 3-qism) Deklaratsiya va paktlarda bola huquqlariga bevosita taalluqli qoidalar: bolalarning tengligi, onalik va bolalikni davlat tomonidan himoya qilish, bolalarni eksplutatsiya qilish to'g'risida, ta'lim olish huquqi shakllangan. Bundan tashqari bolalarning tengligi ta'moyili elon qilingan. ¹⁹Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiyada ham bolalarning irqi, rangi, jinsi, tili, dini siyosiy yoki boshqa etiqodi, ijtimoiy qarashlaridan qat'i nazar har bir bolaga ushbu konvensiyadagi huquqlar ta'minlanadi. Shuningdek bolaning fuqarolikka ega bo'lish va ism qo'yilishi (7-modda), bolaning o'z fikrini erkin bayon etish, o'zi izlagan axborotni olish huquqi (13-modda), har bir bolaning shaxsiy daxlsizligi, oilaviy hayoti, uy-joy yoki yozishmalariga bo'lgan huquqidan qonunga xilof ravishda ajratish ta'qiqlanadi (16-modda). Shuningdek har bir

¹⁶ Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi

<https://constitution.uz/oz/pages/humanrights>

¹⁷ Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risida xalqaro pakt

<https://lex.uz/docs/-2640479>

¹⁸ Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar to'g'risida xalqaro pakt

<https://lex.uz/docs/-2686000>

¹⁹ Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiya

<https://lex.uz/docs/2595909>

bolaning tibbiy xizmatlardan foydalanish, ijtimoiy sug`urtadan foydalanish huquqi tan olinadi. Shuningdek bola bepul va majburiy boshlang`ich ta`lim olishi, ish joyiga joylashish uchun minimal yoshni belgilash,, ish kunining davomiyligi va mehnat sharoitlariga qo`yiladigan zaruriy talablarni aniqlash kerak. Umuman olganda bolalarni jinsiy, iqtisodiy eksplutatsiyadan asrash, bolalarni o`g`irlash, sotishni taqiqlash, ta`lim olishini taminlash va zarur shart-sharoitlarni yaratish kabi huquqlari mavjud. Shunday qilib, Bola huquqlari konvensiyasida bola huquqlarini ta`minlashning asosiy tamoyillari berilgan bo`lib:

birinchidan:18yoshga to`lmagan barcha bolalarning huquqlarini ta`minlash

ikkinchidan: Ularni irqi, rangi, jinsi, tili, dini yoki siyosiy qarashlaridan qat`i nazar ajratmaslik

uchinchidan: o`z fikrini erkin ifoda etish, istalgan axborotni izlash huquqi

to`rtinchidan: yetim bolalar va ota-ona qaramog`isiz qolgan bolalarga davlat va jamiyat tomonidan g`amxo`rlik qilish

Milliy huquqda ham bola huquqlariga oid bir qancha qonunlar qabul qilingan va bolalarning rivojlanishi, ta`lim olishi, tengligi huquqini himoya qilishga qaratilgan. Shuningdek konstitutsiyamizda bolalar mehnatining bolaning sog`ligi, xavfsizligi, axloqi va ta`limiga to`squinlik qiladigan har qanday shakli taqiqlanadi. Shuningdek konstitutsiyamizda oila, bolalar va yoshlar uchun alohida bob mavjud bo`lib, unda <sup>20</sup>farzandlarning nasl-nasabidan qat`i nazar tengligi, ota-onalar farzandlarini voyaga yetgunga qadar boqishlari, tarbiyalashlari kerakligi belgilangan.Bunda tashqari konstitutsiyamizda quyidagi asosiy tamoyillar ham muhim o`rin egallagan:

birinchidan: bola huquq va erkinliklarini taminlashda xalqaro huquqning normalariga amal qilish

ikkinchidan: bola huquqlarining himoyasi davlat va jamiyat tomonidan ta`minlanishi

uchinchidan:bolalarni nasl nasabi va ijtimoiy ahvolidan qat`i nazar kamsitmaslik

to`rtinchidan:ota-onalarning bolalarni o`qitish, boqish vatarbiylash majburiyati

Shuningdek davlatimiz bola huquqlarini himoya qilish uchun bir qancha ishlar amalga oshirgan va bu davom etmoqda. 1992-yilda “Bola huquqlari to`g`risida” gi konvensiyani ratifikatsiya qildi. Milliy qonunchiligimizni konvensiya qoidalariga implementatsiya qilish orqali 2008-yil 7-yanvarda “Bola

²⁰ konstitutsiya <https://lex.uz/docs/-6445145>

huquqlarining kafolatlari to'g'risida”gi Qonun qabul qilindi.²¹ Unda bolaning sha'ni qadr-qimmatini himoya qilish, bolalar huquqlari va imkoniyatlarining tengligini ta'minlash, bolalarda vatanparvarlik, tinchliksevarlik tuyg'ularini rivojlantirish, huquqiy ong va huquqiy madaniyatini shakllantirish, ijtimoiy himoyaga muhtoj bolalarni qo'llab quvvatlash masalalari, nikohda va nikohsiz tug'ilgan bolalarning teng hamda har taraflama himoyadan foydalanishi, erkinlik, shaxsiy daxlsizlik kabi huquqlari ta'minlashga qaratilgan.

Xulosa: Xulosa qilib shuni ayta olamanki, xalqaro huquqdagi konvensiya, paktlar va O'zbekiston Respublikasi qonunchiligida bolalarni himoya qilishning asosiy normalari keltirib o'tilgan va ularning istiqbolli rejalari tuzilib, yanada takomillashtirilmoqda. Buni yuqoridagilar orqali ham bilib olish mumkin. Umuman olganda xalqaro darajadagimi yoki milliy huquqdagimi barcha normalar bola huquqlarini himoya qilishga qaratilgan. Bu sohani muhimligini davlatlar tarafidan chiqarilgan hujjatlar ham isboti hisoblanadi. Kelgusida bolalarga nisbatan zo'ravonlik va shavqatsizliklar deyarli kuzatilmaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mo'minov Abdulxay Rashidovich, Tillabayev Mirzatillo Alisherovich “Bola huquqlari” darslik
https://sg.docworkspace.com/d/sIF_uxt-3AZTw1LwG
2. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi
<https://constitution.uz/oz/pages/humanrights>
3. Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risida xalqaro pakt
<https://lex.uz/docs/-2640479>
4. Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar to'g'risida xalqaro pakt
<https://lex.uz/docs/-2686000>
5. Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiya
<https://lex.uz/docs/2595909>
6. konstitutsiya <https://lex.uz/docs/-6445145>
7. Bola huquqlarining kafolatlari to'g'risidagi qonun <https://lex.uz/uz/docs/-1297315>

²¹ Bola huquqlarining kafolatlari to'g'risidagi qonun <https://lex.uz/uz/docs/-1297315>

IQLIM O'ZGARISHI HAQIQIY TAHDIDMI?!

Qilichova Madina A'zam qizi

Qashqadaryo viloyati Shahrisabz tumani 11-maktab

o'quvchisi

Sir emaski, global muammolardan biri iqlimda yuz beradigan o'zgarishlar: issiq to'liqlar, kuchli shamollar, qurg'oqchilik, suv toshqinlari va yong'inlarning tez-tez sodir bo'lishi kuzatilmoqda. Ayniqsa, joriy yilda bu jarayon juda ham ko'paydi va bugungi kunning global muammolardan biriga aylandi. Jumladan, gazlar, iqlimga zarar yetkazuvchi moddalar, oltingugurt dioksidi kabi havoni ifloslantiruvchi moddalarning har xil turlari tufayli havo ifloslanmoqda. Bu esa odamlarning kasalliklarga chalinishi ayniqsa, ularda allergiya paydo bo'lishi va hatto o'limga olib kelishiga sabab bo'ladi. Bundan tashqari, iqlim o'zgarishi ozon qatlamining yemirilishiga olib keladi va yer sharining litosfera, gidrosfera qatlamlariga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Haqiqatan, nafas olish yo'llari, teri zararlanishi kabi havo kasalliklari bilan bog'liq bo'lib bu holat bir qator kasalliklar uchun muhim xavf omilidir. Mavjud muammo borasida olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, dunyo miqyosida olib qaralganda havo ifloslanishi darajasi jihatidan Toshkent shahri 1-o'rinda turadi. Buning asosiy sabablaridan biri, Toshkentda juda ham ko'p tirbandlik, samolyot qatnovi, oxirgi 2024 -yil fevral oylarida ob-havo sharoiti, qor yog'ish paytida ko'chalarda tuproqli aralashmalar sepilganligi natijasida havo ifloslanishi ortgan, bu esa insoniyat hayotiga eng katta tahdiddir. Shu jumladan, isish va sovush kabi anomal hodisalarning o'zgarishi qishloq xo'jaligi mahsulotlari va mevalarning nobud bo'lishiga olib kelmoqda. Statistik ma'lumotlarga qaraganda, Arktikada dengiz muzlari misli ko'rilmagan darjada har o'n yilda 12 % dan ko'proq eriyotgani barchani xavotirga solmoqda. Bu, asosan, Arktikada haroratning isishi, dengiz oqimlarining yo'nalishini butunlay o'zgartirib yuborishi mumkin. Shuningdek, bunday vaziyat butun dunyo bo'ylab ekstremel ob-havo sharoitini yuzaga keltiradi. Masalan, Suv toshqinlarini olsak, bu iqtisodiy, siyosiy, va ijtimoiy jihatdan ham katta muammolarni keltirib chiqaradi va insoniyatga ham zarar keltiradi shu jumladan Qozog'istonda suv toshqinlari tufayli 75mingdan ortiq aholi evakuatsiya qilindi. Bundan tashqari, insonlar suvga tashlaydigan chiqindilari katta qismi okeanlarga to'planadi. Yillar davomida suzib yuradigan ko'plab axlat tabiatni zararlaydi. Nafaqat tabiatlar balki yanada tunets yoki boshqa turdagi baliqlargacha yetib boradi. Plastmassa chiqindi tarkibida karsinogenlar, yani saraton kasalligini qo'zg'atuvchi moddalar bor. Bular baliq organizmiga singib zararlanishiga olib keladi. Shu oqibatida, havzalar, plyajlar

ifloslanish kuzatiladi. Okeandagi chiqindilar katta qismi parchalangani yoki cho‘kib ketgani tufayli ko‘zga ko‘rinmaydi. Yanada yomon bo‘lib ketmasligi uchun hozirdan bularning oldini olish, ko‘plab daraxtzorlar, yashilliklarni ko‘paytirish, ekologik tejamkor transport turlaridan foydalanish maqsadga muvofiq bo‘ladi. Shu bilan birga, zavod, fabrikalar aholi yashaydigan hududdan chetda bo‘lishi lozim. Kimyoviy chiqindilar ko‘p chiqmasligi uchun, kimyoviy zaharli moddalarni ishlab chiqarishdan kamroq foydalanish zarurdir. O‘ylaymanki, iqlim o‘zgarishi muammolariga qarshi kurashish uchun har bir inson o‘z hissasini qo‘shishi kerak. Bu borada tabiatda zarar yetkazmaydigan omillardan foydalanish muhimdir. Asosan, ko‘plab davlatlarga va shu jumladan O‘zbekistonga ham mashinasiz haftasiga 1 kun e‘lon qilinishi kerak chunki bu sanoat tomonidan chiqariladigan ifloslanish miqdorini kamaytiradi. Bu esa havo sifatini yaxshilashga yordam beradi. Shuningdek, iqlim o‘zgarishlari va atrof-muhitni himoya qilish uchun yaxshi chora hisoblanadi.

IMPLEMENTATION OF GAMIFICATION TECHNIQUES FOR ENHANCING LANGUAGE SKILLS

Iqbol Isroil qizi Rakhmatova

*3rd –year-Student of Tourism faculty,
Chirchik state pedagogical university*

Abstract: *In recent years, in the field of education, great attention has been paid to the search for innovative methods to actively involve students in classes and increase their motivation to learn. One particularly effective approach to language learning is gamification, which involves incorporating game elements into the learning process. This approach not only increases students’ interest in learning, but also helps reinforce knowledge and makes lessons more fun and enjoyable. Gamification uses various game mechanics—such as points, rewards, rankings, and challenges—to encourage participation. creates a dynamic learning environment that encourages and fosters a sense of achievement. The main benefits of gamification include increasing motivation, encouraging student engagement, and facilitating the learning process through play. By turning traditional learning into an interactive experience, gamification can significantly increase students’ willingness to participate in the learning process and invest in their own knowledge. ‘aimed at learning, specifically focusing on listening,*

speaking and improving vocabulary. The study includes a comparative analysis of an experimental group and a control group using traditional educational methods. The results show a significant improvement in all assessed language skills of students through the use of gamification techniques.

Key words: *Gamification, dynamic learning environment, interactive games, digital platforms, monitoring progress, rewarding progress*

Introduction: In recent years, new methods have been developed in the field of education to actively involve students in classes and increase their motivation. One of the effective methods in language learning is gamification. Gamification is the introduction of game elements into the educational process, which increases students' interest in learning, helps to consolidate knowledge and makes lessons more interesting. The main advantages of gamification include increasing motivation, student activation and facilitating the learning process through games. In the 21st century, innovative approaches in the educational process, including gamification, play an important role in making the learning process of students more effective. As the famous educational expert, Professor *Karl D. Poppers* said, The learning process should be interesting and interactive, not just acquiring knowledge.²² This idea shows how important gamification methods are in the educational process. Another teacher and educational innovator, Dr. Mann says, Students need to develop their knowledge while learning in a fun and interactive environment.²³ Its Khan Academy platform shows students how to improve their knowledge through the use of gamification elements. In particular, the impact of gamification methods aimed at increasing listening, speaking and vocabulary is analyzed. Research shows that student outcomes are significantly improved with gamification, but more research is needed to fully understand the potential and limitations of this method. It is important to increase their interest in learning and encourage them to actively participate. This process, in turn, creates new opportunities for the development of students' language skills and makes the educational process more effective.

Methodology

Gamification Techniques - A number of gamification methods were used to develop language skills in the experimental group. These methods are aimed at increasing students' interest in learning, actively engaging them and strengthening language skills. Below is a detailed description of each method:

²² Popper, K. (2005). *The logic of scientific discovery*. Routledge

²³ Mann, B. (2014). *The One World Schoolhouse: Education Reimagined*.

Students played quizzes and vocabulary games using apps like Kahoot and Quizlet. These games allow students to learn in a fun and competitive environment. Through quizzes, students can test their knowledge and see the results in real time. This process helps students to strengthen their vocabulary and grammar skills as they try to answer correctly during the game. And interactive games allow students to interact and learn from each other, which makes the learning process more interesting.

In the method of role-playing games, students described dialogues and situations in English in different roles. This method allows students to simulate real-life situations, which helps them develop their speaking skills. Students use the language in a practical way by interacting, sharing ideas and role-playing. Role-playing games allow students to express themselves freely, learn new words and better understand the language. This process increases students' self-confidence and encourages them to actively participate.

Digital platforms like Duolingo and Quizlet have helped students improve their knowledge. These apps allow students to review material they have worked on and learn new words. Through digital platforms, students can control their learning process, identify their strengths and weaknesses. These platforms allow students to learn and consolidate their knowledge on time, and also develop students' self-assessment skills.²⁴ Students were awarded points for winning games, and successful students were rewarded. This method increased competition and motivation among students. Students were able to track their progress and compare it with others, which increased their interest in learning. Rewards, such as small gifts or extra time after class, helped motivate students. B.F. Skinner said: Learning through games plays an important role in increasing students' motivation. He showed a clear example. This process encourages students to compete with each other and further develop their knowledge.²⁵

In the control group, traditional methods were used, i.e. lessons taught by the teacher, grammar exercises and listening tests. These methods can help students develop language skills, but they can reduce students' interest because they are presented in a more monotonous and rigid manner. Traditional methods limit the active participation of students and can make the learning process difficult, which further demonstrates the advantages of gamification methods. Several methods were used to collect data during the research. Tests and questionnaires were developed to assess students' language skills.

²⁴ Lee, J. J., & Hammer, J. (2011). Gamification in education: What, how, why bother?. *Academic exchange quarterly*, 15(2), 146.

²⁵ Skinner, B. F. (1965). *Science and human behavior* (No. 92904). Simon and Schuster.

Tests - Pre- and post-tests were administered to assess students' listening, speaking, and vocabulary skills.

- *Listening skills* - students were presented with audio materials to assess their listening skills. They had to listen to these materials and answer the given questions. This test aims to measure students' listening skills, comprehension and ability to extract important information.

- *Speaking skills* - individual interviews were conducted with students to assess their speaking skills. They had to express their opinions on given topics and answer questions. This process helped to assess students' ability to use the language in practice, to express their thoughts clearly and fluently.

- *Vocabulary skills* - to assess vocabulary skills, students were given tests related to words and their meanings. These tests are aimed at measuring students' level of learning new words and their ability to use them in context. Also, questionnaires were filled out to students to find out their opinions about teaching methods. These questionnaires helped to study students' attitudes towards gamification methods, their level of interest and their experiences in the learning process.

The SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) program was used to analyze the research results. SPSS is a statistical analysis program widely used in social sciences, psychology, education, economics, and other fields, which allow you to analyze data, perform statistical calculations, and visualize results. This program provides a user-friendly interface and powerful statistical functions for students, researchers and professionals.

Paired t-tests - data obtained were analyzed using paired t-tests. These tests help identify differences between the two groups. Paired t-tests were used to compare students' pre-test and post-test results.

Results

The results of the study show changes in the language skills of the experimental and control groups. These results demonstrate the effectiveness of gamification methods in developing listening, speaking and vocabulary skills.

Listening skills - In the experimental group, there was a 25% improvement in listening skills. In the initial test, the average score of the group was 60%, which reflects the initial level of students' listening ability. In the next test, the average scores increased to 85%, which shows the impact of gamification methods on improving listening. Students were actively involved in developing their listening skills through games and interactive exercises, which increased their focus and comprehension. In the control group, only an 8% increase was observed, with these results increasing from 62% to 70%. This difference shows the

effectiveness of gamification methods even more clearly, since traditional educational methods were used in the control group.

Speaking skills - the increase in speaking skills in the experimental group was 17%. Students facilitated speaking through role plays and interactive exercises. As a result, speaking scores increased from 65% to 82%. This increase shows the impact of gamification methods in developing students' expressiveness and communication skills. Students had the opportunity to practice speaking skills by interacting, role-playing and simulating real-life situations. In the control group, only a 7% increase (from 67% to 74%) was observed, which shows the limitations of the learning process through traditional methods.

Vocabulary - a significant increase in vocabulary was also observed in the experimental group. Students showed a 30% improvement, with scores rising from 55% to 85%. This increase demonstrates the effectiveness of gamification methods in improving students' ability to learn new words and use them in context. Students actively participated in the process of learning new words through games and interactive exercises, which helped to expand their vocabulary. A 12% increase (from 58% to 70%) was observed in the control group, which limits the effectiveness of the learning process through traditional methods.

Student feedback - through questionnaires, students expressed their attitude towards gamification methods. 90% of students of the experimental group rated gamification methods as effective and interesting. Students noted that the learning process through games is interesting and interactive. However, some students found the competitive aspect of the games to be challenging, which may cause them to feel stressed or pressured to learn. In the control group, more negative opinions were expressed about traditional methods, because they were presented in a more monotonous and rigid way. Students reported feeling less motivated and less interested in learning during traditional classes. Table-1 provides a clear comparison of the improvements in skills between the experimental and control groups, highlighting the effectiveness of gamification methods.

Skill Area	Experimental Group Improvement	Control Group Improvement	Initial Average Score	Final Average Score
Listening Skills	25%	8%	60%	85%
Speaking Skills	17%	7%	65%	82%
Vocabulary	30%	12%	55%	85%

Student Feedback	90% found it effective	More negative feedback	N/A	N/A
---------------------	------------------------------	------------------------------	-----	-----

Table-1

Discussion

The research results show that gamification methods are effective in language learning. The results confirm that gamification has led to significant improvements in listening, speaking and vocabulary development. These methods increase students' interest in learning, stimulate their activity and facilitate the learning process. Through gamification, students perceive competition in an interesting way, which increases their motivation for the learning process.

Gamification methods make the learning process of students more interesting and interactive. Game elements, such as points, rewards, and competition, help motivate students. Students will have the opportunity to apply their knowledge in practice, which will make their learning process more effective. The same, Combining gamification methods with traditional educational methods helps to make the educational process more effective. Students have the opportunity to interact, exchange ideas and learn from each other through games.²⁶ This process, in turn, helps to develop the social skills of students. The results show that with the help of gamification, students strengthen their knowledge. Through games, students have the opportunity to learn new words, develop listening skills, and express themselves freely in speaking. The fact that this method is interesting and interactive increases the efficiency of students, because they actively participate in the learning process.

At the same time, gamification methods have some disadvantages. Some students found the games too competitive. Competition can, in some cases, cause students to feel stressed or pressured. This, in turn, can make the learning process difficult and reduce student motivation. Some students may not feel comfortable learning through games because they may have difficulty comparing their knowledge with others. In addition, gamification methods are too much for some students. It has become a time-consuming activity. Games and interactive exercises often require more time and attention, which can reduce students' attention to other important tasks. Therefore, combining gamification with traditional methods helps to make the educational process more effective. Traditional methods, such as imparting theoretical knowledge and learning key

²⁶ Skinner, B. F. (1965). Science and human behavior (No. 92904). Simon and Schuster.

concepts, may be necessary and should therefore be used in conjunction with gamification.

Conclusion: The results of this study clearly show the effectiveness of gamification methods in the development of language skills. The significant increases observed in the experimental group reflect how successful students were in improving their listening, speaking and vocabulary through gamification. The obtained results prove the effect of gamification methods in the development of students' language skills and show the necessity of using these methods in the educational process. The feedback of students also confirms that gamification methods are interesting and effective. Students in the experimental group noted that the learning process is interesting and motivating through game elements and interactive exercises. Traditional methods, such as imparting theoretical knowledge and learning key concepts, may be necessary and should therefore be used in conjunction with gamification. In the future, a deeper study of gamification method and their application in various educational institutions will help improve the language learning process of students. Taking into account the individual needs of students helps to further increase the effectiveness of gamification method. In general, this method is effective in language learning and plays an important role in increasing students' motivation and making the learning process interesting. This method, in turn, creates new opportunities for the development of students' language skills and makes the educational process more effective.

References

1. Popper, K. (2005). The logic of scientific discovery. Routledge.
2. Mann, B. (2014). The One World Schoolhouse: Education Reimagined.
3. Dewey, J. (1986, September). Experience and education. In The educational forum (Vol. 50, No. 3, pp. 241-252). Taylor & Francis Group.
4. Skinner, B. F. (1965). Science and human behavior (No. 92904). Simon and Schuster.
5. Kapp, K. M. (2012). What is gamification. The gamification of learning and instruction: game-based methods and strategies for training and education, 1-23.
6. Lee, J. J., & Hammer, J. (2011). Gamification in education: What, how, why bother?. Academic exchange quarterly, 15(2), 146.

MENEJMENT NAZARIYASINI O'RGANISH VA TAHLIL QILISH

Jamoliddinova Mohinur Ilhomjon qizi

Namangan muhandislik-texnologiya instituti

Menejment yo'nalishi 3-kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada menejment nazariyasining bugungi kundagi rivojlanishi va global o'zgarishlarga qanday javob berishi, shu jumladan innovatsiyalar va tezkor moslashuvchanlikning ahamiyati tahlil etiladi. Tashkilotlarni boshqarishning samaradorligini oshirish va raqobatbardoshlikni ta'minlashga qaratilgan metodlar muhokama qilinadi. Menejment nazariyasini o'rganish va tahlil qilishning ahamiyati, ayniqsa boshqaruv sohasida menejmetning tashkiliy-iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy-ma'rifiy ahamiyatini tahlil qilish bo'yicha ilmiy taqdiqotlar olib borilgan va metodologik jihatdan o'rganilgan.

Kalit so'zlar: menejment, iqtisod, raqobatbardoshlik, samaradorlik, tashkil etish, o'rganish, taraqqiyot, sektor, nazariy, amaliy.

Abstract: This article analyzes the development of management theory today and how it responds to global changes, including the importance of innovation and rapid adaptability. Methods aimed at increasing the efficiency of management of organizations and ensuring competitiveness are discussed. The importance of studying and analyzing the theory of management, especially in the field of management, scientific studies on the analysis of the organizational-economic, social, cultural-educational significance of management have been carried out and studied methodologically.

Key words: management, economy, competitiveness, efficiency, organization, learning, development, sector, theoretical, practical.

Menejment nazariyasi - bu tashkilotlarni samarali boshqarish va rivojlantirish uchun asosiy tamoyil va metodlarni o'rganadigan ilmiy sohadir. Bu nazariya, tashkilotlarning ishlash jarayonlarini yaxshilash va ularni optimallashtirishga qaratilgan turli yondoshuvlarni o'z ichiga oladi. Menejment nazariyasining rivojlanishi vaqt o'tishi bilan o'zgarib borayotgan iqtisodiy, ijtimoiy va texnologik sharoitlar bilan chambarchas bog'liqdir. Menejment nazariyasi va amaliyoti evolyusiyasi turli xil qarashlarda o'z ifodasini topdi. Masalan, XX asrning 50—60-yillarida asosiy e'tibor boshqarishning tashkiliy tuzilishiga qaratilgan bo'lsa, 60—70-yillarda strategik rejalashtirishdan strategik boshqarishga o'tish davri bo'ldi. XX asrning o'rtalariga kelib menejment O'zbekistonda tez sur'atlar bilan rivojlandi. 1966-yilda O'zbekiston Respublikasi

Fanlar akademiyasi Kibernetika institutining tashkil qilinishi, akademik V. K. Qobulov boshchiligida olib borilgan nazariy, uslubiy, amaliy ilmiy tadqiqot ishlari respublikada menejment fanining rivojlanishiga asos bo'ldi. Menejment sohasida birinchi tadqiqotlar sinfiy maktablar tomonidan amalga oshirilgan. Birinchi menejerlarni asosan ishlab chiqarish (texnik yondashuv) masalalari tashvishga solgan. Ular o'z faoliyatlarini ishchilarni moslash masalalariga qaratganlar. Bu maqsadlar uchun ish joyi dizayni ishlab chiqilgan. Turli operatsiyalarga ish vaqti o'rganilgan va hokazo. O'sha davrning ko'pchilik tadqiqotchilari menejment bu san'at deb tasavvur qilgan. Menejmentni bunday tushunishning sababi hamma xodimlar ham o'z o'lchovlari bo'yicha rahbarlik lavozimiga to'g'ri kelmasligidir. Menejmentning nazariyasi va uslubiy asoslari ham o'ziga xos xususiyatga ega. Uning nazariy va uslubiy asoslarini ko'rib chiqish, faoliyat ko'rsatish mexanizmining xususiyatlarini tushunishda katta ahamiyatga ega. Shuningdek, boshqaruv maqsadlarini aniqlash, boshqaruv faoliyati mantiqini tushunish bo'yicha ko'rsatmalarni shakllantirishga yordam beradi.

Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi sharoitida iqtisodiyotning real sektori korxonalarini qo'llab-quvvatlash bo'yicha birinchi navbatda ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish, kooperatsiya aloqalarini kengaytirish, mustahkam hamkorlikni yo'lga qo'yish, mamlakatimizda ishlab chiqilgan mahsulotlarga ichki talabni rag'batlantirish masalalari alohida o'rin tutadi. Ma'lumki har qanday faoliyat turi Menejment asosida quriladi, chunki shu faoliyatni amalga oshirishda ko'zlangan maqsadga erishish, bajariladigan vazifalarni taqsimlash, ijrosini nazorat qilish,

shuningdek, samaradorlikka erishish uchun shu faoliyatda ishtirok etuvchilar manfaatlarini himoya qilish, rag'batlantirish choratadbirlari Menejment jarayonida tashkil etiladi va muvofiqlashtiriladi. Bunda boshqaruvga iqtisodiyotda mavjud tizim ham o'z ta'sirini o'tkazadi. Iqtisodiy islohotlarning birinchi bosqichidanoq iqtisodiyot boshqaruv tizimini isloh qilishga alohida e'tibor qaratildi. Olib borilgan iqtisodiy islohotlar institutsional o'zgarishlarni amalga oshirishga, iqtisodiyot tarmoqlari va sohalarini boshqaruv borasida ularning xususiyatiga mos keladigan xo'jalik yurituvchi subyektlarga iqtisodiy erkinlik berishga yordamlashadigan, tadbirkorlikning rivojlanishini rag'batlantiradigan tashkiliy-huquqiy shakllar vujudga kelishiga qaratilgan edi va bu menejmentda yangi bir tizim vujudga kelishiga zamin yaratdi. Bunday bozor munosabatlari sharoitida butun jamiyatga xizmat qiluvchi zamonaviy boshqaruv ilmini o'rganishda, iqtisodiyotning barcha butun tarmoqlarida boshqaruvni amalga oshira oladigan malakali rahbarlarni tayyorlashda "Menejment nazariyasi" fani muhim o'rin tutadi.

Menejment tushunchasi tor ma'noda biror- bir tashkilot maqsadini aniqlash va unga erishish uchun zarur bo'lgan rejalashtirish, tashkil etish va nazorat jarayonlarini foyda keltirishi, samara berishi qanchalik faoliyat yo'nalishini to'g'ri tanlay bilish, qarorlar qabul qila olishga hamda uning boshqarilishini nazorat qilishga va bu jarayon borishiga bog'liq bo'ladi. Menejment keng ma'noli tushuncha sifatida jahondagi menejment va uni tashkil etishning nazariyotchilaridan biri Piter F. Druker aytganidek, "Menejment alohida faoliyat turi bo'lib, tashkil etilmagan betartib ommani bir maqsadga yo'naltirilgan samarali va unumli guruhga, jamiyatga aylantiradigan, ijtimoiy o'zgarishlarni rag'batlantiruvchi element hisoblanadi". Menejment nafaqat korxona doirasida, qolaversa, butun bir jamiyat, davlatni o'z tanlagan yo'li, maqsad va intilishlariga yetaklovchi, iqtisodiyotni kuchli barqaror ishlovchi mexanizmga aylantirishda muhim ta'sir etuvchi kuch hisoblanadi. Menejment ma'lum turdagi tizim bo'lib, uning samarali ishlashi tizimning har bir elementi tomonidan muayyan funksiyani bajarishi bilan ta'minlanadi. Bunda o'zaro bog'liq bo'lgan elementlar yoki tuzilmalar tizimi sifatida menejment haqida ko'proq yoki kamroq adekvat g'oyani shakllantirish muhimdir. Boshqaruv jarayonining tarkibiy qismlari orasida ko'pincha qonuniyatlar, boshqaruv tamoyillari, usullari, mexanizmlari, funksiyalari va boshqalar ajralib turadi.

Menejment nazariyasining asoschilari Teylor, Ford, Gilbert, Emerson, Fayol va boshqalardir. Menejment nazariyasining tarixan dastlabki yo'nalishi «klassik» (an'anaviy) maktab nomini olgan. Bu maktabning vujudga kelishida amerikalik muhandis va tadqiqotchi Frederik Teylorning xizmati katta. Teylor xizmat pog'onasining barcha darajalarini AQShdagi Bestlegemdagi yirik metallurgiya korxonasining kichik xizmatchisidan boshqaruvchisigacha bo'lgan lavozimlarni egallagan. U birinchilar qatorida ishlab chiqarishning ayrim jarayonlarini tashkil etish hamda butun korxonani boshqarishga ilmiy yondoshishni qo'lladi. Uning «Korxonani ilmiy boshqarish asoslari», «Menejmentni ilmiy tashkil etishning tamoyil va usullari», «Sanoat korxonalarini m a'muriy-texnikaviy tashkil etish» kabi mashhur asarlari xorijda chop etilgan ishlab chiqarishni boshqarishni ilmiy tashkil etish bo'yicha adabiyotlarning katta to'plamiga asos soldi. Teylor mehnat jarayonlarini maxsus funksional boshqarish zarurligini asoslab berdi, jismoniy mehnat bilan bir qatorda ishlab chiqarishni tashkil etishni tarkibiy unsurlarga ajratib ko'rsatishga harakat qilgan holda ishlangan sxemada o'lda-jo'lda, pala-partish ishlash mumkin emasligi, har bir narsa oldindan qilingan, ishning barcha shartlari va usullari oldida aniq, belgilangan bo'lishi aks ettirilgan. Menejment asosida jamoa qonun tizimlari yotadi. Iqtisodiyotni boshqaruv tizimida iqtisodiy qonunlar muhim rol o'ynaydi. Menejment asosiy tamoyillari bo'lib: yakkahokimlik va kollegiyal, ilmiylik,

rejalashtirish, boshqaruv usullari va tizimlarini takomillashtirishni o'z ichiga oladi. Ishlab chiqarishni rejalashtirish -menejmentning asosiy funksiyalaridan biridir. Strategik va innovatsion boshqaruv zamonaviy menejmentni rivojlanishi uchun asosiy yo'nalish hisoblanadi. O'zbekistonda bozor munosabatlariga o'tish davrida davlat boshqaruv shakli asosiylardan biridir. Menejmentga birinchi qiziqish 1911-yilda kuzatilgan. Xuddi o'sha paytda Frederik U. Teylor o'zining an'anaviy ravishda menejmentni ilm va tadqiqotning mustaqil sohasi deb tan olinishining boshlanishi deb hisoblangan "Ilmiy boshqaruvning tamoyillari" degan kitobini nashr etdi. Albatta, tashkilot maqsadlariga unumli ravishda erishish uchun uni tizimlashtirilgan holda boshqarish tushunchasi darhol paydo bo'lmagan. Bu konsepsiya uzoq muddat mobaynida, XIX asrning o'rtalaridan boshlab asrimizning 20-yillarigacha rivojlanib kelgan. Menejmentga dastlabki qiziqishning asosiy kuchi Angliyada boshlangan sanoat revolyutsiyasi sababchi bo'lgan. Ammo boshqaruvning o'zi tashkilot rivojlanishi va muvaffaqiyatiga jiddiy hissa qo'shadi degan g'oya ilk bor Amerikada paydo bo'ldi.

Menejment insonlarni ongli mehnatga, tadbirkorlikka qiziqtirish, ishga mas' uliyatliligini nazorat qilish, ularni bilim va ko'nikmalarini faoliyatga ijobiy ta'sir ko'rsatishini ta'minlash, rag'batlantirishni tashkil etishdir. Bu fanning predmeti ham xo'jalik yuritishning barcha bo'g'inlarida menejmentni tashkil etish shakllari, uslublarini ifodalovchi nazariy va amaliy tamoyillari majmuidan iborat. Boshqaruv usullarini puxta egallagan, qo'llay biladigan rahbar shu faoliyatni samarali boshqarishi nafaqat ishlab chiqarishda, qolaversa, butun iqtisodiyotni rivojlanishida katta ta'sir ko'rsatadi. Menejer - bu maxsus tayyorgarlik ko'rgan, boshqarishning sir-asrorlari, qonun-qoidalarini puxta egallagan malakali mutaxassisdir. Menejer bu - yollanma boshqaruvchi bo'lib, alohida ijtimoiy qatlamga mansub bo'ladi. Kompaniya, firma, korxona, bank, moliya muassasalarining ijroiya hokimiyatiga ega bo'lgan boshqaruvchi, direktor, rahbar, mudir, ma'muriy boshqaruvchilar menejerlar deb yuritiladi.

Menejerlar boshqaruv pog'onasiga binoan uch toifaga bo'linadi:

- Yuqori pog'ona menejerlari.
- O'rta pog'ona menejerlari.
- Quyi pog'ona menejerlari.

Yuqori pog'ona menejerlari firma istiqbolini belgilash, uning kelajagi uchun ahamiyatli chora-tadbirlarni ishlab chiqish bilan shug'ullanadi. Bir so'z bilan aytganda firma rejasini ishlab chiqadi va uni amalga oshiradi.

O'rta pog'ona menejerlari firma faoliyatining ayrim tomonlarini, chunonchi, ishlab chiqarish, tovarlarni sotish, narx belgilash, moliya faoliyati, yangi tovarlarni o'zlashtirish, texnologiyani qo'llash, mehnatni tashkil etish kabilarni boshqarish bilan shug'ullanadi.

Quyi pog'onali menejerlar quyi bo'g'inda, masalan, sex, bo'lim, brigada doirasida ishni tashkil etish, kunlik, haftalik, oylik ish topshiriqlarining bajarilishini boshqarib boradi.

To'g'ri, korxonani boshqarish bevosita mulk egasining vazifasi deyishimiz mumkin. Ammo boshqarish uchun mulk egasi bo'lish shart emas. Shu xususdan orkestrni boshqaruvchi dirijyor musiqa asboblarning egasi bo'lmasa ham o'z ishini qilaverishi o'rinli. Boshqarish vazifasini korxona egasining o'zi yoki yollangan, ammo mulkdor nomidan ish qiluvchi menejer bajaradi.

Iqtisodiy aloqalar murakkablashgan sari menejer xizmatiga talab oshadi, o'z ishining ustasi bo'lgan maxsus ijtimoiy toifa - menejerlar toifasi paydo bo'ldiki, uning alohida ijtimoiy maqomi bor. Menejer g'oyat murakkab, o'ta mas'uliyatli ish bilan shug'ullanishi, firmaning hayot-momotiga javobgar bo'lganligi uchun ham yollanib ishlovchilar orasida eng katta xizmat haqi oladi. Hozirgi davrda bozor iqtisodiyotini menejmentning iqtisodiy usullari muhim ahamiyat kasb etmoqda. Menejmentning iqtisodiy usullari kishilarga iqtisodiy manfaatlar orqali ta'sir ko'rsatadi. Iqtisodiy usullarning mohiyati xodimlar va ishlab chiqarish jamoasiga ular manfaati bo'lishini ta'minlovchi iqtisodiy sharoit yaratishdan iboratdir. Menejment usullari tizimida iqtisodiy usullaryetakchi o'rinni egallaydi. Menejmentda huquqiy me'yorlar davlat-huquqiy va tashkiliy-huquqiy me'yoriy hujjatlarda aks etadi. Uning jumlasiga davlat korxonasi to'g'risida qonun, tadbirkorlik haqida, mulk to'g'risida qonunlar kiradi. Lekin qonunlar har bir korxonaning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga ololmaydi. Shu sababli, har bir korxona, qonunga asoslangan holda, korxonada ishlab chiqarishning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga oluvchi me'yoriy qoidalar o'rnatiladi. Iqtisodiy me'yorlar korxona faoliyati jarayonida erishilishi lozim bo'lgan iqtisodiy ko'rsatkichlarni belgilaydi. Ular jumlasiga moliya-kredit me'yorlari, ssudalar olish tartibi, amortizasiya me'yorlari, mahsulotning hisoblangan bahosi, foyda me'yori, rentabellik me'yori, fondlar uchun to'lovlar, budjetga to'lovlar, iqtisodiy rag'batlantirish me'yorlari kiradi.

Tashkiliy me'yorlar tashkilot tarkibini, alohida bo'linma va shaxslar faoliyati tarkibi va tartibini ichki tartib faoliyat turlarini, xodimlar vazifalarini, axborotni qayta ishlash va foydalanish jarayonini belgilaydi. Texnikaviy me'yorlar korxonaning va uning bo'linmalarining boshqaruv uchun zarur uskuna, texnika va transport vositalari, asboblarning bilan qurollanganlik darajasini bildiradi. Menejment nazariyasi o'z vaqtida tashkilotlarning samarali boshqarilishi uchun zarur bo'lgan bilimlar va metodlarni taqdim etdi. U tarixan rivojlanib, turli davrlarda iqtisodiy va ijtimoiy sharoitlarga qarab yangi tamoyillar va uslublarni ishlab chiqdi. Bugungi kunda menejment nazariyasining asosiy maqsadi, tashkilotlarni samarali boshqarish, ularga yangiliklarni joriy etish va muammolarni tezda hal qilishga

qaratilgan. Menejment nazariyasining rivojlanishi, shuningdek, biznes muhitining o'zgaruvchanligi va yangi texnologiyalarni joriy etish bilan chambarchas bog'liqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. D.S. Qosimova. Menejment nazariyasi. Darslik. - Toshkent, «Tafakkur-bo'stoni». 2011. 336-bet.
2. M.B.Bekmuradov., X.X.Shodiyev. "Menejment nazariyasi va amaliyoti". Magistrlar uchun o'quv qo'llanma. Toshkent - 2021 y. "Zamon poligraf" OK nashriyoti. 272 b.
3. Zamonaviy menejment nazariyasi va amaliyoti (o'quv qo'llanma) Akademiya Toshkent 2006

ZAMONAVIY PEDAGOGIK YONDASHUVLAR ORQALI TA'LIM SIFATINI OSHIRISHNING INNOVATSION USULLAR

Sulaymonova Shabona Sirojqizi

Chirchiq davlat pedagogika universiteti Turizm fakulteti

Gid hamrohligi va tarjimonlik yo'nalishi 2-kurs talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqola zamonaviy pedagogik yondashuvlar, innovatsion o'qitish metodlari va ta'lim sifatini rivojlantirish usullarini qamrab olgan. Bugungi kunda ta'lim jarayonida interaktiv axborot texnologiyalari, turlicha yondashuvlar va motivatsion usullarning ahamiyati ortib bormoqda. Maqolada ushbu yondashuvlarning afzalliklari, ta'siri va samaradorligi tahlil qilinadi.

Kalit so'z: Innovatsion texnologiyalar, kreativlik, interaktiv metodlar, gamifikatsiya, statistika, IELTS, TOFEL.

Kirish

Zamonaviy davrda ta'lim jarayoni raqamli texnologiyalar va axborot tizimi bilan chambarchas bog'liq bo'lmoqda. Pedagogika yangicha va zamonaviy yondashuvlarga muhtoj chunki, an'anaviy o'qitish usullari hozirgi texnologiyalar

jamiyat ehtiyojlariga mos kelganligi sababli zaruriyat sezmoqda. Innovatsion pedagogik metodlar faqatgina bilimni samarali yetkazib berish yoki darslarni qiziqarli olib borilishini ta'minlab qolmaygina, o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, kreativlik, tanqidiy fikrlash va o'ziga bo'lgan ishonch qobiliyatlarini rivojlantirish va mustahkamlashga qaratilgan.

Pedagogik lug'atda «ta'lim» tushunchasining izohi «tizimlashtirilgan bilim, ko'nikmalarni o'zlashtirish jarayoni va natijasi, insonni hayotga tayyorlashning sharti» deb bayon etiladi. «Ta'lim – bu shaxsni madaniyatga o'rgatish, uning tillarida savodxonlik va uning matnlarida yo'naltirilganlikni egallashi jarayonidir». Ta'lim mazmunini yangilash, sifat ko'rsatkichlarini oshirish va bu jabhada yutuqlarga erishishni o'qituvchilarning malakasini oshirgan holda yoki raqamli texnologiyalarni joriy qilish orqali amalga oshirish mumkin bo'ladi. Bundan tashqari interfaol usullardan unumli foydalanish, vazirlik va idoralar bilan birgalikda yangi o'quv o'rinlarini yaratish orqali ham kutilgan natijalarga erishishimiz mumkin bo'ladi. Zamonaviy ta'lim metodikasi - o'qitish jarayonini samarali, inkreativ va ijodiy qilishga qaratilgan yondashuvlar majmuasidir. Zamonaviy o'qitish metodlarining asosiy tamoyillari:

1. Talabaga yo'naltirilgan ta'lim - bunda o'qituvchi markaziy shaxs emas, balkim tavsiyalar, maslahatlar berib boradigan shaxs va talaba esa o'z ustida ishlaydigan, mustaqil izlashga harakat qiladigan shaxs sifatida olib boriladi.
2. Muammoli ta'lim - talabalarga yoki o'quvchilarga muammoli yechish topshiriqlari beriladi, bu esa ularda analitik tafakkur rivojlanishini yaratadi.
3. Interfaol o'qitish - bu jarayonda talabalar o'zaro fikr almashadi va muloqotga asoslangan bo'ladi.
4. Amaliyotga asoslangan ta'lim - nazariy bilimdan ko'ra amaliy mashg'ulotlar ko'proq olib boriladi va bu metodika ham Juda samarali hisoblanadi.

Zamonaviy o'qitish metodikasining ijobiy tomonlari:

1. Texnologik rivojlanishga moslashadi va raqamli vositalardan foydalanish malakasini oshiradi.
2. Muloqot almashish, o'z fikrini to'liq ayta olish qobiliyatlarini kuchaytiradi.
3. Amaliy ko'nikmalarni hosil qiladi.
4. Yangicha yondashuvlar va innovatsion g'oyalarni yaratishda ko'maklashadi.
5. Talabaning faolligini oshiradi - ular bilimni passiv shaklda emas, balkim faol o'zlashtiradi. "Zamonaviy o'qitish metodikasi ta'lim jarayonini interfaol, muammoli va amaliy yondashuvlar orqali samarali tashkil etishga qaratilgan bo'lib, u talabalar faolligini oshirish va mustaqil fikrlashni rivojlantirishga xizmat qiladi" [1].

Bugungi kunda xorij tajribalaridan andoza olish, ijodiy yondashgan holda amaliyotda joriy etish, zamon talabiga mos ravishda me'yoriy hujjatlar, o'quv-metodik adabiyotlar, o'quv metodik majmualarni ishlab chiqish, ilg'or xorijiy tajriba asosida ta'lim tashkilotlarining rahbar va mutaxassislarida zamonaviy menejment va pedagogik texnologiyalar bo'yicha sohaga oid bilim va ko'nikmalarni shakllantirish vazifalari dolzarb masalalar sirasiga kiritilmoqda. Zamonaviy ta'lim tizimlari samaradorligini baholashda turli xalqaro reytinglar va tadqiqotlar mavjud bo'lib, ularda Finlandiya, Janubiy Koreya, Yaponiya, Singapur va AQSh kabi davlatlar yetakchi o'rinlarni egallaydi. Masalan, PISA (Programme for International Student Assessment) kabi xalqaro baholash dasturlarida ushbu davlatlarning o'quvchilari yuqori natijalarga erishib kelmoqda [2]. Finlandiya ta'lim tizimi, masalan, ko'plab o'quvchilarning muvaffaqiyatiga erishganini ko'rsatdi. Bu davlatning ta'lim tizimi o'qituvchilarning yuqori malakasi, talabalarga individual yondashuvi va o'qitish metodlarining sifatiga asoslanadi. Yaponiya va Janubiy Koreya ham o'zlarining intizom va bilimga katta e'tibor qaratishi bilan tanilgan. Singapur esa yuqori samarali ta'lim tizimi bilan mashhur bo'lib, o'quvchilarni yuqori darajadagi akademik ko'nikmalar va tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan o'qitish usullarini qo'llaydi. AQSh esa dunyoning eng yirik va xilma-xil ta'lim tizimlariga ega bo'lib, ko'plab maktablar va universitetlar yuqori reytinglarda turadi. Bu davlatlarning ta'lim tizimlarining muvaffaqiyati ko'plab ilmiy izlanishlar va baholashlar orqali ta'kidlangan va ular o'qitishning global standartlarini belgilashda muhim o'rin tutadi. O'zbekiston ta'lim tizimi dunyo miqyosida yetakchi o'rinlarni egallashi uchun bir nechta muhim yo'nalishlarda islohotlar va takomillashtirishlarni amalga oshirishi zarur. Bu yo'nalishlar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

1. Ta'lim tizimi o'qituvchilarga yuqori malaka va doimiy rivojlanish imkoniyatlarini taqdim etishi kerak. O'qituvchilarni yangilangan pedagogik metodlar va zamonaviy texnologiyalar bilan tanishtirish, shuningdek, ularni ilmiy va amaliy jihatdan doimiy ravishda qo'llab-quvvatlash lozim.

2. O'zbekiston ta'lim tizimi o'quvchilarga keng qamrovli bilimlar va ko'nikmalarni berishi kerak. Bu, ta'lim dasturlarining global talablar va standartlarga mos kelishini ta'minlashni anglatadi. O'quvchilarga tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish va ijodiy yondashuvni o'rgatish zarur.

3. Zamonaviy ta'limda raqamli texnologiyalar va onlayn ta'lim platformalarini faol qo'llash, shuningdek, ta'lim jarayonlarida innovatsion texnologiyalarni joriy etish o'quvchilarga global maydonda raqobatbardosh bo'lish imkonini beradi.

4. O'quvchilarga nafaqat akademik, balki jismoniy va madaniy rivojlanish uchun ham keng imkoniyatlar yaratish kerak. Sport, san'at, ilmiy tadqiqotlar va

volontyorlik faoliyatlari orqali ularning jamiyatga nisbatan mas’uliyatini oshirish lozim.

5. O‘zbekiston ta’lim tizimi xalqaro ta’lim muassasalari bilan ko‘proq hamkorlik o‘rnatishi, talabalar va o‘qituvchilarga xalqaro tajriba almashish imkoniyatlarini yaratishi kerak. Bu mamlakatni ta’lim sohasida yanada rivojlantirishga yordam beradi.

Maktablar va oliy ta’lim muassasalarini zamonaviy texnologiyalar, o‘quv uslublari va inshootlar bilan ta’minlash zarur. Shuningdek, ilmiy-tadqiqot faoliyatini kuchaytirish va yuksak malakali mutaxassislar tayyorlashni tashkil etish muhimdir.

Bugungi kunda oliy ta’lim tizimini shakllantirishda ilg‘or texnologiyalarning ahamiyati ortib bormoqda. Masofadan o‘qitish usullari zamonaviy ta’limning imkoniyatlarini kengaytirishga yordam bermoqda. Hozirgi sharoitda dunyoning istalgan burchagidan turib, ilg‘or axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) orqali bilim olish imkoni mavjud. An’anaviy ta’lim o‘z mavqeini saqlab qolgan holda, masofaviy o‘qitish uslublari ham tez sur’atlar bilan ommalashmoqda. Mamlakatimizda ta’lim tizimi globallashtirish jarayoniga moslashtirilmoqda. Bu esa ta’lim jarayonida zamonaviy texnologiyalardan foydalanishni muhim omillardan biriga aylantirmoqda. Yangi texnologiyalar ta’lim usullarini takomillashtirish, o‘qitish jarayonini samarali tashkil etish imkonini yaratmoqda. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari ta’lim tizimini modernizatsiya qilishda katta o‘rin tutadi. AKT turli dasturiy va texnik vositalar yordamida axborotni qayta ishlash imkoniyatini ta’minlaydi. Asosiy tarkibiy qismlaridan biri esa zamonaviy dasturiy ta’minot hamda telekommunikatsiya vositalari orqali ma’lumotlar uzatish imkoniyatidir.

1997-yil 29-avgustda tasdiqlangan O‘zbekiston Respublikasining "Ta’lim to‘g‘risida"gi qonunining 1-moddasida ta’lim berish, kasb-hunar o‘rgatish hamda tarbiya jarayonining huquqiy asoslari belgilab berilgan. Ushbu qonunda ta’limning uzluksizligi, ilmiy asoslanganligi va hayot bilan chambarchas bog‘liqligi ta’kidlangan. Hozirgi paytda ta’lim sohasi jadal rivojlanish jarayonini boshdan kechirmoqda. Masofaviy ta’lim texnologiyalarining joriy etilishi esa o‘quv jarayonining sifatini oshirish va boshqaruv tizimini takomillashtirishda muhim o‘rin egallaydi[3]. Shu yo‘nalishda mamlakatimizda bir qator islohotlar amalga oshirilmoqda.

EF English Proficiency 2024-yil ma’lumotiga ko‘ra; O‘zbekiston dunyo bo‘yicha ingliz tilini o‘rganish foiziga ko‘ra 98-o‘rinni egallagan. Bu ko‘rsatkichlar ta'lim jarayoniga raqamli texnologiyalarni qo‘shish orqali yoki onlayn,masofaviy ta'limni rivojlantirish orqali yanada yuqoriroq o‘ringa ega bo‘la oladi. Zamonaviy pedagogik yondashuvlar orqali talaba yoshlarda yangicha

orzular, maqsadlar yoki o‘zlari hohlagan kelajaklari uchun sharoit yarata olinadi. Chet tillarini o‘rganishni osonlashtirish uchun bir necha xil ilovalar yaratilmoqda. Misol uchun: Duolingo, Memrise, Babbel kabilar juda samarali va vaqtni, mablag‘ni tejovchi ko‘makchidir.

2012-yildan boshlab O‘zbekiston Respublikasi barcha oliy ta’lim muassasalari (OTM) o‘rtasida yagona videokonferensiya ta’lim texnologiyasi amalga oshirildi va hozirgi kunda bu borada elektron ta’limga katta e’tibor qaratilmoqda. Bunda OTMlarga yangi imkoniyatlar va istiqbollar ochib berish borasida rejali ishlar amalga oshirilmoqda. Masalan, hududlardagi kadrlar malakasini masofadan boshqarish bunga misol bo‘la oladi. Elektron yoki masofaviy ta’limning yangi bosqichida nafaqat axborot texnologiyalarini qo‘llash, balki elektron shakldagi ta’lim manbalari bilan ta’minlashni ko‘zda tutiladi. Elektron va masofaviy texnologiyalari-ta’limning axborot va kommunikatsiya texnologiyalari qo‘llangan variantlaridir. Elektron ta’lim- avval "Elektron ta’lim" atamasi kompyuter yordamida o‘qitish deb tushunilgan, biroq axborot texnologiyalari rivoji bilan bu tushuncha yanada kengaytirildi.

Xulosa qilib aytganda, ta’lim tizimi bugungi kunda zamonaviy pedagogik yondashuvlar va metodlarga muhtoj hisoblanadi chunki bu ta’lim jarayoni an’anaviy tizimdan yaxshiroq natija ko‘rasata oladi. O‘zbekiston ta’lim tizimi bu kabi o‘zgarishlarni boshdan kechirmoqda va bir qancha davlat singari yetakchi o‘rinlarni egallab kelmoqda. Yoshlarimiz zamonaviy pedagogik yondashuvlar va metodlardan unumli foydalangan holda yuqori natijalar ko‘rsatib borishmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karamatovna M. A. Innovatsion Yondashuvlar Asosida Oliy Ta’lim Jarayoni Sifatini Oshirishning Metodologik Jihatlarini //Miasto Przyszłości. – 2024. – T. 52. – C. 59-64.

2. Tojiyeva M. M. SAMARALI PEDAGOGIK MULOQOTNI TASHKIL ETISH TA’LIM SIFATINI OSHIRISHDAGI MUHIM OMIL //QO ‘QON UNIVERSITETI XABARNOMASI. – 2024. – T. 11. – C. 71-75.

3. Berdiyeva N. MAKTABGACHA TA’LIM TASHKILOTLARI BOSHQARUV USULLARI //Nordic_Press. – 2024. – T. 2. – №. 0002.

4. Ruzmetova D. K. LANGUAGE GAMES IN TEACHING AND LEARNING ENGLISH GRAMMAR //European Science Methodical Journal. – 2024. – T. 2. – №. 6. – C. 372-376.

5. Ruzmetova D. K. CRUCIAL ROLE OF GRAMMAR IN EFFECTIVE COMMUNICATION //Mental Enlightenment Scientific-Methodological Journal. – 2024. – T. 5. – №. 05. – C. 246-250.

6. Akmalxonov S. F. A. ARTIFICIAL INTELLIGENCE AS A VIRTUAL ASSISTANCE TO ENGLISH TEACHERS //European Science Methodical Journal. – 2024. – T. 2. – №. 6. – C. 339-344.

7. Ruzmetova D. K. MODERN METHODS AND APPROACHES TO TEACH ENGLISH GRAMMAR FOR EFL STUDENTS //Academic research in educational sciences. – 2024. – T. 5. – №. CSPU Conference 1. – C. 405-408.

INSON INTELLEKTI VA KREATIV FIKRLASHNING SIRLI QIRRALARI

Chalayeva Zilola Qo‘yli qizi

*Chirchiq davlat pedagogika Turizm fakulteti
Gid hamrohligi va tarjimonligi faoliyati yo‘nalishi
2-bosqich talabasi*

Annotatsiya: Ushbu maqola inson intellekti va kreativ fikrlashning o‘zaro bog‘liqligi, ularning psixologik asoslari va hayotdagi o‘rni haqida keng tahlil beradi. Maqolada IQ (aqliy koeffitsient), EQ (emotsional intellekt) kabi intellektning turli shakllari va ularning rivojlanish usullari ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, kreativlikning psixologik mexanizmlari, uning shakllanishi va ijodiy fikrlashni rivojlantirishning samarali metodlari batafsil tushuntiriladi. Intellekt va kreativlikning kuchayishiga to‘siq bo‘ladigan omillar hamda ularni yengish yo‘llari haqida ham ma‘lumotlar berilgan. Maqola shaxsiy va professional rivojlanish uchun intellektual va ijodiy salohiyatni qanday oshirish mumkinligini o‘rganishga yordam beradi.

Kalit so‘z: Inson intellekti, kreativlik, IQ (aqliy koeffitsient), EQ (emotsional intellekt), shaxsiy rivojlanish, fikrni rivojlantirish, kreativ fikrlash, psixologiya, yaratuvchanlik, intellektual salohiyat, mantiqiy fikrlash, o‘zgartirish va yaratish, o‘ng osti

Abstract: This article provides a broad analysis of the relationship between human intelligence and creative thinking, their psychological foundations and their role in life. The article examines different forms of intelligence, such as IQ (intelligence quotient), EQ (emotional intelligence), and ways of their development. Also, the psychological mechanisms of creativity, its formation and

effective methods of developing creative thinking are explained in detail. Information is also given about the factors that hinder the growth of intelligence and creativity and ways to overcome them. The article helps to learn how to increase intellectual and creative potential for personal and professional development.

Keywords: *Human intelligence, creativity, IQ (intelligence quotient), EQ (emotional intelligence), personal development, thought development, creative thinking, psychology, creativity, intellectual potential, logical thinking, change and create, right under*

Kirish

Inson ongining eng ajoyib va sirli jihatlaridan biri – bu uning intellektual va ijodiy salohiyatidir. Inson intellekti faqat aqliy koeffitsient (IQ) bilan cheklanmaydi, balki emotsional intellekt (EQ) va kreativ fikrlash kabi murakkab va boy jihatlar bilan ham boyitiladi. Bularning barchasi insonning nafaqat o‘zi uchun, balki atrofdagi dunyo bilan muvaffaqiyatli muloqot o‘rnatish va yangi imkoniyatlarni yaratishda qanday rol o‘ynashini belgilaydi.

IQ – bu odamning mantiqiy fikrlash, masalalarni hal etish va bilimlarni o‘zlashtirish qobiliyati, lekin bu faqat bir tomonlama qarashdir. Hamma insonlar bir xil intellektual salohiyatga ega bo‘lishi mumkin, ammo ular o‘zlarini boshqarish va boshqalar bilan munosabat o‘rnatish uchun boshqa ko‘nikmalarga ham ega bo‘lishi kerak. Bu ko‘nikmalar emotsional intellekt (EQ) orqali rivojlanadi. EQ, o‘z navbatida, hissiyotlarni tushunish va boshqarish, boshqalar bilan samarali aloqada bo‘lish qobiliyatini anglatadi. Shuning uchun intellektual muvaffaqiyatlarga erishishda faqat mantiqiy fikrlash emas, balki hissiy ong va boshqaruv ham muhim ahamiyatga ega.²⁷

Kreativlik – bu odamning yangi g‘oyalar yaratish, an’anaviy fikrlashdan chiqib ketish va mavjud imkoniyatlarni kengaytirish qobiliyatidir. Bu ijodiy jarayon, insonning yirik yoki kichik yangiliklar kiritish orqali dunyoni yangicha ko‘rish va tushunishga imkon yaratadi. Kreativ fikrlash, odatda, ong osti jarayonlari orqali shakllanadi, chunki ko‘plab innovatsion g‘oyalar va fikrlar bevosita ong osti qismidan kelib chiqadi. Yaratgan har bir yangi g‘oya, fikr yoki yechim insonning ichki ijodiy salohiyatini ko‘rsatadi.

²⁷ Bolta o‘g‘li S. B. SOTSIAL INTELLEKT SHAXS KAMOLOTINI TA’MINLASHINING PSIXOLOGIK DETERMINANTI //Ta’limning zamonaviy transformatsiyasi. – 2023. – T. 2. – №. 1. – C. 1098-1102.

Intelлект va kreativlikni rivojlantirish jarayoni o‘ziga xos usullarni talab qiladi. Mantiqiy fikrlashni kuchaytirish uchun bilimlarni kengaytirish, yangi vaziyatlar yuzasidan fikrlash va analitik yondashuvlarni o‘rganish muhimdir. Kreativlikni rivojlantirish esa erkin fikrlash, yangi tajribalar olish, ko‘p kitob o‘qish va boshqa madaniyatlarga ochiq bo‘lish orqali amalga oshiriladi. Ijodiy fikrlarni rivojlantirishning eng samarali usuli – bu mantiqiy va ijodiy fikrlashni birlashtirishdir.²⁸ Intelлект va kreativlikning sirli qirralarini ochish, nafaqat shaxsiy rivojlanish, balki butun jamiyatni rivojlantirishga ham yordam beradi. Ular birgalikda ishlashga boshlaganda, inson o‘zining cheksiz imkoniyatlarini ochadi. Kichik bir o‘zgarishdan boshlab, inson o‘z hayotini yanada boy va mazmunli qilish yo‘lida katta qadamlar tashlaydi. Insoniyatning eng yuksak yutug‘i – bu uning cheksiz fikrlash va yaratish qobiliyati. Intelлект va kreativlik hayotning turli jabhalarida yuksak natijalarga erishishda bosh omillardan biridir. Ammo ularning to‘liq imkoniyatlarini ochish ko‘pincha ongli harakatlar va amaliy bilimlarni talab qiladi.²⁹

Bugungi zamonaviy jamiyatda, odatda, IQ inson muvaffaqiyatining asosiy ko‘rsatkichi sifatida qaraladi. Ammo bu yondashuv bir qirrali. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, insonning emotsional intellekti (EQ) hayotiy maqsadlarga erishishda IQ bilan birdek muhim. Masalan, a‘lo darajadagi akademik bilimlarga ega bo‘lish muvaffaqiyat uchun yetarli emas, agar inson boshqalar bilan samarali muloqot qila olmasa yoki hissiyotlarini boshqara olmasa. EQ, insonning o‘z his-tuyg‘ularini boshqarish va atrofdagilarning his-tuyg‘ularini anglash qobiliyati, jamiyatda muvaffaqiyatli muloqot o‘rnatishning kalitidir.

Kreativlik esa inson ongining eng noyob tomonidir. Bu qobiliyat oddiy vaziyatlarga yangicha yondashish, mavjud resurslardan kutilmagan usulda foydalanish va yangilik yaratish bilan o‘z aksini topadi. Kreativlik, odatda, faqat san‘at yoki musiqaga xos deb qaraladi, lekin bu noto‘g‘ri tushuncha. Har bir inson kreativ bo‘lishi mumkin: yangi biznesni boshlash, texnologik yangilik kashf qilish yoki hatto kundalik hayotda muammolarga nostandart yondashish orqali.

Kreativ fikrlashning birinchi qoidasi – bu ochiq va moslashuvchan ong. Ko‘pincha, ijodiy fikrlarning paydo bo‘lishiga ortiqcha qoidalar, tanqidiy fikrlar yoki jamiyat tomonidan o‘rnatilgan cheklovlar to‘sqinlik qiladi. Buning o‘rniga,

²⁸ Rahmiddinova A. D. EMOTSIONAL INTELEKTNING HAYOTDAGI MUVAFFAQIYAT VA PROFESSIONAL SOHADAGI AHAMIYATI //YIL TADQIQOTCHISI-2024. – 2025.

²⁹ Ruzmetova D. K. MODERN METHODS AND APPROACHES TO TEACH ENGLISH GRAMMAR FOR EFL STUDENTS //Academic research in educational sciences. – 2024. – T. 5. – №. CSPU Conference 1. – C. 405-408.

erkin fikrlash va yangi g‘oyalarni sinovdan o‘tkazish orqali inson o‘zining ijodiy salohiyatini ochishi mumkin. Shuningdek, kreativlik ko‘pincha ong osti faoliyatiga bog‘liq bo‘lib, orzular, tasavvur yoki to‘satdan paydo bo‘ladigan ilhom orqali yuzaga chiqadi. Intellectual va kreativ imkoniyatlarni rivojlantirish oson bo‘lmasa-da, u inson hayotini o‘zgartirish qobiliyatiga ega. Masalan, mantiqiy fikrlash uchun turli xil muammolarni hal qilish, matematik masalalar yechish yoki o‘yinlar orqali miyani mashq qilish mumkin. Kreativlik esa turli sohalarida yangi tajribalar olish, san‘atga qiziqish, yozuv yoki boshqa ijodiy faoliyatlar bilan shug‘ullanish orqali rivojlantiriladi. Shuningdek, intellekt va kreativlikning rivojlanishi uchun ijobiy muhitning ahamiyati katta. Innovatsion fikrlarni qo‘llab-quvvatlaydigan va tanqid qilishdan ko‘ra ilhomlantiradigan atrof-muhit insonning o‘z qobiliyatlarini yanada kengaytirishiga yordam beradi. Bu jarayonda kichik odatlar ham katta rol o‘ynaydi. Masalan, har kuni yangi bilim olish, kundalik ishlarni yangicha yondashuv bilan bajarish yoki fikrlarni yozib borish intellektual va kreativ salohiyatni sezilarli darajada oshiradi.

Kreativlik va intellektning eng yuksak ko‘rinishi – bu insonning o‘z hayotini ijobiy tomonga o‘zgartira olish qobiliyati. Hayotda uchraydigan muammolar va qiyinchiliklarni imkoniyatga aylantirish, ulardan saboq olish va yangi ufqlarni ochish ijodiy va intellektual fikrlashning ajralmas qismidir. Bugungi dunyoda texnologiyalar va sun‘iy intellekt rivojlanayotgan bir paytda insonning ijodiy qobiliyati yanada katta ahamiyat kasb etmoqda. Kompyuterlar va mashinalar mantiqiy muammolarni hal qilishda mukammallikka erishgan bo‘lsa-da, inson ongining kreativlikka asoslangan ilhom manbai hali ham o‘zgarmas qiymatga ega. Demak, shaxsiy rivojlanish uchun intellekt va kreativ fikrlash qobiliyatlarini uyg‘unlashtirish hozirgi zamonda har qachongidan muhimroqdir.

Mashhur psixologlar R.Kettel va J.Xormlar esa intellektni ikki (2) ta tarkibiy qismdan iborat ekanligini takidlaydilar hamda ularning mohiyatini tushuntirib berishga harakat qiladilar:

1. Flyuidlashgan intellekt.
2. Kristallashgan intellekt.³⁰

Flyuidlashgan intellekt inson faoliyatining deyarli xar bir jabhalarida ko‘zga tashlanib, dastavval u ilk bolalik davrida yorqinroq namoyon bo‘ladi, keyinchalik esa asta-sekin inson ruhiyatiga singib boradi. Flyuidlashgan intellekt tarkibi go‘yoki nasldan-naslga meros tariqasida otadi. Kristallashgan intellekt tarkibi esa

³⁰ Rahmonova H. S. K., Ruzmetova D. K. THE EFFECTIVENESS OF TEACHING ENGLISH IN EDUCATIONAL MANAGEMENT FACULTY: A COMPARATIVE STUDY OF DIFFERENT APPROACHES //Academic research in educational sciences. – 2024. – T. 5. – №. CSPU Conference 1 Part 2. – C. 46-49.

hayot davomida ontogenezda orttirilgan ko'nikmalardan tashkil topadi. Atoqli psixolog J.Gilfordning (1959-yil) intellekt strukturasini o'rganishga yo'naltirilgan tadqiqotlari ayniqsa qiziqarlidir. Gilford intellektning 120 (bir yuz yigirma) ga yaqin faktor (omili) ni ajratib ko'rsatadi. Gilford o'zining kubik modelida tafakkur olchamlaridan (operatsiyalar: bilish funksiyasi, xotira, divergent va konvergent tafakkur, baholash), mazmun: obrazli, belgili, semantik, xulqiy; natija: elementlar, darajalar, aloqa, munosabat, tizim (sistema), o'zgartirish; islohot: qo'llash, tatbiq qilish (kelib chiqqan holda 120 ta o'ziga qobiliyat turlarini ajratib berishga harakat qiladi.³¹

Mazmun bizning biron-bir narsa haqida o'ylashimiz. Operatsiya qanday tarzda o'ylayotganligimiz. Natija bu aqliy harakatlarimiz nimalarga olib keladi, yani aqliy harakatimiz natijasi). Gilford divergent va konvergent tafakkur turlari negizida ijodiy tafakkur yotishini dalillab beradi. Psixologiya fanida intellekt tataqqiyoti muammosi ham juda qiziqarli nazariyalar kelib chiqishiga sabab boldi. Biz quyida ularni ayrimlariga to'xtalib otamiz. Atoqli fransuz psixologik maktab namoyondasi Robining fikricha, inson psixologik jihatdan taraqqiy etish jarayonida u o'zini qurshab turgan barcha obyektlarni ozlashtirib boradi va ular togrisida bazi tasirlar, tasavvurlarni umumlashtirish, deydi. Uning mulohazasiga ko'ra, idrok ko'lamining kengayishi bilimning siljishi, diqqatni bir davrning o'zida bir necha obyektga qarata olishi - inson psixologik taraqqiyotiga olib keladi. Uning taraqqiyotini 3 ta bosqichga ajratadi:

1. **Imitatsiya** (tashqi taqlid)

2. **Identifikatsiya** (o'quvchining bilimlarini o'zida singdirish, unig shaxsiy fazilarlari, xususiyatlarini o'zlashtirib borish)

3. **Refleksiya** (inson o'zini-o'zi anglagan holda bo'lgusi faoliyatini amalga oshirish, muayyan rejalar tuzish, ularni hayot va faoliyatga tatbiq etish.³²

Fikr yoki g'oya – bu aqlimizning ijod faoliyati mahsuli. Aqlimizda turli muammolarning yechimi yoki yangiliklar haqida fikrlar tug'iladi. Fikrlar odatda, biror hayotiy muammo yechimini izlash jarayonida shakllanadi. Biror bir vazifa haqida o'ylaganda yoki biror qiyin vaziyatga tushganda inson fikrlashga majbur bo'ladi. Ba'zi hollarda insonda istamagan holda ajoyib fikr tug'ilishi mumkin. Shaxsda kreativlik sifatlarini rivojlantirish uchun dastlab bu tushunchaning mazmunini bilish lozim. Kreativlik inglizcha “create” so'zidan olingan bo'lib, “yaratish” ma'nosini bildiradi. Kreativlik deganda insonning yangilik yaratish,

³¹ <https://mv-vatanparvar.uz/366/>

³² Akmalxonov S. F. A. ARTIFICIAL INTELLIGENCE AS A VIRTUAL ASSISTANCE TO ENGLISH TEACHERS //European Science Methodical Journal. – 2024. – T. 2. – №. 6. – C. 339-344.

muammolarni yechishga qaratilgan ijodiy qobiliyati tushuniladi. Uning tag zahirida beqiyoslik, amaliylik, noodatiylik va erkinlik yotadi. Shuningdek, kreativ fikrlash muayyan masala yuzasidan har tomonlama fikrlash, bir nuqtaga turli rakursdan yondashishni anglatadi. Shaxsda kreativlik sifatlarini rivojlantirish, kreativ bo‘lish uchun kishi ko‘proq kreativ insonlar bilan muloqot qilishi va hamisha izlanishda bo‘lishi lozim. Har qanday ko‘nikmani shakllantirish mumkin bo‘lganiday, kreativ fikrlash qobiliyati yoki ko‘nikmasini rivojlantirish mumkin. Bu o‘quvchilarni noodatiy tarzda fikrlashga yordam beradi.

Xulosa: Xulosa qilib aytganda inson intellekti va kreativ fikrlash – bu bizning hayotimizni shakllantiruvchi va boyituvchi eng muhim imkoniyatlardir. Intellekt bizga mantiqiy fikrlash va muammolarni hal qilish ko‘nikmasini beradi, kreativlik esa mavjud sharoitlarda yangi yondashuvlar va echimlarni kashf etish imkonini yaratadi. Ular birgalikda ishlaganda, inson hayotida ulkan o‘zgarishlarni amalga oshirish qudratiga ega bo‘ladi. Intellekt va kreativlik bir-birini to‘ldiradi. Mantiqiy fikrlash bizga aniq yo‘nalish va aniqlik beradi, ijodiy yondashuv esa o‘ziga xoslik va moslashuvchanlikni ta‘minlaydi. Shuning uchun ularni rivojlantirish nafaqat shaxsiy hayotimizda, balki jamiyat rivojlanishida ham asosiy omil hisoblanadi. Bugungi zamonaviy dunyo tez sur‘atlarda o‘zgarayotgan bir paytda, inson intellektual va ijodiy salohiyatining chegarasiz imkoniyatlariga tayanadi. Sun‘iy intellekt va texnologiyalar insonning oddiy intellektual vazifalarini yengillashtirsa-da, haqiqiy kreativlik va ilhom faqat inson ongi orqali yuzaga chiqadi. Bu shuni anglatadiki, har bir inson o‘zida mavjud bo‘lgan intellekt va kreativ salohiyatni rivojlantirsa, o‘z hayotini nafaqat yaxshilaydi, balki jamiyatga ham beqiyos hissa qo‘shadi. Biroq intellekt va kreativlikni rivojlantirish uchun qat‘iyat, sabr va doimiy mashqlar talab etiladi. Bu jarayon kichik odatlar va muntazam amaliyotlar orqali amalga oshadi: yangi bilim olish, yangicha fikrlashga harakat qilish, ijodkorlik bilan shug‘ullanish va o‘z-o‘zini tahlil qilish. Har bir inson o‘z imkoniyatlarini rivojlantirish uchun kundalik hayotida ijodiy yondashuvni qo‘llab, yangi yutuqlarga erisha oladi. Hayotning haqiqiy ma‘nosi – bu o‘z imkoniyatlaringizni ochish va ulardan foydalanishdir. Intellekt va kreativlikni uyg‘unlashtirish, hayotni yanada mazmunli, boy va qiziqarli qiladi. Bugun kichik bir qadam tashlash, ertangi katta o‘zgarishlar uchun asos bo‘lishi mumkin. O‘z qobiliyatlaringizni rivojlantirish uchun hech qachon kech emas – bugun boshlang va o‘z kelajagingizni ijodiy va aqlli qarorlar bilan qurib borishni davom eting!

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Xo‘jamatova X. M. IJTIMOIIY ONGNI SHAKLLANTIRISHDA EMOTSIONAL INTELLEKTNING O‘RNI VA AHAMIYATI //Zamonaviy fan va ta’lim yangiliklari xalqaro ilmiy jurnal. – 2024. – T. 2. – №. 5. – C. 390-403.
2. Rahmiddinova A. D. EMOTSIONAL INTELLEKTNING HAYOTDAGI MUVAFFAQIYAT VA PROFESSIONAL SOHADAGI AHAMIYATI //YIL TADQIQOTCHISI-2024. – 2025.
3. Bolta o‘g‘li S. B. SOTSIAL INTELLEKT SHAXS KAMOLOTINI TA’MINLASHNING PSIXOLOGIK DETERMINANTI //Ta’limning zamonaviy transformatsiyasi. – 2023. – T. 2. – №. 1. – C. 1098-1102.
4. Ulug‘bekovich Q. B. INSON KAPITALI RIVOJLANTIRISH AHAMIYATI //PEDAGOG. – 2024. – T. 7. – №. 5. – C. 576-579.
5. Ruzmetova D. K. MODERN METHODS AND APPROACHES TO TEACH ENGLISH GRAMMAR FOR EFL STUDENTS //Academic research in educational sciences. – 2024. – T. 5. – №. CSPU Conference 1. – C. 405-408.
6. Akmalxonov S. F. A. ARTIFICIAL INTELLIGENCE AS A VIRTUAL ASSISTANCE TO ENGLISH TEACHERS //European Science Methodical Journal. – 2024. – T. 2. – №. 6. – C. 339-344.
7. Rahmonova H. S. K., Ruzmetova D. K. THE EFFECTIVENESS OF TEACHING ENGLISH IN EDUCATIONAL MANAGEMENT FACULTY: A COMPARATIVE STUDY OF DIFFERENT APPROACHES //Academic research in educational sciences. – 2024. – T. 5. – №. CSPU Conference 1 Part 2. – C. 46-49.
8. <https://mv-vatanparvar.uz/366/>

INKLYUZIV TA’LIMNING ZAMONAVIY MENEJMENTI

Xayrullayeva Dinora

*CHDPU Pedagogika fakulteti Maxsus pedagogika: Surdopedagogika
1-bosqich 24/1-guruh magistranti*

Annotatsiya. *Taqdim etilgan maqola inklyuziv ta’limning aniq maqsadlari va vazifalaridan kelib chiqib, uning zamonaviy boshqaruvi va ta’limda inklyuziv ta’limning tutgan o‘rni haqida bayon etadi. Maqolada inklyuziv ta’limning muhim jihatlari va har bir o‘quvchi, talaba uchun yaratuvchi teng huquqli sharoitlari va imkoniyatlari, inklyuziv ta’limga zamonaga mos yangicha yondashuvlar yoritiladi. Har bir o‘rganuvchi maqola orqali qisqa va eng muhim*

ma'lumotlarni o'rganishi mumkin. Sababi ushbu maqola orqali dunyo va O'zbekiston olimlarining eng muhim izlanishlarini o'rganishlari mumkin bo'ladi.

Kalit so'zlar. *Inklyuziv ta'lim, zamonaviy menejment, kadrlar malakasi, kvalitatif yondashuv,*

Kirish

Ta'lim berish va olish bugungi kunda eng muhim masalalardan biri hisoblanadi. Har bir individga alohida e'tibor berish esa zamonaviy ta'limning eng muhim jihatlardan biridir. Inklyuziv ta'lim – barcha o'quvchilarga teng huquq va imkoniyatlarni yaratish, imkoniyati cheklangan bolalarga kerakli shart-sharoitlarni yaratish maqsadida amalga oshiriladigan tizimdir. Bu ta'lim modeli, ta'lim tizimidagi eng kata muammolarni bartaraf etish va inklyuziv ta'lim qamrab oluvchi o'quvchilarga sifatli ta'limni samarali usllarda berish va barcha turdagi ehtiyojlarini qamrab olish, ularning jismoniy, ma'naviy, psixologik va intellectual farqlarini inobatga olish maqsadida keng qamrovda joriy etilgan. Zamonaviy menejment bilan birgalikda inklyuziv ta'limda amalga oshiriladigan jarayonlarni sifatli va samarali tashkil etish hamda boshqarish maqsadida strategiyalar va tizimlarni ishlab chiqishga qaratiladi. Bugungi kunda inklyuziv ta'limning samarali amalga oshirilishi uchun zamonaviy menejmentning o'рни juda muhimdir. U faqatgina ta'limni boshqarishning texnikaviy tomonlarini emas, balki pedagogik, psixologik va ijtimoiy jihatlarni ham qamrab oladi. Bunda muhim bo'lgan asosiy omillar — o'qituvchilarning malakasi, ta'lim muassasalarining infratuzilmasi va jamiyatning inklyuziv ta'limga bo'lgan yondashuvi hisoblanadi. Barchaga ma'lumki, inklyuziv ta'lim tushunchasi yordamida biz imkoniyatlari odatdagidan tubdan farq qiluvchi jamiyat a'zolariga nisbatan nigohimiz o'zgardi. Ularning haq-huquqlariga nisbatan qo'shimcha vakolatlar yaratildi. Jamiyatda teng huquqli tizimni adolatli qiyofasi shakllantirildi. Yurtimizda bu ishlarning dalili sifatida bir nechta islohatlarni keltirishimiz mumkin. Masalan ta'limda, tibbiyotda, ijtimoiy hayotda imkoniyati cheklanganlar uchun yangi va samarali sharoitlar va yangiliklar kiritildi.

Zamonaviy menejmentning inklyuziv ta'limdagi roli

Zamonaviy menejment inklyuziv ta'limda ikki asosiy jihatni o'z ichiga oladi: boshqaruvni optimallashtirish va resurslarni samarali taqsimlash. Har bir o'quvchining ehtiyojiga moslashtirilgan o'quv jarayonini tashkil etish uchun turli metodlar va strategiyalar ishlab chiqish zarur. Bu esa o'z navbatida o'qituvchilarning professional kompetensiyasini oshirishni talab qiladi.

Menejmentning muvaffaqiyatli ishlashi uchun ta'lim muassasalarida:

1. Tayyorlov kurslari va seminarlar o'tkazish;

2. O‘qituvchilarning yangi pedagogik texnologiyalar bilan tanishtirilishi;
3. O‘quv resurslarining muvofiqligi va moslashuvchanligini ta‘minlash zarur.

Shuningdek, ta‘limning inklyuziv modelini samarali amalga oshirishda jamoaning hamkorligi, ota-onalar va jamiyat bilan o‘zaro aloqalar ham alohida ahamiyatga ega. Zamonaviy menejment bu jarayonlarda resurslarni tejash va optimallashtirishni, shuningdek, o‘quvchilarning o‘ziga xos ehtiyojlariga qarab individual yondashuvni yaratishni ta‘minlashga qaratilgan. Inklyuziv ta‘limni zamonaviy menejment asosida rivojlantirish, o‘quv jarayonini yanada samarali va barqaror qilish imkonini beradi. Buning uchun ta‘lim tizimida yangi boshqaruv metodlari, innovatsion pedagogik yondashuvlar va jamiyatni inklyuziv ta‘limga tayyorlash zarur. Faqat shunda har bir o‘quvchining potensialini to‘liq ochish va ularning muvaffaqiyatli ta‘lim olishini ta‘minlash mumkin bo‘ladi.

Inklyuziv ta‘lim XXI asrda dunyodagi eng adolatli va mashhur ta‘lim tizimi sifatida keng targ‘ib etildi.[1] Ta‘lim tizimini samarali tashkil etish maqsadida ta‘lim muassasalarida inklyuziv ta‘lim bilan shug‘ullanuvchi pedagog-kadrlarni shakllantirish masalasi qo‘yildi va maxsus pedagogika kabi yo‘nalishlar yaratildi. Ushbu ta‘lim tizimi nafaqat barcha o‘quvchilarning ehtiyojlarini inobatga oladi, balki, ijtimoiy hayotda teng huquqli va adolatli tizimni yaratishni maqsad qilgan. Zamonaviy menejment inklyuziv ta‘limda juda muhim rol o‘ynaydi. Bunga asosiy sabab shundan iborat-ki, ta‘lim tizimi o‘zining boshqaruvi bilan rivojlanib botadi. Boshqaruv qanchalar benuqson va talablarga mos bo‘lsa ta‘lim tizimi ham xuddi shu qiyofada ko‘rinadi. Buning uchun zamonaviy boshqaruv usullarini ishga solish zarur hisoblanadi. Bu boshqaruv negizini pedagog-kadrlarning malakasini oshirish, ta‘lim muassasalarining infratuzilmasini yaratish, o‘quvchilarni kerakli sharoitlar bilan ta‘minlash va jamiyatni inklyuziv ta‘lim shart-sharoitlariga moslashtirish kabi masalalar tashkil etadi. Ushbu maqolada inklyuziv ta‘limning muhim jihatlari o‘rganiladi, tahlil qilinadi va samarali boshqaruv usullarining qo‘llanilishi ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, maqolada inklyuziv ta‘limni rivojlantirishda menejmentning o‘rni va zaruriy chora-tadbirlar to‘g‘risida fikr yuritiladi. Inklyuziv ta‘limni zamonaviy menejment asosida yanada samarali va barqaror qilish yo‘llari taqdim etiladi.

Adabiyotlar tahlili

O‘zbekistonda inklyuziv ta‘limning rivojlanishi bo‘yicha ham bir qator ilmiy tadqiqotlar amalga oshirilgan. Ularni izchil o‘rganish davomida bir qator masalalarga guvoh bo‘lamiz. O‘zbekiston olimlari yuqorida muhim masala sifatida e‘tirof etilgan masala yuzasidan ilmiy tadqiqotlar, izlanishlar olib borishmoqda. Masalan, O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasining ta‘lim va pedagogika bo‘yicha ilmiy tadqiqot institutida olib borilgan izlanishlar inklyuziv ta‘limning muhim jihatlari o‘rganishga qaratilgan. Bu haqida

O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi ma’sullaridan bilib oldik. Ilmiy tadqiqotchi va izlanuvchi G‘.X.Karimova tomonidan olib borilgan tadqiqotda inklyuziv ta’limning o‘ziga xos jihatlari, ahamiyatliligi va o‘quvchilarga ijobiy ta’sirlari tahlil qilingan. Uning fikriga ko‘ra, inklyuziv ta’limning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi uchun unga mos kadrlarni tayyorlash va malakasini oshirish, ta’lim muassasalarining infratuzilmasini yaxshilash va jamiyatda inklyuziv ta’limga bo‘lgan ijtimoiy talabni rivojlantirish zarur deb hisoblaydi. Uning ilmiy tadqiqotlari inklyuziv ta’limning ijtimoiy va psixologik tomonlarini qamrab oladi va kelajak uchun aniq rejalarni ko‘rsatib bera oladi.[2]

Keyingi tadqiqotchi A.R.Qurbonov inklyuziv ta’limning boshqaruv metodlarini o‘rganishga qaratilgan ilmiy ishlar olib borgan.[3] Tadqiqotchi inklyuziv ta’limni tatbiq etishda zamonaviy menejment usullarini qo‘shish zarurligini ta’kidlagan. Uning ishlarida zamonaviy menejment sohasida olib borilgan islohatlar, ularni tizimli yondashuv asosida joriy etish va jamiyatda inklyuziv ta’limga bo‘lgan talabni sifatli ravishda qondirish masalalari ko‘rib chiqiladi. Uning ilmiy tadqiqot ishlarida, ushbu ta’lim tizimini amalga oshirish uchun zaruriy va muhim ahamiyatga ega omil sifatida pedagog kadrlarni tayyorlash va ularni tayyorlashda inklyuziv ta’limga xos pedagogik metodlarning muhimligi haqida so‘z yuritilgan.

Yuqoridagi misollar orqali biz o‘zbek olimlarining inklyuziv ta’lim muhitiga qo‘shgan hissasini guvohi bo‘lishimiz mumkin.

Inklyuziv ta’limning zamonaviy menejmenti bilan bog‘liq ilmiy materiallarni tahlil qilish, avvalo, ta’lim tizimidagi o‘zgarishlarni, o‘quvchilarning ehtiyojlariga moslashishni va ta’limni samarali boshqarish usullarini o‘rganishga qaratilgan. Ushbu masala bo'yicha bir qator muhim tadqiqotlar va ilmiy manbalar mavjud. Birinchi navbatda, inklyuziv ta’limning asosiy maqsadlari hamda tamoyillari bo'yicha ko‘plab ilmiy tadqiqotlar mavjud. Masalan, Ainscow (2005) tomonidan o'tkazilgan tadqiqotlarda, inklyuziv ta’limning samarali amalga oshishi uchun ta’lim tizimidagi barcha ishtirokchilar, xususan o‘qituvchilar, o‘quvchilar va ota-onalar o‘rtasidagi hamkorlikning muhimligi belgilangan.[4] Tadqiqotda inklyuziv ta’limni amalga oshirishda menejmentning roli va samarali boshqaruv usullari haqida batafsil tahlillar keltirilgan. Bundan tashqari, inklyuziv ta’limni boshqarishga doir samarali usullar haqida bir qator ilmiy tadqiqotlarda ta’lim tizimidagi innovatsion boshqaruv usullari o‘rganilgan. Masalan, Tomlinson (2001) tomonidan o‘tkazilgan tadqiqotda, ta’lim jarayonini shaxsiy ehtiyojlarga mos keltirishda yangi pedagogik texnologiyalar va menejment usullarini qo‘llashni zarurati ta’kidlangan. Uning fikricha, zamonaviy menejment o‘quvchilarning turli ehtiyojlarini inobatga olib, ta’limni yanada samarali tarzda amalga oshirishga yordam beradi.[5]

Shuningdek, inklyuziv ta'limni muvaffaqiyatli amalga oshirishda o'qituvchilarning professional o'sishi katta ahamiyatga ega. Bunday fikr UNESCO tomonidan chiqarilgan hisobotda ham aks etgan.[6] Hisobotda o'qituvchilarning malakasini oshirish va inklyuziv ta'limni amalga oshirishdagi ahamiyati keng qamrovli tarzda tushuntirilgan. Unga ko'ra, inklyuziv ta'limda o'qituvchilar faqat bilim beruvchi emas, balki ta'lim jarayonini tashkil etuvchi va o'quvchilarning ehtiyojlariga javob berishda asosiy shaxs sifatida e'tirof etiladi.

Tahlil qilingan adabiyotlarda inklyuziv ta'limni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun ta'lim boshqaruvi tizimini yangilash, jamiyatni inklyuziv qadriyatlarga asoslangan tarzda tarbiyalash va ta'lim muassasalarida kerakli infratuzilmani barpo etish zarurligi ta'kidlangan. Bir nechta ilmiy manbalarda, ayniqsa, Rouse va Florian (2012) tomonidan ta'kidlanganidek, inklyuziv ta'limni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan resurslar, masalan, ta'lim muassasalarining texnik va metodik bazasini rivojlantirish, shuningdek, jamiyatning inklyuziv ta'limga tayyorgarligi kabi jihatlar alohida e'tibordan o'tkaziladi.[7]

Metodologiya.

Inklyuziv ta'limning zamonaviy menejmentini o'rganish davomida tahlil qilish, kuzatish va kognitiv metodlardan foydalanilgan. Ammo, eng asosiy metod sifatida **adabiyotlar tahlili** va **kvalitativ yondashuv** ishlatilgan. Adabiyotlar tahlili orqali inklyuziv ta'lim va menejmentning hozirgi kundagi ahamiyati, muhim ahamiyatliligi, o'ziga xos jihatlari va eng dolzarb masalalari ko'rib chiqilgan.

Tadqiqotda quyidagi asosiy metodlar qo'llanilgan:

1. **Adabiyotlar tahlili:** Ilmiy maqolalar, kitoblar, hisobotlar va konferensiya materiallari tahlil qilindi.

2. **Holat tadqiqoti (Case-study):** Inklyuziv ta'limning zamonaviy boshqaruvini muvaffaqiyatli amalga oshirgan ta'lim muassasalari haqida o'rganishlar olib borildi.

3. **Intervyu:** Ta'lim muassasalarining menejment xodimlari va o'qituvchilar bilan intervyu o'tkazilib, amaliy tajribalar to'plandi.

Intervyu metodi orqali Chirchiq davlat pedagogika universitetida ta'lim olayotgan talabalar, ish faoliyatini olib borayotgan xodimlarning fikrlari bilan yaqindan tanishish imkoniyatiga ega bo'ldik. Metod yordamida juda ko'p sonli talabalar inklyuziv ta'lim haqida o'zlarining fikrlarini bildirish imkoniga ega bo'lishdi. Bundan tashqari, metodologiyada sistematik yondashuvdan foydalanilgan bo'lib, bu yerda ta'lim tizimi, uning tarkibiy componentlari (o'qituvchilar, o'quvchilar, boshqaruv strukturalari) o'rtasidagi muloqot va tizimda yuzaga keladigan muammolar tahlil qilindi.

Natijalar (yangilangan)

Tadqiqot natijalari O‘zbekiston ta’lim tizimida inklyuziv ta’limning samarali amalga oshirilishi uchun quyidagi muhim omillarni ta’kidladi:

1. Zamonaviy menejment texnologiyalarining amalga oshirilishi: O‘zbekiston olimlarining ilmiy ishlarida inklyuziv ta’limni boshqarishda zamonaviy menejment texnologiyalarining ahamiyati ta’kidlanmoqda. Boshqaruvni yangilash, resurslarni samarali taqsimlash va o‘qituvchilarning malakasini oshirish zarurligi mavjud.

2. O‘qituvchilarni tayyorlashning muhimligi: G‘. X. Karimova tomonidan o‘tkazilgan tadqiqotda, o‘qituvchilarning inklyuziv ta’limga tayyorgarligini yaxshilash va ularga yangi pedagogik usullarni tanishtirishning ahamiyati ta’kidlangan. O‘qituvchilarni tayyorlash jarayonida inklyuziv ta’limning o‘ziga xos jihatlari, metodik uslublar va maxsus asboblardan bo‘yicha treninglar o‘tishining muhimligi ta’kidlangan.

3. Infratuzilma va resurslar: Inklyuziv ta’limni qo‘llab-quvvatlash uchun ta’lim muassasalarining infratuzilmasini va moddiy-texnik resurslarini rivojlantirish talab etiladi. Bu o‘quvchilarning talablarini hisobga olib, sharoitlarni yaratish va inklyuziv ta’lim uchun muhim asboblardan foydalanishni ta’minlaydi.

4. **Jamiyatning inklyuziv ta’limga tayyorligi:** Jamiyatning inklyuziv ta’limga tayyorligi: Jamiyatning inklyuziv qadriyatlar asosida inklyuziv ta’limni amalga oshirishga tayyorligini oshirish, ota-onalar va jamiyat bilan hamkorlikni kuchaytirish ahamiyatlidir. O‘zbekistonning ijtimoiy taraqqiyot jarayonida jamiyatning inklyuziv ta’limga nisbatan munosabatlari va yondashuvlari asosiy ahamiyatga ega.

5. **Zamonaviy menejment usullarining ahamiyati:** Inklyuziv ta’limni muvaffaqiyatli boshqarish uchun innovatsion menejment usullari, masalan, individual yondashuv, o‘qituvchilarning malakasini oshirish, o‘quvchilarning farqli ehtiyojlarini hisobga olish kabi usullar samarali bo‘lishi aniqlangan.

6. **O‘qituvchilarni tayyorlash:** O‘qituvchilarning inklyuziv ta’lim metodlariga tayyorligi, ularning malakalarini oshirish va pedagogik texnologiyalardan foydalanish muhim omil bo‘lib chiqdi. Bunday o‘qituvchilar jamiyatda inklyuziv qadriyatlarni rivojlantirishda asosiy rolni o‘ynaydi.

7. **Jamoaning hamkorligi:** Inklyuziv ta’limda jamoa a’zolarining, shu jumladan, ota-onalar, o‘quvchilar va jamiyatning inklyuziv ta’limga tayyorligi muhim. Ularning o‘zaro hamkorligi va ta’limga bo‘lgan yondashuvlarini yaxshilash orqali inklyuziv ta’limning muvaffaqiyatli bo‘lishi ta’minlanadi.

Xulosalar

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, inklyuziv ta’limning zamonaviy menejmenti ta’lim jarayonini yanada samarali qilish uchun muhimdir. Asosiy xulosa sifatida menejmentni modernizatsiya qilish, inklyuziv ta’limni samarali amalga oshirish uchun ta’lim boshqaruvining zamonaviy usullari, innovatsion yondashuvlar va tizimli boshqarish, o‘qituvchilarni malakasini oshirish, bilim va ko‘nikmalarini doimiy ravishda yangilab borish, ularga maxsus tayyorgarlik kurslari o‘tkazish, resurslarni samarali taqsimlash, ta’lim tizimida mavjud resurslar, shu jumladan moddiy-texnik, kadrlar va ma’lumotlar bazasini samarali boshqarish va taqsimlash, inklyuziv ta’limni amalga oshirishda barcha jamoa a’zolari, shu jumladan ota-onalar va jamiyatning o‘zaro hamkorligini oshirish, ta’lim muassasalarida inklyuziv ta’limni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun zarur bo‘lgan infratuzilma va sharoitlarni yaratish, o‘quvchilar uchun maxsus resurslar va vositalarni taqdim etish inklyuziv ta’limning zamonaviy menejmentini tashkil etadi desak adashmaymiz. Har bir zamonaviy boshqaruv shakllari kelajakdagi zamonaviy ta’lim tizimi uchun muhim ahamiyatga egadir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

[1] Yo‘ldasheva Marg‘iyona Asrorxon qizi. O‘ZBEKISTONDA INKLYUZIV TA’LIMNING RIVOJLANISHI VA ISTIQBOLLARI. “Ta’lim siafti yangi O‘zbekiston taraqqiyotini rivojlantirishning eng muhim omili” nomli anjuman to‘plamidan, 879-bet.

[2] Karimova, G. X. *Inklyuziv ta’limning nazariy asoslari va amaliy jihatlar*. Toshkent-(2017). O‘zbekiston Fanlar akademiyasi

[3] Qurbonov, A.R. *Inklyuziv ta’limning boshqaruv metodlari*. (2019) Ta’lim va pedagogika ilmiy tadqiqotlar instituti.

[4] Ainscow, M. *Developing Inclusive Education Systems*. Routledge. (2005).

[5] Tomlinson, C. A. *How to Differentiate Instruction in Mixed-Ability Classrooms*. ASCD. (2001).

[6] UNESCO. *Inclusive Education: The Way of the Future*. UNESCO Publishing. UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) (2017). Sayt: <https://www.unesco.org>

[7] Rouse, M., & Florian, L. *Inclusive Education: A Practical Guide to Implementation*. Sage Publications (2012).

Mavzuga doir web-saytlar:

The Inclusive Education Network (Inclusive Education)
<https://www.inclusive-education.com>

Inclusive Education Australia <https://www.inclusiveeducation.edu.au>

**«УЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНИ ЯНАДА
РИВОЖЛАНТИРИШ УЧУН МЕНИНГ ТАКЛИФИМ»**

Андижон шаҳар «Collegium Humanum»

Varshava Университети

Андижон филиали,

«Мактабни бошқариш ва бошланғич таълим йуналиши»

IP 11-22 гуруҳ, 3- курс талабаси

Кадирова Нилуфар Ганиджановнанинг

“Иктисодиёт асослари»

фанидан тайёрлаган.

«Макола»

Режа:

1. Ривожлантириш буйича ҳаракатлар стратегияси.
2. Фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилиш.
3. Мамлакатимизни янада гуллаб яшнаши учун менинг таклифим.

1. * Мамлакатимизда мустақиллик йилларда олиб борилган кенг қоламли ислохотлар натижасида миллий давлатчилигимиз пойдевори муスタҳкамланиб, давлатимиз суверенитети, чегараларимиз дахлсизлиги таъминланди, жамиятимизда тинчлик ва осойишталик, миллатлараро тотувлик ва диний бағрикенглик муҳитини кучайтириш, қонун устиворлиги, инсон ҳуқуқ ва эркинликлари ҳамда манфаатларини роёбга чиқариш бойича улкан ишлар амалга оширилди.

* Эски бошқарув тизимидан мутлақо воз кечиб, бозор муносабатларига босқичма – босқич отилгани, пул – кредит сиёсати пухта ойлаб борилгани, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик, фермерлик ҳаракати учун йул очиб берилгани макроиктисодий барқарорликни, иктисодиётнинг юқори суръатлар билан ривожланишини таъминлаш, инфляцияни прогноз қорсаткичлари даражасида саклаб қолиш, энг муҳими, халқимизнинг ҳаёт сифати даражасини оширишда ҳал қилувчи аҳамиятга эга болмоқда.

* Айни вақтда мамлакатимиз босиб отган тараккиёт йулининг чуқур тахлили бугунги кунда жаҳон бозорида қонъюктура узғариб, рақобат тобора кучайиб бораётганини ҳар томонлама ҳисобга олишни, шу асосда давлатимизни янада барқарор ва жадал суръатлар билан ривожлантириш учун мутлақо янги ҳаёт стратегик ёндашув ва тамойилларини ишлаб чиқиш ва амалга оширишни тақазо этмоқда.

2. * Иктисодий мустакилликни кучайтириш ва иктисодий ушш суръатларини саклаб қолиш, етакчи ишлаб чиқариш тармоқларини модернизация ва фаол диверсификация қилиш, молия – банк соҳасини тубдан ислох этиш, хусусий мулк ва тадбиркорликни ҳар томонлама ҳимоя қилиш, ташқи иктисодий алоқаларни янада кенгайтириш, хорижий инвестицияларни фаол жалб этиш, туризм тармоғини самарали ривожлантириш, қишлоқ ҳожалигида таркибий узлаштиришларни амалга ошириш мақсадида иктисодиётни янада ривожлантириш керак деб уйлайман.

* Иш ҳақи, пенсия ва нафақалар миқдорини босқичма – босқич ошириш, аҳоли бандлигини таъминлаш масаласини самарали ҳал этиш, фуқароларни замонавий ва арзон уй – жойлар билан таъминлаш, уй – жой ва коммунал хужалигини, социал инфратузилма объектларини модернизация қилиш, аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш ва соғлиқни сақлаш, илм – фан, таълим – тарбия тизимини, ёшларга оид давлат сиёсатини такомиллаштириш йулида ижтимоий соҳани ривожлантириш керак.

* Давлатнинг мустақиллиги ва суверенитети мустаҳкамлаш, минтақамизда ҳавфсизлик, барқарорлик ва аҳил қушничилик муҳитини вужудга келтириш, жаҳон ҳамжамиятида мамлакатимизнинг ижобий ҳалқаро нуфузини мустаҳкамлаш йулида ҳавфсизлик, диний бағрикенглик ва миллатлараро тотувликни янада кучайтириш ҳамда чуқур уйланган, узаро манфаатли, амалий ташқи сиёсатни юритиш ва мустаҳкамлаб бориш.

3. * Ўзбекистон Миллий ахборот агентлиги, Ўзбекистон Миллий Телерадиокомпанияси, Ўзбекистон Матбуот ва Ахборот агентлиги оммавий ахборот воситаларини жалб этган ҳолда, Ўзбекистон мустақил босма оммавий ахборот воситалари ва ахборот агентликларини қўллаб – қувватлаш ва ривожлантириш жамоат фонди, Электрон оммавий ахборот воситалари миллий ассоциацияси, Ўзбекистон Нодавлат ноτιжорат ташкилотлари миллий ассоциацияси билан ҳамкорликда мунтазам амалий ишлар олиб бориш керак.

* Фармоннинг мақсад ва вазифалари, унинг демократик ислохатларни чуқурлаштириш, қучли фуқаролик жамиятини шакллантириш, инсон ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш, фуқароларнинг долзарб муаммоларини ҳал этишда давлат органларининг аҳоли билан узаро очик, тугридан – тугри мулоқотларини кучайтириш, аҳоли фаровонлигини ошириш, жамиятда қонун устиворлиги, қонунийлик ва адолатли, мамлакатимизда тинчлик – осойишталик, миллатлараро, фуқаролараро тотувликнинг қарор топишига йуналтирилганлиги оммавий ахборот воситалари орқали амалга оширилиши қўзда тутилган.

* Мамлакатимизнинг ривожлантиришимизнинг устувор йуналишларини амалга ошириш бўйича комиссияларга ривожланган хорижий мамлакатларнинг ижтимоий – иқтисодий, сиёсий ва социал – иқтисодий тараккиёт тажрибасини, зарур бўлганда, халқаро, хорижий давлатлар ва инвеститцияларини жалб қилган ҳолда: «Мамлакатимизни янада гуллаб яшнаши иттифокчилик муносабатларини юксак даражага кутариш қўл кирали ҳамкорликни барча йуналишларида ўз ҳиссамизни қўшиш ва келажагимиз ўчун бор қўл гайратимизни ишга соламиз».

JEYN OSTINNING BADIY USLUBI (“ANDISHA VA G‘URUR” ROMANI TAHLILIDA)

Yorbulova Dilso‘z Shokir qizi

Fan va texnologiya universiteti

Tarix yo‘nalishi 2-bosqich talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada butun dunyo kitobxonlarining ko‘nglidan joy olishga ulgurgan sevimli adiba Jeyn Ostinning “Andisha va g‘urur” romani misolida uning ijod mahorati va badiiylik chizgilariga baho beramiz.*

Tayanch so‘zlar: *kompozitsiya, syujet, estetika, ruhiy olam, uslub.*

Badiiy asar o‘z-o‘zidan bunyod bo‘lmaydi. Uning yaralishi, dunyo yuzini ko‘rish uchun ma‘lum bir sababiyat yoki turtki kerak. Yozuvchi asar yozishga kirishar ekan, o‘zining estetik dunyosiga shung‘iydi. Tal‘at Solihov aytganidek: “Har bir san‘atkorning o‘z mamlakati va shu mamlakatda yashaydigan, istiqomad qiladigan o‘z fuqarolari bo‘ladi”. Bu fikrga professor Bahodir Karim quyidagicha fikr bildiradi: “Shu ma‘noda har bir ijodkorning o‘z ma‘naviy-ruhiy olami, poetik dunyosi, o‘z e‘tiqodiy tayanchlari mavjud”[1, 167]. Haqiqatan ham, ijodkor o‘z hissiy olamini boshqarishga, qalbidagi g‘alayonlarni tartibga solishga kirishar ekan qalam va qog‘ozdan boshqa yaxshi do‘st topolmaydi. 14 yoshida badiiy asarlar yozishni boshlagan Jeyn Ostin ham ijod maydoniga o‘z ruhiyat olamini chizish uchun kirib keldi. Adabiy muhitga erta kirib kelgani unga to‘siq bo‘lmadi, u o‘z asarlari bilan nafaqat Angliya, balki butun dunyo kitob ixlosmandlari qalbidan chuqur joy egalladi. Jeyn sakkiz farzandli oilaning yettinchisi edi. Uning otasi Jorj Ostin cherkov ruhoniysi, onasi Kassandra Ostin esa o‘z zamonasining o‘qimishli ayollaridan edi. Oilasi ma‘rifatli bo‘lgani bois Jeyn bolaligidan kiytobxonlikka qiziqqan. U maktabda qisqa muddat o‘qigan, ammo asosan uyda

o‘qib mustaqil ta’lim olgan. Jeyn adabiy jarayonga hikoyalar va kichik pyesalar orqali kirib keldi. Uning asarlarida o‘z davridagi ijtimoiy qatlamlar, boylik va nikoh mavzulari muhim o‘rin tutadi. Yozuvchi ijodida ijtimoiy qatlamning tanqidiy tasviri va inson fe’l-atvorini ifodalash birlashtirilgan. Jeyn Ostin butun umrini ijodga bag‘ishladi, o‘z shaxsiy hayotini qurmadi. Uning “Andisha va G‘urur” romani -yilda dunyo yuzini ko‘rdi. Roman rus tilidan Muhabbat Ismoilova tomonidan tarjima qilindi. Ungacha o‘zbek kitobxonlari mashhur romannavisni “Tikuvchining xatosi”, “Ustasi farang o‘g‘rilar hikoyasi”, “Klamping oshpazning yo‘qolishi” kabi bir qator hikoyalari bilan tanir edi. Filologiya fanlari doktori Nusratulla Jumaxo‘jayevning aytishicha: “Jeyn Ostin o‘z asarlarini yozuvchining vazifalari to‘g‘risidagi tasavvurlari va qat’iy prinsiplaridan kelib chiqib, faqat o‘zining hayotiy tajribalaridan kelib chiqib yozadi” [2, 4]. Adabiyotshunos olimning ushbu ta’rifi o‘zini to‘laqonli oqlaydi deb bo‘lmaydi. Negaki, eng mashhur va tahlil maydoniga tortilyotgan romanlaridan biri “Andisha va g‘urur” shunchaki tajribalardan yoki tasavvurlardan bunyod bo‘lmagan.

Asar birinchi marta 1813-yilda nashr etilgan bo‘lib eng mashhur klassik asarlardan biri hisobalanadi. Roman uch katta bo‘lim va kichik boblardan tashkil topgan. Roman sevgi, g‘urur, andisha va ijtimoiy mavqe bilan bog‘liq tushunchalarni o‘ziga xos voqeliklar bilan aks ettiradi. Romandagi yozuvchining uslubi o‘zgacha u turli tugunlarni yechishni qahramonlarning o‘ziga havola etadi. Asarda bosh qahramonlar: Jeyn, Elezabet, Bingli va Darsi. Ularning xarakteri, bir-biriga munosabatlari juda chalkash qilib tasvirlanadi. Birida andisha, yana birida mag‘rurlik tuyg‘usi o‘z hislarini oshkora aytishga yo‘l qo‘ymaydi. Asar markazida Bennet Elezabet va janob Darsi o‘rtasidagi chigal munosabatlar turadi. Darsi ijtimoiy mavqeyi o‘ziga xos, boy zodagonlardan. U o‘ziga xos mag‘rur xatti-harakatlari bilan Elezabetda noto‘g‘ri tassurotlar qoldiradi. Darsi esa asar davomiyligida o‘z g‘ururini chetga surib muhabbatni tan oladi.

Elizabet aqlli, mustaqil fikrli va o‘z qadr-qimmatini yaxshi biladigan qiz. U jamiyatdagi odatiy nikoh tushunchalariga qarshi chiqib, haqiqiy sevgi va hurmatga asoslangan munosabatlarni muhim deb biladi. Janob Darsi esa boy va obro‘li yigit bo‘lsa-da, ilk uchrashuvda Elizabetga nisbatan mag‘rur va sovuq munosabatda bo‘ladi. Bu esa qizning unda salbiy taassurot qoldirishiga sabab bo‘ladi. Jeyn Ostinning obrazlar tabiati ustida qurgan syujet tizimini bir qator ko‘rib chiqamiz. Vaqt o‘tishi bilan Elizabet va Darsi turli sinovlardan o‘tib, bir-birlarini yaxshiroq tushuna boshlaydilar. Elizabet Darsining aslida saxiy va yaxshi inson ekanligini anglaydi, Darsi esa o‘z g‘ururini yengib, Elizabetga bo‘lgan samimiy sevgisini namoyon etadi. O‘zaro tushunish va o‘zgarish natijasida ular bir-biriga bo‘lgan tuyg‘ularini tan oladilar va roman baxtli yakun

bilan tugaydi. Asar kompozitsiyasi to‘rtta asosiy mavzu doirasida aylanadi. Ularning har birini yozuvchi mukammal tarzda ifodalaydi.

G‘urur va noto‘g‘ri tasavvurlar:

Roman nomidan ham ko‘rinib turibdiki, uning markaziy mavzusi insonlarning g‘ururi va noto‘g‘ri tasavvurlaridir. Darsining g‘ururi va Elizabetning u haqidagi noto‘g‘ri fikrlari dastlab ularning bir-birlarini tushunishlariga halaqit beradi. Ammo asar davomida ular o‘z xatolarini anglab, shaxsiy o‘rish va o‘zgarish orqali bir-birlariga yaqinlashadilar.

Sevgi va ijtimoiy mavqe:

Jeyn Ostin bu romanida sevgi va ijtimoiy holat o‘rtasidagi ziddiyatni yoritib beradi. O‘sha davr Angliya jamiyatida boylik va mavqe nikoh uchun asosiy omil hisoblangan. Biroq, Ostin asar orqali insoniy fazilat va haqiqiy sevgi bularning ustun ekanini ko‘rsatadi.

Ayollarning jamiyatdagi o‘rni:

Roman o‘sha davrdagi ayollar hayotining qiyinchiliklarini ham yoritadi. Bennet oilasining qizlari moliyaviy mustaqillikka ega emaslar va ularning kelajagi yaxshi turmush qurishlariga bog‘liq. Elizabet esa o‘zining aql-zakovati va mustaqil fikrlashi bilan odatiy me‘yorlardan chetga chiqadi va o‘z qadri-qimmatini yuqori qo‘yadi.

O‘zgarish va o‘z-o‘zini anglash:

Asar qahramonlari asosan ichki o‘zgarishlar orqali rivojlanadilar. Darsi o‘z g‘ururini yengib, yanada ochiq va samimiy inson bo‘lishni o‘rganadi, Elizabet esa o‘z fikrlarini qayta ko‘rib chiqib, Darsining aslida yaxshi inson ekanligini anglaydi. “Andisha va g‘urur” Jeyn Ostinning eng yaxshi romanlaridan biri bo‘lib, adabiyotda realizm va romantika uyg‘unlashgan eng mukammal asarlardan sanaladi. Uning yumor, kinoya va ijtimoiy tanqid bilan boyitilgan uslubi uni boshqa romantik asarlardan ajratib turadi.

Bu roman zamonaviy adabiyot va kino san‘atiga katta ta‘sir ko‘rsatgan. Ko‘plab film va seriallar unga asoslangan holda yaratilgan. Eng mashhur ekranlashtirishlardan biri 2005-yilda suratga olingan bo‘lib, unda Kira Naytli (Elizabet Bennet) va Metyu Makfadyen (janob Darsi) bosh rollarni ijro etishgan. Jeyn Ostinning “Andisha va g‘urur” romani inson tabiatining murakkab jihatlarini ochib beruvchi, sevgi va hayotiy tanlovlar haqida chuqur fikr yurituvchi asardir. Uning qahramonlari real hayotga yaqin bo‘lib, har bir o‘quvchi ulardan o‘ziga yaqin jihatlarni topishi mumkin. Roman o‘zining jozibali hikoyasi, yaxshi chizilgan qahramonlari, Ostinning istehzo va hazildan mohirona foydalangani uchun ko‘pchilikning olqishiga sazovor bo‘ldi [3, 37]. Xulosa qilib aytish mumkinki, yozuvchi o‘ziga xos kinoyali uslubi va jamiyatga tanqidiy nigohi romanning o‘iga xosligini ta‘minlaydi. Bugungi kunda bu asar adabiy va madaniy

jihatdan katta ahamiyatga ega bo‘lib, inson tabiatining yashirin jihatlarini ochishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Bahodir Karim. Ruhiyat alifbosi. G‘afur G‘ulom nashriyoti. – 2018, 364.
2. Jeyn Ostin. Andisha va g‘urur. Yoshlar matbuoti. – 2023, 335.
3. www.ziyo.uz
4. Jumaboyeva Feruza. “Andisha va g‘urur” Jeyn Ostin. Yangi O‘zbekiston talabalar axborotnomasi. – 2023

Men **Bahrillayeva Sayqaloy Sunnatullo qizi**, 2006-yil, go‘zal Samarqandning Urgut shahrida tavallud topganman. Hozirda 19 yoshli ilmiy izlanuvchi hamda yosh ijodkorman. Adabiyotga bo‘lgan qiziqishim tufayli ko‘plab xalqaro maydonlarda o‘zimning maqolalarim va ijodiy ishlarimni taqdim etib kelmoqdaman.. Boshqa xalqlar va ularning ma‘daniyatini o‘rganishga qiziqishim meni ko‘proq til o‘rganishga undaydi. Hozirda bu borada ham bir nechta til bilish to‘g‘risidagi xalqaro va milliy sertifikatlarga egaman. Biznes sohasiga ham qiziqishimiz sabab, bu sohadagi bilimlarimni o‘zimning kichik shaxsiy brendim orqali qo‘llab, rivojlantirib kelmoqdaman. Bundan tashqari, o‘zimni pedagogik mahoratimni sinash va malakamni oshirish maqsadida yordamchi o‘qituvchi bo‘lib faoliyat yuritmoqdaman. Kelajakda O‘zbekistonning yosh avlodiga o‘rnak bo‘la oladigan darajada yetuk ijodkor bo‘lish mening maqsadim deb bilaman.

**TA'LIM SOHASIDA XALQARO HAMKORLIKLAR VA YANGI
INTENSIV O'QITISH METODINI TARG'IB QILISH.**

Bugungi globallashuv davrida ta'lim faqat milliy miqyosda emas, balki xalqaro hamkorliklar orqali rivojlanib bormoqda. Ta'lim muassasalari o'rtasidagi hamkorliklar tajriba almashish va zamonaviy usullarni joriy qilish uchun keng imkoniyatlar yaratmoqda. Shu bilan birga, yangi intensiv o'qitish metodlari ta'lim sifatini oshirishda muhim o'rin tutmoqda. Ushbu maqolada xalqaro hamkorliklarning ahamiyati va intensiv o'qitish usullarini joriy qilishning zamonaviy yondashuvlari haqida so'z yuritamiz.

Xalqaro hamkorliklar ta'lim tizimiga yangi yondashuvlar, resurslar va tajribalarni olib keladi. Masalan, rivojlangan davlatlarning ilg'or ta'lim tizimlari nafaqat O'zbekistonimizning, balki shu kabi davlatlarda ham ta'lim sifatini oshirishga ko'maklashmoqda. Xususan, o'zaro hamkorlik orqali o'qituvchilar va talabalar tajriba almashib, ilg'or o'qitish usullarini o'rganib, milliy tizimni boyitish imkoniga ega bo'lishmoqda. Xalqaro grantlar va loyihalar zamonaviy texnologiyalarni o'zlashtirish uchun mablag' va vositalarni ta'minlamoqda. Masalan, Erasmus+ dasturi orqali o'qituvchi va talabalar xorijiy universitetlarda malaka oshirish imkoniyatiga ega va bu ta'limning interaktiv va ko'p qirrali bo'lishini ta'minlaydi. Hamda xalqaro hamkorlik tizimlari o'rtasida muvofiqlik yaratish uchun birlashgan o'quv dasturlarini ishlab chiqish kerak. Masalan, ikki tomonlama sertifikat dasturlarini joriy qilish mumkin. Chet el grandlarini kengaytirish va xalqaro stipendiyalar sonini oshirish ham talabalar va kadrlarni xorijiy universitetlarda malaka oshirishi uchun keng imkoniyat yaratadi. Qo'shimcha laboratoriyalar va ilmiy tadqiqot va tajribalar uchun markazlarni hamkorlikda yaratish ham amaliy tajriba va malakani oshirishga xizmat qiladi.

Zamonaviy dunyoda faqat nazariy bilim berishning o'zi yetarli emas. Bugungi talablarga javob beradigan zamonaviy intensiv o'qitish metodlari ishlab chiqilgan bo'lib, ular talabalarning o'zlashtirish qobiliyatini oshiradi. Turli xil loyiha asosida o'qitish, o'yin elementlari ham intensive o'qitish metodining bir qismini tashkil qiladi. Mavzuga doir video roliklar va video qo'llanmalardan foydalanish eslab qolish samaradorligini oshiradi. Bu metodni pedagoglar orasida targ'ib qilib, amalda qo'llash orqali esa ta'lim sifatini yanada oshirish mumkin. Buning uchun o'qituvchilar va talabalar o'rtasida turli xil trening va kurslar tashkil qilish kerak. Mavzuni ijtimoiy tarmoqlar va ommaviy axborot vositalari orqali targ'ib qilish kerak. Davlat tomonidan ham turli grandlar va dasturlar orqali qo'llab-quvvatlash ta'limni yuksak cho'qqilarga olib chiqish uchun xizmat qiladi. Talabalar xalqaro mehnat bozorida yuqori raqobatbardoshlikka ega bo'lib, milliy iqtisodiyot rivojiga sezilarli hissa qo'shadi. Shuning uchun ham talabalarga

xalqaro miqyosda ta'lim olish uchun imkoniyatlar yaratib berish, xalqaro loyihalarni amalga oshirishda ularga davlat tomonidan qo'shimcha mablag' ajratish davlat iqtisodiyoti va ta'lim sifati uchun ham manfaat keltiradi.

Ushbu takliflarni amalda qo'llash ta'lim sifatini va o'qish samaradorligini oshiradi, xalqaro standartlarga moslashishni tezlashtiradi va kadrlar tayyorlashda zamonaviy yondashuvni ta'minlaydi. Xalqaro hamkorlik va intensive metodlarni tatbiq qilish ta'lim tizimining uzoq muddatli rivojlanishiga asos bo'ladi. Bu jarayon raqamli texnologiyalarni o'z ichiga olgan ta'limni shakllantirish imkonini beradi. Shuningdek, ushbu yondashuv talabalarga ijodiy va ilmiy qobiliyatlarini rivojlantirish uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Xalqaro hamkorlikdagi laboratoriyalar esa talabalarni mahalliy olimlar bilan birga xalqaro loyihalarda ishtirokini ta'minlaydi. Natijada, ilmiy tadqiqotlar dunyo miqyosida tan olinib davlatimiz ravnaqiga hissa qo'shadi.

THE HISTORY AND ROLE OF ENGLISH LANGUAGE IN INTERNATIONAL COMMUNICATION

Valiyeva Zarifa Ibrohim qizi

Student of Chirchik state pedagogical university

Abstract. *English has established itself as a dominant language in international communication, playing a significant role in fostering global connections across various domains, including business, science, education, media, and cultural exchange. This article explores the historical development of the English language and its current applications in global relations. It highlights English's contributions to diplomacy, trade, technological advancement, and cultural understanding. Furthermore, it examines how the growing number of English learners worldwide has amplified its importance as a universal language. The article underscores English's role in bridging cultural and linguistic gaps, facilitating collaboration, and promoting global integration.*

Keywords. *English language, international communication, cultural exchange, business, science and technology, education, diplomacy, global relations*

Abstrakt. *Ingliz tili xalqaro muloqotda dominant til sifatida o'zini namoyon qildi va biznes, fan, ta'lim, ommaviy axborot vositalari va madaniy almashinuv kabi turli sohalarda global aloqalarni rivojlantirishda muhim rol o'ynadi. Ushbu maqola ingliz tilining tarixiy rivojlanishi va uning global munosabatlardagi hozirgi qo'llanilishini o'rganadi. U ingliz tilining diplomatiya, savdo, texnologik taraqqiyot va madaniy tushunishga qo'shgan hissasini ta'kidlaydi. Bundan*

tashqari, u butun dunyo bo'ylab ingliz tilini o'rganuvchilar soni ortib borayotgani uning universal til sifatidagi ahamiyatini qanday oshirganini o'rganadi. Maqolada ingliz tilining madaniy va lingvistik bo'shliqlarni bartaraf etish, hamkorlikni osonlashtirish va global integratsiyani rag'batlantirishdagi roli ta'kidlangan.

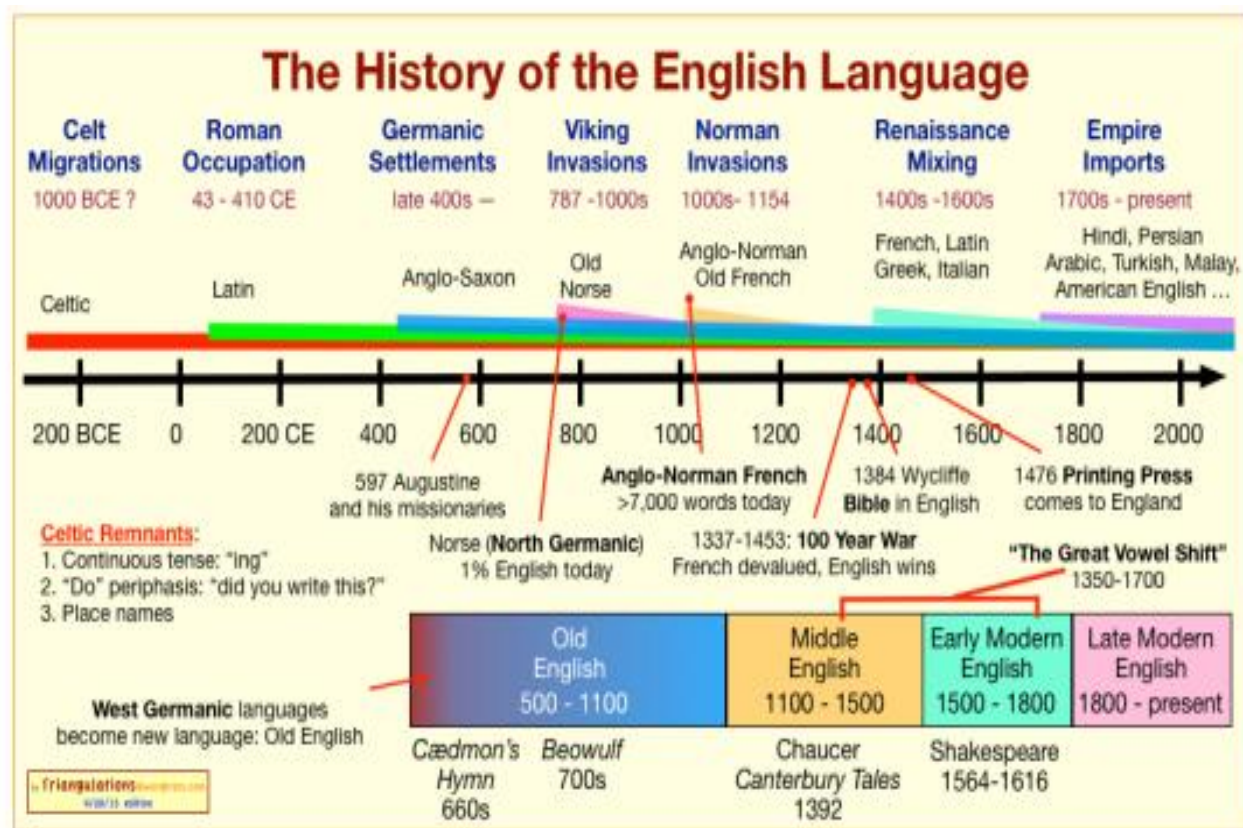
Kalit so'zlar. *Ingliz tili, xalqaro muloqot, madaniy almashinuv, biznes, fan va texnologiya, ta'lim, diplomatiya, global aloqalar*

Аннотация. *Английский язык зарекомендовал себя как доминирующий язык в международном общении, играя значительную роль в содействии глобальным связям в различных областях, включая бизнес, науку, образование, средства массовой информации и культурный обмен. В этой статье рассматривается историческое развитие английского языка и его современное применение в международных отношениях. В ней подчеркивается вклад английского языка в дипломатию, торговлю, технологический прогресс и культурное взаимопонимание. Кроме того, в ней рассматривается, как растущее число изучающих английский язык во всем мире усилило его важность как универсального языка. В статье подчеркивается роль английского языка в преодолении культурных и языковых разрывов, содействии сотрудничеству и содействию глобальной интеграции.*

Ключевые слова. *Английский язык, международное общение, культурный обмен, бизнес, наука и технологии, образование, дипломатия, глобальные отношения*

Introduction. In an increasingly interconnected world, language plays a vital role in bridging gaps between cultures, fostering communication, and building international relationships. Among the many languages spoken globally, English has emerged as the most widely used medium for international communication. Its significance extends across numerous domains, including business, science, education, diplomacy, media, and cultural exchange. English is not only the native language of millions but also serves as a second or foreign language for countless others, making it a true global language. This article explores the historical development of the English language, its rise to prominence as an international medium of communication, and its critical role in shaping global relations. By understanding the impact of English on various fields, we gain insight into how this language continues to connect the world and promote mutual understanding.

The history of English language is shown in (picture a).

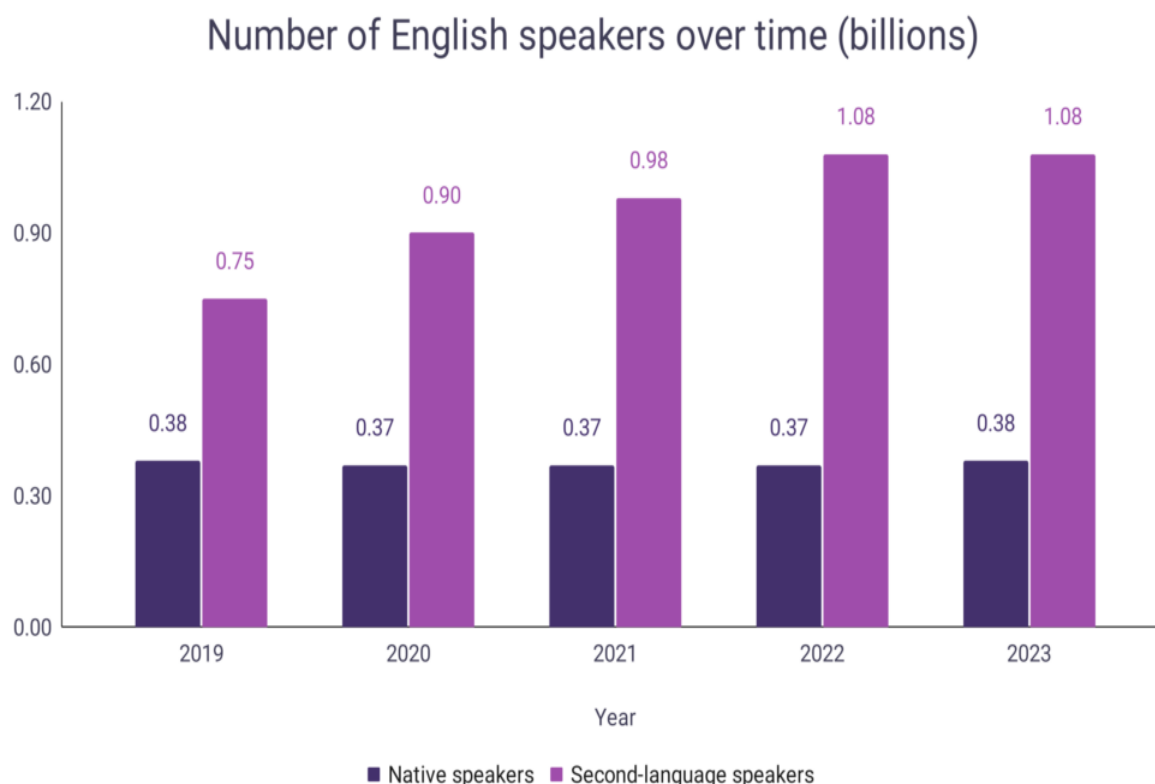

The history of English language (picture a)[1]

It belongs to the Germanic language family and was developed mainly in England and the British Isles. Today, English is used as an official or primary language of communication in various countries, including the United States, Canada, Australia, New Zealand, and many African and Asian countries. The term "English" is derived from the language of the Angles, one of three Germanic tribes that invaded England in the fifth century. English is the primary language of several countries, including Australia, Canada, New Zealand, the United Kingdom and many of its former colonies, and the United States. It is also a second language in multilingual countries such as India, Singapore, and the Philippines [2]. As more and more people use English, the level of learning this language is increasing. This further emphasizes the role of English in establishing international relations. Here are **the stages of development of the English language**: **Old English** was the language brought to England by Germanic tribes (Angles, Saxons, and Jutes) in the 5th–11th centuries. During this period, English was significantly different from its current form. **Middle English** was influenced by the Norman Conquest of France between the 11th and 15th centuries. As a result, many words were introduced from French and Latin. **Modern English** began to approach the current form of English from the 15th century. In particular, the development of printing in the 16th century and the works of

writers such as Shakespeare helped to develop this language. The importance of English language is very great nowadays. Below are some of its important aspects: 1) English is accepted as an international language of communication in many countries of the world. Representatives of different cultures and nationalities communicate in English. 2) Many international universities, scientific articles, and textbooks are written in English. Being able to communicate in this language helps to expand education and scientific research. 3) The vast majority of content on the Internet is in English. English is also the primary language for modern software, technological devices, and IT-related industries. 4) Opportunities open up for people who know English, such as working in international companies, working with foreign clients, or developing global businesses. 5) Knowing English makes life easier when traveling around the world, as most tourist destinations understand this language. At the same time, you can learn about the life and culture of other people through English-language books, films, and other cultural products. It is no secret that English is important for establishing international relations in any field. The use of this language in developed countries also ensures that the language is studied more widely. And this further increases the importance of using the language. English plays a significant role in international communication, it is a common language used by people from different native language backgrounds to communicate effectively. Here are some key aspects of its role: 1) business and trade; 2) science and technology; 3) education; 4) media and entertainment; 5) tourism; 6) diplomacy and politics; 7) cultural exchange. **The role of English in business and trade.** English is the dominant language in global business, used in multinational corporations, international trade agreements, and global markets. Knowledge of English plays an important role in facilitating communication in international trade and serves as a common ground for businesses, governments and stakeholders around the world. One of the main advantages of English in international trade is its neutrality. This neutrality enhances trust and cooperation between trading partners, as they can negotiate and reach agreements on an equal basis [3]. Business negotiations, emails, and presentations are often conducted in English, even between non-native speakers. **The role of English in science and technology.** A majority of scientific research, academic papers, and technological advancements are published in English, making it essential for researchers and professionals to access global knowledge. Conferences, journals, and patents frequently require English proficiency. English is an international language, and it plays a major role in everything from tourism to business management, as well as in the development of science and technology. Therefore, English is recognized as the main means of communication in the field of science and technology. With

the development of science and technology, an increasing number of students choose to study science and technology in colleges or universities[4]. **The role of English in education.** Many universities worldwide offer programs in English to attract international students. Moreover, English proficiency tests like TOEFL and IELTS are often prerequisites for studying abroad. By learning English, there will not be any problems in communication with people all over the world, and if people learn English from an early age, they will not face many difficulties in the later stages of education. Therefore, it is said that people today should know and learn English so that they will have no challenges to communicate with people all over the world [5]. **The role of English in media and entertainment.** English dominates international media, including movies, TV shows, news, and social media platforms. This allows global audiences to consume content and stay informed about world events. **The role of English in tourism.** English is widely used as a means of communication between tourists and locals, even in countries where it is not an official language. Since English is used by a large part of the world's population, the use of English is essential in developing tourism. **The role of English in diplomacy and politics.** English is used in diplomatic negotiations and treaties. It is one of the official languages of international organizations like the United Nations, NATO, and the World Trade Organization. According to Mirvan Hemaili (2022), English has its own characteristics for international relations and diplomacy. The importance of learning this type of language is undeniable. Diplomats, specialists, and academics in international relations should learn this language, as communication is mandatory in this profession[6]. **The role of English in cultural exchange.** English bridges cultural gaps, enabling people from different countries to share ideas, traditions, and perspectives. The role of the English language in cultural exchange is profound, serving as a bridge that connects people from different cultures and facilitates the exchange of ideas, traditions and values. The English language serves as a bridge that allows different cultures to communicate, learn and grow together. Its role in cultural exchange is important in promoting global understanding and celebrating human diversity. The number of people learning English has been growing over the years, helping to make it easier for people around the world to communicate. Today, out of a population of approximately 7.8 billion people worldwide, 1.35 billion people speak English. However, most of them are not native speakers, with only about 360 million people using English as their first language. A graph (picture b) is given below to show the number of English speakers over time.

The number of English speakers over time (picture b)[7]

Conclusion. English has evolved into a global language that transcends borders, enabling effective communication between people of diverse linguistic and cultural backgrounds. Its historical roots and development have positioned it as a key medium in international relations, business, science, education, and cultural exchange. The widespread learning and use of English have further solidified its importance in fostering global understanding and cooperation. As the world becomes increasingly interconnected, the role of English continues to grow, serving as a vital tool for uniting nations and facilitating progress across multiple fields. Mastery of English has become essential for individuals seeking opportunities in a globalized world, highlighting its indispensable role in shaping the future of international communication and collaboration.

REFERENCES

1. https://triangulations.wordpress.com/wpcontent/uploads/2014/09/history_of_english5.png.
2. Richard N., English Language: History, Definition, and Examples, (July 25, 2024), <https://www.thoughtco.com/what-is-the-english-language-1690652>
3. Chowdhury M., Muhammad A., Gracy H. R., Govindappa S., Amit K., Mili R., Role Of English Language In International Trade And Economic

Development, Volume: 21, No: S7 (2024), pp. 1607-1612, ISSN: 1741-8984 (Print) ISSN: 1741-8992.

4. Yiqun Y., English for Science and Technology: A Project Based Approach, CC BY-NC, Advances in Social Science, Education and Humanities Research, volume 176, (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

5. Akhyar M., The Importance of English for the Students, https://www.researchgate.net/publication/356842623_The_Importance_of_English_for_the_Students.

6. Mirvan X., The importance of the English language in public diplomacy and international relations, Journal of Liberty and International Affairs, Volume 8 Num.1(2022), eISSN1857-9760, <https://www.doi.org/10.47305/JLIA2281322x>.

7. <https://wordrated.com/wp-content/uploads/2023/12/Number-of-English-speakers-over-time-billions-1024x634.png>

ВЛИЯНИЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПЛАТФОРМ И ЦИФРОВИЗАЦИИ В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ УЗБЕКИСТАНА

Динеева Зильфира

*Чирчикский государственный педагогический университет,
студентка 1-курса магистратуры, направления «Теория и методика
начального образования»*

Аннотация: В данной статье рассматривается влияние образовательных платформ и реформы цифровизации на современную систему образования. Анализируется как позитивное воздействие, так и вызовы. Подчеркивается необходимость комплексного подхода к внедрению цифровых технологий для обеспечения качественного и доступного образования для всех.

Ключевые слова: Образовательные платформы, цифровизация образования, дистанционное обучение, онлайн-обучение, персонализация обучения, цифровые компетенции, доступность и качество образования, подготовка педагогов.

Annotation: This article examines the impact of educational platforms and digitalization reform on the modern education system. Both positive impacts and challenges are analyzed. The need for an integrated approach to the introduction of digital technologies is emphasized to ensure quality and accessible education for all.

Key words: *Educational platforms, digitalization of education, distance learning, online learning, personalization of learning, digital competencies, accessibility and quality of education, teacher training.*

Узбекистан начал уделять приоритетное внимание развитию информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) и цифровизации еще в начале 2000-х годов. К примеру, в стране были инициированы «Комплексная программа развития Национальной информационно-коммуникационной системы Республики Узбекистан на период 2013 – 2020 годы», Национальная Стратегия действий по пяти приоритетным направлениям развития Республики Узбекистан в 2017 – 2021 годах, Стратегия «Цифровой Узбекистан – 2030» и «Стратегия развития Нового Узбекистана на 2022-2026 годы», направленные на осуществление цифровой трансформации в национальной экономике, промышленности и обществе в целом.³³

Цифровизация образования – это не просто тренд, а необходимость, диктуемая стремительным развитием технологий и потребностями современного общества. Образовательные платформы играют ключевую роль в этой трансформации, предоставляя новые возможности для обучения и развития как для учащихся, так и для педагогов.

Образовательные платформы – это онлайн-сервисы, предоставляющие доступ к учебным материалам, интерактивным заданиям, инструментам для коммуникации и отслеживания прогресса. Они могут быть предназначены для разных уровней образования – от дошкольного до высшего и дополнительного, а также для различных форм обучения – от очного до дистанционного.

Онлайн-курсы становятся все популярнее не только среди студентов и учеников, но и среди работающих людей. Это простой способ изучить что-то новое бесплатно и не выходя из дома. Maths & Science – курсы, тесты и учебные материалы по математике и естественным наукам для учеников всех классов. Drawspace – сотни бесплатных уроков по рисованию. DuoLingo – сайт предоставляет занятия по различным языкам.³⁴

Платформа «eMaktab» - единственная цифровая образовательная платформа Министерства дошкольного и школьного образования Республики Узбекистан, предназначенная для учителей, учащихся, родителей, администраций образовательных организаций, а также

³³ <https://strategy.uz/>

³⁴ <https://5plus.uz/blog/>

представителей органов управления образованием. Позволяет создавать расписания уроков онлайн, создавать планы уроков для учителей, а также вести учет посещаемости и достижений учащихся.³⁵

Рассмотрим основные преимущества образовательных платформ - доступность, персонализация, интерактивность, обратная связь, коллаборация и расширенные возможности для педагогов.

Платформы обеспечивают доступ к образовательным ресурсам в любое время и в любом месте, что особенно важно для учащихся, проживающих в отдаленных районах, или для тех, кто не может посещать занятия в традиционном формате.

Платформы могут адаптироваться под индивидуальные потребности и темп обучения каждого учащегося. Это позволяет создавать индивидуальные образовательные траектории и обеспечивать более эффективное усвоение материала.

Платформы предоставляют разнообразные инструменты для интерактивного обучения, включая видеоуроки, тесты, симуляции, игры и другие мультимедийные элементы. Это делает обучение более увлекательным и вовлекающим.

Платформы позволяют отслеживать прогресс учащихся, предоставлять им обратную связь и выявлять проблемные области. Это позволяет учителям оперативно реагировать на потребности учеников и корректировать учебный процесс.

Платформы предоставляют инструменты для совместной работы, общения и обмена опытом между учащимися и педагогами. Это способствует развитию коммуникативных навыков и формированию чувства общности.

Платформы предоставляют учителям инструменты для создания и управления учебным контентом, отслеживания успеваемости учащихся, организации онлайн-занятий и вебинаров, а также для общения с учениками и родителями.

Реформа цифровизации образования – это комплекс мер, направленных на интеграцию цифровых технологий в систему образования с целью повышения ее качества, доступности и эффективности.

Цель цифровизации образования: лучшее качество, доступность, эффективность, развитие цифровых навыков, поддержка инноваций и оптимизация управления развивая цифровые компетенции.

³⁵ <https://emaktab.uz/>

Цифровизация оказывает глубокое и многогранное влияние на систему образования, изменяя не только методы обучения, но и роль учителя, организацию учебного процесса и взаимодействие между участниками образовательного процесса.

Цифровые технологии повышают мотивацию учащихся, обеспечивая персонализированное обучение и развитие необходимых цифровых навыков. Они расширяют возможности дистанционного образования и оптимизируют работу педагогов, предоставляя инструменты для эффективного управления учебным процессом. В результате, образование становится более эффективным и доступным.

Цифровизация образования сталкивается с вызовами цифрового неравенства и недостаточной подготовки педагогов, что требует дополнительных мер по обеспечению безопасности и предотвращению информационной перегрузки. Важно также поддерживать баланс между онлайн и офлайн обучением для полноценного развития учащихся. Успешная интеграция цифровых технологий нуждается в комплексном решении данных проблем.

В заключении хотелось бы отметить, что образовательные платформы и реформа цифровизации – это мощные инструменты, которые могут привести к существенным улучшениям в системе образования. Однако, для достижения поставленных целей необходимо учитывать все преимущества и вызовы, связанные с их использованием. Важно не просто внедрять новые технологии, а создавать условия для их эффективного использования, обучения педагогов и обеспечения равного доступа к качественному образованию для всех учащихся. Только так мы сможем построить современную, гибкую и эффективную систему образования, отвечающую требованиям цифровой эпохи.

ЛИТЕРАТУРА

1. Указ Президента Республики Узбекистан Ш.М.Мирзиёева от 29 октября 2019 года № УП–6097 «Об утверждении Концепции развития науки до 2030 года» (источник: <https://lex.uz/ru/docs/5073449>).

2. Указ Президента Республики Узбекистан Ш.М.Мирзиёева от 7 февраля 2017 года «О стратегии действий по пяти приоритетным направлениям развития Республики Узбекистан в 2017-2021 годах» // Учитель Узбекистана. Т., 2017. № 6 (2453). 10 февраля. С. 1-3.

3. Андриянова В.И. К постановке проблемы. Взаимообусловленность личности педагога и обучающегося: Учебное пособие // Формирование

личности обучающегося в условиях инновационных технологий / Под общ. ред. проф. Р.Х.Джураева; отв. ред. проф. В.И.Андриянова. – Ташкент, 2009. – 488 с.

4. Расулев, А., Хужаев, Ш. и Расулева, И. 2022. Наука в Узбекистане: проблемы и перспективы. Общество и инновации. 3, 2 (май 2022), 210–218.

5. М.С.Очилова. (2024). АНАЛИЗ НЕДОСТАТКОВ И ПРЕИМУЩЕСТВ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПЛАТФОРМ УЗБЕКИСТАНА. Research Focus International Scientific Journal, 3(7), 67–73. Retrieved from

6. Охунов, Д., Охунов, М. (2022). Трансформация системы образования Узбекистана и подготовка новых кадров в эпоху цифровизации. Значение цифровых технологий в изучении истории Узбекистана, 1(01), 389–392.

7. Махмутходжаева Л.С. 2021. Онлайн образование и цифровые средства обучения в вузах Узбекистана. Открытое образование. Т.25. №3

INGLIZ TILINI O‘RGANISHNING ZAMONAVIY USULLARI

Soatova Moxidil Safarqul qizi

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Turizm fakulteti Xorijiy til va adabiyoti:Ingliz tili

3- kurs talabasi

Annotatsiya: *ushbu maqolada ingliz tilini o‘rganishning qulay usullari, bolalarda ingliz tilini rivojlantirishda olib borilayotgan islohotlar, uni o‘rganishda yuzaga kelayotgan muammolar hamda uni bartaraf etish usullari yoritilgan.*

Kalit so‘zlar: *talaffuz, o‘qish va yozish amaliyoti, tinglash, til muammolari, o‘rganish uslublari, metod, so‘z boyligi, tilshunoslik.*

MODERN METHODS OF LEARNING ENGLISH

Abstract: *This article describes convenient methods of learning English, reforms in the development of English in children, problems that arise in learning it, and ways to overcome them.*

Key words: *Pronunciation, reading and writing practice, listening, language problem, learning styles, method, vocabulary, linguistics.*

СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ ИЗУЧЕНИЯ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Аннотация: в данной статье рассматриваются удобные методы изучения английского языка, реформы, проводимые для развития английского языка у детей, проблемы, возникающие при его изучении, а также способы их решения.

Ключевые слова: произношение, практика чтения и письма, аудирование, проблемы языка, методы изучения, методика, лексический запас, лингвистика.

KIRISH

Bugungi kunda xorijiy tillarni o‘rganish kundan kunga rivojlanib bormoqda. Xorijiy tillarni o‘rganish orqali ko‘plab yurtimiz fuqarolari chet mamlakatlarga o‘qishga, ishga va sayohatga borishmoqda. Bu albatta yaxshi ammo xorijiy tillarni o‘rganish oson emas. O‘rganuvchilarda ba‘zan talaffuz jihatdan, eshitish yoki yozish borasida va grammatika borasida bir qancha muammolar kelib chiqadi. Xo‘sh bu muammolarning sababi nimada? Albatta buning sababi ko‘proq mashq qilmaslikda, foydalanish uchun o‘zimizga ya‘ni darajamizga mos kitoblarni tanlamaslikdadir. Ma‘lumki, hozirgi davrda ta‘lim rivojlanayotgan maktablarda xorijiy tillarni o‘qitish samaradorligini oshirish maqsadida Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev Miromonovich tomonidan xorijiy til o‘qituvchilari oldiga vazifalar qo‘yildi. 2021-yil 6-may kuni Prezidentimiz raisligida xorijiy tillarni o‘qitish tizimini takomillashtirishga bag‘ishlangan video selektor yig‘ilishi bo‘lib o‘tdi. ”Bundan buyon chet tili o‘qituvchilarining oylik maoshi ularning malakasiga qarab belgilanadi. Boshlang‘ich va o‘rta ta‘lim xalqaro sertifikatiga ega bo‘lgan o‘qituvchilarga 40%, yuqori natijalarga erishganlarga esa 50% miqdorida ustama to‘lanadi” deb aytdilar [1]. Ikkinchi tilni o‘zlashtirish asosiy tadqiqot sohasi o‘rganuvchilari tomonidan qo‘llaniladigan o‘rganish strategiyalarini aniqlash va bu strategiyalarning boshqa o‘quvchilarning o‘zgaruvchilari, masalan, darajasi, yoshi, jinsi, motivatsiyasi va boshqalar bilan bog‘liqligi. Barchamizga ma‘lumki, mamlakatimizda O‘zbekiston Respublikasining “Ta‘lim to‘g‘risida”gi qonunini hamda kadrlar tayyorlash milliy dasturini amalga oshirish doirasida xorijiy tillarga o‘qitishning kompleks tizimi, ya‘ni uyg‘un kamol topgan, o‘qimishli, zamonaviy fikrlovchi yosh avlodni shakllantirishda, respublikaning jahon hamjamiyatiga yanada integratsiyalashuviga yo‘naltirilgan tizim yaratildi. Mustaqillik yillarida 51,7 ming nafardan ziyod xorijiy tillar o‘qituvchilari tayyorlandi, umum ta‘lim maktablarining 5-9 sinflari uchun ingliz, nemis va fransuz tillari bo‘yicha multimedia darsliklari, elektron resurslar tayyorlandi [2].

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Hozirda yoshlarimiz xorijiy tillarni o‘rganish uchun kerak bo‘ladigan kitoblar yoki ma’lumotlar bazasini oson topishlari uchun turli ilimga bag‘ishlangan saytlar ham mavjud. ”ZiyoNet” tarmog‘i orqali ta’lim muassasalarining xalqaro ta’lim va bilim olish manbalariga kirish imkoniyatlarini orttirish, uning resurs markazini multimedia resurslari, shaxsiy kompyuterlar va mobil uskunalar uchun ilovalar bilan boyitish, ingliz tilida o‘quv va badiiy adabiyotlar, gazeta va jurnallarni chop etish ham tashkil qilingan. Bundan tashqari hozirda hamma sohada deyarli ingliz tilini bilish muhim hisoblanib qoldi. Shu sababli davlat testlarida birinchi blok yoki ikkinchi bloklar ingliz tili bo‘lgan. Davlat test markazi manfaatdor vazirliklar va idoralar bilan birgalikda, ikki oy muddatda, 2015/2016 o‘quv yillaridan boshlab, barcha oliy ta’lim muassasalariga kirish testlari blokiga xorijiy tilni kiritish bo‘yicha takliflar Vazirlar Mahkamasiga kiritilgan[3]. O‘rta umumiy ta’lim maktablarida chet tili o‘qitish metodikasi fani erishgan yutuqlarni egallash talabalar uchun qanday imkoniyatlarni yaratadi?

1.Kelajak kasbiy faoliyatlariga puxta nazariy zamin tayyorlaydi;

2.Ta’limning zamonaviy metodlari, tashkiliy formalari va vositalari bilan atroficha tanishtiradi;

3.Talabalarning olgan metodik bilimlarini amaliyotda samarali qo‘llay olishlari uchun ko‘nikma va malakalar hosil qiladi;

4.Barcha fanlardan o‘zlashtirgan nazariy bilim va amaliy malakalarni maktab ta’lim-tarbiya ishida ijodiy tatbiq etishga ko‘maklashadi[4] Bugungi kunda fanda katta o‘zgarishlar ro‘y bermoqda. O‘zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti Islom Karimovning 2012-yil 13-dekabrdagi PQ 1875-sonli qarori qabul qilgandan so‘ng, mamlakatimizda chet tillarini o‘rgatish va o‘rganishga e’tibor judayam kuchaygan [5]. Chet tilini o‘rganishga talab kundan kunga ortib bormoqda. Bu albatta yaxshi. Chunki ko‘proq til bilgan inson sifatli va qulay hamda o‘ziga munosib ish topishi va ancha yaxshigina daromadga ega bo‘lishi mumkin. Faqatgina bular bo‘lib qolmasdan ular chet davlatlarning eng nufuzli universitetlarida o‘qishlari hamda sayohatga ham borishlari mumkin. Xalqimiz orasida beshikdan qabrgacha ilm izla degan naql bor. Bu bejiz aytilmagan. Haqiqatdan, til bilgan el biladi. Xorijiy tilshunoslik to‘rt tomonga bo‘linadi: o‘qish, tinglab tushunish, yozish va so‘zlash, ularning har biri o‘ziga xos tushuncha va ko‘nikmalarni beradi. Ta’lim texnologiyasi - bu o‘quv jarayonida zamonaviy axborot texnologiyalaridan samarali foydalanish[6]. Til o‘rganishda zamonaviy texnologiyalarning va zamonaviy usullarning o‘rni beqiyos. Texnologiyalardan foydalanish chet tilini o‘rganishning barcha jihatlarida foydalidir. Masalan, tinglash va tushunish uchun bu jarayonni kompyuter, pleyersiz amalga oshirish mumkin emas. Tinglash – bu til o‘rganishning qismlaridan biri hisoblanadi[7]. Kompyuterdan foydalanishda talaba chet tilidagi video filmlarni, namoyishlarni, dialoglarni, filmlarni yoki multifilmlarni tomosha

qilishi va tinglashi mumkin[8]. Hozir albatta har bir yoshlarimizda internetdan foydalanish yaxshi rivojlangan desak noto‘g‘ri gapirmagan bo‘lamiz albatta. Biz bundan chet tilini o‘rganishda ham foydalana olamiz, agar o‘zimizda xohish bo‘lsa. Biz Internet orqali xorijiy ma‘ruzachilar bilan aloqa qilish imkoniyatiga ega bo‘lamiz. Yozish mashqlarini elektron pochta orqali xat yozish orqali yaxshilash mumkin. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Chet tillarini o‘qitish tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2021-yil 6-maydagi kengaytirilgan tarzda o‘tkazilgan 23-son yig‘ilish bayonida 2022–yildan boshlab yangidan ishga qabul qilinayotgan chet tili o‘qituvchilariga 2 va undan yuqori darajada bo‘lgan milliy yoki xalqaro sertifikatga ega bo‘lish talabi, 2024/2025 - o‘quv yilidan boshlab maktablarda faoliyat olib boradigan chet tili o‘qituvchilari kamida B2 darajasidagi milliy yoki xalqaro sertifikatga ega bo‘lishlari talab etilishi haqida aytilgan [9]. Chet tili muallimi metodika fani yutuqlarini puxta o‘zlashtirish orqali o‘quvchi-talabanning to‘plagan til tajribasi me‘yorini bilish aniq bilishga va uni yanada takomillashtirishga erishadi. Chet tilini o‘rganishning usullaridan yana biri bu – muhit. O‘rganuvchi o‘rganayotgan tiliga mos ravishda o‘ziga muhit ya’ni sharoit yaratasa uni o‘rganishi oson bo‘ladi. Sharoit yaratish qanaqa bo‘ladi? Masalan, o‘rganuvchi xonasini chet el xalqlaridek bezashi, atrofidagi do‘stlari bilan ko‘proq ingliz tilida gapirishi, ko‘proq inglizcha kinolar ko‘rishi va inglizcha qo‘shiqlar eshitishlari mumkin. Albatta bular ham bir muhit hisoblanadi. O‘rganuvchi xuddi chet el hayotida yashayotgandek his qiladi o‘zini. Chet tilini o‘rgatishda, albatta, metod muhim hisoblanadi. Chet til o‘qitish metodi – chet tilini o‘rgatishning amaliy, umum ta’limiy, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi maqsadlariga erishuvchi ta’minlovchi muallim va o‘quvchi faoliyatining majmuasidir[10] . Chet tilini o‘qitish maqsadlari quyidagilar:

1.Amaliy maqsad- chet tilda nutq muloqotini yuritish yozish, gapirish, tinglab tushunish va o‘qish) ni o‘g‘atish.

2.Tarbiyaviy maqsad – aqliy mehnat malakalarini hosil qilish, o‘quvchilarning bilish faoliyatini oshirish.

3.Ta’limiy maqsad – xotira va mantiqiy tafakkurniri vojlantirish, o‘quvchilar bilim saviyasini va umumiy madaniyatini yuksaltirish.

4. Rivojlantiruvchi maqsad – o‘quvchi shaxsining aqliy, hissiy va motivatsion xususiyatlarini rivojlantirish [11] .

MUHOKAMA VA NATIJA

Afsuski, hozirgi kunda chet tilini o‘rganuvchilar orasida tarjima borasida ham muammolar uchrab turibdi. Ya’ni ularda so‘z boyligi yetishmasligi sababli matnlarni noto‘g‘ri tarjima qilishlari ba’zi hollarda umuman tarjima qilolmaslik hollari ham kuzatilyapti. Albatta bularning barchasi so‘z boylik kamligi sabablidir. Matnni og‘zaki tarjima qilish g‘ayri metodik usul hisoblanadi. Lug‘atdan

foydalanib, yangi soʻzlarning maʼnolarini ochish maqsadida tarjima qilishga moʻljallangan kichik matnlar boʻlishi mumkin. Bu yerda matnni tarjima qilishdan koʻzlanadigan maqsad lugʻatdan foydalanishni oʻrgatishdir. Har bir oʻrganuvchi chet tilini oʻrganishdan oldin oʻzining ona tilisini yaxshi oʻrgangan boʻlishi kerak. Agar u oʻz ona tilisini yaxshi bilmasdan turib chet tilini oʻrganishni boshlagan boʻlsa, u oʻrganish jarayonida bir qancha qiyinchiliklarga uchraydi. Oʻrganuvchining chet tilini oʻrganishdagi vazifasi oʻquv material bilan tanishish, mashq qilish hamda oʻzining fikrini bayon etish yaʼni nutqiy muloqotda tildan foydalanishdan iborat. Oʻqituvchilarning oʻquvchilarning tushunganlik darajasini nazorat qilishi ularning asosiy vazifasi hisoblanadi. Afsuski ayrim oʻqituvchilarning bunga eʼtiborlari sust. Oʻquvchi mavzuni qay darajada tushunganini, berilgan mashqlarni toʻgʻri yoki notoʻgʻri bajarganini, oʻrgangan narsasini toʻgʻri qoʻllay olishini nazorat qilish oʻqituvchilarning muhim vazifasi hisoblanadi. Oʻrganuvchi oʻrganayotganlarini mustahkamlab borishi, uni hayotda tatbiq etishi, qilayotgan xatolarini boshqa takrorlamasliklari uchun xatolari ustida ishlashlari kerak. Agar ular xatolari ustida ishlashmasa, ular yana oʻsha xatoni qilishlari yoki oʻrgangan narsalari xotiralaridan chiqib ketishi tabiiy holat. Oʻqituvchi unga maʼlum bir usulda majburlab oʻrgatishi xato hisoblanadi. Shunday oʻrgandi ham deylik, lekin bundan natija boʻladimi? Albatta, yoʻq. U ham oʻzining vaqtini ham oʻqituvchining vaqtini bekorga sarflagan boʻladi. Avvalo, u oʻziga qulay boʻlgan oʻrganish usulini tanlab olishi kerak. Barchamizga maʼlumki, chet tilini oʻrganish asosan toʻrt bosqichda boʻladi. Ular quyidagilar: tinglash, yozish, gapirish va oʻqish. Chet tili asosan shu toʻrt bosqichda oʻrganiladi. Oʻrganuvchi mana shu toʻrt bosqichga moslab oʻziga qulay boʻlgan zamonaviy usullardan foydalanishi kerak. Masalan, tinglashni oladigan boʻlsak, buni rivojlantirish uchun oʻrganuvchi turli usullardan foydalanadi. Inglizcha qoʻshiqlar tinglashi yoki inglizcha filmlar koʻrishi mumkin. Hozirda tinglashning eng zamonaviy usullari podcastlar eshitish, ularni muhokama qilish va inglizcha qoʻshiqlar eshitish matnlari bilan birgalikda. Qoʻshiqlarni matnlariga qarab eshitish foydaliroq. Chunki qoʻshiq eshitish bilan birgalikda soʻzlarning qanday talaffuz etilayotganini oʻrganish ham mumkin. Ingliz tilida talaffuz judayam muhim rol oʻynaydi. Yoki inglizcha podcastlar ham eshitish tinglashni rivojlantirishning usullaridan biri hisoblanadi. Mening fikrimcha oʻrganuvchi podcastni 3-4 marta agar tushunmasa undan ham koʻproq eshitishi kerak. Uni tinglab mavzu nima haqida ekanligini bilishi va oʻsha mavzu haqida doʻstlari bilan fikr almashishlari kerak. Qoʻshiqlarni yoki podcastlar eshitib uni varoqqa yozsa ham boʻladi. Keyin uni qanchalik toʻgʻri yozganini tekshirib oʻzining tinglash darajasi qay darajada rivojlanayotganini bilishi mumkin. Koʻp insonlarda soʻz boyligida ham muammolar boʻladi. Bu lugʻatni qanday oʻrganishga bogʻliq. Lugʻatlarni daftarga yozib ketma-ket yodlash usuli allaqachon eskirgan. Toʻgʻri balki bu usul

haliyam kimlargadir foyda berayotgandir, lekin bu usul hozirda kam qo‘llanilmoqda. Kimlardir stikerlarga yozib xonasining devorlariga osib qo‘yish orqali yana kimlardir boshqa usullar orqali o‘rganishadi. Hozirgi kunda lug‘at yodlashning eng zamonaviy usuli bu - lug‘atlarni audio qilib yodlash. Masalan, o‘rganmoqchi bo‘lgan lug‘atlarizni qancha bo‘lsa ham farqi yo‘q yigirmata bo‘ladimi yoki qirqtami farqi yo‘q ularni telefoningizning diktafoniga inglizcha va o‘zbekcha ma‘nosi bilan audio qilib yozing. Keyin uni xohlagan paytizda, xohlagan joyizda eshitishingiz mumkin. Biron joyga borganingizda lug‘at yodlash uchun kitob izlab yurmaysiz. O‘sha audio qilganingizni eshitasangiz bo‘ladi. Xohlasangiz lug‘atlarni faqat bitta tildagisini audio qilishingiz mumkin. Keyin ikki tilda audio qilganingizni o‘rganib bo‘lganizdan keyin bitta tilda audio qilganizni eshitasiz va ikkinchi tildagisini siz aytasiz. Masalan, “especially” so‘zini ikki tilda audio qildingiz: especially – ayniqsa, asosan deb audio qildingiz. Keyin bir tilda audio qilasiz: especially deb. Ikki tildagisini yodlab bo‘lganizdan keyin bir tildagisini eshitasiz. Bir tilda qilgan audioingiz sizga lug‘atni aytsa ya’ni especially desa, siz o‘zbekchasini o‘ziz aytasiz ya’ni ayniqsa, asosan deb aytasiz. Bu lug‘at yodlashning eng zo‘r usullaridan biridir. Faqat bu usul qoidalariga amal qilishingiz kerak. Ya’ni avval ikki tildagi audioni eshitib yodlaysiz keyin bir tildagisini eshitib o‘zizni sinaysiz. Bu usul barcha o‘rganuvchilarga ma’qul bo‘ladi. Qolaversa, bu usul bilan ular o‘rgangan lug‘atlarini yanada mustahkamlab olishadi va qay darajada yodlayotganlarini, qay darajada xotiralarida qolayotganlarini bilishlari mumkin. Yoki gapirishni oladigan bo‘lsak, bu ham ko‘p o‘rganuvchilar orasida qiyinchiliklar paydo qilyapti. Buning sababi nimada? Ko‘p talabalar oliy o‘quv yurtlariga kirish uchun ingliz tilini o‘rganishadi. Ammo ular umumiy ingliz tilini emas balki ular ingliz tilining grammatikasini o‘rganishadi. Ular oliy o‘quv yurtiga kirgandan keyin qolgan skillarda qiynalishadi. Masalan, eshitishda, gapirishda va boshqalarida ham qiynalishlari mumkin. Ular tayyorlanishlari davomida faqat grammatika va testlar yechishlari hisobida mana shunday qiyinchiliklarga uchrashmoqda hozirda. Ular balki grammatikani yoki testlarni yechishni zo‘r qilib o‘rgangan bo‘lishlari mumkin, ammo ular shu narsalarni amaliyda ya’ni nutqlarida yoki yozishlarida qo‘llamaganliklari sababli hozirda ba’zi qiyinchiliklarga uchrashmoqda. Agar ular o‘sha tayyorgarliklari davomida qolgan skillarni ham oz-ozdan o‘rganib uni amaliyotda qo‘llab borishsa, oliy o‘quv yurtiga kirishganlaridan keyin qiynalishmaydi. Oliy o‘quv yurtiga kirgan talaba eng kami 40- 50% bilimga ega bo‘lishi ya’ni o‘sha skillarda qobiliyati bo‘lishi kerak. Afsuski, hozirda bu skillarning ayrimlarida haligacha qiynaladigan talabalar o‘ramizda uchrab turibdi. Biz ularni kamaytirishimiz kerak.

Xulosa: Agar xulosa qiladigan bo‘lsak, biz chet tilini o‘rganishda barcha to‘rtta bo‘limlarga ham e’tibor berishimiz kerak. Ko‘pchilik ingliz tilida yozish

qismida so'z boyligining kamligi yoki g'oya bo'lmaganligi sababli qiynalishadi. Bu ingliz tilining bir bosqichi hisoblanadi. Bu bosqich insonning fikrlash tezligini oshiradi. Ingliz tilida yozishimiz yaxshi bo'lishi uchun bizda ko'proq so'z boyligi bo'lishi kerak. Bu bosqich albatta ko'proq lug'atga bog'liqdir. Biz qanchalik ko'p so'z boyligiga ega bo'lsak, shunchalik yozish qobiliyatimiz oshadi. So'z boylikni oshirish uchun juda ko'p lug'at kitoblardan foydalansa bo'ladi. Masalan, Destination kitoblari yoki Essential kitoblari lug'at uchun juda foydalidir. Lug'at yodlashda Essential kitobining foydasi unda berilgan lug'atlar ta'riflari bilan birgalikda berilgan. Bundan o'rganuvchi ham ayni bir so'zning ham ma'nosini ham uning ta'rif va qanaqa holatlarda ishlatilishini bilib oladi. Va yana bu kitobda o'rganuvchi o'rgangan lug'atlarini yanada mustahkamlab olishi uchun mashqlar ham berilgan. Ingliz tilining eng quyi pog'onasida bo'lgan o'rganuvchilar bu kitobning birinchi va ikkinchi qismlaridan bimalol foydalanishsa bo'ladi. Faqat o'rganuvchilarning o'zi undan samarali va qay usulda foydalanishni bilishsa tezroq tilni o'rganisha olishadi va muvaffaqiyatga erishishadi. Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, ingliz tilini o'rganishning juda ko'p zamonaviy usullari bor. Faqat ulardan to'g'ri va samarali foydalanish har bir o'rganuvchining o'ziga va albatta harakatiga bog'liqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Prezident Shavkat Mirziyoyev 2021- yil 6- may kuni video selektori yig'ilishi.
2. Chamot & El Dinariy, 1999; El- Dib, 2004; Green & Oksford, 1995; Oksford va Burri-Stok, 1995 yil.
3. “Xalq so'zi gazetasi”. 11.12.2012-yil. 240(5660-son). Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi 05. 07. 2019- yil 06 / 19 (3385- son).
4. O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti Islom Karimovning Toshkent shahar 2012- yil 10- dekabr PQ- 1875- sonly qaroridan.
5. Jalolov J. “Chet til o'qitish metodikasi”. Toshkent. - 2012.- 8- 9 b
6. N.Q. Xatamova, M.N. Mirzayeva “Interactive methods in English lessons” (methodical manual), Navoi, 2006.- 40- page
7. M. Kholdorova, N. Fayziyeva, F. Rixsittilayeva “Use of assistance in foreign language teaching”, Tashkent: Tashkent state pedagogical university named after Nizami, 2005.
8. O. Hoshimov, I. Yakubov “Methodology of teaching English” (textbook), Tashkent: Sharq Publishing House, 2003.

9.O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Chet tillarni o‘qitish tizimini takomillashtirish chora–tadbirlari to‘g‘risida” bayoni bo‘yicha viloyat hokimligining 2021- yil 12- iyundagi 28- 8- 0 Q/21 sonli qaroridan.

10. Academic Research in educational sciences Volume 2/ Issue 4/2022

ELEKTRON BIZNES VA ELEKTRON TIJORAT SAMARADORLIGINI BAHOLASH VA ULARNING ASOSIY YO‘NALISHLARI

Hasanbayeva Zaynabxon Raxmonberdi qizi

Namangan muhandislik-texnologiya instituti

Menejment yo‘nalishi 3-kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada raqamli iqtisodiyotning muhim yo 'nalishi hisoblanmish elektron biznes va elektron tijorat sohasini rivojlantirish yuzasidan fikr va mulohazalar yuritiladi. Raqamli iqtisodiyot shuningdek, elektron tijorat tushunchasi mamlakatimizdagi yosh va jadal rivojlanayotgan sohalardan biri ekanligi sababli, ushbu yonalish haqida manbalar afsuski yetarlicha topilmaydi. Shuning uchun elektron biznesning ta'riflari, maqsadlari, yo 'nalishlari, tizimlari haqida turli mulohaza va takliflar taqdim etiladi.

Kalit so'zlar: raqamli iqtisodiyot, biznes, elektron biznes, elektron tijorat, internet.

Аннотация: В данной статье собраны мысли и мнения по поводу развития электронного бизнеса и электронной коммерции, которые являются важным направлением цифровой экономики. Поскольку концепция цифровой экономики и электронной коммерции является одной из молодых и быстро развивающихся областей в нашей стране, к сожалению, ресурсов по этому явлению недостаточно, поэтому высказываются различные мнения и предложения по поводу определений, целей, направлений. и системы электронного бизнеса.

Ключевые слова: цифровая экономика, бизнес, электронный бизнес, электронная коммерция, Интернет.

Abstract: This article contains thoughts and opinions on the development of e-business and e-commerce, which is an important direction of the digital economy. As the concept of digital economy and e-commerce is one of the young and rapidly developing fields in our country, unfortunately, there are not enough resources about this phenomenon. Therefore, various opinions and proposals are presented about the definitions, goals, directions, and systems of e-business.

Keywords: digital economy, business, e-business, e-commerce, internet.

Bugungi kunga kelib jahondagi barcha rivojlangan mamlakatlar iqtisodiyotini raqamlashtirdi desak noto'g'ri bo'lmaydi. Tabiiyki XX asrning 60-yillarida g'arb davlatlarida kompyuter texnologiyalarining tarqalishi, raqamli iqtisodiyot bilan bir qatorda elektron tijorat sohasi ham rivojlanishining bosh me'zoni bo'ldi. Albatta bizning yurtimizda ham soha rivoji uchun keng ko'lamli ishlar amalga oshirilmoqda. Berilayotgan e'tiborga qaramasdan mazkur yo'nalishda o'z faoliyatlarini boshlamoqchi bo'layotgan tadbirkorlar o'zbek segmentida yetarlicha ma'lumotlar topishlarida muammolarga duch kelishmoqda. Raqamli iqtisodiyot hamda, elektron tijorat borasida qilingan nazariy va amaliy ishlarni tahlil qilgan holda yangidan-yangi takliflar va metodlarni yaratish borasida bir qancha ilmiy izlanishlar qildik. Zero qilingan ilmiy izlanish davomida ko'plab masalalarga yechimlar topishni maqsad qildik. Elektron biznes kelib chiqishiga nazar tashlaydigan bo'lsak, XX asrning ikkinchi yarmi boshlarida axborot texnologiyalari sohasi taraqqiy eta boshlagani bunga turtki bo'lganini kuzatishimiz mumkin. Tabiiyki, korxonalar o'rtasida va ularning ichida ma'lumotlar almashuvini soddalashtirish va arzonlashtirishda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining (AKT) roli beqiyos. Ammo faqat 2000-yillarga kelibginav lektron biznes bank sektori va elektron ma'lumotlar almashuvidan tashqariga chiqdi va biznesni yuritishning samarali vositasi sifatida keng rivojlandi. Yurtimizda soha rivojining ilk uchqunlari XX asr oxiri va XXI asr boshlariga to'g'ri keladi. Shunga qaramasdan ushbu qisqa muddat ichida elektron tijorat yo'nalishi ancha rivojlandi.

O'z navbatida keng qamrovli xizmat - korporativ mijozlarga ham, oxirgi iste'molchiga ham xizmat ko'rsatadigan Internet-vositachilar paydo bo'lmoqda . Ular avtomatlashtirilgan axborot kanallari orqali mijozlariga xizmat ko'rsatish bo'yicha ishlarni olib boradi:

- sotishdan oldin ishlar potensial xaridorlar va buyurtmachilar bilan ishlash, onlayn marketing;
- onlayn buyurtmalar (bevosita bitim bilan bog'liq vazifalari) - xizmat xaridorlar va iste'molchilar, maxfiy axborotni muhofaza qilish;
- moliyaviy xizmatlar - buyurtmalarni bajarish bilan bog'liq onlayn-tranzaktsiyalarning tarkibiy qismlari;
- sotishdan keyingi ishlar - buyurtma, hisob-kitob, almashtirish, nizolarni hal qilish holatini kuzatish.

Bundan tashqari taqdim etilgan ma'lumotlarga o'zgarish kiritish osonligi va shu tariqa vaqt va harajatlarni tejab qolinishi raqamli iqtisodiyot va elektron tijoratning inson hayotida naqadar muhim o'rin egallaganligini ko'rsatadi.

Sohaning izchil rivojlanayotgani va keng ommaga tarqalayotganining sababi ham aynan shu.

Elektron biznes tushunchaning ko‘plab mavjud turli xil ma‘noni anglatadigan ta‘riflar mualliflar kasbiy tayorgarligi va tajribaga mos keladi. Quyida ushbu elektron biznes ta‘riflarining ba‘zilari kel tirilgan.

1. Elektron biznes – asosiy biznes - jarayonlarni Internet - texnologiyalar yordamida qayta ishlash.

2. Elektron biznes – biznes - hamkorlar o‘rtasida optimal o‘zaro aloqani ta‘minlash va qushilgan qiymatning birlashgan zanjirini yaratish. maqsadida axborot-kommunikatsion texnologiyalarni ishlatish asosida bitimlarni o‘tkazish imkonini beradi Elektron biznes savdo, marketing, moliyaviy tahlil, to‘lovlar, xodimlar bilan ishlash, mijozlarga xizmat ko‘rsatish va hamkorlik munosabatlarga ko‘maklashishni o‘z ichiga oladi.

3. Elektron biznes deganda tashkilotning mahsulot va xizmatlarini optimallashtirish, shuningdek, raqamli texnologiyalardan va Internet yordamida asosiy aloqa vositasi sifatida Internet tarmog‘idan foydalanish.

4. Elektron biznes – bu daromad olish maqsadida ichki va tashqi aloqalarni o‘zgartirish uchun global axborot tarmoqlarining imkoniyatlaridan foydalanadigan har qanday biznes faoliyati .

5. Elektron biznes – bu axborot- telekommunikatsiya texnologiyalari, tizimlari va tarmoqlarining imkoniyatlaridan foydalanilgan holda biznes-jarayonlarni amalga oshirish . Ushbu ta‘riflarning barchasida asosan axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va Internetdan foydalanish bilan bog‘liq jarayonlarni aks ettirganini ko‘rishingiz mumkin.

Korxonaning maqsadlari, tushunchalari va rentabelligi nuqtai nazaridan Internet muhitida biznesni amalga oshirishning asosiy yo‘nalishlari .

I yo‘nalishi. Mavjud an‘anaviy biznesni axborot bilan ta‘minlash Maqsadlar :

- yangi on – laynreklama kanalini tashkil qilish ;
- potentsial xaridorlarning sonini kengaytirish; • sheriklar bilan (o‘zaro ham, mavjud ham) o‘zaro ta‘sir o‘tkazish jarayonlarini soddalashtirish;
- mijozlar va hamkorlar auditoriyasi orasida eng yangi texnologiyalardan foydalanishga asoslangan kompaniyaning ijobiy imidjini yaratish. Biznes tushunchasi Foydalanuvchilarga kompaniyaning tovarlari va xizmatlari, taqdim etayotgan xizmatlari, taqdim etilayotgan litsenziyalarning narxlariga to‘g‘risida ma‘lumot berish uchun o‘z web-saytingizni yaratish. Kompaniyaning rentabelligi Biznesni olib borishning an‘anaviy uslublari keng qo‘llanishi tufayli Internet - texnologiyalardan foydalanish foyda qilishning asosiy vositasi emas, balki faqat yordamchi vositasi bo‘ladi.

II yo‘nalish. Internet orqali tovarlar va xizmatlarni so‘tishni tashkil etish
Maqsadlar : Mahsulot va xizmatlarni siljitish va sotish kabi kompa niyalarning asosiy biznes - jarayonlar Internet yordamida olib boriladi. Biznes konsepsiyasi

- ishlab chiqilgan korporativ veb-sayt orqali kompaniya mi jozlariga kompaniya tomonidan taklif etilayotgan tovarlar va xiz matlar to‘g‘risida to‘liq ma’lumot taqdim etiladi;

- o‘z buyurtmalarini o‘zaro aloqada bo‘lib, interfaol rejimda rasmiylashtiradi;

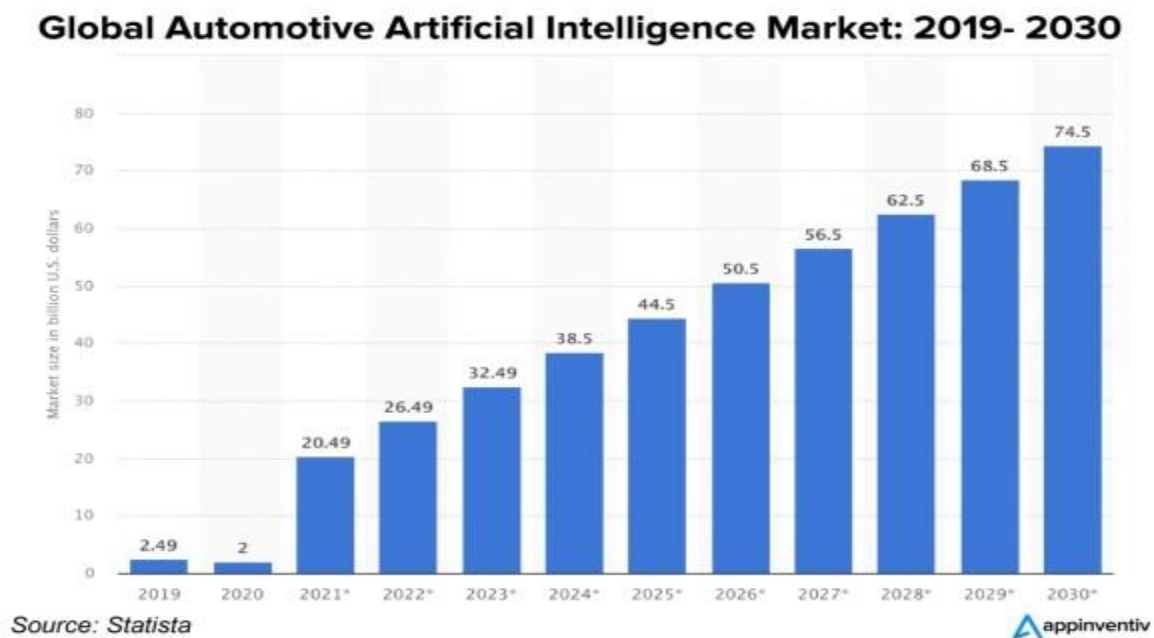
- yetkazib berish tizimini online rejimda qo‘llaydi. Kompaniyaning rentabelligi Kompaniya sotishning umumiy hajmini oshirishga hara katlanib, daromadlarini shakllantirishda bevosita ishtirok etadi.

III yo‘nalish. Korxonalarni ochish Maqsadlar : Biznesning aylanishini to‘liq amalga oshirishda Internet texnologiyalardan foydalanish. Biznes tushunchasi Mijozlar bilan barcha ishlar sayt orqali interaktiv ravishda amalga oshiriladi. Bu:

- onlayn rejimida buyurtmalarni bajarish ;
- narx-navo haqida ma’lumotni, sotiladigan tovarlar, xiz matlar interaktiv rejimda taqdim etish;

- ehtiyot qismlarni yetkazish va omborxonanig ishi;
- buyurtma qilingan tovarlar yetkazib berilishini ta’minlash; elektron to‘lov tizimlaridan foydalanish. Kompaniyaning rentabelligi Internetdan foydalanish korxonaning barcha xarajatlarini qoplash va uning faoliyatidan daromad olishni o‘z ichiga oladi.

IV yo‘nalish. Reklama biznes modeli Maqsadlar: Bir tomondan, turli xil xaridorlarning keng auditoriyasini yaratish va mijozlar auditoriyasi qat’iy ravishda bozorning o‘ziga xos segmentiga maqsadlangan bo‘lishini ta’minlash, boshqa tomondan reklama beruvchilarga ushbu aloqalarni sotishga qaratilgan. Biznes tushunchasi Muayyan yo‘nalishda ma’lum bir auditoriyaga mo‘ljallangan saytni ishlab chiqish va foydalanishga topshirish. Kompaniyaning rentabelligi

Izoh: O'z-o'zidan boshqariladigan avtomobillar davri yo'lda harakat qilish va real vaqtda qaror qabul qilish imkonini beruvchi ko'plab ilg'or texnologiyalar bilan vahshiy bormoqda. Avtomobilsozlik sanoatida Big Data, IoT (Internet of Things), ML (Machine Learning) va Blockchain kabi ko'plab texnologiyalar ishlab chiqilmoqda va qo'llanilmoqda. Shunisi e'tiborga loyiqki, sun'iy intellektning mavjudligi (sun'iy intellekt) nafaqat avtonom avtotransport vositalarining kashshofi, balki yo'lovchilar xavfsizligini oshirish vositasi sifatida muhim burilish nuqtasidir - bugungi kunda eng muhim masala - va yana ko'p narsalar.

O'zbekistonda elektron tijorat sohasi o'zining rivojlanish bosqichida turibdi. Bugungi kunda elektron tijorat hajmi mamlakat YaIM ning bir foizga yaqinini tashkil etadi. Elektron tijoratni yanada rivojlantirish uchun unga ta'sir etuvchi omillarni aniqlash, ular orasida bog'lanishlar ko'rinishini tadqiq qilish va shu asosda kelgusi davrlarga prognozlash zarur. Ular jumlasiga internetdan foydalanuvchilar soni, internet xizmatlar tariflari qiymati, internet do'konlar soni, elektron tijorat bo'yicha tranzaksiyalar, electron tijorat bo'yicha tranzaksiyalar hajmi, POS terminallar orqali amalga oshirilgan umumiy tranzaksiyalar, plastik kartalar soni, plastik kartalar bilan tranzaksiyalar hajmi, bankomatlar va infokioskalar soni va boshqa bir qator omillarni keltirish mumkin. Axborot texnologiyalarining tez rivojlanishi iqtisodda ham o'z aksini topmasdan qolmaydi. Hozirgi kunda iqtisodda, ayniqsa tadbirkorlik sohasida erishilayotgan yutuqlar negizida aynan axborot texnologiyalari turli segmentlarining yuqori darajada rivojlanganligi va samarali qo'llanishi yotadi. O'zbekiston iqtisodiyoti ham bundan mustasno emas albatta. Yaqqol misol sifatida axborot

texnologiyalarining bir qator segmentlari masalan, ma'lumotlar yetkazish tarmoqlari, axborot internet-resurslari va ular orasidagi elektron hujjat almashuv, biznes va tijoratning barqaror rivojlanayotganini keltirish mumkin. O'zbekiston uchun axborot texnologiyalarini rivojlantirish yangi iqtisodiy aloqalarni ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Elektron tijorat deganda tomonlar o'rtasida o'zaro axborot va kommunikatsiya texnologiyalari, tizimlari va tarmoq imko niyatlaridan foydalangan holda amalga oshiriladigan har qanday shakldagi bitimlar. Elektron tijorat bu mahsulotni yetkazib berish shakli bo'lib, unda tovarlarni tanlash va buyurtma qilish kompyuter tarmoqlari orqali amalga oshiriladi va xaridor, yetkazib beruvchi o'rtasidagi 125 to'lovlar elektron hujjatlar yoki to'lov vositalaridan foydalangan holda amalga oshiriladi. Shu bilan birga, jismoniy shaxslar ham, tashkilotlar ham tovarlar (yoki xizmatlar)ning xaridorlari sifatida ishtirok etishlari mumkin.

Xulosa sifatida shuni ta'kidlash joizki, Elektron tijoratning rivojlanishi O'zbekiston mehnat bozori strukturasiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Yuqori axborot texnologiyalarini sanoatlashtirish minglab yangi ish o'rinlarini yaratadi. O'zbekiston iqtisodiyotining barqarorlashishi, tovar va xizmatlarning raqobatbardoshligi kuchayishi va elektron tijorat rivojlanishining bir paytda sodir bo'lishi eksport imkoniyatlarimizning oshishiga olib keladi. Elektron tijorat aholi turmush darajasining yaxshilanishini, marketing, menejment kabi sohalarning rivojlanishini ta'minlaydi. Shunday qilib, O'zbekistonda elektron tijoratni rivojlantirish imkoniyatlari yildan yilga o'sib borayotganligini alohida ta'kidlab o'tish lozim. Elektron do'kon, ijtimoiy media marketing xizmatlari va boshqa ko'p imkoniyatli hizmatlarni taklif qilish orqali biznesingizni rivojlantirishingiz mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Porsaev G'.M., Safarov B.Sh., Usmanova D.Q.. Raqamli iqtisodiyot asoslari 2020-yil.
2. United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). Digital economy report 2019.
3. Digital 2019: global digital overview. Value creation and capture: implications for developing countries. UNCTAD, 2020.
4. World Trade Statistical Review 2019 - World Trade Organization.
5. Kurpayanidi, K., Ilyosov, A. (2020) Problems of the use of digital technologies in industry in the context of increasing the export potential of the country// ISJI Theoretical & Applied Science. p. 113-117.

THE IMPORTANCE OF GRAMMAR IN SPEAKING ENGLISH CLEARLY

Rakhmatullaeva Nozimakhon Nodirbek qizi

*Student of Tourism Faculty of Tashkent region Chirchik
Pedagogical University*

Annotation: *This article illustrates the significance of grammar in English, highlighting how proper grammatical usage enhances communication and ensures the accurate comprehension of the speaker's message. This condition helps to increase freedom in humans when speaking English. It studies the role of grammar in a formal and informal context, emphasizing its influence on accuracy, professionalism, and reliability. The article also examines common grammatical errors that hinder effective communication, and proposes practical strategies to increase grammatical accuracy in speech. Ultimately, this emphasizes the importance of mastering grammar for effective oral communication in a globalized world where English is often a common language among young generations.*

Key Words: *Grammar, speaking English, clear communication, language fluency, non-native speakers, professional communication, miscommunication, grammatical accuracy, language proficiency.*

Аннотация: *В этой статье иллюстрируется значение грамматики в английском языке, подчеркивая, как правильное грамматическое использование улучшает коммуникацию и обеспечивает точное понимание сообщения говорящего. Это условие помогает увеличить свободу у людей при разговоре на английском языке. В ней изучается роль грамматики в формальном и неформальном контексте, подчеркивая ее влияние на точность, профессионализм и надежность. В статье также рассматриваются распространенные грамматические ошибки, которые мешают эффективному общению, и предлагаются практические стратегии для повышения грамматической точности в речи. В конечном счете, это подчеркивает важность освоения грамматики для эффективного устного общения в локализованном мире, где английский часто является общим языком среди молодых поколений.*

Ключевые слова: *грамматика, разговорный английский, четкое общение, беглость языка, не носители языка, профессиональное общение, недопонимание, грамматическая точность, владение языком.*

Anmerkung: *Dieser Artikel veranschaulicht die Bedeutung der Grammatik in der englischen Sprache und zeigt, wie die korrekte Verwendung der Grammatik*

die Kommunikation verbessert und das genaue Verständnis der Botschaft des Sprechers gewährleistet. Diese Voraussetzung trägt dazu bei, die Freiheit des Menschen beim Sprechen von Englisch zu erhöhen. Er untersucht die Rolle der Grammatik in einem formellen und informellen Kontext und betont ihren Einfluss auf Genauigkeit, Professionalität und Zuverlässigkeit. Der Artikel untersucht auch häufige Grammatikfehler, die eine effektive Kommunikation behindern, und schlägt praktische Strategien zur Verbesserung der grammatikalischen Genauigkeit beim Sprechen vor. Letztendlich unterstreicht dies die Bedeutung der Beherrschung der Grammatik für eine effektive mündliche Kommunikation in einer globalisierten Welt, in der Englisch oft eine gemeinsame Sprache unter jungen Generationen ist.

Schlüsselwörter: Grammatik, Englisch sprechen, klare Kommunikation, Sprachgewandtheit, Nicht-Muttersprachler, professionelle Kommunikation, Missverständnisse, grammatikalische Genauigkeit, Sprachkompetenz.

INTRODUCTION

In the contemporary era of advanced technology, all information and news is disseminated in English. In an increasingly interconnected world, English is the dominant language of communication, with millions of people speaking it as a second language. Effective communication is essential, and for non-native speakers, speaking English clearly is essential to ensure that their ideas are understood. This is why non-native speakers often struggle to speak the language fluently and effectively. While fluency and vocabulary are often emphasized, grammar remains an essential component of clear communication. Grammar provides a systematic framework that helps organize words and thoughts into coherent sentences. Without proper grammar, even the best intentions can be lost or misinterpreted.

METHODS

This article uses a qualitative study methodology, combining expert perspectives and the body of current literature to examine the connection between clear spoken English and grammatical English. Additionally, people start to learn in any languages with grammar structure. It also covers the efficient use of grammatical structures to rapidly and simply build this communication skill. The impact of grammar on communication is examined through a combination of student surveys, instructor interviews, and linguistic research. The study is predicated on a survey of the literature on grammatical errors, language proficiency, and the impact of these errors on speech intelligibility. The essay

emphasizes the significance of grammar in oral communication with the help of professional quotations and real-world examples.

RESULTS

The findings highlight the important role that grammar plays in ensuring clear communication. Correct grammar helps organize thoughts in a logical manner, making it easier for listeners to follow and understand the speaker's message. For example, subject-verb agreement, as well as knowing which form of the verb is used, correct tense usage, and appropriate word order are important for conveying meaning without ambiguity. As Biber et al. (2015) noted, "Grammar provides the foundation for communication; without it, language can be misinterpreted." [1] Research shows that speakers who use correct grammar are perceived as more competent and professional. Conversely, frequent grammatical errors can hinder communication, leading to misunderstandings or confusion.

Another significant effect is that professional communication is improved by grammatical correctness. Establishing authority and demonstrating competence in a commercial or academic setting requires using proper grammar when speaking. Here, you instruct, clarify, and operate within the parameters of your position and rank. According to communication specialists, "grammar is not just about rules; it's about making sure what you're saying is understood without confusion" (Biber et al., 2015) [1]. In formal settings, speakers who misuse language could come across as unprepared or unprofessional, which could hurt their chances of succeeding academically or in their employment. This is due to the fact that the information you're attempting to convey may be difficult for others to understand and may result in mistakes or misunderstandings.

DISCUSSION

The results demonstrate how important grammar is to maintaining the effectiveness, consistency, and clarity of spoken English. The article also notes that native speakers may employ contractions or leave out specific grammatical structures for efficiency, indicating a certain amount of grammatical flexibility in informal speech. This is due to the fact that only in these casual settings can we recognize and fix the mistakes that non-native English speakers frequently make. Nonetheless, proper grammar is still necessary for correctness and credibility while speaking in formal contexts [3]. When speaking in professional settings and in circumstances pertaining to your academic degree, we must be mindful of your language and speech mistakes.

The results demonstrate that proper grammar is essential to producing clear, consistent, and efficient spoken English. However, the article also recognizes that informal speech has a certain amount of grammatical flexibility, with native speakers sometimes using contractions or leaving out specific grammatical

structures for efficiency. As Crystal (2018) argues, "Language, and specifically grammar, serves as a tool to position oneself in any social or professional context "[2]. This is because it is only in these casual settings that we are able to recognize and fix the mistakes that are frequently made by non-native English speakers. For accuracy and believability, proper grammar is still crucial while speaking in formal contexts. Grammar and speech mistakes must be taken into consideration when speaking in professional settings and in contexts pertaining to your academic degree.

Moreover, this article highlights the role of cultural influences in spoken grammar. In some cultures, speakers may prioritize fluency and naturalness over strict grammatical accuracy. For example, this may involve using irregular verbs without adverbs or switching tenses. While this may be acceptable in casual settings, it can lead to miscommunication in more formal contexts, particularly in international business or academic discussions. As the world becomes increasingly interconnected, the need for clear and correct spoken English is increasing, making grammar a key factor in achieving effective communication. Speaking without errors can prevent problems and misunderstandings between listeners and speakers.

CONCLUSION: In conclusion, grammar plays an important role in speaking English clearly and effectively in his or her speech. It ensures that the message is conveyed correctly and helps the speaker gain credibility and authority, especially in formal or professional contexts. While perfect grammar is not always necessary for casual conversations, mastering grammatical rules is essential for communicating effectively in a variety of situations. Being able to use tenses appropriately and matching verbs to tenses is considered essential. For English learners, consistently practicing and applying grammar in speech can lead to clarity, confidence, and successful interactions in both personal and professional settings.

REFERENCES

1. Biber, D., Conrad, S., & Reppen, R. (2015). Longman grammar of spoken and written English. Pearson Education.
2. Crystal, D. (2018). English as a global language (2nd ed.). Cambridge University Press.

IFODA MAZMUNIGA KO'RA MATN TIPLARINING TAHLILI

Meliboyeva Marjona G'ayrat qizi

JDPU talabasi

Email:marjonameliboyeva267@gmail.com

Annotatsiya: *ushbu maqolada asarni lingvo-poetik jihatidan tahlil qilamiz, ya'ni tilshunoslik va adabiyotshunoslikni bir-biriga bog'lagan holda. Asosiy mazvu ifoda mazmuniga ko'ra matn tiplari va ularning tahlili*

Kalitso'zlar: *Mazmun, tasviriy, matn, asar, hayotiy, tahlil, ifoda, tilshunoslik, hiko*
a

Matn tiplarini tahlil qilish – tilshunoslikning muhim yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, u til birliklarining mazmun jihatidan tasniflanishi, shakl va funksiyalarini aniqlashga qaratilgan. Matn tiplari inson tafakkuri, dunyoqarashi va madaniyati bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, ular orqali kishilarning fikrlash uslubi, turli vaziyatlarda nutqiy muloqotni tashkil etish usullari namoyon bo‘ladi. Mazkur mavzu bo‘yicha tahlil qilish, nafaqat tilshunoslik, balki adabiyotshunoslik, madaniyatshunoslik va psixologiya kabi fanlar nuqtai nazaridan ham dolzarbdir. Maqolada matn turlarining mazmuniy xususiyatlari va ularga xos bo‘lgan asosiy belgilari yoritiladi. Shu bilan birga, matn tiplarining tahlili nutqiy kompetensiyani shakllantirish va rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega ekanligi ko‘rsatib o‘tiladi.

O‘tkir Hoshimovning Tushda kechgan umrlar romani misolida

Dastavval, lingvo-poetika tushunchasiga e'tiborimizni qaratsak, ushbu tushuncha badiiy asarni lingvo-poetika yuzasidan tahlil qilib, tilning turli maqsad va vazifalarini qamrab oladi. Asarni tilshunoslik yuzasidan tahlil qiladi. Endilikda, biz O‘tkir Hoshimovning Tushda kechgan umrlar romani yuzasidan tahlil olib boramiz. Asarning dastlabki hikoyalardan birini tilshunoslik jihatidan tahlil qilamiz. "Kuz o‘lim to‘shagida yotgan bemorga o‘xshaydi. Oyoq ostida kasalmand xazonlar ingraydi...

Erta bahordan bo‘tana bo‘lib shosha-pisha qirg‘og‘iga sig‘may oqqan ariqlar tiniqlashadi. Shuncha urinishlari zoya ketganini tushunib olamga ma'yus boqadi.. Endi suv tubida shodon chayqalgan maysalar emas, xazon ko‘milib yotadi... Yer-u ko‘kni kafandek oppoq tuman chulg‘aydi. Oq zulmat orasidan qarg‘alarning xosiyatsiz fig‘oni eshitiladi. Asarning ushbu kichik qismini tahlil qiladigan bo‘lsak, ushbu matnni tasviriy matn sifatida olishimiz mumkin. Ushbu matnda oddiy bir tabiat hodisasi, hayotiy jarayonlar ajoyib ifodalar bilan birgalikda tasviriy matnni yuzaga keltirmoqda. Matndagi tasvir ob'ektini Kuz deb olishimiz

mumkin. Kuz kelib, daraxt barglari xazonga aylanish jarayoni birlamchi xususiyat hisoblanadi. Ariqlardagi suvlarning tobora tiniqlashib borishi aloqador jarayon hisoblanadi. Matndagi kuzning o‘lim to‘shagida yotgan bemorga o‘xshatilishi yoki kasalmand xazonlar ingraydi va kafandek tuman kabi birikmalarni ma'no ko‘chish turlarining metafora turiga kiritishimiz mumkin. Hayotimiz davomida kasalmand xazonlar yoki ingrayotgan xazonni ko‘rmaganligimiz aniq, shu sababdan ham ushbu birikmalarda ma'no ko‘chish jarayoni sodir bo‘layotganini anglashimiz mumkin. Demak matnni tasviriyl matn ekanligi, uning ifoda mazmuniga ko‘ra matn tiplariga ajratilganda kelib chiqadi. Har qanday matn ham ikkita yoki uchta gapdan tashkil topgan bo‘ladi. Albatta, ular bog‘lovchi vositalar yordamida ham mazmunan ham uslubiy jihatdan birika oladi. Biz bog‘lovchi vositalar qatoriga takrorlarni, zamon va makon ifodalovchi birliklarni, atov gaplarni, murojaat birliklarini kiritishimiz mumkin. Yuqorida keltirilgan matn asosan zamon va makon ifodalovchi birliklar yordamida bog‘langanligini ayta olamiz.

"Kuz o‘lim to‘shagida yotgan bemorga o‘xshaydi. Oyoq ostida kasalmand xazonlar ingraydi.. Erta bahordan bo‘tana bo‘lib, shosha-pisha, qirg‘og‘iga sig‘may oqqan ariqlar tiniqlashadi". O‘tkir Hoshimov bu matnni shakllantirishda zamon va makon ifodalovchi birliklardan foydalanganligi bejiz emas, sababi voqea sodir bo‘layotgan makonni tasvirlashga harakat qiladi. Shu tarzda matn yuzaga keladi. Asardagi matnning uslubi ham katta ahamiyatga ega bo‘la oladi. Yuqorida keltirilgan matnni hech ikkilanishlarsiz badiiy uslub na'munasi deyishimiz mumkin. Matndagi har bir o‘xshatish, ma'no ko‘chishlarning hammasi badiiy uslubdagi matnning shakllanishida katta ahamiyatga molikdir.

Umuman olganda, Yozuvchining ushbu asarida ifoda mazmuniga ko‘ra matn tiplarining barcha turlarini uchratishimiz mumkin. Jumladan, ularning birinchisi bo‘lgan Hikoya mazmunli matnlar ham asarning ko‘p qismlarida uchraydi. Hikoya mazmunli matnlar - narrativ matnlar deb ataladi, bunday matnlarda, asosan, muallif yoki asar qahramoni o‘z boshidan o‘tkazgan, eshitgan, o‘qigan yoki guvohi bo‘lgan biror bir voqeani hikoya qilib beradi. Quyidagi matnga e'tiborimizni qaratsak: "G‘alati tovushdan uyg‘onib ketdim. Nima gapligini tushunolmay uzoq garangsib yotdim. Hushim joyiga kelganida anglab yetdim: Shahnoza teskari qaragancha yig‘lab yotibdi. Unini chiqarmaslik uchun yostiqni tishlab olgan. O‘kinch bilan, alam bilan yig‘layapti. Har xiqillaganida gavdasi silkinib -silkinib ketadi... O‘zimni uxlaganga solib yotaverdim" (O‘tkir Hoshimov "Tushda kechgan umrlar" Toshkent -2019 247-bet) Matndan ko‘rinib turibdiki, asar qahramoni tilidan bo‘layotgan voqea-hodisa hikoya qilib berilmoqda. Hikoya mazmunli matnlarda hikoya qiluvchilar asosiy omil bo‘lib xizmat qiladi. Bunday matnlar yaratilishida muallif nutqidan ham, asar qahramoni tilidan ham keng

foydalaniladi. Ko‘pincha matnlar butunligicha hikoya mazmunli matnlar bo‘lmay, ularning ma‘lum bir qismigina hikoya mazmunida bo‘lishi mumkin.

Matn tiplarining yana bir turi bo‘lgan didaktik matnga to‘xtaladigan bo‘lsak, bunday tipdagi matnlarda kimgadir pand-nasihat qilish, uni turli hayotiy voqealar vositasida tarbiyalash yoki aytilganlardan xulosa chiqarishga o‘rgatish istagi asosida tuzilgan matn didaktik matn deyiladi

"Voy, Xudo urdi-ketdi! Ko‘zdek qo‘shning to‘yiga chiqmasanglar, uyat bo‘lmaydimi? Erta-indin sizlar ham farzand ko‘rasizlar. To‘y qilasizlar", deb dashnom berdi. Odatda, matnda didaktemalarni keltirishdan asosiy maqsad shu orqali pand-nasihat berish, muammoli masalalarni yechishga ko‘maklashish to‘g‘ri yo‘lni topishda keltirilgan misoldan ibrat chiqarishga da‘vat qilish yoki bo‘lib o‘tgan voqeaga munosabat bildirishdan iborat.

Matn tiplarining yana biri xabar mazmunli matnlar hisoblanadi. Ularda asosan biror voqea-hodisa haqida xabar berish maqsadida tuzilgan bo‘ladi. Aynan asar ichidan keltirilgan bir asar qahramoni to‘g‘risida xabar beruvchi bir qismi xabar matni sanaladi. Bunday matnlarni yozishdan maqsad asarning ayrim o‘rinlariga oydinlik kiritish maqsadi bilan kiritilgan havola xarakteridagi xabar hisoblanadi. Matn tiplarining har birini alohida misollar yordamida ko‘rib chiqdik. Yozuvchi asarini o‘qishli va ifodali qilish uchun ham matn tiplaridan keng ko‘lamda foydalanadi. Biror bir badiiy matnda sanab o‘tilgan matn tiplarining hammasi yoki ayrimlari ishtirok etgan bo‘lishi mumkin, yoki butun boshli asar bitta matn tipi asosida shakllangan bo‘lishi mumkin

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. (O‘tkir Hoshimov Tushda kechgan umrlar Toshkent -2019 21-bet)
2. G‘ulomov G‘. Tilshunoslik nazariyalari. Toshkent: O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 2019.
3. Matyoqubov O., Qurbonov N. Matn tahlili va muloqot lingvistikasi. Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
4. Mahmudov N. Nutq madaniyati va stilistika. Toshkent: Universitet, 2018.
5. Rizayev B. Matn va uning lingvistik xususiyatlari. Samarqand: Zarafshon, 2020.
6. Halliday M.A.K., Hasan R. Cohesion in English. London: Longman, 1976.
7. Brown G., Yule G. Discourse Analysis. Cambridge: Cambridge University Press, 1983.
8. Hasanov U. Matn va nutq turlari. Toshkent: Yangi asr avlodi, 2015.
9. Van Dijk T.A. Text and Context: Explorations in the Semantics and Pragmatics of Discourse. London: Longman, 1977.

**BOSHLANG‘ICH TA‘LIM MUASSASALARDA TARBIYAVIY
ISHLARNI ZAMONAVIY YONDASHUVLAR ASOSIDA QO‘LLASH
HOLATI**

Axunova Diyora

*CHDPU Ta‘lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi:
boshlang‘ich ta‘lim mutaxassisligi magistranti*

Annatsiya: *Maqolada hozirgi zamon ta‘lim jarayonida boshlang‘ich sinf talabalarida tarbiyaviy ishlarni zamonaviy yondashuvlar asosida tashkil etishning uziga xos xususiyatlarini aks etilgan.*

Kalit so‘zlar: *Jamiyat, oila, loyiha, ilmiy intellektual, yondashuvlar, tadbirkorlik, sadoqat.*

Hozirgi zamon voqeliklardan kelib chiqqan holda tarbiya sohasida amalga oshirilayotgan tub islohotla ro‘qituvchidan doimiy izlanishni, o‘quv faoliyatda tarbiyaviy ishlarning yangi, nisbatan samaraliroq usullari va vositalaridan foydalanib ishlashni talab etmoqda. Yoshlarni barkamol avlod sifatida tarbiyalash ularni ma‘naviy-ma‘rifiy qobiliyatlarini o‘stirish, ularni jamiyatga, oilaga, Vatanga manfaat keltiradigan sifatida voyaga yetkazish o‘quv nazariyasining muammolaridan hisoblanadi.

Birinchi navbatda o‘quv muassasalar ta‘lim tizimini zamonaviy loyihasi tayyorlanib, ta‘lim tizimining asosi bo‘lgan yangi o‘quv rejalar, dasturlar yaratildi.

Viloyat markazlarida tashkil etilgan oliy o‘quv yurtlarida mutaxassislar tayyorlash sifatini oshirish, ularning ilmiy intellektual imkoniyat va moddiy texnika bazasini mustahkamlash maqsadida O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi “O‘zbekiston Respublikasi mintaqaviy oliy o‘quv yurtlarini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” maxsus qaror qabul qilindi.

O‘zbekiston Respublikasining “Ta‘lim to‘g‘risidagi milliy o‘quv dastur”, hamda kadrlar tayyorlash sifatini oshirishda oliy ta‘lim muassasalari pedagog xodimlarini kasbiy-dunyoviy bilimlarini yuqori darajaga ko‘tarish, moddiy texnika bazasini mustahkamlash va rivojlantirish, ularni zamonaviy o‘quv laboratoriya uskunalari va kompyuter texnikasi bilan jihozlash, mashg‘ulotlik va o‘quv uslubiy materiallar, pedagog kadrlar bilan ta‘minlash amalga oshirildi. Shuningdek, mamlakatimiz oliy o‘quv yurtlarida ta‘lim sifatini oshirish, xorijda tayyorlanadigan mutaxassisliklarni qo‘shma fakultet va institutlar ko‘magida tayyorlash tajribasi yo‘lga qo‘yildi. O‘zbekistonda oliy o‘quv yurtlari nufuzini

oshirish, nodavlat ta’lim maskanlar isonini ko‘paytirib, sohaga yuqori malakali kadrlarni jalb etish va raqobatni kuchaytirish yo‘lga qo‘yilmoqda.

Muassasalarda tarbiyaviy ishlarni samarali tashkil etishi hozirgi tarbiya tizimini yanada oshirib borishda asosiy omillardan hisoblanadi. Undan tashqari muassasalardagi yuridik shaxs maqomi moliya ho‘jalik faoliyatida mustaqil bo‘lgani, o‘quv kadrlarni ish sifati natijalarini xolisona baholash asosida moddiy yordam berish tarbiya sohasida o‘quv yondashuvlar asosida olib borilayotgan jiddiy ishlar hisoblanadi.

Mamlakatimiz kelajagi yoshlar qo‘lida ekan tushunchadan, ma’naviyatli, mustaqil fikrlab, mustaqil ish yuritadigan yoshlarni tarbiyalab, mamlakat rahbari ta’biri bilan aytganda, jamiyatimizning eng katta boyligi, aql-zakovat boyligi bo‘lmish yigit-qizlarimizni tarbiyalash mamlakatimiz hayotida birinchi darajali vazifa ekanligi ko‘p bora ta’kidlandi.³⁶

Respublikamizda tarbiya tizimini rivojlantirish tamoyili o‘zluksiz tarbiya tizimining barcha turlarida tarbiya jarayonini demokratlashtirishni talab etadi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «Ma’naviy-ma’rifiy ishlar samaradorligini oshirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida» 2019 yil 3 maydagi PQ-4307-son qarori ijrosini ta’minlash, shuningdek, yoshlarni mustaqil hayotga dunyoqarashi keng, fa’ol fuqarolar etib tarbiyalash maqsadida 2017 — 2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini taraqqiyot strategiyasini rivojlantirishning besh tashabbus ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar stratesgiyasida nazarda tutilgan aholi, ayniqsa yoshlar tarbiyasi bilan bog‘lik vazifalarni samarali amalga oshirish, ularni tinch-osoyishta hayot uchun eng zarur tayanch kompetensiyalar bilan ta’minlash uchun;

-ma’naniy tarbiyani baholashning ilmiy asoslangan indikatorlarini ishlab chiqish;

-tarbiya jarayonida O‘zliksizlik, uzviylik tamoyillariga tayangan holda avvalo, onaning homiladorlik davrini to‘g‘ri tashkil etish, go‘daklar va bolalarni ma’naviy tarbiyalash bo‘yicha asosiy yo‘nalishlarni belgilash;

-yoshlarda Vatanga sadoqat, tadbirkorlik, irodalilik, mafkuraviy immunitet, mehr-oqibatlilik, mas’uliyatlilik, bag‘ri kenglik, huquqiy madaniyat, innovatsion fikrlash, mehnatsevarlik kabi muhim fazilatlarni bolalikdan boshlab bosqichma-bosqich shakllantirish;

-homiladorlikdavridanboshlab 30 yoshgacha davom etadigan

o‘zliksiz ma’naviy tarbiyani amalga oshirishda ota-ona, tarbiyachi, o‘qituvchi, o‘zliksiz ta’lim muassasalari va mahalla jamoatchiligining o‘zaro samarali hamkorligi mexanizmini ishlab chiqish va hayotga joriy etish;

³⁶ Муртазаева Р.Х. Ўзбекистон тарихи. Тошкент. 2018

-aholining farzand tarbiyasi bo'yicha tushunchalarini, pedagogik madaniyatini oshirish, fuqarolarni o'zliksiz ma'naviy tarbiyaning jahon tajribasida sinovdan o'tgan samarali pedagogik texnologiyalari, usullari va amalga oshirish shakllari bilan muntazam tanishtirib borish;

-ommaviy axborot vositalari, shu jumladan, internet jahon axborot tarmog'I orqali tarqatilayotgan g'arazli axborotlar, odob-axloqni yemiruvchi illatlar, yoshlarni zalolatga boshlovchi buzg'unchi g'oyalarga qarshi sog'lom dunyoqarashni shakllantirish;

-o'zliksiz ma'naviy tarbiyani tashkil etishda davlat tashkilotlari, fuqarolik jamiyati institutlari, ommaviy axborot vositalari va xususiy sektorning hamkorligini samarali yo'lga qo'yish.

Ta'lim-tarbiya sohasida o'quv yondashvlarni asoslantirish o'zida falsafiy, psixologik va ta'limning insonparvarlik g'oyalari asosida tayyorlanadi.

Yangi davr shiddati ta'lim-tarbiya tizimiga hamo'zining aniq, qat'iy talablarini qo'ymoqda.

Ushbu talablar doirasida ta'lim sohasida pedagoglarning moddiy-ma'naviysharoiti tubdan yaxshilanib, ta'lim sifatini oshirishning zamonaviy texnologiyalari joriy qilinmoqda.

Tarbiya va ta'limni bir-biridan alohida ajratib bo'lmaydi, bu ikki jarayon o'zaro uyg'un, o'zliksiz asosda tashkil etilgandagina odobli, axloqiy fazilatlarga ega, yuksak ma'naviyatli, shu bilan birga tushunchadan, zukko, ruhan va jismonan sog'lom, keng dunyoqarash va tafakkurga ega, zamonaviy kasb-hunar egasi bo'lgan vatanparvar yoshlarni yetishtirib beradi.

O'zbekistonda yoshlar tarbiyasini zamonaviy asosda ilmiy-texnologik isloh qilish borasida olib borilayotgan ishlar uni bugungi kun ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda ilmiy asoslangan tayanch kompetensiyalar, fazilatlar asosida shakllantirishni talab etmoqda.

Tarbiyaga yangicha, tizimli yondashuv, bolada tayanch fazilatlarni kafolatli shakllantirishda oila, maktabgacha ta'lim, umumiy o'rta ta'lim, o'rta maxsus kasb-hunar va oliy ta'lim muassasalari, mahallalarning ijtimoiy-pedagogik imkoniyatlarini to'liq yuzaga chiqarishni va ular orasida ilmiy-metodik uzviylikni yangi darajaga ko'tarishni taqozo etadi.

Ma'naviy tarbiya sohasida o'qituvchilarning faoliyatini metodik ta'minlovchi o'quv materiallari, shujumladan, ma'naviy tarbiya sohasiga oid metodik qo'llanmalar, o'quvchilar uchun zarur mashg'ulotliklar yetarli emas.

Shu munosabat bilan «O'zliksiz ma'naviy tarbiya» konsepsiyasini muvaffaqiyatli amalga oshirish orqali ma'naviy tarbiya tizimini yanada rivojlantirish alohida ahamiyat kasb etadi.

O‘zbekiston Respublikasi xalq ta’limi vazirligi chiqargan qarorlarida o‘quvchilar o‘rtasida ongli intizomni kuchaytirishni ta’minlash va ularning bo‘sh vaqtlarini yaxshi o‘tkazishga xizmat qiladigan tarbiyaviy ishlarni keng yo‘lga qo‘yish zarurligi ko‘rsatib berilgan edi. Bu qarorda o‘quvchilarning tarbiyaviy ishlarda tarbiya vazifalariga bo‘ysundirilishi muassasa o‘quvchilarining muvaffaqiyat bilan o‘qishlariga ko‘maklashuvchi va jamiyatning har tomonlama ma’lumotli holda fa’ol o‘quvchilari qilib tarbiyalashga yordam berish kerak deb aytilgan.

Boshlang‘ich ta’lim muassasalarida tarbiyaviy ishlarni tashkil qilish ishlari asosan quyidagi yondashuvlardan iborat:

a. O‘quvchilarda vatanparvarlik dunyoqarashini tarbiyalashda siyosiy saviyasini oshirish;

b.O‘quvchilarni milliy g‘oya asosida Vatanga muhabbat, millatga sadoqat ruhida tarbiyalash;

v.O‘quvchilarni ijtimoiy –siyosiyf aoliyatini, tashabbuskorligini o‘stirish, ularning mamlakatimiz ijtimoiy –iqtisodiy hayotga ongli ravishda ishtirok etishini ta’minlash;

g.O‘quvchilarning olgan tushunchalarini kengaytirish, chuqurlashtirish va amalda qo‘llanish vazifasini to‘g‘ri hal qilishga va muassasani bitirib chiqqandan keyin erkin ravishda biron kasb tanlashga tayyorlashga yordam berish;

d.Yoshlarni o‘z-o‘zini boshqarish va o‘stirish, san’at, jismoniy tarbiya va sport hamda boshqa sohalarga bo‘lgan qiziqishlarini yanada oshirish;

y.O‘quvchilarning bo‘sh vaqtlarini xursandona o‘tkazishlariga va ularning sog‘liqlarini mustahkamlashga xizmat qiladigan o‘yin –kulgilar va boshqa xil tarbiyaviy ishlarini yo‘lga qo‘yish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1.R.D.Ishmuxamedov Innovatsion texnologiyalar yordamida ta’lim samaradorligini oshirish yo‘llari Toshkent. TDPU. 2005y.

2.A.Karimjanov. F.Ochilov. Boshlang‘ich sinflarda ta’lim tarbiya muammolari.O‘quv qullanma. Toshkent.Chirchiq. 2021 y.

3. A.Karimjonov «Pedagogiktizimni boshqarish asoslari». (O‘quv qullanma), Nizomiy TDPI Toshkent, 2008.

4.A.Karimjonov. «Metodikai fanni Tarbiyavi» (Darslik) Toshkent, 2022.

**BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDA QO‘SHIMCHA EHTIYOJLARGA EGA
BOLALAR BILAN ISHLASH: INKLYUZIV TA‘LIMNI TA‘MINLASH
STRATEGIYALARI**

Rustamova Mohina Akbarali qizi

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Boshlang‘ich ta‘lim fakulteti

Boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi

3-bosqich talabasi

Annotatsiya; *Ushbu maqolada boshlang‘ich ta‘lim jarayonida qo‘shimcha ehtiyojlarga ega bolalar bilan ishlash muammolari va ularni hal etish yo‘llari ko‘rib chiqiladi. Inklyuziv ta‘lim tamoyillari, samarali strategiyalar hamda pedagoglarning ushbu jarayondagi roli ilmiy manbalar asosida tahlil qilinadi. Shuningdek, mavjud muammolarga asoslangan holda shaxsiy takliflar va innovatsion yondashuvlar ilgari suriladi.*

Kalit so‘zlar: *inklyuziv ta‘lim, qo‘shimcha ehtiyojlar, boshlang‘ich ta‘lim, maxsus pedagogika, ta‘lim strategiyalari.*

Hozirgi zamonaviy ta‘lim tizimi har bir bolaning imkoniyatlarini hisobga olishni va ularga individual yondashishni talab etadi. Xususan, qo‘shimcha ehtiyojlarga ega bolalar bilan ishlash masalasi dolzarb bo‘lib, bu bolalarning jamiyatga moslashuvi va ta‘lim olish huquqini to‘liq amalga oshirish imkonini beradi. Bunday o‘quvchilarga ko‘rish, eshitish, harakatlanish, nutq yoki intellektual rivojlanishida nuqsonlarga ega bolalar, shuningdek, psixologik va emotsional qiyinchiliklarga duch kelgan o‘quvchilar kiradi.[1]

Inklyuziv ta‘lim har bir bola uchun teng imkoniyatlar yaratishni, ularga maxsus yondashuvni qo‘llashni nazarda tutadi. Shu bois, inklyuziv ta‘limni ta‘minlash uchun pedagoglar, o‘quv dasturlari va infrastrukturani moslashtirish muhim hisoblanadi.

Inklyuziv ta‘lim tushunchasi va uning mohiyati. Inklyuziv ta‘lim bu – har qanday o‘quvchining, jumladan, qo‘shimcha ehtiyojlarga ega bolalarning ham, umumiy ta‘lim muassasalarida boshqa o‘quvchilar bilan teng sharoitda bilim olishini ta‘minlaydigan tizimdir [2].

Inklyuziv ta‘limning asosiy tamoyillari quyidagilardan iborat:

- Har bir bola ta‘lim olish huquqiga ega.
- O‘quv jarayoni individual ehtiyojlarga moslashtirilishi kerak.
- O‘qituvchilar maxsus tayyorgarlikdan o‘tishi va inklyuziv metodikalarni bilishi lozim [3].

L.S. Vygotskiy fikricha, bolalar ijtimoiy muhit orqali rivojlanadi, shuning uchun inklyuziv ta’lim sharoitida bolalar tengdoshlari bilan faol muloqot qilishi muhimdir [4].

Boshlang‘ich ta’limda qo‘shimcha ehtiyojlarga ega bolalar bilan ishlash muammolari. Boshlang‘ich sinflarda inklyuziv ta’limni samarali tashkil qilish uchun quyidagi muammolarni hal etish lozim:

1. O‘qituvchilarning maxsus tayyorgarligi yetarli emas. Aksariyat pedagoglar maxsus pedagogika sohasida bilimga ega emas va qo‘shimcha ehtiyojga ega o‘quvchilar bilan ishlash bo‘yicha yetarlicha tajribaga ega emas.

2. Didaktik materiallarning yetishmovchiligi. Inklyuziv ta’limga moslashtirilgan darsliklar va qo‘shimcha materiallar kam. Masalan, ko‘rish qobiliyati cheklangan bolalar uchun brayl alifbosi asosida darsliklar yetarli emas.

3. Psixologik va ijtimoiy moslashuv muammolari. Qo‘shimcha ehtiyojga ega bolalar ko‘pincha o‘z tengdoshlari tomonidan kamsitilishi yoki e’tibordan chetda qolishi mumkin. Bu ularning psixologik rivojlanishiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi [5].

Inklyuziv ta’lim bo‘yicha xalqaro tajribalarga nazar tashlaydigan bo‘lsak, dunyo bo‘ylab inklyuziv ta’lim turli usullar bilan amalga oshirilmoqda. Ayrim mamlakatlar bu borada katta yutuqlarga erishgan. Misol uchun, Finlandiya tajribasi. Finlandiya ta’lim tizimi o‘zining moslashuvchanligi va individual yondashuvi bilan mashhur. Bu mamlakatda har bir o‘quvchi uchun individual ta’lim dasturi ishlab chiqiladi va pedagoglar har bir bolaning ehtiyojlarini inobatga olgan holda ishlaydi. Finlandiya ta’lim modelining asosiy xususiyatlari:

- O‘quvchilar turli darajadagi qiyinchiliklarga moslashtirilgan holda o‘qitiladi.

- Maxsus yordamga muhtoj bolalar uchun individual reja ishlab chiqiladi.

- Pedagoglar doimiy ravishda malaka oshirish kurslarida qatnashadi.

AQSh va Yevropa mamlakatlarida inklyuziv ta’lim. AQSh va Yevropa davlatlarida inklyuziv ta’limni ta’minlash bo‘yicha maxsus qonunlar qabul qilingan. Masalan, AQShda “Individuals with Disabilities Education Act” (IDEA) qonuni mavjud bo‘lib, unga ko‘ra har bir bola ta’lim olish huquqiga ega [7].

Yevropa davlatlarida esa “Salamanka deklaratsiyasi” asosida inklyuziv ta’lim tizimi shakllantirilgan bo‘lib, barcha bolalar umumiy ta’lim muassasalarida o‘qishi ta’minlangan.

O‘zbekiston ta’lim tizimida inklyuziv ta’limni rivojlantirish bo‘yicha amalga oshirilayotgan ishlar. O‘zbekistonda inklyuziv ta’limni rivojlantirish bo‘yicha qator islohotlar amalga oshirilmoqda. Asosiy qadamlar:

2019-yilda qabul qilingan “Ta’lim to‘g‘risida”gi qonunda inklyuziv ta’limning ahamiyati belgilangan. Respublikadagi maktablarda inklyuziv ta’lim sinflari tashkil etila boshlandi. Toshkent shahrida maxsus pedagogika markazlari

faoliyati yo‘lga qo‘yildi. Shunday bo‘lsada, hali ham mavjud muammolar: Pedagog kadrlarning yetishmovchiligi, maxsus darslik va metodik qo‘llanmalar kamligi, ota-onalar orasida inklyuziv ta‘limga nisbatan to‘g‘ri tushunchaning shakllanmaganligi.

Ayrim hollarda inklyuziv ta‘lim bolalarning jamiyatga moslashishida qiyinchilik tug‘dirishi mumkin. Bu muammoni hal qilish uchun ota-onalar va o‘qiluvchilarga inklyuziv ta‘lim bo‘yicha seminar va treninglar o‘tkazish, jamiyatda nogiron bolalar huquqlarini targ‘ib qilish orqali hal qilishimiz mumkin.

Inklyuziv ta‘limni samarali tashkil etish strategiyalari:

1. O‘qituvchilar malakasini oshirish. Fazilat Xudoyqulova ta‘kidlashicha, inklyuziv ta‘limda faoliyat yurituvchi o‘qituvchilar maxsus kurslar va seminarlar orqali doimiy ravishda o‘z malakasini oshirishi lozim.

Individual ta‘lim dasturlarini ishlab chiqish. Har bir bola o‘zining qobiliyatlari va imkoniyatlariga qarab o‘qitilishi kerak. Shu sababli, Jabborova Onaxon Mannopovna individual ta‘lim dasturlarining ahamiyatini alohida ta‘kidlaydi.

Menimcha bu borada har bir inklyuziv o‘quvchi uchun shaxsiy rivojlanish rejasi ishlab chiqish, pedagog, psixolog va ota-onalar hamkorligida bolaga mos ta‘lim strategiyasini tanlash maqsadga muvofiq bo‘ladi va samarali natija beradi.

O‘quv muhitini moslashtirish. O‘quv xonalari imkoniyati cheklangan bolalar uchun qulay bo‘lishi kerak. Masalan, nogironlik aravachasi foydalanuvchilari uchun rampalar, maxsus partalar va vizual yoki audio ko‘rsatmalar o‘rnatilishi zarur.[6]

Innovatsion yondashuvlar va texnologiyalarni qo‘llash. Hozirda zamonaviy texnologiyalar inklyuziv ta‘limni yanada samarali qilish imkonini bermoqda. Masalan: Braille Display – ko‘zi ojiz bolalar uchun maxsus braille yozuvli planshetlar.

Speech-to-Text – eshitish qobiliyati cheklangan bolalar uchun matn formatiga o‘giruvchi dasturlar.

Virtual Reality (VR) – o‘quv muhitini yanada interaktiv qilish imkonini beradi.

Minecraft: Education Edition va CoSpaces Edu kabi vositalardan foydalanish orqali maxsus ehtiyojli bolalarga mos interaktiv o‘yinlar yaratish mumkin.

Onlayn ta‘lim platformalarining imkoniyatlari orqali ya‘ni Khan Academy, Coursera, Udemy kabi platformalarda maxsus kurslar tashkil qilish orqali qo‘shimcha ehtiyojga ega bolalar ta‘lim olish imkoniyatini kengaytirsak bo‘ladi.

Inklyuziv ta‘lim har bir bolaga teng imkoniyat yaratish tamoyiliga asoslangan bo‘lib, uni samarali amalga oshirish uchun quyidagi takliflarni beramiz:

1. O‘qituvchilarning inklyuziv ta’lim bo‘yicha bilim va ko‘nikmalarini oshirish.

2. Individual yondashuv asosida o‘quv dasturlarini ishlab chiqish.

3. Ta’lim jarayonida texnologik innovatsiyalardan keng foydalanish.

4. Maktab muhitini qo‘shimcha ehtiyojga ega bolalar uchun moslashtirish.

5. Inklyuziv ta’lim bo‘yicha milliy dasturlarni takomillashtirish.

Inklyuziv ta’lim va tarbiya amaliyoti har bir o‘quvchining individual xususiyatlarini qabul qilish g‘oyasiga asoslanadi va shuning uchun ta’lim nogironligi bo‘lgan har bir bolaning alohida ehtiyojlarini qondiradigan tarzda tashkil etilishi kerak. Inklyuziv ta’lim o‘quv jarayonini shaxsiylashtirish va individual ta’lim dasturini ishlab chiqishga e’tibor beradi.

Nafaqat inklyuziv ta’lim, balki umuman ta’lim ham asos bo‘ladigan sakkizta tamoyilni ajratib ko‘rsatish zarur:

1) insonning qadr-qimmati uning qobiliyatlari va yutuqlariga bog‘liq emas;

2) har bir inson his qilish va fikrlash qobiliyatiga ega;

3) Har bir inson muloqot qilish va tinglash huquqiga ega;

4) xilma-xillik inson hayotining barcha jabhalarini yaxshilaydi;

5) haqiqiy ta’lim faqat haqiqiy munosabatlar sharoitida amalga oshirilishi mumkin;

6) hamma odamlar tengdoshlarining yordami va do‘stligiga muhtoj;

7) Barcha o‘quvchilar uchun muvaffaqiyatga erishish, ular qila olmaydigan narsadan ko‘ra, qila oladigan narsada bo‘lish ehtimoli ko‘proq;

8) hamma odamlar bir-biriga muhtoj.

Ta’lim inklyuziyasi, birinchi navbatda, nafaqat bolaning o‘zini, balki uning oilasini ham ijtimoiy rehabilitatsiya qilish vositasi sifatida qaraladi. Bundan tashqari, inklyuziv ta’limni rivojlantirish har qanday bolaning jismoniy va boshqa imkoniyatlaridan qat’i nazar, teng huquqlilik, foydalanish imkoniyati va tegishli ta’lim yo‘nalishini tanlash imkoniyatini ta’minlaydi. Inklyuziv ta’lim rivojlanishining hozirgi bosqichi ko‘plab qarama-qarshiliklar va muammolar bilan to‘lib-toshgan bo‘lib, o‘qituvchilardan professional va ochiq muloqot va pozitsiyalarni muvofiqlashtirishni talab qiladi[8].

Inklyuziv ta’limni joriy etish tashkiliy qiyinchiliklarga duch kelmoqda, bu birinchi navbatda "to‘siqsiz muhit" yaratishdir [9].

Xulosa o‘rnida shuni aytishimiz mumkinki, O‘zbekiston ta’lim tizimida inklyuziv ta’limni joriy etish bo‘yicha qator qadamlar tashlangan bo‘lsa-da, hali ko‘plab muammolar mavjud. Inklyuziv ta’lim – nafaqat ta’lim tizimi, balki butun jamiyat uchun dolzarb masala. Har bir bola sifatli va teng huquqli ta’lim olishga haqli. Shu sababli, davlat organlari, ta’lim muassasalari, ota-onalar va jamiyat a’zolari birgalikda harakat qilishi, jamiyatda inklyuziv ta’lim bo‘yicha

tushunchalarni shakllantirish va targ‘ibot ishlarini kuchaytirish lozim. Yangi texnologiyalar va innovatsion usullar yordamida inklyuziv ta’limni yanada rivojlantirish va takomillashtirish mumkin. Bu esa, o‘z navbatida, kelajak avlodning har tomonlama yetuk, mustaqil va o‘z jamiyatida munosib o‘rin egallashiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

- [1] Kuchkinov, A. (2023). Boshlang‘ich ta’lim pedagogikasida differensial yondashuv.
- [2] Artikova, N. (2022). Maxsus pedagogika va inklyuziv ta’lim asoslari.
- [3] Jabborova, O. (2021). Pedagogik psixologiya va inklyuziv ta’lim muammolari.
- [4] Vygotsky, L. S. (1978). Mind in Society.
- [5] Xudoyqulova, F. (2023). Differensial va individuallashtirilgan ta’lim metodlari.
- [6] Tomlinson, C. A. (2017). How to Differentiate Instruction in Academically Diverse Classrooms.
- [7] U.S. Department of Education. (2021). Individuals with Disabilities Education Act (IDEA).
- [8] Kanakina , V.P., Goretskiy V.G. Rus tili: [Matn] / Kanakina V.P., Goretskiy V.G. / Darslik: 3-sinf: Soat 2 da: 1- qism
- [9] Artyushenko , N.P. Inklyuziv ta'limdan foydalangan holda nogiron bolalarni o'qitishning tashkiliy-pedagogik shartlari [Matn]: referat . dis . Ph.D. ped . Fanlar / Artyushenko N.P. - Tomsk, 2010 yil.

GAPNING UYUSHIQ BO'LAKLARI

Pardaboyeva Kamola Nishonboy qizi

Jizzax davlat pedagogika universiteti talabasi

Boshlang'ich ta'lim fakulteti

E-mail manzil: mirabbospardaboyev012@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada uyushiq bo'laklarning bog'lanishi xususida fikr yuritiladi. Uyushiq bo'laklarning bog'lanishi Uyushiq bo'lakli gaplarda ba'zan umumlashtiruvchi birliklar ham qatnashadi.

Kalit so'zlar: uyushiq gaplar, 4-sinflarda uyushiq bo'laklar qo'lanilishi, modal ma'nolar, uyushiq bo'laklar haqida, uyushiq bo'laklar tahlili, talaffuzga xos xususiyatlar.

Аннотация. В этой статье речь пойдет о соединении геометрических фигур. связь организованных частей в неорганизованных фрагментарных предложениях иногда участвуют и обобщающие единицы.

Ключевые слова: Тематические высказывания применение геометрических фигур в 4-х классах, модальные значения, о геометрических фигурах, анализ статических фрагментов, особенности произношения.

Annotation. This article will focus on connecting geometric shapes. connection of organized parts in unorganized fragmentary sentences sometimes generalizing units are involved.

Key words: Thematic statements, Application of geometric shapes in 4 grades, modal meanings, about geometric shapes, analysis of static fragments, pronunciation features.

Gapda bir xil so'roqqa javob bo'lib, bir xil sintaktik vazifasini bajaradigan, o'zaro teng aloqaga kirishgan, bir umumiy bo'lakka bog'lanadigan gap bo'laklari gapning uyushiq bo'laklari deyiladi. Masalan: Odamning eng shirin, lazzeatli va halol taomi o'z mehnati, qo'l kuchi bilan topgan rizqidir. («Oz-oz o'rganib dono bo'lur»). Mazkur gapda eng shirin, lazzeatli va halol hamda o'z mehnati, qo'l kuchi bilan guruh so'zshakllari uyushib kelgan. Bunda birinchi guruhdagi so'zshakllar bir xil so'roqqa - qanday? degan so'rog'iga javob bo'lib, sifatlovchi vazifasini bajargani holda, taomi umumiy bo'lagiga – egaga bog'langan; ikkinchi guruhdagi so'zshakllar ham bir xil so'roqqa - qanday? so'rog'iga javob bo'lib hol vazifasida kelib, topgan umumiy bo'lagiga – sifatlovchiga bog'langan. Har bir guruhdagi so'z shakllar o'zaro teng aloqaga kirishgan [1].

Bunday teng aloqadagi so'z shakllar soni ikkidandan va undan ortiq bo'lib, keyingi paytlarda ular tilshunoslikda «uyushiq qator», «tenglanishli qator» deb

yuritilmoqda. Tenglanishli qatorda ikkidandan tortib o`n, hatto undan ko`p so`zshakl qatnashishi mumkin: Saroytoshning ikki tomonida qad ko`targan dara sohillari, undagi archazorlar, soy bo`yida o`sguvchi yulg`unzoru bizning uyimiz yaqinidagi eski chashma, chashma atrofida ko`karib yotadigan nilufarlar, yana qishloqning tor, egri-bugri ko`chalari, muyulishda do`mpaygan go`ng to`dalari, atrofdan eshitilib turadigan kakliklar sayrog`i, oqshom tushganida uylar ayvonida yonuvchi chiroqlar, chiroqlar tevaragida qur tutib suhbatga berilgan odamlar – bularning hamma-hammasi biz uchun aziz, qadrdon edi. (Sh.Xolmirzaev).

Uyushiq qator quyidagi uyushiq bo`lak o`rnini egallaydi:

1. Uyushiq ega: Qor-yomg`ir yog`ayotgan paytlarda ham ayollar va bolalar suvga kelishadi. (P.Qodirov).

2. Uyushiq kesim:

a) uyushiq fe`l kesim: ufqqacha cho`zilgan lolazor rang-barang tovlanmoqda, yonmoqda. (J.Abdullaxonov);

b) uyushiq ot kesim: qalbi pok bo`lgan kishining ishlari ham pok bo`ladi, toza bo`ladi. («Oz-oz o`rganib dono bo`lur»).

3. Uyushiq aniqlovchi:

a) uyushiq sifatlovchi: Tabiatning hech kimga bo`ysunmaydigan, birovdan ruxsat ham so`rab o`tirmaydigan o`z qonunlari bor. (O`.Hoshimov).

Ba`zan ikki va undan ortiq sifatlovchilar sifatlanmishni turli tomondan aniqlaydi va shuning uchun ham uyushmagan sanaladi. Masalan: Tog` tepasida to`planayotgan qora bulutlar tushga borib quyuqlashib ketdi. (P.Qodirov). Bunda sifatlanmish (bulutlar) o`rniga nisbatan harakatdagi belgi (tog` tepasida to`planayotgan) va rang-tus (qora) jihatdan aniqlangan.

Bu daraxtzorda istaganicha quyoshdan *nur emishi*, *huzurlanib chayqalishi* mumkin edi. Tomirlari tobora kuchliroq qudrat kasb etib borardi. ...Tursunali ana shu og`ir dard tog`ini yelkasiga ortgan holda o`ringa cho`ziladi, sahar chog`i shu yuk bilan qaddini rostlaydi. Ba`zi erkaklar yig`laydilar. Ba`zilar dardlarini aytib, hasrat qiladilar. Tursunali dardini *kimga aytsin, kimga yig`lasin, kimga hasrat dasturxonini ochsin?! [2]*

4-sinfda gapning uyushiq bo`laklarini o`rganish bilan gap bo`laklari haqidagi bilim kengaytiriladi.

Shunday qilib, o`quvchilarda gap bo`laklari haqidagi tasavvurni o`stirish gapni o`zlashtirishda yetakchi hisoblanadi. Birinchidan, boshlang`ich sinf

O`quvchilari gap bo`laklarini ikkita katta guruhga (bosh va ikkinchi darajali bo`laklarga) bo`linishini o`zlashtiradilar.

Bu sinflarda ikkinchi darajali bo`laklar turlarga ajratilmaydi. Gapni o`zlashtirish uchun bosh va ikkinchi darajali bo`laklarning mohiyati ochiladi: bosh bo`laklar gapning grammatik asosini tashkil qiladi, fikr, asosan, gapning

Grammatik asosi orqali ifodalanadi; ikkinchi darajali boʻlaklar esa bosh boʻlaklarni aniqlovchilik va toʻldiruvchilik vazifasini bajaradi.

4-sinfda oʻquvchilar «Gapning uyushiq boʻlaklari» mavzusi oʻrganilganda sanash ohangi bilan bogʻlangan boʻlaklarda vergulning vazifasi bilan tanishadilar. Oʻqituvchi ikki gapni oʻqib taqqoslash bilan nuqta va vergulda ohangning qanday berilishini koʻrsatadi. Masalan, *Biz ona tilimizni sevib oʻrganamiz* (Gap oxirida ovoz pasayadi, pauza qilinadi). *Men, Raʼno, Alisher boshqa tillarni ham sevib oʻrganyapmiz*

(*Men, Raʼno, Alisher* soʻzlaridan soʻng ovoz bir oz pasayadi, xabarning davom etishi seziladi).

Oʻquvchilar uyushiq boʻlakli gap tarkibidagi uyushiq boʻlaklarning *ammo, lekin, biroq* soʻzlari bilan bogʻlanganda vergulning ishlatilishini ham amaliy oʻrganadilar.

Boshlangʻich sinflarda oʻquvchilar har xil mashqlarni ishlash orqali tire va ikki nuqtaning ishlatilishi bilan amaliy tanishadilar. Savod oʻrgatish davridayoq oʻqituvchi oʻquvchilar eʼtiborini vergul, tire, ikki uqtaning ishlatilishiga qaratadi, matnni oʻqiganda bu tinish belgilariga rioya qilishni oʻrgatadi. Masalan, *Olma, olcha, nok - meva. Kitob — bilim bulogʻi* [3].

Darslik bilan ishlash. 38-mashq. Oʻqing. Soʻroqlar yordamida gapning uyushiq boʻlaklarini toping.

Bulbul, mayna, qumri

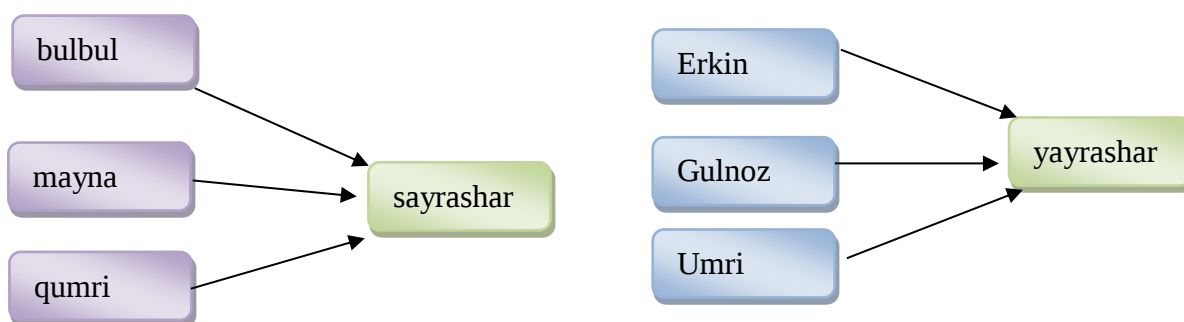
Xush ohangda sayrashar.

Erkin, Gulnoz, Umri

Bogʻdan jilmay yayrashar.

Qaysi boʻlak uyushib kelgan? Ular qaysi soʻzga bogʻlangan?

“Chizmani toʻldir” taʼlimiy oʻyini. Har bir oʻquvchiga chizma tarqatiladi. Sheʼr matnidan uyushiq boʻlaklarni va ular bogʻlangan soʻzni aniqlab chizmaga yozishlari kerak. Topshiriq tekshiriladi va matnlarda ega uyushib kelgani hamda uyushiq boʻlak kesimga bogʻlangani aniqlanadi [4]:

Hamid Olimjon XX asr o'zbek adabiyotining yetuk namoyondalaridan biridir. *U adabiyot olamiga Oybek, G'afur G'ulom, Abdulla Qahhor kabi yirik ijodkor bilan bir qatorda kirib keldi. Shoir serqirra ijodkor bo'lib, bir qancha adabiy tur va janrlarda ijod etishiga qaramasdan, kitobxon ko'nglidan, asosan, jo'shqin lirik shoir sifatida joy olgan. Uning she'rlarining qamrovi keng, mavzular barchasidan ko'ra hissiyotli, yuraklarni larzaga solguvchi, faxr tuyg'usini uyg'otguvchi bir mavzu – Vatan mavzusi, tug'ulib voyaga yetgan o'lkaga nisbatan hurmat va muhabbat hislari.*

Jamiki xalqlarning shoirlar ona yurt haqida ko'plab baytlar bitganlar. Bulardan eng betakror satrlar qoldirganlarigina yurt kuychisi degan sifat olganlar. Ularning Vatan haqidagi she'rlari necha zamonlar o'tsa-da, xalqining dilida va tilida yashaydi. Hamid Olimjon ham Vatan haqidagi o'z she'rlari bilan shunday qismat topgan. Bu o'rinda uning «O'zbekiston» she'ri alohida ahamiyat kasb e'tadi Hamid Olimjon «O'zbekiston» she'rida aniq va tipik detallar, rang-barang tasvir vositalari yordamida quyoshli diyorumimizning yaxlit obrazini yaratib, asar g'oyasini she'rning mag'zi-mag'ziga singdirib yuboradi. Mavzuni yoritishda tabiat manzaralari tasviridan foydalanadi. Darhaqiqat, «O'zbekiston» she'ri pezaj lirikasining nodir namunasi bo'lib, unda manzara asar g'oyasini badiiy yo'l bilan ochishga to'laligicha xizmat qiladi:

*O'xshashi yo`q bu go`zal bo`ston,
Dostonlarda bitgan guliston.
O`zbekiston deya atalur,
Uni sevib el tilga olur .
Chiroylidur go`yo yosh kelin,
Ikki daryo yurar kokilin.
Qorli tog`lar turar boshida,
Gul vodiylar yashnar qoshida.
Chor atrofda yoyganda gilam,
Aslo yo`qdir bundayin ko`klam...
Bu shundayin ajib diyordir [1.206].*

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Hamroyev M. Ona tili Toshkent: “Iqtisod-moliya” – 2007. B 214.
2. T.Malik. Murdalar gapirmaydilar. O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi NNMU 2018. B 3-4.
3. Qosimova K. Ona tili o‘qitish metodikasi. Toshkent: “Nosir”nashriyoti. 2009. B 279.
4. Ikromova R. Umumiy o‘rta ta’lim maktablarining 4- sinfi uchun darslik „O‘qituvchi“ Nashriyot-Matbaa ijodiy uyi. Toshkent-2017. B 19-20
5. Siddiqova Sh., Burxonov Sh. Hamid Olimjon ijodida go‘zal tuyg‘ular tarannumi. Filologiyaning umumnazariy masalalari (respublika miqyosidagi ilmiy-amaliy konf. materiallari). T.: 2020. B 62-63.
6. K.Qosimova va boshqalar “Ona tili o‘qitish metodikasi” Toshkent 2009 y “Noshir”n .
7. G‘afforova T., G‘ulomova X. 1-sinfda ona tili darslari. –T.: Taffakur, 2007.
8. G‘ulomova X., Yo‘ldosheva SH., Shermatova U. 4-sinfda ona tili darslari. –T.: O‘qituvchi, 2004.y
9. G‘ulomov A., Qodirov B. Ona tili o‘qitish metodikasi. –T.: O‘qituvchi, 1998..
10. O.U.Avlayev, S.N. Jo‘rayeva, S.P.Mirzayeva “Ta’lim metodlari” o‘quv- uslubiy qo‘llanma, “Navro‘z” nashriyoti, Toshkent – 2017

IJODIY TO‘PLAM

**“TOP IZLANUVCHI - 2025” ILMIY VA
IJODIY
ISHLAR TANLOVI**

KITOB ELEKTRON SHAKLINI YUKLAB OLING

**Bosishga ruxsat etildi: 20.01.2025-yil.
Ofset bosma qog‘ozi. Qog‘oz bichimi 60x84 1/16.
“Times New Roman ” garniturasini. Ofset bosma usuli.
Hisob nashriyot t.: 16,0. Shartli b.t.: 10,2.
Adadi: 100 nusxa. Buyurtma 16.**

**“Phoenix scientific publication center” MChJ.
Farg‘ona viloyati, Uchko‘prik tumani, Istiqlol ko‘chasi 102-uy**